TEKST EN UITLEG

PRAKTISCHE BIJBELVERKLARING

DOOR

PROF. DR. F. M. TH. BÖHL EN PROF. DR. A. VAN VELDHUIZEN

DE KLEINE PROFETEN

II

JOËL, OBADJA, JONA, MICHA

DOOR

PROF. DR. L. H. K. BLEEKER

J. B. WOLTERS
GRONINGEN — DEN HAAG — BATAVIA

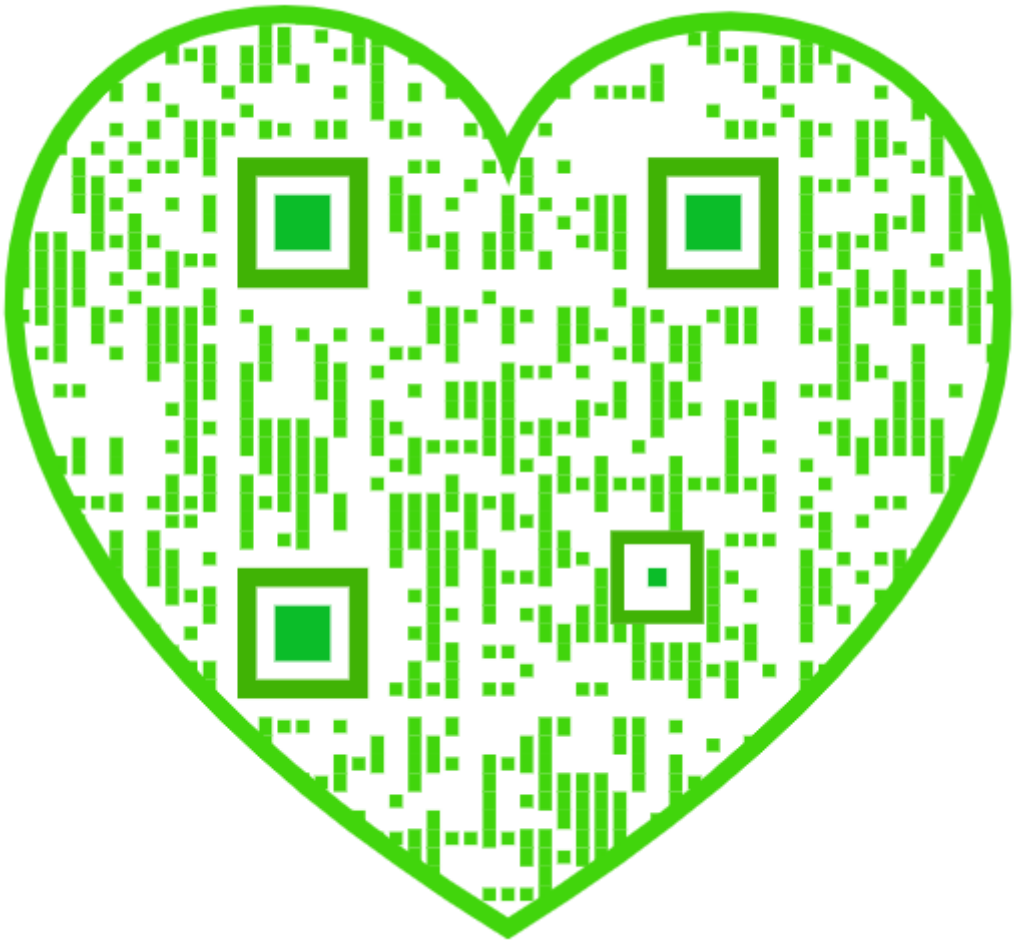

DE KLEINE PROFETEN

II

TEKST EN UITLEG

PRAKTISCHE BIJBELVERKLARING

DOOR

PROF. DR. F. M. TH. BÖHL EN PROF. DR. A. VAN VELDHUIZEN

I. HET OUDE TESTAMENT

MET MEDEWERKING VAN PROF. DR. L. H. K. BLEEKER, DR. A. H. EDELKOORT, DR. A. VAN DER FLIER G. JZN., PROF. DR. B. GEMSER, DS. J. H. DE GROOT, PROF. DR. JOH. DE GROOT, DR. H. W. OBBINK, DR. TH. L. W. VAN RAVESTEIJN, DR. A. VAN SELMS, DR G. SMIT, DR. A. TROELSTRA, PROF. DR. G. J. THIERRY, DR. W. J. DE WILDE

DE KLEINE PROFETEN

II

JOËL, OBADJA, JONA, MICHA

DOOR

DR. L. H. K. BLEEKER

HOOGLEERAAR IN DE GODGELEERDHEID
AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT
TE GRONINGEN

BIJ J. B. WOLTERS' UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ N.V.
GRONINGEN — DEN HAAG — BATAVIA — 1934

BOEKDRUKKERIJ VAN J. B. WOLTERS

TOELICHTING.

De opgave van Litteratuur is zeer beknopt. Een volledige lijst te geven is ondoenlijk en strookt ook niet met den aard van deze praktische Bijbelverklaring. Zij bepaalt zich nagenoeg geheel tot wat in deze eeuw verscheen en dat geenszins volledig. Hier aan het begin worden de groote commentaren genoemd, welke het gansche O. T. behandelen. De op zichzelf staande commentaren en afzonderlijke verhandelingen vindt men aan 't slot van de Inleiding op elk geschrift.

Kurzgefasster Kommentar: STRACK und ZÖCKLER: Die Kleinen Propheten[3] ORELLI 1908.
Hand-Kommentar z. A. T: MARTI. Dodekapropheton. MARTI 1904.
Hand-Kommentar z. A. T: NOWACK. Die Kleinen Propheten[3]. NOWACK 1922.
Kommentar z. A. T. SELLIN. Das Zwölfprophetenbuch[2]. SELLIN 1929.
Die Heilige Schrift. d. A. T. E Kautzsch[4]. c.s. MARTI, Bertholet, Guthe, 1923.
The International Critical Commentary.
The Cambridge Bible for Schools and Colleges.
M. A. van Hoonacker, Les Douze petits prophètes, Paris 1908.

AFKORTINGEN.

M. de thans geldende *gevocaliseerde* Hebr. tekst.
H. de Hebr. tekst zonder de later aangebrachte vocalen.
G. de Grieksche Vertaling der Septuaginta.
Syr. de Syrische Vertaling.
V. de Vulgata.
S.V. de Staten-Vertaling.
L.V. de Leidsche Vertaling.
w.w. werkwoord.
Hs. hoofdstuk.
vgl. vergelijk.
vl. volgens.
wsl. waarschijnlijk.
<....> verbeterde tekst.
(....) ingevoegd ter verduidelijking of naar oude Vertt.
[....] wat o. i. latere toevoeging is.

INHOUD.

Toelichting en Afkortingen		blz.	5
JOËL,	Inleiding	,,	7— 18
	Tekst	,,	19— 24
	Uitleg	,,	25— 49
OBADJA,	Inleiding	,,	50— 57
	Tekst	,,	58— 59
	Uitleg	,,	60— 72
JONA,	Inleiding	,,	73— 82
	Tekst	,,	83— 85
	Uitleg	,,	86—102
MICHA,	Inleiding	,,	103—119
	Tekst	,,	120—128
	Uitleg	,,	129—191
Register		,,	191—192

JOËL.

INLEIDING.

Een sprinkhanenplaag zoo verschrikkelijk en langdurig als bij menschenheugenis niet heeft plaats gehad en ook nooit meer zal voorkomen (1 : 1, 2) is voor den profeet aanleiding om al de bewoners des lands tot een algemeenen boete- en bededag naar den tempel te Jerusalem samen te roepen. De toestand is diep ellendig. Geen grasspriet, geen blad, geen vrucht is overgelaten door het vraatzuchtig gedierte. Mensch en dier kwijnen en de bangste tijden komen nog, wanneer alles wat van den vorigen oogst nog overgehouden was, opgeteerd zal zijn. Bovendien deze ramp, op zich zelf reeds erg genoeg, gaat vergezeld van een ongewone droogte. Trekken de kaalgevreten weiden, de ontbladerde boomen de regenwolken niet meer aan? Hoe het zij, elke verwachting van een nog zoo geringe opbrengst is afgesneden. Verslagen staan de landbouwers, de wijngaardeniers jammeren (1 : 11). En wat den profeet vooral aan het hart gaat, is dat geen offers meer kunnen worden aangeboden bij Jahwe's heiligdom. Zoo droevig is het heden en zoo onheilspellend de toekomst, dat de profeet in Hs. 2 met nog grooter nadruk op het houden van dien boetedag aandringt. Hij schildert thans deze sprinkhanenplaag als een leger, dat onweerstaanbaar voorttrekt en overal zijn spoor door de vreeselijkste verwoesting achterlaat. Hoe hopeloos echter de toestand ook moge schijnen, wanneer Israël waarlijk boete doet, dan is er uitzicht, dat Jahwe een einde maakt aan de ramp en een zegen achterlaat (2 : 12—14).

Deze mogelijkheid vuurt klaarblijkelijk den ijver der boetelingen aan; de boetedag is gehouden, al wordt dat niet met zooveel woorden gezegd; immers 2 : 18 verzekert; „toen ontwaakte Jahwe's ijver voor Zijn land" en Hij geeft nu de toezegging van een vruchtbaarheid en een oogst even rijk als de ontbering groot was geweest en „gij zult ondervinden, dat Ik Jahwe in het midden van Israël ben, en dat Ik Jahwe uw God ben en geen ander, en mijn volk zal nooit meer te schande worden".

Intusschen blijkt, aangenomen de eenheid van dit geschrift, deze sprinkhanenplaag voor den profeet een meer dan gewone beteekenis te hebben gehad, en dat verklaart ook zijn optreden. Hij heeft er in

gezien den voorbode, het voorteeken van „dèn dag van Jahwe", den grooten dag des gerichts, en wanneer hij in 1 : 13 priesters en oudsten en alle inwoners des lands tot den boetedag oproept, dringt zich onwillekeurig de gedachte aan dien nog gansch anderen boetedag bij hem op en roept hij in 1 : 15 uit „Wee, wee, wee die dag, want nabij „is de dag van Jahwe". Dat is het dan ook wat hem voor het front heeft geroepen, juist zooals in Hs. 2, bij den vernieuwden oproep tot het houden van den boetedag om de sprinkhanenplaag te bezweren, de gedachte aan „den dag van Jahwe" zich reeds in vs. 1 daartusschen dringt. Zoo zijn ook in het tegenwoordig verband de stoffelijke zegeningen aan het slot van Hs. 2 slechts inleiding tot de veel grootere, de geestelijke van Hs. 3. Jahwe toch zal van Zijn geest uitstorten over alle kinderen zijns volks zonder onderscheid van ouderdom of rang. Ontzagwekkende teekenen aan den hemel zullen aankondigen, dat de groote „dag van Jahwe" — die dies irae is aangebroken. Dan zal alleen „op den Sion ontkoming zijn voor allen die den naam van Jahwe aanroepen". Maar de volken, die Israël als een voetveeg beschouwd en behandeld hebben, zal Jahwe samenbrengen in het dal van Josaphat en dan zal hun, met name Tyrus en Sidon en de Philistijnen, vergolden worden wat zij aan Jahwe's volk misdeden. Jahwe daagt hen uit zich tot dien eindstrijd, waarvan de uitslag geen oogenblik onzeker is, toe te rusten. Voor zijn volk zal Jahwe dan een toevlucht blijken en Sion een plaats zijn, waar vreemden geen voet meer zullen zetten. Juda zal tot in eeuwigheid blijven bestaan en Jerusalem van geslacht tot geslacht en Jahwe wonen op den Sion 4 : 19. Zoo blijkt afdoende dat de sprinkhanenplaag uit Hs. 1 en 2 slechts de inleiding, de aanloop is tot „den dag van Jahwe" van Hs. 3 en 4. Het feit nu, dat Joëls profetie daarop uitloopt, daarop eigenlijk van den beginne is aangelegd, heeft vele uitleggers tot de veronderstelling gebracht, dat het heele geschrift deze zelfde strekking heeft; dat Joël niet aan een werkelijke sprinkhanenplaag heeft gedacht, doch dat deze enkel beeldspraak is om te schilderen den laatsten aanval van alle aan Israël vijandige volkeren, welke Ezechiël in Hs. 38 en 39 in de gestalte van Gog zoo concreet heeft uitgebeeld. Immers wat Joël beschrijft, betoogt men, zijn geen echte sprinkhanen maar menschelijke vijanden, groote heirlegers. Daarop past alleen een beschrijving als in 2 : 1—11, waar zoo klaar mogelijk een marcheerend leger wordt geteekend, en alle twijfel wordt weggenomen door 2 : 20, waar Jahwe verzekert „dien uit het Noorden" van Israëls bodem te zullen verwijderen. „Die uit het Noorden" of „de Noordelijke" is een bekende eschatologische term voor den vijand door wien Jahwe over Zijn volk zal gericht houden.

Amos had dit reeds in 4 : 3 en 5 : 27 min of meer geheimzinnig aangeduid. Jesaja zag in Assur den uitvoerder van Gods oordeelen. Jeremia

verwacht eveneens uit het Noorden het naderend gericht (1 : 13) en daarmee gaat Ez. 38, 39 geheel accoord. Bovendien zou de benaming „de Noordelijke" voor werkelijke sprinkhanen al heel onjuist zijn. Iedere Israëliet wist, dat deze gevreesde zwermen onveranderlijk uit het Zuiden en Zuid-Oosten komen aanvliegen. Geen wonder derhalve, dat vele uitleggers in Hs. 1 en 2 slechts allegorie konden zien, een andere strekking derhalve dan de letter aangeeft. Hoe toch kan van een sprinkhanenplaag — al trekt men nog zoo'n groote post uit voor dichterlijke overdrijving, gezegd worden als in 2 : 10 „voor hen uit beeft de aarde, siddert de hemel, verliezen de sterren hun glans"? Dat zijn immers de zelfde verschijnselen, welke in 3 : 4 v. en 4 : 15 v. den genoegzaam bekenden „dag van Jahwe" aankondigen, en daarmee is de eigenlijke strekking van Hs. 1 en 2 beslist.

Intusschen splitsen zich de meeningen der allegoristen in tweeën ten opzichte van de vraag of Hs. 1 en 2 in hun beeldspraak doelen op gebeurde feiten, welke den profeet de aanleiding werden tot zijn aankondiging van den lang verwachten dag van Jahwe; òf wel dat zij in een historisch gewaad den grooten dag der toekomst teekenen. Zoo zag b.v. Hengstenberg in de sprinkhanen, waarvoor in 1 : 9 vier verschillende namen gebruikt worden, afbeelding van de vier aan Israël vijandige wereldrijken: Assyrië, Babylonië, Medië—Perzië, Griekenland—Rome, welke achtereenvolgens Israël zouden trachten te vernietigen. Hilgenfeld daarentegen erkende wel, dat Hs. 1 : 2—2 : 17 beschrijving van gebeurde dingen bood, doch zag in de sprinkhanen aanduiding van de vier Perzische legers, die in 525, 484, 460 en 418 door Palestina tegen Egypte optrokken en in Juda groote verwoesting zouden hebben aangericht. Eenigszins afwijkend is Merx' opvatting. Hij erkent, dat in Hs. 1 inderdaad sprinkhanen zijn bedoeld, doch toekomstige en wel „apocalyptische" sprinkhanen in den trant van Openb. 9 : 3—11.

O. i. is de allegorische opvatting van Hs. 1 en 2 op geenerlei wijze te handhaven. Immers in Hs. 2 worden de sprinkhanen *vergeleken* met vijandelijke legerscharen, zijn dus geen werkelijke legers, vergeleken met strijdrossen, zijn dus geen echte paarden.

Een zaak kan toch onmogelijk met zich zelve worden vergeleken. Zelfs de op het eerste gezicht zoo overtuigende gevolgtrekking, afgeleid uit de benaming „die uit het Noorden" kan daaraan niets afdoen, te minder, omdat van dezen wordt verzekerd, dat hij opgenomen en in de zee zal worden geworpen en daar zijn einde vinden (2 : 20). Dat nu is dikwijls het eind van sprinkhanenzwermen, dat een sterke wind ze onderschept en meevoert om ze in zee te doen neervallen. Doch dat ooit op Palestina's bodem een werkelijk leger in zee gedrongen werd, is nooit gebeurd en door geen enkel ander profeet in 't uitzicht gesteld.

Voorts is het even onmogelijk in Hs. 1 : 2 vv. voorspelling te zien. Hier

is al te duidelijk *beschrijving* van wat gebeurd is met de daaraan vastgeknoopte toepassing. De vraag in 1 : 2, of ooit iets dergelijks eerder heeft plaats gehad, wordt een ongerijmdheid indien op iets toekomstigs gedoeld wordt, evenzeer de opwekking het aan het nageslacht te vertellen als er feitelijk nog niets te vertellen valt. De aanleiding om een boetedag uit te schrijven ligt immers juist in de vernieling door de sprinkhanen aangebracht. Dit geldt evengoed voor Hs. 2. De omstandigheden zijn iets anders; de sprinkhanen dringen thans ook de stad binnen, maar het is, hoe sterke beeldspraak ook is gebruikt, beschrijving van den voortgang dier zelfde plaag als in Hs. 1. Welke aanwijzing geeft bovendien de tekst, dat de profeet iets anders bedoelt dan de letterlijke zin aangeeft? Intusschen is het wel verklaarbaar, dat men de allegorische opvatting met de voorspellende strekking zoo moeilijk kon loslaten. De profeet zelf immers, zoo schijnt het althans, heeft de gedachten in die richting geleid. In zijn beschrijving van wat gebeurd is vlecht hij de nadering van den dag van Jahwe op zulk een wijze in, dat de verzoeking voor de hand ligt beide te vereenzelvigen en dus aan deze profetie in haar geheel toekomstige strekking toe te kennen.

Alleen is het de vraag, of die ingevlochten heenwijzingen in Hs. 1 en 2 oorspronkelijk zijn. Uiterst bevreemdend toch is, dat in 2 : 18—25, waar Jahwe's verhooring van Israëls smeekbeden wordt meegedeeld en een even groote overvloed wordt toegezegd als het tegenwoordige gebrek nijpend is, op „den dag van Jahwe" met geen woord zelfs wordt gezinspeeld. Deze vss. maken geheel den indruk alleen op de beschreven sprinkhanenplaag terug te slaan. Van „den dag van Jahwe" waarop toch feitelijk de nadruk moest liggen, weten zij niets. Het slotvers; vs. 26 „dan eet gij volop tot verzadiging en prijst den naam van Jahwe uw God . . . ., dan weet gij, dat ik Jahwe uw God ben en anders geen en dat Mijn volk nooit weer te schande wordt" is duidelijk de finale afsluiting van al wat voorafgaat, d. w. z. van die buitengewone sprinkhanenplaag, die Israël tot bezinning en bekeering bracht, daardoor Jahwe's ontferming wakker riep en Jahwe's heil voor altijd aan Israël bezegelde.

Niemand zou nu verwachten, dat daarop onmiddellijk in 3 : 1 volgen zal de ontzagwekkende aankondiging van „den dag van Jahwe", van het wereldgericht, waaraan alleen maar op den berg Sion ontkoming zal zijn. Dat zijn duidelijk twee geheel andere gedachtensfeeren. In Hs. 1 en 2 is een historische sprinkhanenplaag uitgangspunt, een historische boetedag middelpunt en de uitredding door Jahwe vergezeld van een heilsbelofte eindpunt. Van hier uit loopt geen enkele lijn naar „den dag van Jahwe" in Hs. 3 en 4, behalve dan, dat hij er terloops, als een vreemd element, in 1 : 15 en 2 : 1 wordt aangestipt.

Omgekeerd wordt in Hs. 3 en 4 nergens op de sprinkhanenplaag, die dan toch in Hs. 1 en 2 de hoofdzaak was, ook maar gezinspeeld. Voorts

is in Hs. 1 en 2 van de verhouding tot andere volken geen sprake; in Hs. 3 en 4 neemt deze een overheerschende plaats in. Daar komt bij het opvallend verschil in stijl en spraakgebruik tusschen Hs. 1 en 2 eenerzijds en Hs. 3 en 4 anderzijds. Hs. 1 en 2 bieden een levendige, aanschouwelijke beschrijving van de plaag en van den uitgeschreven boetedag. Deze dingen heeft de profeet zelf meegemaakt. Hs. 3 en 4 werken voor een groot deel met bestaande eschatologische beschouwingen en termen, waarin de schrijver van Hs. 1 en 2 moeilijk terug te vinden is.

O. i. heeft voor 't eerst M. Vernes de juiste verklaring van dit raadsel gegeven, n.l. dat Joël, hoe klein ook, feitelijk uit twee, eens zelfstandige, deelen bestaat. Dat is ook met de geschriften van Jesaja, Zacharia, Daniël het geval. Men kan dus althans de mogelijkheid daarvan ook voor Joël bezwaarlijk loochenen.

Hs. 3 en 4 maken geheel den indruk een apocalyptisch geschrift te zijn, 't welk aan Joël 1 en 2 is vastgeknoopt. Van dit soort geschriften is „de dag van Jahwe", de dag van het wereldgericht met de volle verwezenlijking van Israëls roeping en bestemming als uitslag, het groote en onveranderlijke thema.

Voor 't eerst wordt door Amos in 5 : 18 van dezen dag gewaagd. Zijn tijdgenooten verlangen koortsachtig naar het aanbreken daarvan; zij zien daarin enkel een dag van licht, glorie, overwinning voor Israël, het begin van den Messiaanschen tijd. Amos stempelt dien dag om tot een dag van oordeel, gericht, loutering in de eerste plaats voor Israël zelf. Eerst daarna kan en zal Jahwe's heil dagen. Zoo zien, zoo zeggen het ook de latere groote profeten, maar zij zien het met eigen oogen, zeggen het met eigen woorden.

Straks echter, wanneer de echte profeet gaat zwijgen, gaat de vrome Israëliet zich verdiepen in wat de groote Godsmannen hadden aangekondigd, tracht hij daaruit tot in bijzonderheden de toekomst af te leiden; de apocalyptiek ,d. w. z. het streven om het verborgene te „ontdekken", te „onthullen" is geboren. De vrome verbeelding gaat nu in bijzonderheden uitwerken wat in de oude profetieën dikwijls slechts kort, vaak in geheimzinnige omsluierde woorden was aangeduid.

Profeten zijn in de eerste plaats sprekers; zij richten zich tot hun onmiddellijke tijdgenooten, brengen een boodschap welke met de tegenwoordige omstandigheden ten nauwste verband houdt, juist zooals in Joël 1 en 2 de profeet op grond van de tegenwoordige ellende Juda tot een boetedag oproept. Wanneer hun echter het woord ontnomen of onmogelijk gemaakt wordt, gaan zij hun getuigenis opteekenen en schriftelijk voortzetten (Jer. 36). De apocalypsen zijn van den beginne af geschreven, spinnen voort aan het door de profetie gegevene. Zeker zijn ook zij geboren uit den nood der tijden, men verlangt naar het einde van den tegenwoordigen boozen dag; verlangt naar het aan

lichten van dien grooten dag Gods, die door de verschrikking heen tot het licht voert. Zij worden gesteld op naam van beroemde figuren uit Israëls verleden, van mannen als Henoch, Mozes en Elia, die zulk een bijzonder verkeer met God hadden gekend en dus meer van Zijn bedoelingen afwisten dan andere stervelingen. Een klare uiteenzetting van aard en kenmerken der apocalyptiek vindt men in Tekst en Uitleg, Daniël, door Dr. H. W. Obbink. Inl. bl. 27—31.

Naar onze overtuiging nu heeft de schrijver van Joël 3 en 4 zijn apocalyptisch getint geschrift vastgehecht aan Joëls profetie van Hs. 1 en 2. De ernstige oproep aan klein en groot tot een boete- en bededag kan hem aanleiding zijn geweest om aan dien veel ontzagwekkender „dag des Heeren" te denken en van hem zijn dan afkomstig die enkele verstrooide ontboezemingen over den dag van Jahwe in Hs. 1 en 2, welke daar zoo vreemd aandoen, doch nu de begrijpelijke strekking hebben om op Hs. 3 en 4 voor te bereiden. Het is mogelijk, dat Joël zelf later deze apocalyptische pericoop met zijn eigenlijke, concrete profetie heeft verbonden, eerder echter valt o. i. aan een ander te denken. Intusschen heeft zich in de laatste tientallen jaren een nog al vrij wat afwijkende opvatting der profetische geschriften aangediend, ingeluid door H. Gunkel en H. Gressmann. Deze laatste vooral betoogde, dat de profeten, wanneer zij aan Israël gericht, loutering, heil voorspellen, daarbij termen gebruiken, die bij den werkelijken inhoud weinig passen. Zij kondigen tuchtiging aan door een menschelijken vijand, Assur of Babel, maar bezigen uitdrukkingen die aan natuurrampen zijn ontleend.

Jahwe's gericht over Israël treft voorts ook andere volken, die met Israëls zonde niets te maken hebben; ja zelfs de vogelen des hemels en de visschen der zee worden daarin betrokken. Dat wijst op wereldondergang, maar deze verwachting is van vreemden oorsprong, hoort thuis in Babylonië, waar men in verband met astrologische berekeningen tot dergelijke gevolgtrekking gekomen was. Uit de ruïnen der ondergegane wereld zou echter een nieuwe wereldorde worden opgebouwd. Deze overoude voorstelling nu had een vast spraakgebruik geschapen, staande termen, die, zoodra zij gebezigd werden, een zeer bepaalde groep van denkbeelden opriepen. Israëls profeten nemen die termen over doch geven er een nieuwen inhoud aan. Voor hen is het niet meer een kosmologisch verschijnsel dat met natuurnoodwendigheid ter bestemder tijd optreedt, voor hen wordt de wereldondergang wereldgericht, waarin Gods gerechtigheid openbaar wordt en waaruit Gods barmhartigheid, Zijn verbondstrouw aan Israël een nieuwe wereld van geluk en gerechtigheid zal opbouwen. Dit is de groote zaak, waarom het alle profeten te doen is. Zij hebben steeds bij al hun Godsspraken de komst van het Rijk Gods op aarde in 't oog. Bijzondere gebeurtenissen op het wereldtooneel mogen aanleiding zijn, dat zij hun stem laten hooren, in het

optreden van Assur of Babel mogen zij aanduiding zien, dat God nu zijn groot plan gaat volvoeren, dat historische en tijdelijke is hun enkel bijzaak. Daarom is het een misvatting in de eerste plaats naar historische omstandigheden te zoeken, uit de beschrijving van den opmarsch van den vijand uit te vorschen, welke wereldmacht toen en toen voor Israël een gevaar dreigde te worden. Dat moet mislukken. De profeten bezigen welbewust vage uitdrukkingen als „die uit het Noorden" enz. en dat voorbij te zien brengt alle kans mee zich in de dateering van profetische geschriften te vergissen en als late apocalyptische uitspraak te beschouwen, wat inderdaad oud is. Krachtig wordt deze opvatting verdedigd door Prof. Dr. W. Staerk in 't Z. A. W. 1933, blz. 1 vv. „*Zu Habakuk 1 : 5—11 Geschichte oder Mythos?*" Zijn betoog luidt aldus: deze pericoop plaatst voor de vraag, welken vijand, die hier zoo onbarmhartig tegen de gansche wereld optreedt, de profeet op 't oog heeft; de Assyriërs? maar dat stuit op groote geschiedkundige bezwaren, de Chaldaeërs dan? de bezwaren blijven even groot. Er is slechts één uitweg: „afzien van elke concrete historische aanwijzing" d. w. z. men moet deze uitspraak als typische, naar een bepaald schema gevormde mythische voorstelling van de anti-goddelijke wereldmacht verklaren, als een *anti-christ* mythe, waarvan de kleuren uiteraard niet geheel onafhankelijk zijn van eenige inwerking der geschiedenis, waarin nu eenmaal de profeet en zijn gemeente staan. Maar de eschatologische stemming is hoofdzaak en de uitleg behoeft zich niet af te tobben om de preciese „historische Vorgänge", waardoor Nebukadrezars rijk is gevormd in de woorden en zinspelingen van den profeet terug te vinden. Hetzelfde geldt voor Zefanja. Voor dezen is kenmerkend, dat hij elke bepaalde aanduiding van het werktuig, waardoor het Godsgericht voltrokken wordt, vermijdt. Zijn teekening blijft opzettelijk in 't schemerdonker, maar laat tegelijkertijd de apocalyptische mythe van het einde doorschemeren. Niet anders Jeremia. De vijand „uit het Noorden" die reeds in 't visioen van 1 : 13 den profeet voor oogen staat, is niet de weerspiegeling van eenige historisch aan te wijzen staatkundige macht, doch eene mythische, daemonische grootheid, welker gedaante slechts in vage omtrekken den ziener voor oogen staat. Het volk, waarvan de profeet den ondergang eener geheele wereld van goddeloos politiek menschengeweld verwacht, is het huiveringwekkende geestenvolk van bovenmenschelijke kracht en geheimzinnige herkomst. Ten volle geldt dit, vl. Staerk, van Joëls geschrift. Dit berust op apocalyptische bewerking van een of meer andere godsspraken, die aan natuurrampen aanknoopen. De vraag is alleen, of deze bewerking daarop een volkomen nieuwen stempel heeft gedrukt, dan of in het origineel reeds sporen in die richting wezen. Dit is inderdaad het geval, met name in 2 : 1 vv. De sprinkhanen verschijnen hier onder het beeld van een

machtig leger waarvoor niet slechts de natiën sidderen, maar waarvoor de gansche schepping beeft en de sterren hun glans verliezen 2 : 10. Daar komt bij de betiteling van dit sprinkhanenleger als „de Noordelijke". Dit alles is mythische kosmologie, ontleend aan het vaststaand schema van wereldondergang, maar dan valt daaruit ook af te leiden, dat reeds in de aan Joël ten grondslag liggende profetieën mythische motieven waren ingevlochten. Daarin had de bewerker het aanknoopingspunt voor de volledige apocalyptische bewerking, waardoor hij het geheel brengt onder het geloofsbegrip van „den dag van Jahwe". Reeds van den beginne af dus zijn werkelijk gebeurde feiten als de sprinkhanenplaag geteekend met de kleuren der mythe. Noodzakelijke veronderstelling daarvan is natuurlijk het metterdaad bestaan van zulk een wereld-ondergang-mythe, waarin van het aanrukken van een schrikwekkend geestenheer sprake is en het karakteristieke kenmerk van zoodanige beschouwing is, dat zij historisch wordt aangekleed. In dit geheel apocalyptische geschrift van Joël hebben voorts deze overeenkomstig het mythische schema ingekleede schilderingen slechts de strekking om een sprekenden achtergrond te bieden voor de heilsverkondiging. Vóórdat „de dag van Jahwe" de zon des heils voor het Godsvolk doet aanlichten, moet de tegenwoordige wereld in schrikkelijke rampen ondergaan, maar van daar ook, dat zoodra van den terugkeer van den chaos gesproken wordt, dit schrikverwekkende geestenheir verschijnt, de scharen van Gog, zooals Ezechiël ze noemt. Vl. Staerk zou er dus in 't geheel geen sprake zijn van menschelijke vijanden, waardoor Jahwe zijn vonnis voltrekt. De vijand uit het Noorden is in elk historisch gewaad, dat hem wordt omgehangen, onhistorisch, want hij is steeds niet anders dan de eene en dezelfde wederpartijder van God en Zijn volk, de „oude slang", zooals hij Openb. 12 : 9 genoemd wordt. Ten opzichte van dezen wezenlijken inhoud zijn historisch-geographisch aan te wijzen namen als Gog en Magog en andere voor de profeten slechts maskers en omhulsels. De mythe nu is de taal, gebezigd door het geloof voor zijn verwachting van de komende Godsregeering bij het keerpunt der tijden. Een andere taal heeft dit geloof in den ganschen Bijbel niet tot zijn beschikking, kan ook geen andere hebben, omdat dit geloof zich niet laat losmaken van zijn kosmologischen oorsprong uit de Aeonen-theologie van het Oude Oosten.

Kondigen dus op een gegeven oogenblik profeten bepaalde bestaande machten als de werktuigen van Gods gericht met name aan, dan is dat slechts het bijkomstige, dient slechts als inkleeding en ter inluiding van datgene waarom het eigenlijk te doen is: Wereldondergang. Het werkelijke werktuig van Jahwe's oordeel is dat schrikwekkende geesten-heir, dat uit het geheimzinnige Noorden, waar de godenberg is, komt aangesneld. Daarom is het, het zij herhaald, doelloos uit de beschrijving

der legerscharen af te leiden op welk geschiedkundig volk wordt gezinspeeld. Zoo is dus elke profetie, al schijnt zij van éénmalige feiten, zooals bij Joël van een historische sprinkhanenplaag uit te gaan, van den beginne af eschatologisch, apocalyptisch. Het is steeds weer het groote werelddrama, dat de profeten zich zien afspelen, waarvan zij de beslissing steeds dichter zien naderen en waaruit zij een nieuwen hemel en een nieuwe aarde zien oprijzen.

Ongetwijfeld ligt in deze beschouwing iets aantrekkelijks. Eén groote lijn loopt door en verbindt alle godsspraken. Van een onderscheid tusschen profetie en apocalyptiek kan moeilijk meer sprake zijn. Zij wijkt echter nog al af van de definitie der profetie eens door Prof. Wildeboer in zijn Letterkunde des O. T. o. i. terecht gegeven: „De profetie, zooals wij die uit de authentieke stukken des O. T. zelf kennen, wortelt in het heden van den spreker, verkondigt de eeuwige beginselen van den raad Gods en de toepassing daarvan op de naaste gebeurtenissen, vaak met een uitzicht op de verre toekomst". Het is nu de vraag, welke beschouwing het best door de feiten zelf wordt gedekt. Bedoelen de profeten, als zij van „den vijand uit het Noorden" gewagen en dien als een aanstormend leger van menschelijke krijgers schilderen metterdaad een onaardsche, daemonische krijgsmacht?

Moet b.v. Jes. 10 : 5 „Wee Assur, de roede mijns toorns, den stok mijner gramschap", niet naar de letter worden verstaan? Is niet dat gansche 10e Hs. van vs. 5 af één wederlegging van de door Staerk c.s. voorgestane beschouwing en een bevestiging van de door Wildeboer gegeven definitie? Men doet dat Hs. geweld aan door wat zoo duidelijk concreet van Assur wordt gezegd uit te leggen als enkel de inkleeding voor het optreden van het eschatologische daemonenheir. De historische omstandigheden heeten bijzaak. — is Jesaja 7 te verstaan zonder deze?

Amos dreigt met een vijand uit het Noorden en met wegvoering in de richting van det Noorden. Is de deportatie in 722 van de inwoners van het tienstammenrijk niet een bewijs dat de profetie „wortelt in het heden van den spreker"? Ongetwijfeld blijven de profeten niet bij de naaste toekomst staan, hun blik schouwt dikwijls verder, ziet het einddoel van Gods wegen, maar een dusdanige verwaarloozing of althans verdamping van de concrete door hen genoemde feiten en machten schijnt ons ongeoorloofd. Bovendien is het werkelijk bestaan van een mythe van den wereldondergang, welke in het oude Oosten alom zou gegolden, en vanwege haar astrologischen grondslag in Babylonië haar oorsprong hebben, tot dusver nergens en allerminst in Babylonië aangetoond kunnen worden. Beweerde verspreide elementen worden samengevoegd, tot een geheel geconstrueerd, maar het met zooveel beslistheid ter verklaring opgeroepen schema is nog altijd zoek, vgl. L. Dürr, Ursprung und Ausbau der israel-jüdischen Heilandserwartung 1925, blz. 31, 51;

P. Volz, Mose und sein Werk, 1932. Deze laatste schrijft o. a. op blz. 97 zoo beslist mogelijk: „in den loop der debatten over de antieke eschatologie is vast komen te staan, dat uitheemsche beinvloeding voor de oud-israëlische eschatologie niet is aan te nemen, daar in de groote oostersche godsdiensten der oudheid geen eschatologische verwachting kan aangetoond worden. Op zijn hoogst wordt de idee van een gouden oertijd aangetroffen, maar tot dusver is er onder de overgroote massa van inscripties ook nog niet één enkele eschatologische uitspraak ontdekt."

Vooralsnog handhaven wij derhalve de op blz. 12 gegeven opvatting: het geschrift Joël is een samenvoeging van oorspronkelijk twee zelfstandige deelen, van Hs. 1 en 2, waarin een buitengewoon zware sprinkhanenplaag uitgangspunt van Joëls optreden is en van Hs. 3 en 4, een apocalyptische pericoop. Deze verbinding heeft ook op Hs. 1 en 2 ingewerkt en daarin die verzen aangebracht, welke direct den „dag van Jahwe" noemen, bovendien in 2 : 1—11 de schildering beinvloed van de ontzetting welke hemel en aarde bij de sprinkhanenplaag bevangt.

Persoon des profeten. Daarvan is niets bekend dan zijn naam: Joël, de zoon van Pethuël. Joël beteekent: „Jahwe is God" precies hetzelfde als Elia. Hebben de ouders welbewust dezen naam voor hun kind uitgekozen, dan is de profeet opgevoed in een sfeer waar met overtuiging Jahwe als God werd gehuldigd. Een woonplaats wordt niet genoemd, geen datum aangegeven. Toch is duidelijk, dat hij een Judeeër is.

Israël of Efraïm vermeldt hij nergens. Israël blijkt voor hem ingekrompen tot Juda. Wsl. woonde hij te Jerusalem; hij richt zich tot de priesters alsof deze onmiddellijk onder zijn bereik zijn 1 : 13, 2 : 1 vgl. 1 : 9, 2 : 17. De eeredienst ligt hem na aan 't hart. Als de noodlottigste uitwerking van de sprinkhanenplaag beschouwt hij de staking der offers en als voornaamste lichtzijde van het ophouden der plaag, dat deze nu weer naar behooren zullen worden gebracht. Toch is hij allerminst tevreden met den uitwendigen schijn. Offers, boetedoening enz. heeft voor hem enkel waarde als de gezindheid des harten daarmee in overeenstemming is. „Scheurt uw harten en niet uw kleederen", vermaant hij in 2 : 13, „en bekeert u tot Jahwe uw God". Tot de priesterlijke kringen heeft hij wsl. niet behoord; hij onderscheidt zich daarvan veeleer (1 : 9 en 13).

Hij is ook niet als b.v. Jesaja en Jeremia profeet voor het leven geweest. Die ééne ramp brengt hem voor een oogenblik op den voorgrond, maar dan is ook zijn zending volbracht. Zijn woord moet ingang hebben gevonden, als een echt profetenwoord hebben gewerkt, want blijkens 2 : 18 moet een echte boete-stemming zijn gewekt. Zoo heeft hij meer diepte gegeven aan het geloofsleven zijner tijdgenooten, dat blijkens zijne vermaning in 2 : 12 v. daaraan behoefte heeft gehad. Een bijzondere beteekenis voor onzen tijd heeft de profeet van Hs. 1 en 2

niet behalve inzoover hij heeft medegewerkt om de vlam van Israëls geloof brandende te houden.

Tijd. Een datum ontbreekt en ook de inhoud zelf geeft althans wat Hs. 1 en 2 betreft geen enkele directe aanwijzing. Men heeft Joël gehouden voor den oudste der schrijvende profeten en voor een der allerjongsten.

De Schriftgeleerden hebben door hun plaatsing van zijn geschrift tusschen Hosea en Amos dezen profeet tot de ouderen gerekend en wanneer Hs. 1 en 2 als op zichzelf staand wordt beschouwd, is een afdoend argument daartegen moeilijk in te brengen.

Toch zijn er bezwaren. De profeet roept de leiders des volks, geestelijk en wereldlijk op tot het uitschrijven van een boetedag, maar van koning of vorsten wordt daarbij niet gerept. Het vermoeden ligt voor de hand, dat het koningschap niet meer bestond.

Dan is een zoo hooge waardeering van den cultus, gegeven de toenmalige ontaarding, bij een tijdgenoot van Amos of van Jesaja bezwaarlijk te verwachten.

Voorts valt voor den profeet Israël samen met Juda (2 : 27) d. w. z. is ingekrompen tot Juda; dat zou in alle gevalle voeren tot na 722. Maar een dergelijke vereenzelviging van Israël met Juda kan eerst laat haar beslag hebben gekregen. Voor Jeremia en voor Ezechiël bestaat Israël nog wel degelijk. Zij hopen op hereeniging. Bij Deutero-Jesaja echter is Israël uit den gezichtskring verdwenen en sinds Ezra is Juda voor goed de representant van Israël geworden. Beschouwt men echter Joël 1—4 als een geheel, dan krijgt men duidelijker aanwijzingen. Vl. 4 : 6 is Israël verstrooid onder de volken; deze hebben Jahwe's erfdeel onder elkaar verdeeld, over Jahwe's volk het lot geworpen, d. w. z. als buit verdeeld, ja zij hebben Jahwe's goud en zilver, Zijn kostbaarheden geroofd en gebracht in hun paleizen (of tempels) en de kinderen van Jerusalem en Juda verkocht aan de zonen der Joniërs d. z. de Grieken." Deze feiten kunnen enkel doelen op wat in en na 586 is gebeurd. Dat Edom (4 : 19) daarbij een schandelijke rol heeft gespeeld, is uit Obadja, uit Ezechiël 25 : 12—14, Ps. 137 : 7 en elders genoegzaam bekend, maar ook Tyrus en Sidon, centra van de slavenmarkt (Ez. 27 : 13) blijken even onmeedoogend en baatzuchtig te hebben gehandeld. Zulke dingen vergeet een volk niet, ook al zijn er jaren over verloopen, vooral niet wanneer er eens een bondgenootschap bestond als tusschen Israël en Tyrus of zulk een nauwe verwantschap als tusschen Jakob en Edom, vgl. Am. 2 : 9. Wel heeft men beweerd, dat Am. 1 : 2 ontleend zou zijn aan Joël 4 : 16a en Am. 9 : 13 aan Joël 4 : 18 doch het omgekeerde is waarschijnlijk; immers Joëls uitvoerige schildering van „den dag van Jahwe" wijst, vergeleken met de korte aanduiding bij Amos, op een ontwikkeling en uitwerking dier gedachte, waarvoor jaren noodig zijn geweest eer n.l. dergelijke vaste termen hun beslag

hebben gekregen. Bovendien van afgoderij, van dienst op de hoogten, van de veroordeeling van den cultus bij de groote heiligdommen, waartegen Amos en Hosea zoo toornen, is bij Joël geen sprake, en ook daarom wordt het moeilijk hem als tijdgenoot of voorganger van Amos te beschouwen.

In allen gevalle dateeren Hs. 3 en 4 uit of na de ballingschap, en dit is ook voor Hs. 1 en 2 waarschijnlijk, en dan na 516, want de tempel bestaat, d. w. z. is herbouwd, immers offers kunnen worden gebracht. Nu mogen Hs. 3 en 4 een apocalyptisch aanhangsel vormen, door Joël zelf of een ander toegevoegd, één ding is hier bij de schildering van den dag van Jahwe oorspronkelijk en van groote beteekenis: de voorspelling van den uitstorting van den geest Gods over allen zonder onderscheid (3 : 10). Deze verwachting is alleen hier te vinden, al wijzen Jer. 31 : 31—34 en Ez. 11 : 19, in dezelfde richting. Dat dan pas Israël waarlijk volk van Jahwe is, wanneer al zijn leden van den geest des Heeren vervuld zijn geworden, profeten zijn geworden en dat dit eens metterdaad zal geschieden, dat is een grootsche visie, waarvan Petrus in Handl. 2 terecht op den eersten Pinksterdag de vervulling heeft gezien.

Joëls geschrift geeft antwoord op de vraag, hoe Israël na zijn terugkeer uit Babel, waaraan zulke hooggestemde verwachtingen waren vastgeknoopt doch waarop zulke bittere ontgoocheling volgde, de daarop volgende eeuwen van tegenwerking, vernedering en teleurstelling heeft kunnen doorworstelen. De aloude verwachting van den dag des Heeren altijd weer opflikkerend, in de zwaarste tijden met dubbele verzekerdheid aangekondigd, heeft in 't leven gehouden het geslacht diergenen, die „verwachtende waren de vertroosting Israëls". Keerzijde is de steeds scherper scheidslijn welke Israël tusschen zich en de volkeren trekt, maar in die scheidslijn is ook gegeven dat bijzondere, Israël nooit begevende besef, dat het anders is dan de volkeren (Hos. 7 : 8, Ez. 25 : 8) en dat de voornaamste oorzaak van de vijandschap der volkeren ligt in zijn religie.

LITTERATUUR.

Commentaren, zie blz. 4.

Verhandelingen. A. MERX: Die Prophetie des Joel und ihre Ausleger 1879; H. HOLZINGER: Sprachkarakter u. Abfassungszeit d. B. Joel Z.A.W. 1889, S. 88 ff.; STOCKS: Der „Nördliche" u. die Komposition d. B. Joel, N.K.Z. 1908, S. 725 ff.; KNIESCHKE: Die Eschatologie d. Joel in ihrer historisch-geographischen Bestimmtheit 1912; Jos. SCHMALOHR: Das Buch des Profeten Joel erklärt. Diss. Freiburg 1918; K. BUDDE: „Der vom Norden" in Joel 2 : 20 O.L.Z. 1919, Sp. 2—5; K. BUDDE: Der Umschwung in Joel 2. O.L.Z. 1919, Sp. 104 ff.; BAUMGARTNER: Joel 1 und 2 i. d. Buddefestschrift 1920, S. 10 ff.; L. DENNEFELD: Les problèmes du livre de Joël Rev. des Sciences rel. IV—VI (1924—'26); M. PLATH: Joel 1 : 16—20, Z.A.W. 1929, S. 159 ff.

TEKST.

JOËL.

Opschrift.

1 1 Het woord van Jahwe dat tot Joël, den zoon van Pethuël kwam.

2—12. *Een ongewone sprinkhanenplaag dringt den profeet jong en oud op te roepen tot een boete- en bededag.*

2 Hoort dit gij oudsten en luistert alle gij inwoners des lands.
Is ooit bij uw leven iets dergelijks gebeurd
of ook in de dagen uwer vaderen?
3 Vertelt er van aan uwe kinderen en laat uwe kinderen het
aan hun kinderen overbrengen en deze weder aan een volgend geslacht.
4 Wat de knager overliet, vrat de sprinkhaan op
en wat de sprinkhaan overliet vrat de verslinder op
en wat de verslinder overliet, vrat de afvreter op.
5 Wordt wakker dronkaards en weent, jammert al gij wijndrinkers,
omdat de most van uw lippen wordt weggerukt.
6 Want een volk is opgetrokken tegen mijn land, geweldig, niet te tellen.
Zijn tanden zijn leeuwetanden, en het heeft een gebit als een leeuwin.
7 Mijn wijngaard heeft het tot een woesternij gemaakt
en mijn vijgeboomen tot sprokkelhout;
het heeft ze volkomen afgeschild, ontbladerd,
wit zijn haar ranken geworden.
8 Weeklaag als een jonkvrouw die het rouwgewaad
heeft aangetrokken over den echtvriend harer jeugd.
9 Spijs- en plengoffer is ontrukt aan Jahwe's huis.
De priesters, de bedienaars (des altaars) treuren.
10 Want verwoest ligt de akker; de bodem treurt,
omdat het koren vernield is, de wijnoogst mislukt, de olie uitgebleven.
11 Verslagen staan de landbouwers, de wijngaardeniers jammeren
vanwege de tarwe en de gerst, daar de oogst des velds verloren is gegaan.
12 De wijnstok is te schande geworden, de vijgeboom is verwelkt.
De granaat, ook de palmboom en de appel,
ja alle boomen des velds staan verdord.
Voorwaar beschaamd heeft de vreugde zich teruggetrokken
van de menschen.

13—21. *Oproep tot een boete- en bededag.*

13 Trekt het rouwkleed aan gij priesters, weeklaagt bedienaars des altaars.
Komt, brengt den nacht door in rouwgewaad dienaars [mijns] Gods,
omdat spijs- en plengoffer onthouden zijn aan het huis uws Gods.
14 Verordent een vasten ,roept op tot een bidstond,
verzamelt oudsten alle inwoners des lands
naar het huis van Jahwe uw God en roept tot Jahwe [zeggend].

15—20. *Gebed.*

Wee (wee, wee) die dag [want nabij is de dag van Jahwe,
alverdelgend komt hij van den Almachtige].
16 Is niet voor onze oogen de spijze weggerukt,
vreugde en jubel uit het huis onzes Gods?
17 Verschrompeld liggen de graankorrels onder de kluiten,
verwoest zijn de pakhuizen, ingestort de schuren,
omdat het koren is uitgebleven.
18 Wat kreunt het vee en zijn de runderkudden onrustig,
omdat zij nergens weide vinden. Zelfs de schapenkudden komen om.
19 Tot u Jahwe roep ik,
want een vuur heeft de weiden der steppe verteerd,
een vlammengloed alle boomen des velds verschroeid.
20 Zelfs het gedierte des velds schreeuwt tot U,
omdat de waterbeken uitgedroogd zijn, en vuur
de weiden der steppen heeft verteerd.

2 : 1—11. *Ook Jerusalem door de sprinkhanen bestormd.*

1 Blaast de bazuin op Sion, roept alarm op mijn heiligen berg.
Laat al de inwoners des lands beven [want de dag van Jahwe komt,
2 nabij is de dag van duisternis en donkerheid,
de dag van wolken en nevelen].
Als morgenrood ligt uitgespreid over de bergen
een talrijk en machtig volk,
zooals nooit van te voren is geweest en daarna nooit meer zijn zal,
zelfs tot in de verste geslachten.
3 Voor hem uit verteert het vuur en achter hem laait een vlammengloed.
Als Edens hof ligt het land vóór hem,
een woeste wildernis is het achter hem,
en geen kans dat iets hem ontkomt.
4 Op paarden gelijken zij, als rossen draven zij.
5 Daverend als strijdwagens dansen zij over de toppen der bergen,
knetterend als de vlam die de stoppel verteert,
als een machtig volk geschaard tot den strijd.

6 Volken krimpen voor hem ineen, aller aangezicht gloeit van angst.
7 Als helden snellen zij aan, als krijgslieden beklimmen zij den muur;
ieder blijft in het gelid, niemand wijkt af van zijn route.
8 Geen, die zijn nevenman verdringt, elke krijger houdt zijn koers.
Door wapens heen stormen zij voort, van afgesneden worden
geen sprake, geen bres in hun gelederen.
9 In de stad dringen zij binnen, de muren bestormen zij,
tegen de huizen klimmen zij op,
door de vensters sluipen zij binnen als een dief.
10 Voor hem uit beeft de aarde, siddert de hemel
zon en maan worden verduisterd, de sterren verliezen hun glans.
11 En Jahwe verheft Zijn stem aan de spits van Zijn heir,
want zeer talrijk is Zijn leger
en machtig Hij, die Zijn besluit volvoert. Groot toch is de dag van Jahwe,
zeer ontzagwekkend, wie zal hem kunnen doorstaan?

12—14. *Opheffing van de plaag misschien nog mogelijk, oprechte bocte de voorwaarde.*

12 Maar zelfs nu nog spreekt Jahwe: bekeert u tot Mij met uw gansche hart,
met vasten en tranen en rouwklacht.
13 Scheurt uw harten en niet uw kleeren, en bekeert u
tot Jahwe uw God, want Hij is barmhartig en ontfermend,
lankmoedig en zeer genadig en berouwhebbend over het kwaad.
14 Misschien krijgt Hij nog berouw en laat een zegen achter,
spijsoffer en plengoffer voor Jahwe uw God.
15 Blaast de bazuin op Sion, verordent een vasten,
roept op tot een bedestond.
16 Verzamelt het volk, heiligt de gemeente,
roept de oudsten bijeen, vergadert de kinderen, zelfs de zuigelingen.
De bruidegom verlate zijn kamer en de bruid haar slaapvertrek.
17 Laat de priesters, de dienaars van Jahwe weenen
tusschen den voorhal en het altaar
en zeggen: spaar Jahwe uw volk en geef Uw erfdeel
aan de schande niet prijs,
dat de heidenen over hen zouden spotten. Waarom zou men
onder de volkeren zeggen: waar is hun God?

18—27. *Jahwe's antwoord, de boete aanvaard, de bede verhoord.*

18 Toen ontwaakte Jahwe's ijver voor Zijn land en Hij kreeg medelijden
met Zijn volk.
19 Jahwe antwoordde en zeide tot Zijn volk: zie Ik ga u zenden koren
en most en olie zooveel dat gij u daaraan verzadigen zult en Ik zal u niet
meer tot een spot stellen onder de volken.

20 En den Noordelijke zal Ik van u verdrijven en hem verjagen
naar een dor en woest land, zijn voorhoede naar de Oostelijke Zee
en zijn achterhoede naar de Westelijke Zee en zijn stank zal opstijgen
[want Hij doet groote dingen].
21 Vrees niet land, jubel en verheug u want Jahwe doet groote dingen.
22 Vrees niet gedierte des velds want de weiden der steppe groenen,
het geboomte draagt zijn vrucht, vijgeboom en wijnstok
geven wat zij kunnen.
23 En gij kinderen Sions jubelt en verblijdt u in Jahwe uw God,
want rijkelijk verschaft Hij u (spijze).
24 En de dorschvloeren zullen vol zijn van koren
en de perskuipen overstroomen van most en olie.
25 En Ik zal u (dubbel) vergoeden wat de sprinkhaan,
de verslinder, de kaalvreter en de knager heeft opgeteerd,
mijn groote leger dat Ik tegen u gezonden had.
26 En gij zult volop en tot verzadiging eten.
En gij zult prijzen den naam van Jahwe uw God,
die wonderbaar met u heeft gehandeld
[en Mijn volk zal nooit meer te schande worden].
27 En gij zult ondervinden dat Ik in het midden van Israël ben
en dat Ik Jahwe uw God ben en geen ander,
en Mijn volk zal nooit meer te schande worden.

3 : 1—5 (Sv. 2 : 28—32). *De dag van Jahwe aangekondigd.*

1 Daarna zal Ik Mijn geest uitstorten over allen zonder onderscheid,
uw zonen en uw dochters zullen profeteeren en uw ouden
zullen droomen droomen, uw jongelingen zullen gezichten zien.
2 Ja ook over de dienstknechten en de dienstmaagden,
over de slaven en slavinnen zal Ik in die dagen Mijn geest uitstorten.
3 En Ik zal teekenen geven aan den hemel en op de aarde,
bloed en vuur en rookzuilen.
4 De zon zal veranderd worden in duisternis en de maan in bloed,
eer de dag van Jahwe komt, die groote en schrikkelijke dag.
5 Maar ieder, die den naam van Jahwe zal aanroepen,
zal behouden worden, want op den berg Sion
en te Jerusalem zal ontkoming zijn, zooals Jahwe heeft gezegd,
en onder de geredden zij, welke Jahwe roept.

4 : 1—8. *Jahwe verzamelt alle volken ten gericht in het dal van Josaphat.*

1 Want zie, in die dagen en te dien tijde,
dat Ik het lot van Juda en Jerusalem wenden zal,

2 zal Ik al de volken verzamelen en zal ze afbrengen
naar het dal van Josaphat
en daar zal Ik met hen in 't gericht treden
ter oorzake van Mijn volk en Mijn erfdeel Israël,
omdat zij hen onder de volken verstrooid
en Mijn land verdeeld hebben.
3 En over Mijn volk het lot wierpen en een knaap verkochten voor een hoer
en een meisje voor wijn om zich een roes te drinken.
4 En ook gij Tyrus en Sidon, en al gij districten der Filistijnen, wat
wilt gij van Mij? Dacht gij iets wat u aangedaan is Mij betaald te zetten
en zijt gij van zins met Mij af te rekenen? Snel, ijlings zal Ik uw gedrag
op uw hoofd doen neerkomen.
5 Gij die Mijn zilver en Mijn goud hebt genomen en Mijn schoonste
6 kostbaarheden in uw tempels hebt gebracht, en de zonen vàn Juda
hebt verkocht aan de Joniërs om ze ver van hun land te verwijderen.
7 Zie, Ik doe hen opstaan uit de plaats waarheen gij hen verkocht hebt
8 en Ik doe uw gedrag op uw hoofd neerkomen. En Ik zal uw zonen en uw
dochters verkoopen aan de Judeeërs en die zullen hen verkoopen aan
de Sabeeërs, aan een ver volk; Het is Jahwe, die spreekt.
9 Roept om onder de volkeren: heiligt den krijg, wekt de helden op,
laten alle krijgslieden naderen en optrekken.
10 Smeedt uw spaden om tot zwaarden, uw sikkels tot lansen;
de zwakste zegge: ik ben een held.
11 Maakt u op, snelt aan alle volken van rondom en verzamelt u derwaarts.
[Jahwe doe Uw helden neerdalen].
12 Laten de volken zich opmaken en optrekken
naar het dal van Josaphat,
want daar zal Ik mij neerzetten om alle volken rondom te richten.
13 Zwaait de sikkels want de oogst is rijp; komt, treedt,
want de perskuip is vol, de kuipen vloeien over,
want groot is hun goddeloosheid.
14 Menigten, menigten in het dal der beslissing [want nabij is de dag
van Jahwe in het dal der beslissing].
15 Zon en maan worden verduisterd
en de sterren houden op te schitteren.
16 En Jahwe brult uit Sion en uit Jerusalem verheft Hij Zijn stem,
hemel en aarde beven maar Jahwe is een toevlucht voor Zijn volk
en een sterkte voor de kinderen Israëls.
17 En gij zult ondervinden dat Ik Jahwe uw God ben,
die woon op Sion, Mijn heiligen berg.
En Jerusalem zal heilig terrein zijn,
vreemdelingen zullen daar niet meer inkomen.

18—21. *Ten slotte de volle zegen van den eindtijd over Juda uitgestort.*

18 En te dien dage zullen de bergen druipen van most
en de heuvelen overstroomen van melk
en alle beken van Juda zullen stroomen van water, en een bron
zal uitgaan van Jahwe's tempel en zal het dal van Sjittim bevloeien.
19 Egypte zal een woestenij worden, Edom een barre wildernis
om de euveldaden aan de kinderen van Juda bedreven [omdat zij onschuldig bloed hebben vergoten in hun land].
20 Maar Juda zal tot in eeuwigheid blijven bestaan
en Jerusalem van geslacht tot geslacht.
21 En Ik zal hun bloed wreken dat Ik tot dusver niet gewroken had
en Jahwe woont voor altijd op den Sion.

UITLEG.

JOËL.

Opschrift.

1 1 Dit begint als bij Hosea, Micha, Zefanja, doch bevat alleen den naam des profeten en dien van zijn vader maar verder geen enkele nadere aanwijzing, geen datum dus, noch woonplaats. Joël = Jahwe is God.

2—12. Een ongehoorde sprinkhanenplaag noopt den profeet tot een openbaren boete- en bededag op te roepen.

2 Deze vss. beschrijven de noodlottige uitwerking dezer plaag op het platte land, Hs. 2 : 1—11 daarentegen het indringen der gevreesde insecten binnen de stad, d. i. Jerusalem. „*Oudsten*", daarmee kunnen zijn bedoeld de oudsten in leeftijd of, als titel, de hoogsten, de leiders des volks. De vraag in vs. 2b zou doen besluiten tot het eerste. De leiding van dezen boetedag schijnt in handen der priesters te zijn gelegd 1 : 13, 2 : 17. „*Is ooit bij uw leven iets dergelijks gebeurd*?" Sprinkhanenplagen zijn in Palestina allesbehalve zeldzaam, deze moet dus wel buitengewoon erg zijn geweest, vgl. echter Ex. 10 : 6, 14 waar nagenoeg dezelfde uitdrukking wordt gebezigd. De laatste zeer zware sprinkhanenplaag teisterde Palestina in 1915/16.

3 „*Vertelt er van aan uw kinderen* . . . ." En kan o. i. geen twijfel zijn, of dit en de volgende vss. schilderen wat heeft plaats gehad. Hoe kan men verslag geven van wat nog geschieden moet? Zij geven dus geen voorspelling doch blikken terug op een doorleefde werkelijkheid, welke den profeet drong tot zijn oproep in vs. 13.

4 „*Wat de knager overliet* . . . ." Vs. 4 vormt het uitgangspunt der geheele profetie. De aangerichte verwoesting is radicaal. Met vier teekenende namen worden de sprinkhanen genoemd, en men heeft daarin wel aangeduid gezien de stadia hunner ontwikkeling; larve, pop, kruipend, gevleugeld insect. Toch is dit wsl. niet het geval. De vier benamingen, wijzen, voor zoover zij te verklaren zijn, alle op den vernielenden aard dezer insecten en de opeenhooping dier namen hier bedoelt goed te laten uitkomen, dat niets ontsnapt is aan de vraatzucht van dieren wier „nomen omen est". Is uit dit vs. ook af te leiden, dat de plaag zich over meerdere jaren heeft uitgestrekt? 2 : 25 „*en ik zal u dubbel vergoeden de jaren welke de sprinkhaan* . . . . *heeft opgeteerd*" zou dit doen vermoeden. Toch valt dit te betwijfelen. Elk nieuw jaar begint met een opnieuw uitspruitenden aardbodem en daarop is moeilijk van toe-

passing: *„wat de knager overliet, vrat de sprinkhaan op"*. 2 : 25 zal wel bedoelen, dat Jahwe nu in eens en voor altijd zal vergoeden al de schade, die in den loop der jaren door de sprinkhanen was veroorzaakt.

5 *„Wordt wakker dronkaards en weent . . . ."* Voor een bevolking welke in landbouw en veeteelt haar bestaan vindt, is een dergelijke ramp fataal. Het eerste wat in zulke omstandigheden wegvalt, zijn de genotmiddelen. Palestina, vooral Juda was een land van wijnbouw, vandaar, dat de wijndrinkers het eerst de gevolgen zullen ondervinden. Zij worden opgeschrikt uit hun roes en opgeroepen om te jammeren over het ontbreken van hun voornaamste vreugdebron: den wijn.

6 *Want een volk is opgetrokken tegen Mijn land . . . ."* Als een volk (vgl. Spr. 30 : 24—27) als een geordende doelbewuste vijand hebben de sprinkhanen zich geworpen op Palestina, Jahwe's land, en schrikkelijk is hun bewapening: *„zijn tanden zijn leeuwentanden"*. De bet. van het
7 door ons met *„sprokkelhout"* weergegeven woord is onzeker. In Hos. 7 : 10 wordt nagenoeg hetzelfde woord gevonden, en daar vertaalt men het door „spaan" of „schuim". In ons vs. moet het een beteekenis hebben, verwant aan het eerste. De vijgeboom ziet er uit alsof stam en takken afgeschaafd zijn. In vs. 7b is het door ons op voorgang van Sellin met *„ontbladerd"* weergegeven werkw. een raadsel. Het bet. „werpen", „wegwerpen". Stond er „tot wegwerpens toe" dan was het duidelijk. Het moet echter nog de actie van de sprinkhanen aanduiden en dan is inderdaad „ontbladerd" wel het meest voor de hand liggend. L.V. „het heeft de schors er afgetrokken — die weggeworpen". Maar de sprinkhaan knaagt de schors af om die te verteren, niet om weg te werpen. Desnoods kan gedacht zijn aan de onverteerbare resten van stam en tak die afgeknaagd op den grond blijven liggen en het spoor van de verwoestende horde wijzen. *„Wit zijn haar ranken"* omdat de bast is afgeknaagd.

8 *Weeklaag als een jonkvrouw in rouwgewaad over den echtvriend harer jeugd.* Verschil van meening bestaat of hier het volk wordt aangesproken dan wel het land, welks hoop op den oogst is vervlogen; *„den echtvriend harer jeugd"*, vgl. Jer. 2 : 2, 3 : 4, Jes. 54 : 6. Hoe echter kan bij eene „betoelah" — eene maagd, gesproken worden van haar gemaal. Sommigen beweren met een beroep op Deut. 22 : 22—29, dat de bruid ook voor het eigenlijke huwelijk den verloofde reeds toebehoorde, wat wij uit de genoemde verordening onmogelijk kunnen lezen, teminder omdat de bruid haar echtgenoot gewoonlijk niet vóór den dag van het huwelijk placht te ontmoeten of zelfs te kennen. Meer voor de hand ligt aan te nemen, dat „betoelah" hier de ruimere beteekenis moet hebben van jonge gehuwde vrouw.

9 *Spijs- en plengoffer is ontrukt aan Jahwe's huis . . . .* het ergste gevolg der plaag is voor den profeet, dat alle offers moeten worden gestaakt, vgl. 2 : 14. Dat teekent zijn verhouding tot den eeredienst. Bij geen der

oudere profeten is een dergelijke toon te beluisteren, wel bij de jongeren als Haggai en Maleachi (1 : 7—14). Vl. Ex. 29 : 38—42 en Num. 28 : 4—8 moest dagelijks een morgen- en een avondoffer worden gebracht, waartoe ook behoorde een plengoffer van wijn (Num. 15 : 5). Waarschijnlijk is dit vaste dagelijksche offer bedoeld en wordt dus gezegd, dat zelfs dit onveranderlijke offer niet meer zal kunnen worden gebracht, laat staan alle andere. Hoe noodlottig het in gebreke blijven van elk offer vooral in later tijd werd geacht, blijkt uit Dan. 8 : 11, 11 : 31, 12 : 11, vgl. Neh. 10 : 33. „*Bedienaars van het altaar.* naar G. De M.T. heeft „van Jahwe", maar zij worden getroffen als bedienaars van het altaar en
10 daarom heeft o. i. G. de voorkeur. „*de bodem treurt*" het landschap jubelt als de weiden vol gras en bloemen staan, vgl. Ps. 65 : 12—14, het treurt wanneer alles verwelkt, door zonnebrand verteerd, vgl. Am. 1 : 2. „*Verslagen staan de landbouwers . . . .*" de vreugde van den oogsttijd is spreekwoordelijk, vooral bij den wijnoogst Jes. 9 : 2, Am. 5 : 19; geen oogst , geen jubel (Richt. 21 : 19 vv.).

13—20. *Oproep tot een algemeenen boete- en bededag.*

13 „*Trekt het rouwkleed aan gij priesters . . . .*" De priesters moeten het initiatief nemen en van hen gaat ook, tenzij vs. 14b anders zou moeten worden opgevat, de oproep uit. Zulk een boetedag wordt gekenmerkt door het aantrekken van rouwgewaad, door vasten, luide weeklachten, samenkomen bij het heiligdom. Jona 3 : 5—9 geeft de beste toelichting. Het vasten is oorspronkelijk een zelfkwelling, waardoor men de godheid tracht te vermurwen.

„David — zegt 2 Sam. 12 : 16 — ging God zoeken om het kind, hij „vastte en legde zich op den grond neder." Ook de priesters moeten den nacht in het rouwkleed doorbrengen, ongetwijfeld eveneens op den harden grond uitgestrekt. „*dienaar Gods*" naar G. De M.T." heeft „mijns Gods" maar dit zou een ontoelaatbare tegenstelling zijn met „huis uws Gods" aan het slot, alsof de profeet een anderen God vereerde dan de priesters, die hij tot de boete oproept.

14 *Verordent een vasten, roept op tot een bidstond . . . .* „verordent" lett. „heiligt" een vasten. Bijzondere ceremoniën luiden zulke dagen in, van daar „heiligen", vgl. Ex. 19 : 9 en 10 zoo ook „den krijg heiligen", vgl. 2 Kon. 10 : 20. „*Bidstond*" lett. „verzameling" en dus van wijdere strekking, doch de bedoeling is hier duidelijk genoeg om deze vertaling te rechtvaardigen. „*Verzamelt, oudsten, alle inwoners des lands.*" Zijn de „oudsten" onderwerp of voorwerp? o. i. het eerste. Maar — zegt men — het gaat van de priesters uit, en dezen worden hier evenals in vs. 13 toegesproken, doch dan vormt „alle inwoners des lands" een onmogelijke bijstelling van „oudsten". Bovendien het moge van de priesters uitgaan, hun oproep moet zich toch op eenigerlei wijze richten tot de aangewezen

organen des volks en dat zijn de oudsten. In 1 : 2 moge dit woord in verband met den zin daar de lett. beteekenis van „bejaarden" hebben, dat is echter niet beslissend voor alle andere plaatsen in deze profetie. De meeste uitleggers zien in „oudsten" een onjuiste toevoeging en vertalen „verzamelt alle inwoners des lands"; *„des lands"* hierop, in den zin van „het platte land", valt o. i. de nadruk in tegenstelling met denzelfden oproep tot de bewoners van Sion in 2 : 1 vv. De plaag n.l. teistert in eersten aanleg de land-bevolking, straks ook Jerusalem. Dat verklaart de anders onbegrijpelijke herhaling in Hs. 2; „zeggend" naar Syr.

15—20. *Het gebed.*

15 Aan de priesters wordt als de aangewezen woordvoerders het boetelied op de lippen gelegd, en uit al wat vooraf gaat is duidelijk, waarom het te doen is en nog duidelijker is Hs. 2 : 14, waar de ook voor Jerusalem uitgeschreven boetedag dezelfde strekking heeft: „misschien zal Jahwe berouw krijgen en een zegen achter laten, spijs en plengoffer voor het huis uws Gods". Het begin van vs. 15 *„wee, wee, wee die dag"*, driemaal herhaald naar G., zou dus kunnen en moeten slaan op het huidige benarde oogenblik, maar 15b vervolgt: *„want nabij is de dag van Jahwe"* enzv.; daarmede verandert echter de heele situatie. Niet meer die sprinkhanenplaag en hààr afwering is doel van den boetedag, doch de angst voor dien ontzagwekkenden wereldomvattenden dag van Jahwe sinds Am. 5 : 18 al te goed bekend is de aanleiding. De lezer is echter op het opduiken van dezen dag niet voorbereid. Gewoonlijk luidt de verklaring: de profeet zag in die tijdelijke plaag de voorbode van den „dag des Heeren" en vandaar die groote verslagenheid, — en inderdaad vs. 15 in zijn tegenwoordige gestalte doet dat aan de hand, doch er is alle reden om te veronderstellen, dat dit een latere toevoeging is, toen door de aanhechting van Hs. 3 en 4 aan het geheel een typisch eschatologische strekking gegeven werd. Immers in dit geheele Hs. wordt verder van den dag van Jahwe niet gerept; vs. 16 gaat weer onmiddellijk voort met
16 de situatie van het heden, als het vraagt: *„is niet voor onze oogen de spijze ontrukt?"* *„Ontrukt"* lett. „afgesneden", „afgemaaid". De profeet gebruikt herhaaldelijk dit sterke woord van wege het plotselinge van dusdanige vernieling. Zóó staat alles nog in bloei en zóó is alles kaal gevreten. Dit vs. snijdt de allegorische opvatting af, eveneens de toepassing op wat in de toekomst zou liggen. Kunnen geen offers worden gebracht, dan ligt het tempelplein verlaten en geen vreugdetoon of danklied wordt vernomen.

17 *„Verschrompeld liggen de graankorrels* .... Dit ééne vs. biedt drie nergens elders voorkomende woorden, waarvan bovendien de stam onbekend is, en de beteekenis dus onzeker. Geen wonder, dat de vertalingen uiteenloopen. G.: „de jonge koeien huppelden bij haar kribben";

zij las wsl. het ook haar onbekende „peredôt" als „parôt" = koeien en dit heeft dan de verdere verminking van den tekst meegebracht.

Toch moet erkend, dat haar tekst terugvertaald in 't Hebr. groote overeenkomst vertoont met dien van H. Nochtans kan haar lezing moeilijk juist zijn; „huppelen bij een leege krib" doet het vee zeker niet. De meest gangbare vertaling, ook S.V. en L.V., tracht het eerste onbekende woord uit het Arabisch, het tweede uit het Syrisch te verklaren, ziet het derde aan voor een afleiding van het Hebr. w.w. „vegen" en geeft daaraan de beteekenis: „aardkluit". Wij hielden ons, ten einde raad, aan de gangbare overzetting. Zoo weergegeven zou dit vs. veeleer op buitengewone droogte wijzen, waardoor het zaaikoren niet tot ontkieming kon komen dan op een sprinkhanenplaag, die het te veld staand koren opat. Of — en vs. 19 vermeldt dat inderdaad — een groote droogte moet de sprinkhanenplaag voorafgegaan of vergezeld hebben. Alleen is het moeilijk te begrijpen, hoe, wanneer de zaadkorrel niet eens tot ontkieming kon komen, aan de sprinkhanen verweten kon worden, dat zij het gewas afgevreten hebben. Sellin, uitgaand van G. vertaalt: „de muildieren rinkelen met hun kettingen onder zich in hun stallen", maar deze „rinkelende muildieren" komen te vroeg, want vs. 18 begint pas over het vee. Bovendien is aan „onder zich in hun stallen" moeilijk een voorstelling vast te knoopen. Vs. 17b is duidelijker. Ontbreekt het koren, dan wordt ook aan de bewaarplaatsen niet de noodige zorg besteed. Licht in elkaar gezet, storten zij gemakkelijk in. Maar dat zij bestonden, blijkt ook uit Am. 8 : 4.

18 „*Wat kreunt het vee* . . . ." Het doet goed te bespeuren welk een medegevoel den Israëliet bezielt ten opzichte van de dieren, en dat niet enkel van de hem nuttige huisdieren maar ook van het gedierte des velds (vs. 20). Spr. 12 : 10 bevestigt deze loffelijke gezindheid, vgl. ook Deut. 22 : 6. G. las vs. 18a heel anders: „wat zullen wij daarin leggen"? n.l. in de schuren; zij had echter precies denzelfden tekst als H. met uitlating van één letter en vocaliseerde anders. Sommigen volgen G., o. i. ten onrechte; haar opmerking klinkt vrij nuchter. Bovendien als de schuren ingestort zijn, valt er niets meer in te leggen.

„*Zelfs de schapen*", eigenlijk „de kudden klein vee" d. w. z. schapen en geiten. Deze houden het veel langer vol dan het rundvee, kunnen op een dorre heide nog voedsel vinden, maar thans is het zoo erg dat ook zij „*te gronde gaan*" naar G.; M. heeft „boeten" of „schuldig zijn". In Z.-Afrika zijn in 1933 drie millioen schapen door de aanhoudende droogte omgekomen.

19 „*Tot u Jahwe roep ik* . . . ." Zooals de tekst luidt moet dit een verzuchting van den profeet of van de gemeente zijn. En pleit iets voor om den 3en pers. mv. te lezen: „roepen zij" n.l. de huisdieren in overeenstemming met de „dieren des velds" vs. 20 vgl. Ps. 147 : 9. Uit dit

vs. *„een vuur heeft de weiden verteerd* . . . blijkt, dat een verschroeiende droogte de sprinkhanenplaag heeft begeleid of opgevolgd. Dat bij langdurige droogte vooral in Zuidelijke landen veld- en boschbranden aan de orde van den dag zijn, is bekend.

20 *„Zelfs het gedierte des velds schreeuwt tot U."* Ook de dieren hebben een ziel en keeren zich in den nood bewust of onbewust tot hun Maker. „Zij allen — verklaart Ps. 104 : 4 — wachten op U, dat gij hun spijze geeft te rechter tijd" en Job vraagt in 39 : 3: „wie geeft aan de raaf „haar prooi, wanneer haar jongen tot God roepen"? vgl. Rom. 8 : 19—22.

2 1—4. Thans ook Jerusalem door de sprinkhanen bedreigd en van daar in 12—17 de oproep tot een boetedag herhaald.

Reeds wezen wij 1 : 2 op de tegenstelling van platteland en stad. De eerste aanval der sprinkhanen gold natuurlijk weide en akker, thans dringen zij ook de stad binnen. Daarvan geeft vs. 1—12 de dichterlijke beschrijving, waarbij elk woord niet op een goudschaaltje mag worden gewogen. Mogelijk is bovendien, dat hier niet zoozeer aan de volwassen sprinkhanen is gedacht maar aan de larven, die binnen zes weken uit de in den bodem gelegde eieren te voorschijn kruipen, zich buitengewoon snel ontwikkelen en in ontelbare scharen ook de steden overstroomen. Vgl. G. Dalman, Arb. u. S. in Pal. I. 2.bl. 393: „In Jerusalem verschenen de sprinkhanen toenmaals (1915/16) in urenlange zwermen als wolken uit het Noord-Oosten en Zuiden". In elk geval is ook in Hs. 2 : 1—11 van echte sprinkhanen sprake. Vl. Merx. (zie Inl. blz. 9) begon Joël inderdaad daarmede, maar wanneer hij in vs. 10 voortgaat: „voor hem uit beeft de aarde" enz., dan heeft hij de werkelijkheid losgelaten en is het sprinkhanenheir onder de hand veranderd in het leger van Jahwe, zijn het geworden de apocalyptische volken uit het Noorden van Ez. 38 en 39 en elders. Staerk (Inl. blz. 13) drukt zich nog sterker uit, meent, dat alle vraag naar historische aanleiding of situatie overbodig is, daar van den beginne af aan het mythische daemonenheir van Jahwe is gedacht. Dat echter in deze pericoop, althans in eersten aanleg, werkelijke sprinkhanen zijn bedoeld, daaraan valt o. i. op grond van vs. 4 vv. en van den aard van het herstel vs. 18—26 niet te twijfelen. Wat in deze vss. op den „dag van Jahwe" doelt, schijnt ons, gelijk gezegd, aangebracht met het oog op de aansluiting aan de later toegevoegde Hss. 3 en 4.

1 *„Blaast de bazuin op Sion* . . . ." Bazuingeschal roept de gemeente naar de tent der samenkomst Num. 10 : 10 vgl. Lev. 23 : 24, 25 : 19 en zoo zal ook hier deze opdracht wel tot de priesters gericht zijn. Maar de bazuin wordt ook bij oorlogsgevaar gestoken 1 Sam. 13 : 3. Hos. 8 : 1, Am. 3 : 6. Er zou dus ook aan militaire alarmsignalen gedacht kunnen zijn, te eer omdat de sprinkhanen als een aanmarcheerend leger worden geschilderd.

2 vs. 2a *de dag van duisternis en donkerheid, de dag van wolken en nevelen* voegen wij bij vs. 1c. Daar hoort het. Thans, vl. de indeeling van den M.T. staat het alleen en is geheel onvolledig; verbonden met vs. 1 is alles in orde. Bovendien is er geen verband tusschen 2a en 2b; het gaat over verschillende begrippen. Vs. 1b en 2a spreken van den grooten bekenden „dag van Jahwe", gekenmerkt door de reeds in Am. 5 : 18 genoemde verschijnselen van angstige duisternis, Vs. 2b gaat voort met de beschrijving van de sprinkhanenplaag. Dit bevestigt ons in de overtuiging, dat „de dag van Jahwe" oorspronkelijk hier niet gevonden werd.

2b „*Als morgenrood ligt uitgespreid over de bergen een talrijk en machtig volk.*" Evenals in vs. 6 worden de sprinkhanen een „volk" genoemd vanwege hun groot getal en de aaneengeslotenheid van hun optreden, georganiseerd en gecommandeerd als zij schijnen door welbewuste leiding, vgl. Spr. 30 : 27: „een koning hebben de sprinkhanen niet, toch trekken zij gezamenlijk in goede orde uit". „*Als morgenrood*" — deze beeldspraak is niet heel duidelijk; het heet, dat de glanzige, vliezige vleugels als zij de zonnestralen weerkaatsen, de kleuren van het morgenrood weerspiegelen. „*als nooit eerder is geweest*", spreekwoordelijk vgl. Ex. 10 : 14 en dus niet naar de letter te nemen.

3 *Voor hem uit verteert het vuur* .... Er kan hier moeilijk aan een werkelijken veldbrand zijn gedacht; ging die vooraf. dan bleef er voor de sprinkhanen niets te verteren over. Dit vs. moet dus beeldspraak zijn, al ontbreekt de vergelijkende zinsbouw. De uitwerking van een sprinkhanenplaag is als van een bosch- en heidebrand, alles weggeschroeid, alleen de afgeknaagde stammen verheffen zich boven de ruïne. S.V. zet alle w.w. in den toekomenden tijd, maar vs. 3 beschrijft wat thans plaats grijpt. „*Eden's hof*", het inbegrip van weelderige plantengroei Gen. 2 : 8, 13 : 10. Ez. 31 : 9, 36 : 35.

4—9 Deze vss. schilderen den onweerstaanbaren opmarsch der sprinkhanen als van een geordend leger.

4 „*Op paarden gelijken zij* ...." — zijn dus geen echte paarden. De vergelijking ligt intusschen voor de hand. Vooral de kop vertoont overeenkomst met dien van het paard, maar ook de wijze van voortbeweging, de wonderbaarlijke sprongvaardigheid brengt op die gedachte, vgl. Job 39 : 20: „doet gij het paard huppelen als de sprinkhanen?" „*Daverend*
5 *als strijdwagens* .... reizigers beschrijven het geluid van een aanvliegenden zwerm als het ruischen van den wind in een bosch of als het bruischen der golven. Eerst wordt een dof geluid gehoord, dat naarmate het dichterbij komt, scherper wordt en dus met het knetteren van een vuur kan worden vergeleken, ten slotte worden de verschillende trekken vereenigd tot het voor de hand liggende beeld van een leger.

6 „*Volken krimpen voor hem ineen . . . .*" nog altijd staan de menschen, met welke moderne verdelgingsmiddelen als vlammenspuiten en dergelijke zij mogen zijn toegerust, tegenover deze plaag vrijwel machteloos; vs. b is onzeker, M. lett.: „verzamelen roodheid"; vs. a wijst uit, dat ook hier een angstaandoening moet zijn geteekend evenals in Nah. 2 : 11 (S.V. 10) waar deze zelfde woorden met dezelfde strekking voorkomen. Alle oude vertalingen lazen het twijfelachtige woord als „paroer" = pot, van daar S.V. „betrekken als een pot", wat zeker geen bijzonder duidelijk beeld is.

8 „*door wapens heen stormen zij voort*" — is één van andere mogelijke vertalingen. S.V. „en al vielen zij op een geweer, zij zouden niet verwond worden". L.V. „zij vallen door de kanalen in ongebroken rijen". In allen gevalle wordt het beeld van aanstormende krijgers, die zich door geen wapengeweld laten keeren, volgehouden; er mogen nog zooveel vallen, aanstonds sluiten zich de gelederen. Steeds heeft men getracht de sprinkhanen te bestrijden door ze af te schrikken door geraas, en, zijn ze neergestreken, door ze met stokken en steenen dood te slaan,

9 het is alles vruchteloos. „*In de stad dringen zij binnen*"; dat de sprinkhanen ook de steden bestormen en in de huizen binnendringen is bekend, vgl. Ex. 10 : 6; „*door de vensters*", aangezien deze slechts tralies hebben,

10, 11 voor de sprinkhanen een gemakkelijke doortocht. „*Voor hem uit beeft de aarde, siddert de hemel . . . .*, deze vss. zijn moeilijk met de sprinkhanenplaag te verbinden; zij verwijden en verheffen zich tot een heel anderen stormloop dan van aangonzende sprinkhanen; hier is sprake van heirscharen, aan welker spits Jahwe zich bevindt en Zijn strijdkreet aanheft. Vs. 11 zegt dan ook met klare woorden, dat de dag van Jahwe voor de deur staat. Vandaar dat de aarde beeft, de hemel siddert; dat zijn vaste trekken, vgl. Jes. 13 : 9, 10, 13, Ez. 32 : 7, Am. 8 : 9. Mark. 13 : 14.

Voor een sprinkhanenplaag, hoe erg ook, zijn zulke uitspraken als in vs. 10 en 11 buiten alle proportie. Duidelijk echter onderbreken zij het verband, dat in vs. 12 vv. weer geheel in het spoor van de sprinkhanenplaag wordt voortgezet. Men kan dit aldus verklaren, dat bij Joël steeds de gedachte aan den „dag des Heeren" den achtergrond vormt om in Hs. 3 en 4 voorgoed op den voorgrond te treden. Ons bevredigt dit niet en wij gaven (Inl. blz. 11) een andere verklaring. Sellin handhaaft met uitzondering van 10a en 11b „want groot is de dag van Jahwe . . . .", deze vss. voor Joël en op deze wijze zou dit mogelijk zijn, al blijft het een sterke overdrijving, dat zon en maan door de sprinkhanen verduisterd worden, en dat het geruisch hunner nadering klinkt als het „verheffen van Jahwe's stem" d. i. de donder.

12—14. *Opheffing der plaag misschien nog mogelijk bij oprechte boete.*

ā2 „*Maar zelfs nu nog spreekt Jahwe, bekeert u tot Mij met uw gansche hart*". Deze opwekking tot bekeering, welke van Jahwe zelf uitgaat,

wordt door den profeet in vs. 13 en 14 „*bekeer u tot Jahwe uw God*" overgenomen. Indien Jahwe zelf tot bekeering roept, ligt de gevolgtrekking van vs. 14 voor de hand, alleen op voorwaarde dat het berouw echt zij, zaak des harten. Zeker, de uitwendige teekenen mogen niet ontbreken, moeten het berouw tot uiting brengen, maar het vasten op zichzelf en het scheuren der kleederen is den profeet, hoeveel waarde hij ook aan ceremoniën hecht, niet voldoende, vgl. Ez. 36 : 26, Zach. 7 : 12, Jer. 4 : 4, Ps. 51 : 19, Jes. 58 : 5 v. Er heeft dus aan Israëls geloofsleven iets gehaperd; wat, zegt de profeet niet, zijn hoorders zullen het wel begrepen hebben.

13 „*Want Hij is barmhartig en ontfermend . . . .*" De voornaamste aansporing tot boete zit hierin, dat Israël met een genadig God te doen heeft. Nagenoeg letterlijk haalt de profeet het schoone woord uit Ex. 34 : 6 v. aan, dat zoo kenmerkend is voor Israëls godsbeschouwing. Ook hier blijkt weer, hoe weinig speculatief Israëls geloof is ingesteld. Israël laat zich meer leiden door zijn gevoel dan door zijn denken en vandaar dat het zoo menschvormig over God spreekt. Dit moge zijn bezwaren en bedenkingen hebben, het bewaart hiervoor dat God tot een „Gedankending" verstart en de verborgen omgang een onmogelijkheid wordt. Natuurlijk brengt zulk een Godsbeschouwing inconsequenties mee. Aan den eenen kant belijdt de Israëliet: „God is geen menschenkind, dat Hem iets berouwen zou" Num. 23 : 19 v. en daartegenover staan deze vss. 13 en 14 en zoovele andere. Nu dient men echter wel te onderscheiden. Num. 23: 19 verklaart, dat Jahwe Zijn eens genomen besluit ten opzichte van Zijn volk om het te zegenen door niets, door geen macht- of tooverspreuken zal laten veranderen. Nochtans is ook dit geen star dogma. Israël kan het zoo aanleggen dat het zelf Jahwe 't onmogelijk maakt Zijn besluit te handhaven. Oprechte boete echter laat Hem nooit ongeroerd, maar beweegt Hem tot vergeving en verbeurde zegening. „*en laat een zegen achter, spijs- en plengoffer . . . .*"

14 Duidelijk is wederom wat den profeet zoo na aan 't hart ligt. Kunnen weder offers worden gebracht, dan is de zoo vurig begeerde oogst een werkelijkheid geworden.

15—18. Versterkte oproep tot een tweeden boetedag.

Zullen bij den eersten oproep (1 : 13—21) vooral de bedreigde bewoners van het platteland daaraan gehoor hebben gegeven, thans ook de inwoners van Jerusalem. Dat de toestand ernstiger is geworden en daarom de opwekking dringender, blijkt wel hieruit, dat niemand mag ontbreken, geen kind, geen grijsaard, zelfs geen zuigeling. Geen enkele reden kan tot verontschuldiging strekken. Zelfs de bruidegom en de bruid, voor wie in andere gevallen een uitzondering wordt gemaakt, Deut. 20 : 7, 24 : 5, moeten hun eigen vreugde vergeten voor den

algemeenen nood en het rouwgewaad aantrekken in plaats van het bruiloftskleed.

De opdracht tot dezen oproep is blijkens vs. 16 „*heiligt de gemeente*" wederom aan de priesters gericht. Zij ook moeten voorgaan in boetedoening en gebed en zich plaatsen tusschen den voorhal en het altaar, voor de gansche samengestroomde gemeente goed zichtbaar. Vl. 1 Kon. 6 : 3 was de voorhal, welke toegang tot den tempel gaf, 20 el breed en 10 el diep. Het altaar is het groote brandofferaltaar, dat zich in 't midden van den tempelvoorhof bevond.

De priesters stonden natuurlijk met het aangezicht gekeerd naar den tempel, waar Jahwe tusschen de Cherubim troont.

17 „*Uw volk .... uw erfdeel.*" Altijd weer treft dat onuitroeibaar besef bij Israël het volk des Heeren te zijn. Dat moge egoïstisch verengd zijn, nationalistisch vertroebeld, maar het is er; het dringt tot de hoogste gehoorzaamheid, stelt in staat om te dulden en in het lijden vol te houden en wordt dikwijls als een pleitgrond bij Jahwe om Israël niet los te laten op den voorgrond geplaatst. „*de heidenen over hen zouden spotten*". G. ook S.V. „over hen zouden heerschen"; inderdaad heeft „Masjal" gewoonlijk de bet. van heerschen, doch ook een spreuk, een spotwoord of lied aanheffen en dit laatste is hier aangewezen, want van onderdrukking door vreemden is geen sprake, wel van bespotting vs. 19 en vs. 27b. Gods eigene eer is met Israëls bestand en welzijn gemoeid. Vooral Ezechiël stelt dit motief herhaaldelijk op den voorgrond, vgl. Ez. 36 : 20 vv. Ps. 79 : 10, 115 : 2. De vraag: „*Waar is uw God*", zoo bekend uit Ps. 42, heeft tot onderstelling, dat Israël zijn God tegenover vreemden heeft geprezen, er op geroemd Zijn „*erfdeel*" te zijn. Deut. 4 : 20.

18—27. Jahwe's antwoord.

De boete aanvaard, de bede verhoord, een rijke oogst toegezegd. Daarom weldra overvloed in plaats van gebrek en dientengevolge „het gewaad des lofs in plaats van een benauwde ziel".

18 „*Toen ontwaakte Jahwe's ijver ....*" De spottende vraag der volkeren: „Waar is uw God"? heeft Jahwe's ijver opgewekt. Hij zal niet langer dulden, dat Israël wordt beschimpt en indirect Hij zelf daardoor wordt gehoond. Dat Jahwe een „ijverig God" is en allerminst kan dulden, dat Zijn eigen volk Zijn eer zou aantasten door het dienen van andere goden, het minachten van Zijn geboden, was Israël duidelijk genoeg ingeprent en had het meer dan eens ondervonden, maar die ijver werkt ook naar buiten en komt in actie zoodra Jahwe's volk wordt gesmaad. Ridderbos vertaalt in aansluiting aan S.V. en L.V.: „Dan zal de Heere ijveren voor Zijn land en Zijn volk verschonen. En de Heere zal antwoorden ...." Maar dat gaat wel sterk tegen de heerschende taalregel in. Het hier gebruikte Imperfectum met waw consecutivum toch is bijna

zonder uitzondering aanduiding van den verhalenden verleden tijd. R.'s beroep op de in Gesenius Kautzsch § 111 aangegeven gevallen gaat niet op, daar aan de daarbij gestelde voorwaarden hier niet voldaan wordt. R.'s bezwaar is, dat niets van het metterdaad houden van een boetedag wordt bericht en evenmin van de daarop volgende bekeering. Inderdaad dat moet als verondersteld worden aangenomen, maar dit bezwaar geldt, eenigszins gewijzigd, even goed bij de vertaling als toekomende tijd. Tusschen vs. 17 en 18 had dan minstens een vers moeten volgen van dezen inhoud: „en als Israël zich dan bekeerd zal hebben met zijn gansche hart", dan zal Jahwe ijveren voor Zijn volk enz. Maar door aldus te vertalen kan R. de geheele pericoop 2 : 18—4 : 21 als één geheel beschouwen en daarboven plaatsen: Tweede deel. De Heilsbelofte. Afgezien nu van het genoemde taalkundig bezwaar is dit o. i. een ongewenschte verbinding van ongelijksoortige deelen. 2 : 18—27 ziet duidelijk terug op de sprinkhanenplaag; overvloed vervangt het gebrek, jubel de klacht en vs. 27 vormt de finale afsluiting. Van „den dag des Heeren" wordt hier niet gerept. Daarom oordeelen wij, dat vs. 18 niet mag worden uitgelegd onder de suggestie van wat in Hs. 3 volgt, maar zooals reeds G. heeft gedaan en door de meeste uitleggers wordt gevolgd.

19 *„Zooveel dat gij u daaraan verzadigen kunt . . . ."* geen mondjesmaat toegewezen deel zooals bij beleg of hongersnood (Ez. 3 : 9 vv.), maar volop, tot verzadiging.

Dan is tevens de mond gestopt aan de volkeren, die met zoo'n leedvermaak uitbazuinden, dat Jahwe Zijn volk in den steek liet of on-
20 machtig was het te helpen. *En den „Noorman" zal Ik van u verdrijven . . . .* De eerste voorwaarde voor de vervulling der belofte van vs. 19 is de verdrijving der sprinkhanen, hier wel eigenaardig de „Noorman" of de „Noordelijke" genoemd. Immers de sprinkhanen komen bijna zonder uitzondering uit het Zuiden of Zuid-Oosten aanzwermen.

Op grond echter vooral van deze betiteling heeft men dit en de andere vss. allegorisch willen verstaan; immers de profeten verwachten de menschelijke of de daemonische voltrekkers van Jahwe's gericht uit het Noorden, Am. 6 : 14, Jer. 1 : 14, Ez. 38 : 6, 15, 39 : 2. Het verband toont echter duidelijk, dat niets en niemand anders dan sprinkhanen zijn bedoeld. Die worden opgenomen door den wind en naar *„de dorre wildernis"* verjaagd waar zij moeten omkomen of zij worden in *„de zee"* geworpen met hetzelfde resultaat vgl. Ex. 10 : 19 „toen deed Jahwe een zeer sterken Westenwind waaien, die de sprinkhanen ophief en in de „Schelfzee wierp." G. Dalman. Arbeit und Sitte in Palastina I. 2. bl. 395. Ontegenzeggelijk gaf een dergelijke toepassing van den term „de Noordelijke" aanleiding om er meer achter te zoeken; wat? — kon geen vraag zijn, immers datgene wat er gewoonlijk onder werd verstaan en daaruit is zeker mede te verklaren, dat de auteur

van Hs. 3 en 4 in Hs. 1 en 2 feitelijk op den dag van Jahwe gedoeld zag en hij daarom zijn eschatologie vasthechtte aan Joëls profetie.

Sellin ontkomt aan de moeilijkheid door in „Çafoni" een afleiding te zien van een werker çafaf = sjilpen, en het weer te geven met „de sjilper", als nog een benaming voor den sprinkhaan. Ons is het wat gewaagd zoo eigenmachtig den Hebreeuwschen woordenschat te verrijken, „*de Oostelijke Zee*" is de Doode Zee (Ez. 47 : 18, Zach. 14 : 8), „*de Westelijke Zee*" is de Middellandsche Zee (Deut. 11 : 24, 34 : 2). [*Want hij doet groote dingen*] aan 't slot van dit vs. is zeker op rekening te schrijven van een onnadenkend overschrijver, wiens oog naar vs. 21 afdwaalde, waar deze zelfde woorden van Jahwe, en hier terecht, gezegd worden. In vs. 20 weet men er geen weg mee; wie toch is hier „hij"? Jahwe niet, want die spreekt in vs. 20 in den eersten persoon; rest alleen „de Noordelijke", d. w. z. de sprinkhanen, doch kan dat van deze insecten worden gezegd? L.V. vertaalt „omdat hij overmoedig heeft gehandeld", maar voor sprinkhanen is dat weinig aannemelijk. Ook is de bet.: „overmoedig handelen" niet zeer waarschijnlijk, daar in het onmiddellijk volgende vs. deze zelfde woorden van Jahwe worden gebezigd en hier natuurlijk in den eenig toelaatbaren zin van „groote dingen doen". Het is niet te aanvaarden, dat dezelfde term zoo vlak naast elkaar eerst in ongunstigen dan in gunstigen zin zou zijn gebruikt. Rest dus de gevolgtrekking: glosse.

21—23 Deze vss. vormen de heerlijke tegenstelling met den nood van 1 : 2—2 : 17 en zooals toen de trieste aanblik van den bodem en de ellende van mensch en dier achtereenvolgens werden geschilderd, zoo schrijdt thans de schildering van het geluk voort van land tot dier, tot mensch.

21 *Vrees niet land, jubel* — nog heerscht de nood, maar zoo zeker zal Jahwe Zijn woord gestand doen, dat Israël reeds bij voorbaat opgeroepen wordt om te jubelen in tegenstelling met het vasten en weenen, waartoe de tegenwoordige ellende drong. Hoe onwaarschijnlijk ook, Israël heeft te maken met dien „*die groote dingen doet*".

22 „*Vrees niet gedierte des velds . . . .*" vs. 22 is een schoone tegenhanger van 1 : 18—20 waar hetzelfde medegevoel voor de dieren zich uit.

23 *En gij, kinderen Sions, jubelt . . . .* Het laatst richt zich de profeet tot den mensch . . . . en hij noemt zijn volksgenooten met den eerenaam „kinderen Sions" omdat zij gehoor gaven aan den oproep om op den Sion tot den boetedag samen te komen.

23 *Rijkelijk verschaft Hij u (spijze);* S.V. naar M. „Hij zal u geven den leeraar ter gerechtigheid". Inderdaad is dat de meest voor de hand liggende weergave van „hammōreh liçdaka", maar elke exegeet zit met deze geestelijke figuur te midden van enkel stoffelijke zegeningen verlegen. En wie wordt er mee bedoeld? Vl. sommigen: de Messias, doch dezen vooral verwacht men hier allerminst, en dan nog zoo terloops. Vl. anderen de in Deut. 18 : 16 v. beloofde profeet en men verwijst naar

Maleachi 3 : 1, 21 waar met name Elia als Jahwe's bode weder verschijnen zal, doch waarom wordt bij dan niet „profeet" genoemd, zoodat geen misverstand mogelijk was. Weer anderen betrekken het op de sprinkhanenplaag, welke Israël de oogen opende, tot boete drong en zoo voor Israël tot „leeraar ter gerechtigheid" werd. Nog anderen meenen, dat Joël daarmee zich zelf bedoeld heeft, doch psychologisch is het niet zeer waarschijnlijk, dat Joël zichzelf zóó zou betitelen en „zal geven" zou dan in alle gevalle onjuist zijn. Ten slotte wordt voorgesteld te vertalen „vroege regen naar behooren", d. i. in vereischte hoeveelheid en inderdaad in 23b heeft ditzelfde woord onmiskenbaar die beteekenis, doch een dergelijke herhaling van een volkomen gelijke toezegging in één en hetzelfde vers is onaannemelijk. Daar komt bij, dat afgezien van dit ééne geval in 23b, mòrèh nooit „vroege regen" beteekent, doch daarvoor steeds „jōrèh" wordt gebezigd, en het lijdt dan ook geen twijfel of in 23b is de slotzin van het voorafgaande woord „gèsjèm" dubbel geschreven en bij vergissing voor jōrèh geplaatst. G. las heel iets anders en wel „spijze", wat teruggaat op het Hebr. „hammazoon" (2 Kr. 11 : 23, Gen. 45 : 23) en in schrijfwijze sterk overeenkomt met „hammōrèh". Wij volgden G., daar het verband haar lezing bevestigt. Alleen blijft over de vraag wat „liçdakâ" beteekent. Sommigen vertalen lett. „spijze ter gerechtigheid" in den zin van ter rechtvaardiging, d. w. z. ten teeken, dat de rechte verhouding tusschen Jahwe en Zijn volk hersteld is. Ons is dit wat al te beknopt uitgedrukt. „Liçdakâ" kan ook beteekenen: naar den vereischten maatstaf, naar behooren, door ons weergegeven met „rijkelijk" in overeenstemming met vs. 19: „gij zult u daaraan verzadigen".

Voorwaarde voor de vervulling dezer belofte is, dat de regen den uitgedroogden akker (1 : 17) overvloedig bevochtige en dat verzekert 23c: *„den slagregen doet Hij nederdalen"*, en deze regen wordt op de gebruikelijke wijze onderscheiden in den *„vroegen regen"* welke in de maanden October—November valt en den bodem geschikt maakt voor ploegen en zaaien en „den spaden regen", den voorjaarsregen, welke de gewassen tot hun volle ontwikkeling brengt.

24 *En de dorschvloeren zullen vol zijn van koren* .... Geheel anders dan toen men de bewaarplaatsen van koren en most maar liet vervallen omdat er niets te bewaren viel (1 : 17), zullen dorschvloer en perskuipen overstroomen, vgl. Lev. 26 : 4, Deut. 4 : 14, waar zulke overvloed het loon der gehoorzaamheid is.

25 *En Ik zal u dubbel vergoeden wat de sprinkhaan .... de verslinder .... heeft opgeteerd.*" De terugslag op 1 : 4 is duidelijk. M. leest echter „Ik zal u de jaren vergoeden". Dat de sprinkhanenplaag jaren geduurd zou hebben wordt in Hs. 1 noch gezegd, noch verondersteld. Er wordt in 1 : 4 niet geklaagd, dat jaar op jaar de oogst vernietigd werd, doch dat klaarblijkelijk in één zelfde jaar wat de eene zwerm „overliet" door

de opvolgende werd verteerd, zoodat er totaal niets overbleef. Daarom namen wij de conjectuur van Gunkel over om „misjnē" = het „dubbele" te lezen i. p. v. „sjënē" = de jaren; „jaren verteren" is bovendien een vreemde uitdrukking. Handhaaft men M., dan zou men moeten verklaren: de huidige overvloed zal zoo groot blijken, dat hij opweegt tegen de schade in alle voorafgaande jaren door sprinkhanen veroorzaakt, doch zulke overdrijving kan moeilijk door den beugel en met zulk een overvloed zou Israël ook geen raad weten.

26 „*En gij zult volop en tot verzadiging eten*" — het moge breedsprakig schijnen dat de profeet nog eens terugkomt op dien overvloed en dat eten tot verzadiging, als tegenstelling met den bitteren nood van het oogenblik, wordt het welsprekend. „*En gij zult prijzen den naam van Jahwe uw God.*" Een geestelijke vrucht zal de uitwerking van dien zegen zijn, dankbaarheid; Israël zal ten volle erkennen, dat Jahwe „*wonderbaar met hen heeft gehandeld*". De slotwoorden zijn klaarblijkelijk bij vergissing uit vs. 27 ook hier opgenomen.

27 *En gij zult erkennen, dat Ik in het midden van Israël ben* .... De dankbaarheid is niet oppervlakkig, noch kortstondig. De ondervonden zegen zal Israël tot de belijdenis brengen dat Jahwe in hun midden is. Dat had men in den nood betwijfeld, geloochend. Tegelijk zal worden erkend, dat Jahwe alleen Israëls God is en niemand anders. Had men misschien in dien nood zich reeds tot andere goden gewend zooals Ahasia in zijn ziekte tot Baäl-Zebub 2 Kon. 1 : 2? *Israël.* Israël valt samen met Juda, evenals er maar één stad is, Jerusalem; „*Nooit meer te schande worden*" — daarmee besluit Jahwe Zijn beloften, duidelijk met terugslag op 2 : 17, toen Israëls ellende den volken den mond openscheurde, en zij in Zijn volk Jahwe zelf hoonden. Even duidelijk echter is dat Joëls profetie, welke zich geheel om de sprinkhanenplaag concentreert — in Jahwe's antwoord wordt van „den dag van Jahwe" niet gerept — daarmede afgesloten is. Het slot van vs. 27 „*en Mijn volk zal nooit meer te schande worden*" doet in geen geval verwachten, dat daarop twee hoofdstukken zullen volgen over den dag van Jahwe, aangekondigd door teekenen aan den hemel en besloten met het uiteindelijk gericht over de volken, terwijl alleen op den Sion ontkoming zal zijn voor allen die Jahwe's naam aanroepen. Reeds in de Inl. blz. 10 v. spraken wij als onze overtuiging uit, dat Hs. 3 en 4 eens op zich zelf stonden en later met Joëls profetie (Hs. 1 en 2) verbonden zijn, waarbij tevens enkele heenwijzingen naar den dag van Jahwe in Hs. 1 en 2 ter voorbereiding op Hs. 3 en 4 zijn aangebracht. Het is ook mogelijk en begrijpelijk, dat de auteur van Hs. 3 en 4 zelf achter Joëls profetie meer zag dan een gewone sprinkhanenplaag en dit hem aanleiding werd haar aan te vullen met wat naar zijn overtuiging de ware strekking was. Wij geven onmiddellijk toe, dat deze opvatting niet bewezen is en dat men

ter handhaving der eenheid kan aannemen, dat wel aanvankelijk bij Joël de sprinkhanenplaag op den voorgrond stond, maar hij deze plaag toch slechts als een voorbode van den dag van Jahwe heeft aangemerkt, en dat de gedachte daaraan bleef ook nadat gezegde plaag was verdwenen en zoodoende Hs. 3 en 4 volkomen terecht konden volgen. Zoo oordeelt o. a. Ridderbos, ofschoon hij in de Inl. blz. 122 erkent: „De „opvatting die ons boek toeschrijft aan meer dan één auteur is o. i. „ook op het standpunt der inspiratie niet geheel onaannemelijk, mits „men vasthoudt, dat heel de samenstelling van het geschrift onder „de bijzondere leiding en inspiratie des geestes tot stand kwam." In allen gevalle neemt hij ten opzichte van Hs. 4 : 1—3 aan: „de profetie „veronderstelt dus hier dat Juda's volksbestaan ontredderd is, waarbij „wel aan de wegvoering door de Chaldeeën te denken is," vgl. blz. 125 en hij besluit: „onze conclusie is dus deze, dat de ontstaanstijd van het „boek Joël niet met zekerheid is vast te stellen, maar dat wij er voor„loopig de voorkeur aan geven ons aan te sluiten bij de meening volgens „welke is te denken aan den tijd vóór de ballingschap en dan liefst aan „het eerste gedeelte van Joas' koningschap, waarbij wij dan voor 3 : 2 vv. „[d. i. M.T. 4 : 2 vv.] rekening houden met de mogelijkheid van latere „toevoeging." Dit is prijzenswaardig voorzichtig uitgedrukt, maar met welk recht licht dr. R. de vss. 1—3 uit de pericoop van den grooten dag van Jahwe? Strijden zij met de voorstelling daarvan, of meer bepaald met hun onmiddellijke omgeving? In geenen deele. De „dag van Jahwe" heeft twee zeer bepaalde zijden: gericht over de volkeren en herstel van Israël. Zelfs kunnen de bedoelde vss. eigenlijk niet gemist worden. 4 : 4 *„en ook gij Tyrus en Sidon . . . ."* veronderstelt de voorafgaande vss.

Is vs. 1—3 later, dan ook vs. 4 vv. en dit versterkt onze opvatting. Hoe het ook zij, duidelijk is, dat niet de sprinkhanenplaag voor 't eerst de gedachte aan het wereldgericht heeft wakker geroepen maar omgekeerd de concrete ramp deed denken aan het groote gericht, dat sinds lang behoort tot de geloofsverwachting van Israël. Die tijd, al zal de einduitslag voor Israël heerlijk zijn, brengt ook voor Israël een crisis mee. Vandaar dat het tegelijk huivert en verlangt. De beteekenis van Hs. 3 en 4 ligt vooral hierin, dat een beknopte, afgesloten samenvatting wordt gegeven van de voorstellingen welke in den tijd na de ballingschap aan den dag van Jahwe waren vastgeknoopt.

3 : 1—5. De dag van Jahwe aangekondigd door de uitstorting des Geestes over Jahwe's volk en door angstwekkende teekenen aan den hemel.

De indeeling van den Hebr. Bijbel (S.V. 2 : 28—32) berust op het juiste inzicht, dat hier inderdaad een nieuw onderwerp begint.

„Daarna" — wanneer zal dat zijn? naar het tegenwoordig verband

onmiddellijk of althans spoedig nadat de in 2 : 24—27 beloofde zegeningen zullen zijn ontvangen. De werkelijkheid heeft daaraan niet beantwoord. Petrus ziet deze belofte pas in zijn dagen vervuld (Hand. 2 : 7). In werkelijkheid is „daarna" eschatologische term, synoniem van „in het laatste der dagen", waarvan niemand zeggen kan, wanneer dit aanbreekt, doch de lezer voelt wel, dat zoodoende de aansluiting aan het voorafgaande zeer betrekkelijk is.

1 *„Daarna zal Ik Mijnen Geest uitstorten over allen zonder onderscheid"*, „uitstorten", lett. „uitgieten" — de milde regen, welke Jahwe over den uitgedroogden bodem van Palestina zou uitgieten, alom nieuw leven wekkende, gaf ook de uitdrukking „mijn geest uitgieten" in de pen.

Ook over Jahwe's volk zal een regen des geestes uitgestort worden, die eenzelfde vernieuwende werking zal hebben. Wsl. wordt teruggegrepen op voorspellingen als in Jes. 24 : 7, 21 : 33, Ez. 11 : 19 en met name Ez. 39 : 29 „en nooit meer zal Ik mijn aangezicht voor hen verbergen, dewijl Ik Mijn Geest op het huis Israëls heb uitgestort, spreekt de Heer." vgl. Jes. 44 : 3. Bewerkt bij de aangehaalde profeten de uitstorting des geestes de bereidwilligheid en het vermogen om Jahwe's wil te volbrengen, hier wordt, gelijk uit de nadere omschrijving in vs. 1 en 2 blijkt, bepaald gedacht aan de toerusting met de gaven der profetie. Evenwel is de bedoeling, al zou de specialiseering, „droomen droomen", „gezichten zien" daartoe aanleiding geven, zeker niet dat alsdan alle Israëlieten zullen gaan voorspellen. Dat toch is een zeer eenzijdige opvatting van het wezen der profetie; men denke slechts aan mannen als Samuel, Elia, Amos, Jesaja om te beseffen dat een profeet niet in de eerste plaats een voorspeller is doch een levend getuige van God, een die in Zijn naam spreekt, van Hem en voor Hem getuigt. Zóó heeft Petrus het verstaan op den Pinksterdag, zòò bedoelde het Mozes, toen hij wenschte dat „al het volk des Heeren profeten mocht zijn" (Num. 11 : 19). Die wensch zou een ongerijmdheid zijn, indien hij bedoeld had, dat alle Israëlieten moesten gaan voorspellen; *„allen zonder onderscheid"*, lett. „alle vleesch", dit kan beteekenen „alle schepselen" Gen. 6 : 9, ook „alle menschen" Jer. 32 : 27. Hier moet het echter blijkens de nadere omschrijving den beperkten zin hebben van: „alle kinderen Israëls" doch dan ook dezen allen zonder onderscheid. Ridderbos vindt „alle vleesch" zoo algemeen klinkend, dat de profeet volgens hem hierbij ook wel aan de heidenen zal hebben gedacht vgl. Jes. 40 : 5, 49 : 26, 66 : 23, doch de verbijzondering in „*uw* zonen", *uw* dochters",,, enz. sluit deze algemeen strekking eerder uit dan in

2 *„Ja ook over de dienstknechten en dienstmaagden."* „Ja ook" leidt een climax in. Zelfs diegenen, van wie men dit het minste verwachten zou, zullen in dit voorrecht deelen. Het is het Oud-Testamentische preludium op Paulus woord in Gal. 3 : 11 „waarin niet is Griek en Jood, ... barbaar

en Scyth, dienstknecht en vrije . . . .", en voorwaar alleen een profetenoog kon een dergelijke horizont zien, waarbij het geestelijk licht onafhankelijk is van alle uitwendigen voorrang of bezit. Even doet het vreemd aan, dat in tegenstelling met „*uw* zonen" enz. hier algemeen staat: *de* dienstknechten . . . . G. veroorloofde zich te vertalen: *Mijn* dienstknechten en Petrus nam dit over. Zat daar een bedoeling achter? De Israëlieten hadden ongetwijfeld ook buitenlandsche slaven. Oordeelde G. dat dezen daar toch niet onder begrepen konden zijn, dat alleen geboren Israëlieten moesten zijn bedoeld en heeft zij daarom dat „mijne" er voor gevoegd? Het komt meer voor, dat menschelijke uitleggers de grenzen van het Evangelie nauwer trekken dan in de goddelijke bedoeling lag en ligt.

Profeteeren, droomen droomen, gezichten zien — het zijn alle onderscheidene uitingen van een en dezelfde geesteswerking, verwante uitdrukkingen voor één en dezelfde zaak. Onwaarschijnlijk is, dat deze verschillende termen zouden gekozen zijn in verband met den leeftijd en dat b.v. daarom van „de ouden" zou zijn gezegd dat zij „droomen droomen". Jakob, Josef, Samuel droomen hun goddelijken droom juist op jeugdigen leeftijd.

3 „*En Ik zal geven teekenen aan den hemel.*" Ten allen tijde zag de antieke mensch in ongewone natuurverschijnselen de aankondiging van buitengewone gebeurtenissen; des te eer zouden zulke teekenen zich voordoen tegen het aanbreken van den wereldondergang. *Bloed en vuur en rookzuilen* wijzen op oorlog. Eerst doet het zwaard zijn werk, dan worden de veroverde steden en dorpen in brand gestoken. *De zon zal veranderd worden in duisternis*, dat zou kunnen zijn tengevolge van de aschregens door vulcanische uitbarstingen opgejaagd. Tot toelichting een aanhaling uit de beschrijving van een ooggetuige bij de uitbarsting op 12 April 1932 in Chili en Argentinië: „de door de vulkanen uitgespuwde asch werd door den wind meegevoerd; zij verduisterde den hemel en viel als een dichte mantel over verscheidene steden neer, schrik onder de stedelijke en landbouwende bevolking verspreidend. In sommige plaatsen is de duisternis zoo groot, dat het zakenleven er geheel stil staat." Ook zou gedacht kunnen zijn aan zonsverduistering, doch deze was, ofschoon ook angstwekkend, toch niet zulk een ongewoon verschijnsel, tenzij voor dien buitengewonen dag alles in buitengewoon formaat werd gedacht; „*de maan veranderd in bloed*", natuurlijk figuurlijk op te vatten; door de opstijgende „rookwolken" en aschregens neemt het witte maanlicht den onheilspellende donkeren bloedkleur aan. Wanneer zulke schrikwekkende teekenen „dan dag van Jahwe" inluiden, valt aan het karakter van dien dag in eersten aanleg niet te twijfelen; het zal een dag van gericht, van bezoeking zijn. Trouwens dat was dikwijls genoeg aangegeven, Am. 8 : 9, Jes. 2 : 9—21, 13 : 10,

Jer. 4 : 23. Maar nu doet zich een moeilijkheid voor, zoodra wij aan Hand. 2 : 16 vv. denken. Petrus ziet deze profetie vervuld op den eersten Pinksterdag. Maar waar bleven toen de opgesomde teekenen? Bij mechanische opvatting der profetie staat men voor een probleem. Voor den Apostel was dit klaarblijkelijk geen bezwaar. Niet de begeleidende verschijnselen, maar de groote zaak zelf: de uitstorting des Geestes over gewone, over alle menschen, daarop komt hem alles aan en daarom vat hij in Hand. 2 : 33 wat op dien dag geschiedt in deze woorden samen: „Hij dan door de rechterhand Gods verhoogd zijnde .... heeft dit „uitgestort wat gij nu ziet en hoort." Ridderbos, die met reden de moeilijkheid erkent, besluit: „Intusschen is het speciaal om wat er aan„gaande de verduistering van zon en maan wordt gezegd niet mogelijk „te blijven staan bij eenig feit, dat tot deze bedeeling behoort. Eerst „het wereldgericht ten jongsten dage zal de vervulling dezer profetie „brengen." Alleen laat zich dit moeilijk vereenigen met de bovengenoemde verklaring van den Apostel Petrus, die niet een deel van Joëls profetie, maar deze in haar geheel aanhaalt als nú vervuld. Hoe het ook zij, de teekenen zijn dreigend en kondigen het gericht aan en ongetwijfeld brengt elke openbaring Gods een crisis mee, plaatst voor een keuze, trekt een grenslijn in de menschenwereld, maar gericht is niet het eenige en niet het laatste woord van God; dàt is redding, ontkoming, doch deze gebonden aan bepaalde voorwaarden. *Maar „ieder die den naam van Jahwe zal aanroepen zal behouden worden, want op den berg Sion en te Jerusalem zal ontkoming zijn.*" Op den Sion, te Jerusalem, ontkoming — en dat niet automatisch, als men maar zorgt zich op dat oogenblik in de Godsstad te bevinden of op het eerste teeken daarheen te snellen; neen als voorwaarde staat voorop: *„ieder die den naam des Heeren zal aanroepen*" en dat weer niet in dien zin, dat ieder, die in dien nood een schietgebedje tot Jahwe richt, gerust kan zijn; den naam van Jahwe aanroepen wil zeggen, Hem belijden, vereeren, huldigen, ook in den eeredienst Gen. 12 : 8, Jes. 12 : 4, Jes. 44 : 5. Zal dat van alle Israëlieten, die in Jerusalem zich bevinden waar blijken? Het is mogelijk, immers vooraf gaat de belofte: „Ik zal mijn geest uitstorten over alle vleesch". Maar ook is mogelijk dat deze voorwaarde „een ieder die" een onderscheiding bedoelt tusschen Israël en Israël, en dat derhalve alleen het uitwendig behooren tot Israël niet voldoende zal blijken. Of geldt dit „een ieder" van alle menschen? de heidenen dus inbegrepen, die zich in dit beslissende oogenblik tot Jahwe bekeeren en daarom naar de Godsstad stroomen? Zeer zeker ontbreekt de gedachte, dat ook de oogen der heidenen voor het ware licht open gaan niet. Jes. 2 : 1—4, 25 : 7 en herhaaldelijk in Jes. 40 —66, doch van de volken wordt in dit verband niet gerept en dat is ook met het oog op 3 : 1 en 2 niet waarschijnlijk. Alleen volgt aan 't slot van dit vs., een zinnetje: *„en onder de geredden*

die, welke Jahwe roept", dat opvallend achteraan hinkt en daarom den indruk maakt latere toevoeging te zijn; immers het onmiddellijk voorafgaande: *zooals Jahwe heeft gezegd*, luidt toch geheel als slotformule.

Doch wat is de zin van dat toevoegsel, en waarom werd het aangebracht? „*De ontkomenen*" vormen klaarblijkelijk een tegenstelling met, althans een onderscheiding van hen, die zich te Jerusalem bevinden. Vs. c wil duidelijk iets nabrengen wat vergeten was; immers de vraag drong zich op: maar hoe zal het gaan met de kinderen Israëls in de verstrooiing? Zullen die met de heidenen omkomen? neen, antwoordt dit toevoegsel. — Ook ontkoming bij of voor de geredden, welke Jahwe roept, n.l. die dit waardig zullen zijn. G. las: „en vreugdeboodschappers (zijn zij) die God roept", wat sommigen er toe brengt te vertalen: „gelijk „Jahwe gezegd heeft door de vreugdeboden welke Jahwe roept" waarbij men denkt aan Jes. 40 : 9 v., 52 : 4. Maar G. berust zeer wsl. op onjuiste lezing van H.; Hand. 2 : 39 onderstelt H. en de beteekenis van „seriedim" = „geredden" staat vast. Sellin wijzigt den tekst, verplaatst Jerusalem uit vs. b vóór „de geredden" uit vs. c en vertaalt: „want op den berg Sion zullen geredden zijn gelijk gezegd is en in Jerusalem ontkomenen welke Jahwe oproept". Dit is echter vrij willekeurig en stroef. Paulus past in Rom. 10 : 13 dit vs. in algemeenen zin toe, zoodat het ook van de heidenen geldt.

4 : 1—8. Jahwe verzamelt alle volken ten gericht in het dal van Josaphat.

1 De keerzijde van Israëls behoud is de ondergang van zijn vijanden. Die ondergang is geen noodlot maar Jahwe's bestel, en dat bestel geen gril maar gericht, ethisch gefundeerd. De volkeren worden getoetst aan en gevonnist naar hun houding ten opzichte van Israël, het volk van Jahwe. Wij staan ook hier wederom voor dat wondere besef bij Israël: een zeer bijzondere positie in de wereld in te nemen. Het klinkt schier onduldbaar hoogmoedig, dat de gansche wereld om zijnentwil geoordeeld wordt. Dat vloeit ook voort uit de overtuiging, dat Israël vooral daarom gesmaad wordt, omdat het Jahwe belijdt. Daarom gaat het ook Jahwe zelf aan. Ps. 44 : 23 geeft daaraan treffend uiting „wij worden den ganschen dag om uwentwil gesmaad en overgegeven als schapen ter slachting". Israël lijdt naar de overtuiging van de besten zijner zonen om der wille van zijn roeping in de wereld. Dit besef laat het niet los. Het leeft thans misschien sterker dan ooit. Van een persoonlijken Messias willen vele vooraanstaande Israëlieten niet weten; aan het Messianisme van hun volk in zijn geheel en dan vooral gezien in het licht van den „lijdenden knecht des Heeren" uit Jes. 53 houden zij vast, vgl. C. Miskotte „Het wezen der Joodsche religie" 1932: Missionair bewustzijn, blz. 1—12.

2 „*Ik zal ze afbrengen naar het dal van Josaphat* . . . ." Dit dal van Josaphat is op de kaart niet aan te wijzen; een dal van zulk een naam bestond niet en is ook niet op de een of andere wijze met koning Josaphat te verbinden. De naam is symbolisch, bet.: „Jahwe houdt gericht" en naar dat te houden gericht wordt het bij voorbaat aldus genoemd. Dat blijkt wel hieruit, dat het in vs. 14 met een anderen naam doch van dezelfde beteekenis heet: „dal des oordeels". De latere traditie vereenzelvigt het met het Kedrondal en sedert de 4e eeuw na C. werd dit dan ook het dal van Josaphat genoemd, maar het smalle Kedrondal, dat altijd Nachal Kidron heet, kon nooit „émèk" = vallei worden genoemd. Toch laat zich begrijpen hoe men daartoe kwam. Ezechiël voorspelt in Hs. 38 en 39 dat het gericht over de volkeren zal worden voltrokken voor de muren van Jerusalem, vgl. Zach. 12 : 1—9, Dan. 11 : 14. Vl. Zach. 14 : 4 zal Jahwe eerst den Olijfberg splijten en dan zal daar een groot dal ontstaan. „*Dat zij onder de volkeren verstrooid hebben*". Hier is duidelijk gedoeld op de wegvoering in 586; onmogelijk kan het slaan op den een of anderen plundertocht van roofzuchtige naburen zooals vl. 2 Kron. 21 : 16 Arabieren en Philistijnen tijdens Joram ondernomen hebben. Het land is *verdeeld*, de bevolking *weggevoerd*. Dat hebben de Babyloniërs gedaan. Vele krijgsgevangene Israëlieten zijn toen her en der als slaven verkocht en zoo „*verstrooid*" onder de volken. „*en over*
3 *Mijn volk het lot wierpen*" — niet slechts dit feit op zich zelf is in de oogen van den schrijver een onvergeeflijk vergrijp geweest, maar de laatdunkende, weerzin-wekkende wijze, waarop men kinderen van Jahwe's volk verdobbelde en versjacherde, ze voor een bagatel van de hand deed „een knaap voor een hoer en een meisje voor wijn"; dat was de grootste vernedering Jahwe zelf aangedaan. Dat krijgsgevangenen ook tot den buit behoorden en onder de overwinnaars verdeeld werden, kan men reeds lezen in Richt. 5 : 30. Inzonderheid geldt de verontwaardiging van den auteur de Phoeniciërs en de Philistijnen. Dezen mogen niet gelijk de Babyloniërs Jerusalem hebben verwoest, maar gelijk dikwijls de heler erger is dan de steler, zoo ook de naburen van Juda, die van de gelegenheid hebben geprofiteerd, de geroofde kostbaarheden gretig opkochten, hun paleizen of tempels er mee opsierden en de krijgsgevangenen weder aan de „zonen der Joniërs" = de Grieken verhandelden, die ze op hun beurt aan ver verwijderde volken op de markt brachten. Reeds Amos had in 1 : 9 v. den Phoeniciërs verweten, dat zij deze praktijken uitoefenden, uitgingen van de stelling: handel is handel",, en het aloude „broederverbond" verloochenden. Vl. Ez. 27 : 13 was Tyrus van ouds een centrum van den slavenhandel en zeker is het een eeuwenoude grief, welke in deze vss. zich uit. De Philistijnen hadden met hen één lijn getrokken en vallen onder hetzelfde oordeel; *districten der Philistijnen*. Uit 1 Sam. 4—6 is bekend, dat de Philistijnen een confederatie

vormden van vijf steden met hun aangrenzend gebied, elk bestuurd door een eigen vorst. Tegenover een gemeenschappelijken vijand echter vormden zij één geheel. Die oude toestand blijkt zich tot op Joëls dagen te hebben gehandhaafd. „*Wat wilt gij van mij*"? — de tekst is eenigszins onduidelijk; lett. staat er: „wat gijlieden mij?" Er moet dus iets bijgedacht worden, wij kozen „wat *wilt* gij van mij?" Ridderbos vertaalt: „wat hebt gij mij gedaan"? Eigenaardig klinkt de vraag: „*dacht gij mij iets dat u aangedaan is betaald te zetten*"? Was het een wraakoefening van den kant der Philistijnen? Hebben zij 't nooit kunnen verkroppen, dat eens David aan hun zelfstandigheid een eind had gemaakt en hebben zij, toen zij na vele eeuwen de kans schoon zagen nog wraak genomen en daarmee tevens Jahwe willen treffen en dat evenals eens hun beroemdste voorvechter ook met zooveel woorden uitgesproken 2 Sam. 17 : 26 v.?

5 *Gij, die mijn zilver en mijn goud hebt genomen* .... Op welke feiten deze vss. doelen is niet uit te maken. Klaarblijkelijk hebben zij den tempelschat, „mijn zilver en mijn goud" geroofd, waarbij het particuliere bezit niet zal zijn gespaard. Doch wanneer hebben zij daartoe gelegenheid gehad? Het kan niet slaan op het gebeurde in 586; toen waren het de Babyloniërs, die alles wat waarde had, en met name de tempelsieraden, meenamen (2 Kon. 25 : 13—17). Gewoonlijk verwijst men naar 2 Kron. 21 : 16 v. VI. deze vss. hebben tijdens Joram ben Josaphat, Arabieren en Philistijnen een inval in Juda gedaan, het vermeesterd, alles meegenomen wat in het koninklijk paleis werd aangetroffen als ook 's konings vrouwen en zonen. Er is dus wel aanleiding daaraan te denken, alleen ten 1° de boeken der Koningen vermelden daarvan niets, 2° hier wordt niet bericht, dat de tempelschat is geplunderd, 3° dit incidenteele geval zou reeds drie eeuwen geleden zijn, 4° ons vs. spreekt niet van Arabieren doch van Tyrus en Sidon naast de Philistijnen. Sellin denkt aan de inbezitneming der ark door de Philistijnen 1 Sam. 4, doch van plundering van den tempel te Silo, ofschoon waarschijnlijk, wordt niet gerept. Bovendien de straf op dat vergrijp heeft de Philistijnen spoedig genoeg getroffen en de ark werd door hen met gouden boetegeschenken begiftigd, vrijgelaten. Er zal wel gedoeld zijn op feiten, welke zich in het tijdperk na de ballingschap en wel na 516 moeten hebben afgespeeld. Van die periode is zeer weinig bekend, zoodat de mogelijkheid voor gebeurtenissen als in vs. 5 vermeld, in allen gevalle moet worden opengelaten.

7 *Zie, Ik doe hen opstaan uit de plaats waarheen gij hen verkocht hebt* .... Aan dien slavenstaat van vele kinderen Israëls maakt Jahwe een einde. Op welke wijze wordt niet gezegd. Zullen zij zelf hun boeien verbreken? Zal een andere Cyrus op Gods bevel de vrijheid uitroepen voor de verstrooiden? Het „hoe" is bijkomstig, op het „dat" valt de nadruk. Maar daarmee is het onrecht en de smaad niet goed gemaakt. De profeet

plaatst zich op het standpunt van het „jus talionis", het recht der strikte vergelding, „oog om oog en tand om tand". „*Ik zal uw zonen en uw dochters verkoopen aan of door de Judaeers* . . . ." Hier blijkt duidelijk, dat wij nog zijn onder het „verbond der schaduwen", hoewel niet mag worden vergeten, dat ook dan reeds heel andere klanken worden vernomen, de schoonste zeker wel in Jes. 19 : 23—25; „*Aan de Sabaeers, een ver volk*", dezen woonden in Arabië, dat ook in Jer. 6 : 20 als een ver land wordt aangemerkt. Terwijl de Phoeniciërs c.s. de Israëlieten naar het verre Westen verkochten, zullen zij zelf zoo ver mogelijk naar het Zuiden en Oosten worden verhandeld, want de Sabaeërs, die in het O. T. als duchtige handelaars te boek staan Ez. 27 : 22 v., 38 : 13, Job 5 : 19, zullen hen nog verder weg verkoopen.

9—17. De voltrekking van het in de vss. 1—3 aan de volken aangekondigde gericht.

9 „*Roept om onder de volkeren, heiligt den krijg* . . . ." Jahwe zendt zijn herauten rond om de volken aan te sporen den eindstrijd, welken zij sinds lang beramen, thans te beginnen. God zelf dringt dus tot de beslissing. „*Heiligt den krijg*", — oorlogvoeren is heilige handeling voor den antieken mensch, ook voor Israël. Godsdienstige wijdingen gaan vooraf, Jes. 13 : 3, Micha 3 : 5. Het zegenen van vaandels, het doopen van oorlogsschepen zijn daarvan de nog in onze dagen overgebleven
10 sporen. „*Smeedt uw spaden tot zwaarden* . . . ." zoodanige beslissende strijd eischt de samenwerking van alle weerbare manschap en de uitrusting met overvloedige wapenen. In heilige ironie — zoo zeker is Jahwe van den uitslag — raadt' Hij zelf de natiën aan hun landbouwwerktuigen tot wapentuig om te smelten. Ook in dat opzicht is er niets nieuws onder de zon. Dat kerkklokken tot kanonnen omgesmolten werden, en allerlei huishoudelijke voorwerpen van koper in patroonhulzen werden herschapen, werd ook in 1914—'18 in praktijk gebracht. Ons vs. is klaarblijkelijk terugslag op Jes. 2 : 4 en Micha 4 : 3, maar welk een tegenstelling! In Joël 4 : 10 handhaaft zich de oude nationalistische verwachting, waarbij de volkeren gezamenlijk tegen Jerusalem optrekken om er voor goed hun straf en hun graf te vinden, dáár stroomen de volkeren naar Jerusalem om Jahwe's onderwijzing te ontvangen, waardoor zij er toe gebracht worden alle vijandschap en strijd af te zweren en dientengevolge hun krijgswapenen omsmeden tot de vreedzame werktuigen
11 van den landbouw. „*Maakt u op*" — het hier gebezigde w.w.: „oesjoe" is onbekend. G. Syr. Targ: „verzamelt u" doch dit is gissing, en ook onwaarschijnlijk, daar „verzamelt u" aanstonds volgt. Voor de hand ligt verschrijving van „choesjoe" = „ijlt" of nog eerder van „oeroe" = „maakt u op". Vs. 11, voortgezet door vs. 12, wordt aan 't slot onder-

broken door de verzuchting: „*Jahwe doe uw helden neerdalen*". De profeet, maar misschien ook een lezer of overschrijver voelde zich gedrongen in deze dreigende omstandigheden Jahwe te smeeken „Zijn helden", zijn hemelsche legerscharen (Zach. 14 : 5, Ps. 103 : 20) te doen nederdalen. G. leest: „de zachtmoedige zij een held", wat op nagenoeg denzelfden Hebr. tekst teruggaat. Sellin neemt dit over, doch beschouwt het ook als latere toevoeging.

13 „*Zwaait de sikkels . . . . komt treedt . . . .*" Jahwe roept zijn heirscharen op om aan den slag te gaan. Eerst worden deze geteekend als maaiers, dan als druiventreders; beide beelden spreken een schrikkelijke taal, welke o. a. door Jer. 25 : 30, Jes. 27 : 5, 63 : 1 v. klaar wordt toegelicht.

14 „*Menigten, menigten . . . .*" De aanblik van de ontelbare scharen der volkeren brengt den profeet dezen uitroep op de lippen. In het Hebr. woord zit de grondbeteekenis van „bruischen", „opstandig zijn" en is het misschien daarom gekozen „*het dal der beslissing*" overeenkomstig Jes. 10 : 22 en niet gelijk S.V. „het dal des dorschwagens" hoewel het dat ook kan beteekenen; de herhaling van dit zelfde woord is vs. b in den zin „want nabij is de dag van Jahwe in het dal der beslissing" doet vreemd aan. De dag is nu niet meer „nabij" doch aangebroken allen staan geschaard tot den strijd; ook is de verbinding van tijds- en plaatsbepaling „nabij in het dal . . . ." ongewoon. Vs. b maakt den indruk van een toevoegsel, te meer daar het metrum overladen is. „*Zon en*
15 *maan worden verduisterd*". De teekenen aan den hemel in 3 : 3 en 4 als toekomstig aangekondigd zijn thans metterdaad ingetreden.

16 „*Jahwe brult uit Sion*" — Jahwe heft Zijn strijdkreet aan, schrikwekkend als het gebrul van den leeuw (Am. 1 : 2, 3 : 8). Van dien geweldigen strijd blijven hemel en aarde geen onbewogen toeschouwers, „zij beven" evenals in den slag bij Taänach (Richt. 5) „de aarde beefde, de hemel sidderde en de sterren meestreden" (vs. 20). In dien ontzaggelijken dag waarop alles en allen te gronde gaan zal, zal Israël een deur des behouds geopend zien.

17 „*En gij zult ondervinden dat Ik Jahwe uw God ben die woont op Sion.*" Eens had Jahwe zich uit Jerusalem teruggetrokken (Ez. 2 : 12, 10 : 4, 18) en daardoor konden de vijanden triomfeeren. Nu woont Jahwe weer op Sion en dat beteekent veiligheid voor Jerusalem Ez. 37 : 26 v. „*En Jerusalem zal heilig terrein zijn.*" Het veilige Jerusalem ook een heilig Jerusalem, taboe voor de ongewijden in den zin van Jer. 2 : 3, waar het van Israël heet, dat het eens een „kodèsj" — een heilig iets was als „tienden" en „eerstelingen" die alleen Jahwe toekwamen, waarom allen, die zich daaraan vergrepen, zich schuldig maakten vgl. Jes. 52 : 1, Zach. 9 : 8, 14 : 21.

18—21. Ten slotte de volle zegen van den eindtijd; nooit gekende vruchtbaarheid voor Juda; Egypte en Edom een woestenij.

18 De rijkste stoffelijke zegeningen worden Juda's deel. *„te dien dage zullen de bergen druipen van most* .... Dàt is een steeds terugkeerende trek in Israëls eschatologie. Hos. 2 : 23—25, 14 : 6—8, Am. 9 : 13. Begrijpelijk, daar deze eschatologie nationale heilsverwachting is, niet in de eerste plaats den enkeling geldt. Deze uitwendige zegeningen worden niet daarom in 't uitzicht gesteld, omdat Israël zoo begeerig is naar volop brood en volop wijn, maar omdat zij het bewijs zijn, dat alles in orde is tusschen Jahwe en Zijn volk. Vs. 18a is letterlijk terug te vinden Am. 9 : 13. Daarom tot afhankelijkheid 't zij bij Amos, 't zij bij Joël te besluiten, is gevaarlijk. Heilsverwachting is zeer oud bij Israël en dat deze een eigen woorden- en beeldenschat bezat, staat vast Zulke termen staan ter beschikking van ieder die van dien eindtijd gewaagt zonder dat de eene profeet ze van den ander behoeft overgenomen te hebben.

Alle beken van Juda zullen stroomen van water, dit in tegenstelling met 1 : 20, toen het gedierte des velds zat te versmachten bij uitgedroogde beken, vgl. Job 6 : 15 vv. Dit van nu voortaan onafgebroken vlieten van Juda's beken brengt den dichter op den levensstroom, die naar ongetwijfeld oude voorstelling in den eindtijd van den tempel uitstroomen zal en overal waar hij komt, een ongekend leven zal wekken, vgl. Ez. 47 : 1—12, Zach. 14 : 8 „te dien dage zal levend water vloeien uit Jerusalem". Ongetwijfeld is dit aanvankelijk letterlijk bedoeld, doch daarna is er een overdrachtelijke meer geestelijke beteekenis aan gehecht. Ps. 26 : 9, 46 : 5, Jes. 55 : 1; *„het dal van Sjittim"*. Welk dal wordt bedoeld, is onzeker. Num. 25 : 1 vermeldt een Moabietische stad Sjittim. Deze ligt ten O. van de Doode Zee, doch waarom deze plaats hier bij uitzondering wordt genoemd is niet in te zien. Anderen leiden uit dien naam: „Akazia-dal" af, dat dit een dichterlijke aanduiding is van een bijzonder droogen bodem, daar de akazia's heeten te gedijen in een waterarmen grond. Dat is mogelijk, doch het Hebreeuwsch beschikt over duidelijker woorden om dat uit te drukken. Sellin wil „sjedim" lezen: het „demonen-dal" maar dat is vermeerdering van duisternis, of er zou gedoeld moeten zijn op het dal van Sjiddim uit Gen. 14 : 10, dat men ook als „sjēdim" = „daemonen" kan lezen. Het is denkbaar, dat dit dal evenals dat van Josaphat niet op de kaart te zoeken noch te vinden is, maar behoort tot de geographie van den eindtijd, hoewel in Ez. 47 en Zach. 14 de Westelijke en de Oostelijke
19 Zee hun gewone beteekenis hebben. *Egypte zal een woestenij worden, Edom een barre wildernis.* Tegen den donkeren achtergrond van wat Egypte en Edom wacht, komt Juda's heil in te klaarder licht. De

auteur moet bijzondere reden hebben gehad om het gericht over deze beide volken nog afzonderlijk te accentueeren. In 4 : 4—8 waren het de Phoeniciërs en de Philistijnen welke zijn verontwaardiging gold, thans Egypte en Edom. Van dit laatste volk laat het zich begrijpen.

Edom heeft zich door zijn gedrag bij Jerusalems ondergang diep gehaat gemaakt, zich verkneukelend in Juda's ellende, Klaagl. 4 : 21 v., en dat niet alleen, het heeft wraak genomen op Juda, Ez. 25 : 12 v., Israëls zonen aan het zwaard ten prooi gegeven, zijn grondgebied in bezit willen nemen en op allerlei wijze van Israëls nood profiteeren. Obadja wijdt zijn geheele profetie aan den ondergang van dit gehate volk. Ps 137 : 7 is ook een welsprekend getuigenis, hoe fel en hoe lang dat alles Juda gegriefd heeft. Maar dat ook Egypte genoemd wordt, is vreemd. Van een bijzonder vijandige houding van dit land is niets bekend. Integendeel, juist in die moeilijke jaren staan Egypte's grenzen voor Juda's vluchtelingen open Jer. 41, 42, 43. In Elefantine bevindt zich in de 5e eeuw een bloeiende Joodsche kolonie. Men heeft daarom gedacht aan de vernedering en verdrukking aan Israël eeuwen geleden in Egypte aangedaan; vs. 21: *„Ik zal wreken hun bloed dat Ik tot dusver niet gewroken had"*, zou zinspelen op Farao's wreed bevel om alle pas geboren zoontjes te dooden. Maar Egypte is toen toch niet ongestraft gebleven; tien plagen treffen het, waarvan de laatste, de dood van alle eerstgeborenen toch zeker een zware bezoeking was en niet minder Farao's ondergang met heel zijn leger in de Roode Zee. Sellin denkt aan de moeiten welke de reeds genoemde Joodsche kolonie te Elefantine van den kant der Egyptische bevolking in die vesting te verduren heeft gehad, doch een bloedbad is toen onder de Joden niet aangericht en bloed te wreken viel er dus niet. Voorloopig zal men wel moeten aannemen, dat naar het oordeel des profeten Egypte toch nog niet voldoende gestraft was. Assur was te gronde gegaan, Babel vernietigd, alleen Egypte stond nog. Uitstel zou echter geen afstel blijken. Ons onbekende handelingen: *„omdat zij onschuldig bloed vergoten hebben in hun land."* kunnen de herinnering aan het in oude tijden ondervonden leed weer hebben opgewekt en tot deze finale strafoefening hebben gedrongen. Alleen is niet na te gaan op welke feiten wordt gedoeld en het kan daarom glosse zijn, ingegeven door vs. 20b.

Het doet weldadig aan, dat dit geschrift, alle strafgericht ten spijt, eindigt met wat den profeet het voornaamste is, *dat „Jahwe voor altijd op den Sion woont"*. Het is als met Ps. 137. Men kan zich gemakkelijk ergeren aan de wraakzucht, die daar tot uiting komt en daarom dien ganschen Psalm veroordeelen. Heeft men ook oor en hart voor dat diepe heimwee naar de heilige stad, voor de brandende liefde, welke den zanger verteert, die eerder zijn rechterhand zou willen missen dan dat hij Jerusalem, de Godsstad niet zou stellen boven alle andere vreugden?

OBADJA.

INLEIDING.

Obadja is het kleinste der profetische geschriften. Het telt slechts één hoofdstuk. 't Is ook het minst belangrijke. Diepe geestelijke waarheden zal men er tevergeefs in zoeken. Een heftige verontwaardiging trilt er in door over Edoms schandelijk gedrag ten opzichte van Juda, met name bij den ondergang van Jerusalem. In plaats van te denken aan den ouden broederband had het zich verheugd over Juda's ongeluk, er van geprofiteerd, vluchtelingen opgevangen, gedood of verkocht. Maar de straf zal niet uitblijven. Edom moge zich veilig wanen in zijn ontoegankelijk bergland, voor Jahwe is Edom niet onbereikbaar. Dubbel zal het vergolden worden wat het aan Juda misdeed. „Zoo zal — zegt „vs. 18 het huis Jakobs een vuur, het huis Josefs tot een vlam worden, „terwijl het huis Ezau tot stof wordt, dat zij in brand steken, zoodat „van het huis Ezau niemand overblijft." Ten slotte zullen Israëls ballingen Edoms grondgebied erfelijk in bezit nemen. In dat alles is niets verheffends. Men zou er zelfs enkel uiting van heel gewone menschelijke wraakzucht in kunnen zien. Alleen één ding vraagt verklaring: hoe komt Israël tot de pretentie, dat Edom van wege een dergelijke handelwijze zoo zwaar zal worden gestraft? Een dergelijk wederzijdsch belagen van de in en rondom wonende stammen was schering en inslag in het oude Palestina. Waarom roept Edoms gedrag Jahwe in 't geweer? Hiermede raken wij op eens het groote raadsel van heel Israëls historie en geloofsbewustzijn. De wijze waarop zich dit bij Obadja uit, moge weinig sympathiek aandoen, ook achter deze profetie zit dat wonderbare besef, dat Israël een bijzondere plaats in de wereld inneemt en de volkeren naar hun gedrag ten opzichte van Israël zullen geoordeeld worden. Het is datzelfde bewustzijn, dat reeds in Gen. 12 : 3 tot uitdrukking komt: „Ik zal zegenen die u zegenen, vervloeken die u vervloeken". Abraham, de stamvader, is tevens type en vertegenwoordiger van dit volk. En nu ook hier datzelfde besef als een criterium in de wereld gesteld te zijn. Wat Simeon zegt van Hem, in wien Israëls roeping haar volkomen vervulling verkregen heeft: „deze is gezet tot een val en opstandig voor velen", dat heeft Israël als volk ten opzichte

van zich zelf gevoeld en dat vormt ook den achtergrond van Obadja's profetie.

Van den persoon des profeten is niets naders bekend. Het opschrift luidt zoo kort mogelijk: Gezicht van Obadja. Geen woonplaats, geen datum. Wel wordt uit den inhoud duidelijk, dat hij Judaeër moet zijn geweest. Wat de dateering betreft zou men, *aangenomen dat dit korte geschrift een oorspronkelijke eenheid vormt*, moeten vaststellen, dat Obadja in geen geval vòòr 586 kan hebben gesproken. Vs. 11—14 zinspeelt zoo duidelijk op Edoms optreden bij Jerusalems ondergang, dat twijfel niet mogelijk is. Men behoeft slechts te vergelijken Ez. 25 : 12—14, Klaagl. 4 : 22, Ps. 137 : 7, Joël 4 : 19 (S.V. 3 : 19). Even zou men uit de vermaningen in 12—14: „zie niet naar den ongeluksdag van uw broeder . . . ." enzv. den indruk kunnen ontvangen alsof dit nog toekomstig was, doch dit wordt door den inhoud en met name door vs. 11 voor goed buitengesloten. De zin is duidelijk: „gij hadt u niet moeten verheugen . . . ." enzv. en zoo is ook door ons vertaald.

Nu laat echter de verzamelaar der profetische geschriften Obadja aan Micha voorafgaan en heeft hem dus blijkbaar tot de oudere profeten gerekend, en wel tot het Assyrische tijdperk. Dit zou kloppen met Amos 1 : 4, waar deze profeet een soortgelijk verwijt tot Edom richt. Begrijpelijkerwijze; Edom, dat vl. Gen. 27 : 40 „op zijn zwaard" zou leven, heeft dat zwaard herhaaldelijk meedoogenloos gehanteerd zoodra het hem voordeel verschaffen kon en daarbij zijn naaste buren zeker niet gespaard. Edom verkeerde, sinds David het onderworpen had, wel een langen tijd in een afhankelijke positie doch heeft zich klaarblijkelijk hersteld. Vl. 2 Kon. 8 : 20 vielen de Edomieten tijdens Jorams regeering (850—843) van Juda af, en stelden een koning over zich aan. Joram tracht de afvalligen wel weer te onderwerpen en heet vl. vs. 21 hen ook verslagen te hebben, doch het resultaat is en blijft: „zoo vielen de Edomieten af van onder Juda's hand tot op dezen dag" (vs. 22). Dat het in dien strijd bloedig is toegegaan, staat van te voren vast; alleen van een beleg van Jerusalem, waarbij de Edomieten zooveel mogelijk zouden hebben geprofiteerd, is geen sprake. Wel bericht 2 Kron. 21 : 16 v., dat onder Joram Jerusalem is geplunderd geworden door Arabieren en Filistijnen, maar van Edomieten wordt daarbij niet gerept. Ook vóór dien tijd is Jerusalem meer dan eens ingenomen, eerst door Farao Sisak onder Rehabeam 1 Kon. 14 : 20, later onder Amasia door Joas van Israël 2 Kon. 19 : 8—14, maar de Edomieten kwamen daaraan niet te pas, worden ook met geen woord genoemd. Wel zal Edom, nadat het zijn onafhankelijkheid teruggekregen had, herhaaldelijk de kans hebben waargenomen op zijn beurt Juda zooveel mogelijk afbreuk te doen, anders had Amos het niet kunnen verwijten, dat het „zijn broeder met het zwaard vervolgde, zijn liefde verstikte . . . ." enzv. (1 : 11 v.). En

dezelfde wraakneming van Edoms kant, waarop Amos moet gedoeld hebben, kan ook voor Obadja aanleiding zijn geweest om zijn stem tegen Edom te verheffen. Alleen ontstaat er zoodoende strijd tusschen de dateering welke de verzamelaar krachtens zijn rangschikking aangaf en de overtuiging van nagenoeg alle exegeten, dat althans de vss. 11—14 onmiskenbaar doelen op wat zich bij Jerusalems ondergang in 586 heeft afgespeeld. Die overtuiging wordt zekerheid doordat vs. 20 gewaagt van „*de ballingen van Jerusalem*, die het Zuiderland in bezit zullen nemen." Dit is zoo evident dat ook Ridderbos van vs. 17—21 verklaart: „hier is het o. i. duidelijk, dat de profetie uitgaat van de „ballingschap als feit", al laat hij er aanstonds de restrictie op volgen: „een stellig bewijs voor den lateren oorsprong der profetie is ook dit „niet. Vooreerst blijft denkbaar, dat de profeet, schoon zelf vóór de „ballingschap levend, in den tijd der ballingschap verplaatst werd en „dus van uit dien tijd als ideëel standpunt profeteerde wat daarop zou „volgen. En voorts is ook mogelijk, dat deze verzen door een latere „hand, altijd onder de bijzondere leiding en inspiratie des Geestes, aan „Obadja's profetie zijn toegevoegd." Met of zonder deze laatste geruststellende verklaring, dringt zich dus onvermijdelijk de vraag naar de oorspronkelijke eenheid op en deze ontbreekt naar de overtuiging der meesten, ook naar de onze. Hoe kort ook, Obadja's geschrift bestaat naar alle waarschijnlijkheid uit drie deelen; een oudere profetie vs. 1—10 van den profeet Obadja, een jongere daaraan vastgeknoopt vs. 11—14, 15b; en een aanhangsel vs. 15a, 16—21 van meer algemeen eschatologische strekking, waarin de nadering van den dag van Jahwe, d. w. z. van het gericht over „alle volkeren" wordt aangekondigd en als tegenstelling Israëls herstel geschilderd. In vs. 1—10 zijn het de „*volkeren*" en wel de eigen vroegere „*bondgenooten*", die de straf aan Edom voltrekken; in vs. 11—21, voorloopig nog als een geheel beschouwd, is dit *Israël*. Beiden zijn niet te vereenzelvigen. Wel is het motief voor Edoms gericht in beide pericopen het zelfde, in de bijzonderlijkheden echter is er belangrijke afwijking. Naar luid van vs. 10, dat vrij onbepaald verklaart: vanwege den moord, vanwege het geweld uw broeder Jakob aangedaan, zal schande u bedekken," enzv., blijkt Edom zelfstandig opgetreden te zijn; in vs. 11—14 heeft Edom zich aangesloten bij anderen (vs. 11), van wien het initiatief uitgang en geprofiteerd van Juda's ellende. Deze veronderstelling van een samenvoeging van twee eens zelfstandige godsspraken wordt niet weinig bevestigd door de vergelijking met Jer. 49 : 7—22, eveneens een profetie tegen Edom, waar onderscheidene vss. voorkomen, welke nagenoeg woordelijk overeenstemmen met die uit Obadja. Alleen is de volgorde anders. Louter toeval is buitengesloten. Men behoeft, gelijk hier geschiedt, de vss. slechts naast elkaar te plaatsen.

OBADJA.	JEREMIA 49.
vs. 1. Zoo spreekt de Heere Jahwe over Edom: Een aankondiging hebben wij gehoord van wege Jahwe en er is een bode rondgezonden onder de volken: staat op en laat ons opstaan tegen hem ten strijde. 2. Zie klein maak ik u onder de volken, gij wordt diep veracht. 3. De overmoed uws harten heeft u verleid, gij die woont in de rotskloven, uw verblijf hebt in de hoogte, die bij u zelven zegt: wie zal mij naar beneden storten ....? 4. Al woondet gij zoo hoog als de adelaar, ja al was uw nest tusschen de starren geplaatst, ook van daar zou ik u neder storten spreekt Jahwe.	vs. 14. Een aankondiging heb ik gehoord vanwege Jahwe en er wordt een bode rondgezonden onder de volken: vergadert u en trekt tegen hem op en laat ons opstaan ten strijde. 15. Want zie Ik maak u klein onder de volken, veracht onder de menschen. 16. Schrik over u. Verleid heeft u de overmoed uws harten, gij die woont in de rotskloven, die den top der heuvelen bezet houdt. Al bouwdet gij zoo hoog als de adelaar uw nest, nog zou Ik u van daar afwerpen spreekt Jahwe.
vs. 5. Zoo er dieven .... zoo er wijnlezers tot u komen	vs. 9. Zoo er wijnlezers .... zoo er dieven tot u komen .... enzv.

Bij wien is de afhankelijkheid? Nam Jeremia over van Obadja of omgekeerd? Of hebben beiden aan een oudere godsspraak vastgeknoopt? Ziet men in Obadja's profetie van 't begin af een eenheid, dan zijn vs. 11—14 beslissend voor de dateering. Zou voorts Jer. 49 afhankelijk blijken van Obadja, dan zou voor Jer. 49 de herkomst van Jeremia bezwaarlijk kunnen worden gehandhaafd. Men zou dus geneigd zijn tot het omgekeerde te besluiten. Echter blijkt de juiste volgorde der verzen bij Obadja veel beter bewaard en moet men op dien grond de prioriteit aan Obadja toekennen. Er rest echter nog een derde mogelijkheid en deze geeft wel de beste oplossing. Het valt op, dat de in Jer. 49 overeenkomstige verzen alleen gevonden worden in Ob. 1—10. Daaruit mag met groote waarschijnlijkheid worden afgeleid, dat wie de vss. in Jer. 49 opnam, alleen de profetie tegen Edom kende, zooals die in vs. 1—10 bewaard is gebleven. Die oudere profetie stond op naam van Obadja en evenals Jeremia, c.q. diens interpolator, aan deze profetie heeft vastgeknoopt, heeft ook de profeet van de vss. 11—14, 15b daarmede zijn korte godsspraak verbonden, terwijl door een derde een aanhangsel daaraan werd toegevoegd.

Zoo zou dus wat de hoofdzaak aangaat worden verklaard 1° hoe de verzamelaar Obadja tot de oudere profeten kon rekenen en desniettemin

ons tegenwoordig geschrift na 586 moet worden gedateerd. 2° hoe ook door Jeremia in Hs. 49 deze oudere profetie kan zijn aangehaald en hem dus om die reden Hs. 49 niet behoeft te worden ontzegd. Welk voorval aanleiding gaf tot de godsspraak van vs. 1—10, is niet uit te maken. In den loop van bijna twee eeuwen kan zeer veel tusschen Juda en Edom zijn voorgevallen, wat in de beknopte beschrijving van de boeken der Koningen niet staat opgeteekend. Wanneer ons tegenwoordig geschrift is ontstaan is evenmin precies aan te geven. Natuurlijk na 586, maar hoe lang daarna is weer onzeker. Men krijgt den indruk, dat de vss. 11—14 nog onder den verschen indruk van het gebeurde gesproken zijn en dus ongeveer gelijktijdig met de overeenstemmende godsspraken als in Ez. 25 enz., maar het kan ook later zijn. Het geheugen van een volk is taai en vergeet niet licht den smaad, die het eens werd aangedaan. Naar alle waarschijnlijkheid moet het aanhangsel vs. 15a, 16—21 aanmerkelijk jonger zijn dan vs. 11—14. Van „de ballingen van Jerusalem" wordt als van een bekende grootheid gesproken. De opgeheven stemming, de blijde gewisheid, dat de ballingen eerlang hun oude woonplaatsen weer zullen innemen en de Edomieten uitroeien, is moeilijk te denken aan 't begin der ballingschap, toen de „weggevoerden weenden „aan Babels stroomen" Ps. 137 : 1. Vlak vóór de bevrijding heeft Deuterojesaja nog de grootste moeite zijn medeballingen uit de vertwijfeling op te heffen en hen te doen gelooven, dat het heil nabij is. Het valt bovendien op dat Sion zonder meer als veilige wijkplaats wordt aangemerkt. Was Jerusalem reeds hersteld, de tempel herbouwd? Het is moeilijk met eenige zekerheid een bepaalde dateering aan te geven. Intusschen dient men daarbij van twee dingen uit te gaan — vaticinia ex eventu, d. w. z. schildering van reeds bestaande toestanden in den vorm van voorspellingen kunnen deze uitspraken in geen geval zijn. Immers wat hier voorzegd wordt is juist geen werkelijkheid geweest en nooit geworden. De vurige hoop op den terugkeer der ballingen ook van het tienstammenrijk is nooit verwezenlijkt. In plaats dus van vaticinia ex eventu zijn het veeleer onvervulde profetieën. Maar, ten 2°, er moet natuurlijk aanleiding tot zulke uitspraken hebben bestaan; zij hangen niet in de lucht. Geen profeet, hij zij interpolator of niet, zal zich gedrongen voelen volkomen onwerkelijke theoretische machtspreuken neer te schrijven. Wat hij biedt moet verband houden met aanwezige omstandigheden. Welnu, verwacht wordt de terugkeer van ballingen uit Jerusalem en van ballingen uit de Israëlieten. Een dergelijke verwachting is moeilijk anders denkbaar dan kort na 538. Toen het beroemde edict van Cyrus den ballingen in Babel verlof gaf terug te keeren, moest de hoop opflikkeren dat ook voor de weggevoerden van het tienstammenrijk diezelfde mogelijkheid thans was aangebroken. Dit laatste is nooit verwezenlijkt. Integendeel, toen zelfs op het aangewezen tijdstip van een

poging daartoe niet gewaagd kon worden, heeft men begrijpelijkerwijze later alle hoop opgegeven. Er wordt b.v. in de boeken Ezra en Nehemia niet van gerept. Maar daarom is een dergelijke verwachting alleen verklaarbaar in een tijd die daartoe kon opwekken, d. w. z. in een tijd, die niet al te ver aflag van dien, waarin b.v. een Ezechiël dat met zooveel nadruk in 't uitzicht had gesteld (Hs. 37), niet al te ver van het einde der ballingschap in Babel, toen de terugkeer der Judaeërs voorspel scheen te zijn van den terugkeer ook der ballingen van Efraïm. Maar dan moet er voorts ook een bepaalde aanleiding zijn geweest om dit nadrukkelijk te verzekeren, en die schijnt ons te vinden in de jaren waarin de profeten Haggaï en Zacharia optreden d. w. z. rond 520. Toen toch blijken hooggespannen Messiaansche verwachtingen weer te zijn opgeleefd. En daarvoor was reden. Als landvoogd over Juda was aangesteld een telg uit het aloude Davidische Koningshuis, Zerubbabel, en aan hem blijken die verwachtingen te zijn vastgeknoopt. De tijdsomstandigheden gaven daartoe alle aanleiding. Cyrus was in 529 door zijn zoon Cambyses opgevolgd. Deze onderwierp in 525 Egypte. Tijdens zijn afwezigheid trachtte de Magiër Gaumata den troon te bemachtigen. Cambyses snelde terug naar zijn land, stierf echter onderweg in 522. Darius, de zoon van Hystaspes vermoordde Gaumata en plaatste zichzelf op den troon. Doch alleen met de grootste inspanning kon hij zich handhaven. Allerwege braken opstanden uit. Het groote Perzische Rijk kraakte in al zijn voegen. Geen wonder dat nu ook weer in Juda de oude verwachting opvlamde. Was dit alles niet Jahwe's beschikking? Zou dat niet het definitieve einde zijn van Juda's vernedering, de voltooiing van wat zijn profeten altijd hadden voorspeld? Had reeds Jahwe het niet zoo wonderbaar geleid, dat deze Zerubbabel tot landvoogd over Jahwe's erfdeel was aangesteld? Duidelijk komt dit bij Haggai en Zacharia tot uiting, vgl. Hag. 1 : 7—10 en 2 : 21 v., welke laatste plaats aldus luidt: „Ten tweede male kwam het woord van Jahwe tot Haggaï: „Zeg aan Zerubbabel den landvoogd van Juda: Ik breng in „opschudding den hemel en de aarde, keer koningstronen onderstboven „en verdelg de kracht van de koninkrijken der natiën .... Te dien „dage, spreekt Jahwe der heirscharen, neem Ik u Zerubbabel, den zoon „van Sjealtiel, mijn dienaar en maak u tot een zegelring; want u heb „Ik uitverkoren, spreekt Jahwe der heirscharen." Hier spreekt de Messiaansche verwachting in optima forma. Zerubbabel wordt duidelijk als de beloofde Messias, als de Koning van het aanbrekende Godsrijk geproclameerd. Enkel behoeft nog gewacht te worden op den val van Darius en dan zou Zerubbabel als Gods uitverkoren vorst de teugels van de wereldheerschappij in handen nemen. Dat deze verwachting volkomen onvervuld is gebleven en Zerubbabel zeer spoedig van het wereldtooneel verdween, doet hier niet ter zake. Vast staat, dat op een bepaald tijdstip

deze verwachtingen aan zijn persoon zijn vastgeknoopt. Welnu, deze tijd schijnt ons aangewezen voor de door ons onderstelde laatste toevoegselen aan Obadja. De daar gegeven aankondiging van „den dag van Jahwe" vindt haar parallel in Haggaï's voorspelling: „Ik breng in opschudding den hemel en de aarde en keer koningstronen om .... enzv.", maar daarmee kon, ja moest gepaard gaan de verwachting van Israëls volkomen herstel, dus ook van den terugkeer der ballingen van het tienstammenrijk. Samenvattend luidt onze slotsom aldus: er bestond een oude godsspraak over Edom van Obadja. Aan deze profetie knoopte de auteur van vs. 11—14, 15b zijn strafaankondiging aan Edom vast van wege diens trouweloosheid bij Jerusalems ondergang in 586. Ten slotte is daaraan in Haggaï's dagen de pericoop 15a, 16—21 toegevoegd, waarin het aanbreken van den dag van Jahwe wordt aangekondigd met zijn dubbel aspect van gericht over alle volken en van volledig herstel van Israël in zijn geheel. De mogelijkheid dat ook hier nog twee handen te onderscheiden zijn is niet buitengesloten. Sellin neemt voor laatstgenoemde pericoop ± 400 aan, echter zonder overtuigenden grond.

Volledigheidshalve geven wij nog het gevoelen weer van een der jongste onderzoekers van deze kwestie, Prof. W. Rudolph, Z.A.W. blz. 222—231. Deze beschouwt vs. 1—14, 15b als eenheid. Vs. 1 is inleiding, 2—9 strafaankondiging, 10—14 motiveering der straf door vaststelling der begane vergrijpen. Daarbij wordt duidelijk gezinspeeld op wat Edom zich veroorloofde bij Jerusalems val in 586. Derhalve dateert deze profetie uit den tijd spoedig daarop volgend. Of de politieke toestand dier dagen een spoedigen krijgstocht tegen Edom deed verwachten is onbekend, is eigenlijk ook van geen belang, want voor den profeet vloeit deze verwachting niet voort uit staatkundige berekeningen maar uit zijn geloof aan een rechtvaardig God, die Zijn volk zal wreken. Vs. 15a, 16—21 valt ook vl. Rud. uiteen in twee deelen: *a*. 14a, 16—18, *b*. 19—21; *a* vormt een goed samenhangend geheel met het thema: den dag van Jahwe. Deze keert de tegenwoordige verhoudingen om. Was de Sion tot dusver een ongeluksoord, dan wordt het de plaats van heil en veiligheid. Daarmee gaat gepaard, dat de oorspronkelijke bezitters weer in hun vaderlijk erfdeel zullen hersteld worden gelijk met name de erfvijand Edom zal ondervinden. Vs. 19—21 verraadt zich door zijn prozaïschen vorm reeds als een toevoegsel, 't geen de inhoud bevestigt. *a*. kan vl. Rud. niet de voortzetting zijn van 1—14; — hier toch zijn de volken de voltrekkers van het gericht, in *a* ondergaan zij dit. Een eenheid vormen beide gedeelten in zoover dat in beide Edom in het middenpunt der belangstelling staat. *a* bevat niets wat een ontstaan omtreeks 586 uitsluit. Daarom belet niets in *a* een op zichzelf staande godsspraak van Obadja te zien. Ook *b* vertoont geen aanwijzingen van zeer late vervaardiging. De verwachting, dat ook Noord-Israël zal terugkeeren en dat het geheele

volk zal hersteld worden in zijn voormalig bezit, sluit zich aan bij Jeremia en Ezechiël, houdt zich binnen bescheiden grenzen in tegenstelling met de veel verder strekkende voorspellingen van later tijd. Daarom zou ook dit toevoegsel wel van Obadja afkomstig kunnen zijn, hoewel dit niet met zekerheid is te zeggen. — aldus Rudolph. Het aantrekkelijke van zijn opvatting is, dat zoodoende de eenheid van Obadja gehandhaafd kan worden. Grooter blijven echter o. i. de reeds genoemde bezwaren: 1° de verzamelaars rekenden Obadja tot de oudere profeten (zie blz. 51). 2° in 1—10 is het Edoms buitensporig zelfgevoel, zijn hooghartig vertrouwen op de veiligheid van zijn bergvesting, welke hem misleiden en aanzetten tot zijn bloedigen aanval op het broedervolk Juda. Daardoor heeft Edom Gods gericht over zich ingeroepen. Vs. 1—10 vestigt geheel den indruk, dat Edom op eigen initiatief handelde; in 11—14 is Edom eerst meer toeschouwer, op den loer om zijn slag te slaan en op weerzinwekkende wijze van Juda's ellende profiteerend, zoodra de kans schoon is. Tenslotte valt ook bij Rud.'s zienswijze de profetie in drie zelfstandige deelen uiteen, al meent hij de herkomst van Obadja te kunnen handhaven.

LITTERATUUR.

Commentaren, zie blz. 4.

Verhandelingen. H. WINCKLER: Altor. Forschungen II 1900, S. 425 ff.; A. CONDAMIN: L'unité d. Abdias R.B. p. 261 s.s.; H. BEKEL: Ein vorexilisches Orakel über Edom, St. Kr. 1907, S. 315 ff.; G. A. PECKHAM: An introduction to the study of Obadiah 1910; H. C. O. LANCHESTER: Obadiah and Jonah. (Cambridge Bible); T. H. ROBINSON: The structure of the Book of Obadjah. Journ. Theol. Stud. 1916, p. 402—408; JOH. THEIS: Die Weissagung des Abdias, Trier. 1917; W. W. CANNON: Israël and Edom: the oracle of Obadjah. Theology 1927, p. 129—140, 191—200; W. RUDOLPH: Obadja Z.A.W. 1931, S. 222 ff.

TEKST.

OBADJA.

1[a] *Opschrift.* Het gezicht van Obadja.

1b—10. *Obadja's voorspelling van Edoms ondergang.*

1[b] Aldus spreekt de Heere Jahwe over Edom:
[Een openbaring hebben wij gehoord van Jahwe
en een bode is rondgezonden onder de volken:
Komt en laat ons tegen hem optrekken ten strijde].
2 Zie, Ik maak u klein onder de volkeren, veracht ‹onder de menschen›.
3 Uws harten overmoed heeft u misleid,
gij die woont in de rotsspleten, in de hoogte uw verblijf hebt gebouwd,
en bij u zelven zegt: wie zal mij naar beneden storten?
4 Al woondet gij zoo hoog als de adelaar, ja al bouwdet gij uw nest
tusschen de starren, Ik zal u van daar nederstorten, zegt Jahwe.
5 Wanneer dieven u overvallen of nachtelijke roovers —
hoe zijt gij te gronde gericht! —
zullen zij niet stelen zooveel zij kunnen?
of indien druivenlezers u een bezoek brengen,
zullen die een nalezing overlaten?
6 Hoe is Esau doorzocht, hoe zijn zijn schatkamers doorsnuffeld!
7 Tot aan de grenzen toe hebben u verjaagd al uw bondgenooten,
hebben u bedrogen en overmocht uw goede vrienden;
die uw brood aten, spannen u strikken, [doorzicht heeft hij niet].
8 Zal Ik niet, zegt Jahwe, te doen dage de wijzen uit Edom doen omkomen,
en doorzicht uit Edoms bergland (wegnemen)?
9 Uwe helden Teman zullen verslagen staan,
opdat ieder uitgeroeid worde van Esaus gebergte.
9[c], 10 Omdat gij uw broeder Jakob hebt vermoord;
omdat gij geweld tegen hem hebt gepleegd
zal schande u bedekken en zult gij voor altijd worden uitgeroeid.

11—14, 15b. *Edoms zwarte lijst bij Jerusalems ondergang in 586 en zijn straf.*

11 Op dien dag, toen gij stondt toe te zien,
op dien dag, toen vreemden zijn have wegsleepten,

en uitlanders zijn poorten binnendrongen en over Jerusalem
het lot wierpen, waart ook gij als een van hen.
12 Gij hadt u niet moeten verlustigen in den ongeluksdag
van uw broeder, in den dag van zijn tegenspoed.
Gij hadt u niet moeten verheugen over Juda's zonen
ten dage van hun ondergang,
gij hadt geen hoog woord moeten voeren ten dage <hunner> benauwdheid.
13 Gij hadt de poorten mijns volks niet moeten binnentreden
ten dage van hun nood;
gij in geen geval hadt u moeten verheugen in zijn rampspoed,
in het uur van zijn nood.
En gij hadt de hand niet moeten uitstrekken naar zijn eigendom
ten dage van zijn nood.
14 Gij hadt niet moeten gaan staan bij de wegkruising
om zijn vluchtelingen af te maken,
gij hadt zijn ontkomenen niet moeten uitleveren
ten dage zijner benauwdheid.
15b Gelijk gij gedaan hebt zal u gedaan worden,
uw gedrag zal weder keeren op uw hoofd.

15a, 16—21. *Eschatologisch aanhangsel. „De dag van Jahwe", gericht over de volkeren, Israëls herstel.*

15a Want nabij is de dag van Jahwe over alle volken
16 Want zooals gij gedronken hebt op Mijn heiligen berg,
zullen alle volken <Mijn toorn> drinken.
Zij zullen drinken en slurpen en worden als hadden zij nooit bestaan.
17 Maar op den berg Sion zal ontkoming zijn en hij zal heilig zijn, en die van het huis Juda zullen hun bezittingen weder in bezit nemen.
18 En het huis Jakob zal een vuur worden, en het huis Josef een vlam en het huis Esau kaf, en die zullen het in brand steken en verteren, en er zal van het huis Esau niemand overblijven,
want Jahwe heeft het gesproken.
19 En die van het Zuiderland zullen Esau's gebergte in bezit nemen en die van de Laagte (het land) der Filistijnen.
Zij zullen in bezit nemen het veld van Efraim en het veld van Samaria; en Benjamin Gilead.
20 En de ballingen der kinderen Israëls, die in Halach zijn
<zullen in bezit nemen> het land der Kanaänieten tot Sarphath toe,
en de ballingen van Jerusalem, die in Sepharad zijn,
zullen de steden van het Zuiderland in bezit nemen.
21 En redders zullen den berg Sion beklimmen om Esau's gebergte te richten en het koninkrijk zal des Heeren zijn.

UITLEG.

OBADJA.

Het gezicht van Obadja.

Opschrift.

1a Geen nadere aanwijzing. In geen geval is te denken aan Achabs hofmaarschalk Obadja uit 1 Kon. 18. Ten 1^0 was deze geen profeet. 2^0 woonde hij niet in Juda, wat met zekerheid voor den auteur van deze profetie mag worden aangenomen. Voor de dateering zie men Inl. blz. 51 v. *Aldus spreekt de Heere Jahwe over Edom* kan onmogelijk worden voortgezet met: *„een openbaring hebben wij gehoord van wege Jahwe"*. Jahwe kan toch van zich zelf niet verklaren: ik heb een openbaring van Jahwe gehoord. Òf „aldus spreekt Jahwe" moet vervallen òf 't geen volgt. Het eerste is onmisbaar, derhalve moet vs. 1b ingevoegd zijn, of, wat waarschijnlijker is, het is van zijn plaats verschoven. In de parallelle profetie van Jer. 49 staat dit vs. niet aan het begin doch in het midden; bovendien luidt het daar niet: „wij" doch *„ik"* heb gehoord. In Ob. zou vs. 1b het best volgen op vs. 6. De spreker van vs. 1b kan moeilijk iemand anders zijn geweest dan de profeet. Zijn oor heeft stemmen opgevangen, die hem het gericht over Edom aankondigen en reeds ziet hij in den geest de boden op weg, die de omwonende volken tot een gemeenschappelijken aanval op Edom aansporen. Blijkens vs. 7 zijn het Edoms vroegere bondgenooten, die zich daartoe vereenigen, maar zij doen dit niet eigener beweging. Onbewust handelen zij krachtens Jahwe's bestel. Deze wetenschap bezit de profeet.

2 *Zie, Ik maak u klein onder de volken, veracht onder de menschen,* — deze woorden zijn de duidelijke voortzetting van 1a: „aldus spreekt Jahwe over Edom". Lett. staat er: „Ik heb u klein gemaakt", doch de zin kan niet anders dan toekomstig zijn. Dikwijls toch stellen de profeten de toekomst als reeds aanwezig voor. Een diepe vernedering wacht Edom, gevolg van zijn ondraaglijken overmoed, waarvan Juda de noodlottige uitwerking had ondervonden. <*„onder de menschen"*> naar Jer. 49 : 15, daar dit den juisten parallel vormt met „onder de volken" en dus de voorkeur verdient boven het *zeer* „veracht" van M.T.

3 *„Uws harten overmoed heeft u verleid, gij die woont in de rotsspleten .... en bij u zelven zegt: wie zal mij naar beneden storten?"*; „in de rotsspleten",

Hebr. „bechagwé sèla'". Gezinspeeld wordt op de Edomietische stad Sela = rots, 2 Kon. 14 : 7, de later in 't Grieksch *Petra* genoemde hoofdstad. (Petra beteekent eveneens „rots"). Edoms gebied is een moeilijk toegankelijk bergland en daardoor zeer gemakkelijk te verdedigen. Geen wonder dat het zich veilig achtte. Bovendien was het een krijgshaftig, onversaagd volk. In Gen. 25 vv. is het type van den Edomiet in zijn stamvader goed geteekend: ruw, onverschillig, maar gehard en ondernemend. „Op uw zwaard zult gij leven" had Isaäk in Gen. 37 : 39 v. voorspeld, en dat was inderdaad het middel van zijn bestaan geworden. Het eischte zware heffingen van de karavanen die door zijn gebied trokken, gereed om toe te slaan bij de minste weigering. Lang vòòr Israël vormde het een koninkrijk (Gen. 36). David evenwel onderwierp het trotsche stamverwante volk, maar onder Joram den zoon van Josafat wierp het na zooveel jaren dit juk af en bracht Juda, dat vl. 2 Kon. 8 : 20 vv. getracht had zijn gezag te handhaven, een beslissende nederlaag toe. Edom bleef vrij en nu kende zijn overmoed geen grenzen, zijn zelfverzekerdheid geen rem. Dit wordt hem echter noodlottig, want Jahwe, Israëls God, is degene voor wien „des menschen hoogheid klein wordt gemaakt en der mannen trots ternedergebogen" (Jes. 2 : 11). „*uw* verblijf" M. „*zijn*", doch de 3e pers. waar wij den 2e zouden verwachten is in een soortgelijken aanhef geen uitzondering, vgl. Micha 7 : 18. Bij de vertaling volgden wij het Nederl. spraakgebruik.

4 „*Al woondet gij zoo hoog als de adelaar, ja al bouwdet gij uw nest tusschen de starren, Ik zou u van daar nederstorten, zegt Jahwe.*" Dit is Jahwe's antwoord op Edoms laatdunkende vraag van vs. 3. De profeet kent God als den Almachtige en Alomtegenwoordige, aan geen tijd of plaats gebonden, vgl. Am. 9 : 1—4, Ps. 139. In plaats van „sim", dat als een part. passief zou moeten worden opgevat, leze men „tāsim". Het lot dat Edom wacht is volkomen uitplundering, waarbij niemand en niets gespaard wordt.

5 „*Wanneer dieven u overvallen of nachtelijke roovers — hoe zijt gij te gronde gericht! — zullen die niet stelen zooveel zij kunnen, of indien druivenlezers u een bezoek brengen, zullen die een nalezing overlaten?*" Gewoonlijk wordt vertaald: „wanneer dieven u overvallen .... zullen zij dan niet slechts zooveel stelen als zij noodig hebben en zullen druivenlezers geen nalezing overlaten? en de uitlegging luidt dan: hier, bij Edom is zoo gruwelijk huisgehouden, alles is zoo volledig uitgeplunderd, dat dit niet het werk van gewone dieven kan zijn, maar van bovenmenschelijke machten of op zijn minst van onmenschelijke roovers. Alleen dit onmisbare „slechts" staat in den tekst niet. Bovendien zulke eerzame brave dieven, die uit medelijden met den eigenaar slechts zooveel meenemen als zij noodig hebben, bestaan er nu eenmaal niet of zijn in allen gevalle hooge uitzondering, en vs. 5 gaat niet uit

van de uitzondering doch van den algemeenen regel. De parallelle plaats Jer. 49 : 9 luidt dan ook volkomen terecht: „wanneer druivenlezers u een bezoek brengen, dan zullen zij geen nalezing overlaten, wanneer dieven des nachts overvallen, dan stelen zij zooveel zij kunnen". Alleen moet in vs. 5b met V. „ha-jasjieroe" = „zullen zij overlaten?" gelezen worden i. p. v. „halō jasjieroe" = „zullen zij niet overlaten?" De zin is dus deze: — wanneer dieven u overvallen — en dat doen zij zeker, Jahwe heeft aldus besloten — dan wacht u het bekende lot, een lot waarop gij, die u zoo veilig waandet, allerminst hadt gerekend. Voor den profeet is dit zulk een zekerheid, dat hij de werkelijkheid reeds vóór zich ziet, en deze werkelijkheid is voor hem die er toch op voorbereid was, zoo ontstellend, dat zij hem den uitroep ontlokt: „hoe zijt gij te gronde gericht" en hem in vs. 6 daarop nog eens doet terugkeeren.

6 *Hoe is Esau doorzocht, zijn zijn schatkamers doorsnuffeld?* Zòò handelen, als de profeet het in den geest ziet gebeuren, kan alleen een vijand die heer en meester is in het land, en die vijand zou blijkens vs. 7: *tot aan de grenzen hebben u verjaagd al uw bondgenooten*, zijn de eigene vroegere bondgenooten. Edom zal in ernstigen strijd gewikkeld worden met zijn naaste buren, de Arabische stammen, waarmee het tot dusver goede vrienden was geweest, maar die zich thans gemeenschappelijk tegen hem zullen keeren en hem zelfs uit zijn gebied verdrijven om er zich zelf te vestigen. Zoo had vl. Deut. 2 : 23 v. Edom eens met de Horieten gehandeld. Nu ondergaat het zelf dat lot. Natuurlijk moet er een bijzondere oorzaak zijn geweest, dat Edoms vroegere „bondgenooten en goede vrienden" zich zoo tegen hem keeren. Het zal wel dezelfde overmoed zijn, welke Edom er toe gebracht had tegen Juda op te treden en hem, geprikkeld door het succes, er toe heeft verleid zijn overwicht nu ook over zijn buren, eens zijn helpers, uit te breiden. Uit dit vs. valt af te leiden, dat Edom in zijn strijd voor zijn vrijheid de hulp van zijn naburen heeft ingeroepen. Toen het daarin geslaagd was en zich hoe langer hoe sterker ging voelen, trachtte het ook zijn vroegere bondgenooten onder zijn scepter te brengen. De profeet, die Edom kent, voorziet dit streven, maar ook wat daarvan de uitslag zal zijn: een vreeslijke wraakneming voor zulke trouweloosheid. In vs. 7b zijn de woorden „lachmekha jasiemoe mazoor tachtèkha" onverstaanbaar, en de vertaling van S.V. „zij die uw brood eten zullen een gezwel onder u zetten" onbegrijpelijk. Halévy las „lōchamèkha": „zij die uw brood aten" en dit is vereischt. De volgende moeilijkheid zit in „mazoor". De vaststaande bet. is „ellende", „nood" of ook gelijk S.V. biedt „gezwel"; alleen dit past hier niet. G. en Targ. vertaalden het als valstrik en het best is zich daaraan te houden. Vl. Sellin bet. dit woord in 't Assyrisch een staaf met weerhaken, en daaruit neemt hij aanleiding het hier met „voetangels" weer te geven. De vertaling: tot over de grenzen„ is

niet geheel zeker; er staat „tot aan de grenzen" Orelli en Sellin vatten den zin dan ook aldus op: „bij den aanval der vijanden van vs. 5 v. kan Edom op zijn bondgenooten niet meer rekenen. Tracht Edom zich op hun grondgebied te redden, dan jagen zijn vroegere vrienden hem bij hun grenzen terug en geven hem dus meedoogenloos prijs aan zijn vervolgers." Alleen zou er dan het voorzetsel 'al = „bij" moeten staan i. p. v. van' ad = „tot aan". De slotzin: *„er is geen doorzicht in hem"* verraadt zich door den ongemotiveerden overgang van „u" in „hem" en door de overlading van het metrum als toevoegsel, tenzij men het bij vs. 8 wil voegen en vertalen: „zal het hem te dien dage niet ontbreken aan doorzicht?" Alleen brengt dan het vervolg: *„Zal Ik niet, zegt Jahwe te dien dage de wijzen uit Edom doen omkomen en doorzicht uit Esau's bergland (wegnemen)?"* geen nieuws. Indien in zulke critieke tijden een volk nog maar beschikken kan over verstandige raadslieden, kan er nog veel terecht komen, en indien ergens, dan mocht men deze in Edom verwachten, want Edom was spreekwoordelijk bekend om zijn wijze mannen. Jobs drie vrienden hooren in Edom thuis. Thans zal die wijsheid niet baten. Jahwe heeft de hand in 't spel, en dan is de zaak beslist. Hij verduistert hun inzicht, verijdelt hun raadslagen. Uit dit en het volgende vers: „Ik zal", „zij zullen" is duidelijk, dat ook het voorafgaande, schoon als reeds geschied beschreven, toekomstig is. Radeloos wordt reddeloos. Ontbreekt het beleid, dan ontzinkt ook aan de dappersten de moed; van daar vs. 9: *„uwe helden Teman zullen verslagen staan.* Hun handen zijn als verlamd, en het gevolg, het door Jahwe beschikte gevolg is *„opdat ieder van het gebergte Esau's worde uitgeroeid"*. Deze ramp zou gericht, straf blijken en wel omdat het zich vergrepen had aan Juda gelijk vs. 10 verklaart, waarbij het slotwoord van vs. 9 „vanwege het moorden" dient te worden getrokken bij vs. 10 en dit dus luidt: *„Omdat gij uw broeder Jakob hebt vermoord, omdat gij geweld tegen hem hebt gepleegd, zal schande u bedekken en zult gij voor altijd worden uitgeroeid."* Edom wordt zijn gedrag daarom zoo zwaar aangerekend, omdat het om met Amos 1 : 14 te spreken: „zijn liefde verstikt heeft, wrok bleef koesteren en zijn verbolgenheid eeuwig liet duren". In het Oosten sprak en spreekt de familieband, de stamverwantschap veel sterker dan bij ons; dien te negeeren, te schenden is een zwaar vergrijp. Het moge eeuwen geleden zijn, sinds de beide broeders, c.q. de beide stammen, uitelkaar gingen, de herinnering aan de oorspronkelijke samenhoorigheid verduurt de eeuwen. In dit verband spreekt de profeet dan ook niet van Israël of Juda maar van „uw broeder Jakob". Juda's heerschappij over Edom moet een mild karakter hebben gedragen, meer het karakter van een bondgenootschap, waarbij aan Juda's kant de gedachte aan den ouden broederband sterk moet hebben ingewerkt, anders kon Obadja het verwijt van vs. 10 tot Edom niet richten. Van een poging om zich

los te rukken wordt dan ook niet gewaagd vòòr 852, tijdens Jorams regeering. Opmerkelijk is, dat enkele jaren tevoren (2 Kon. 3 : 4 v.) Moab de gehoorzaamheid aan het tienstammenrijk had opgezegd. Dit kan Edom hebben genoopt dat voorbeeld te volgen.

11—14, 15b. *Edoms schandelijk gedrag bij Jerusalems ondergang in* 586.

Aan de oude profetie van Obadja (vs. 1—10) knoopt een jonger profeet de aankondiging van een strafgericht over Edom vast naar aanleiding van wat het zich in Juda's kritiekste ure veroorloofde. Dat in deze vss. aan andere feiten wordt gedacht dan in vs. 1—10 is duidelijk en dat deze geen andere kunnen zijn dan die bij Jerusalems val, eveneens. In 1—10 is Edom de handelende persoon, het mag bondgenooten hebben gehad, zij worden niet genoemd; van Edom gaat het initiatief uit en hij is de verantwoordelijke persoon. In vs. 11—14 zijn het anderen die de leiding hebben, „*Edom staat er bij*", verkneukelt zich in Juda's ongeluk en profiteert er van, dringt mee de stad binnen om te plunderen, vangt de vluchtelingen op, doodt ze of verkoopt ze als slaven, maar het houdt zich op den achtergrond, enkel gereed om zich te storten op wat er van den buit afvalt. Zóó heeft Edom op het genoemde tijdstip gehandeld en dit wordt door Ez. 25 : 12—14, Ps. 137 : 7 en elders zoo duidelijk bevestigd, dat men niet moet zoeken naar andere voor-
11 vallen, waarop dit desnoods van pas zou te maken zijn. „*Op dien dag, toen gij stondt toe te zien, op dien dag, toen vreemden zijn have wegsleepten en uitlanders zijn poorten binnendrongen en over Jerusalem het lot wierpen, toen waart ook gij als een van hen*". Duidelijk wordt hier op feiten teruggeblikt. Edom wordt zeer bepaald onderscheiden van de eigenlijke aanvallers van Jerusalem, „het stond van tegenover" gelijk vs. 11a letterlijk luidt; het stond „toe te zien, toen vreemden — dus niet Edom zelf — Juda's have wegsleepten". Daardoor onderscheidt zich deze pericoop onmiskenbaar, gelijk gezegd, van vs. 1—10. De beste toelichting dezer vss. geeft 2 Kon. 25 : 8—17. „*En over Jerusalem het lot wierpen*" n.l. om te verdeelen vgl. Joël 4 : 3, Nah. 3 : 10. Dit beteekent den finalen ondergang. Jerusalem is hier samenvatting van den buit die binnen haar muren te vinden was, geld, kostbaarheden, en, gelijk uit Joël 4 : 3 blijkt, vielen daaronder ook vooral de jonge menschen, die als slaven verkocht konden worden (Richt. 5 : 30). Een dergelijke behandeling was natuurlijk alleen mogelijk, wanneer de vijand volkomen heer en meester was geworden. Dat „vreemden", „uitlanders" zoo te werk gingen, was te begrijpen, maar dat „*ook gij als een van hen waart*", gij, de tweelingbroeder, dat was onder alle smartelijke ervaringen de bitterste. Zoo had Edom nooit mogen optreden, verzekert vs. 12—14 met klem. Aan de verwoesting en plundering, welke „de vreemden" hadden aangericht, wordt slechts één vers gewijd, aan wat Edom zich

veroorloofde volle drie en dat in bewoordingen waarin de veront-
12 waardiging nog vlamt. „*Gij hadt u niet moeten verlustigen in den ongeluksdag van uw broeder*" lett.: verlustig u niet. Dit is dichterlijke vorm. De profeet waarschuwt Edom niet voor wat het voornemens is te doen, de feiten liggen reeds achter hem, dit blijkt uit vs. 11 „op den dag toen vreemden zijn have wegsleepten, *waart gij* als een van hen". De profeet verplaatst zich in den geest op het oogenblik van de ramp zelf; hij ziet de vreeselijke tooneelen, welke zich toen voordeden weer voor zich, die tooneelen, waarbij Edom zulk een laaghartige rol speelde en hij bezweert Edom zich zoo niet aan zijn broeder te bezondigen. Daarom vertaalden wij: „*gij hadt u niet moeten bezondigen*", want dat geeft den juisten zin weer. Ook uit deze vss. evenals uit vs. 11 blijkt, dat Edom eerst veel meer de rol van toeschouwer speelde dan dat het van den beginne af actief aan de belegering en bestorming deelnam. Het kijkt met leedvermaak toe, voert een hoog woord, vuurt de aanvallers aan, en als dezen de stad zijn binnengedrongen, volgt het hen op de hielen om te plunderen, gaat bij de kruispunten der wegen staan om vluchtelingen op te vangen, ze voor een goeden prijs uit te leveren of af te maken.
15b „*Gelijk gij gedaan hebt zal u gedaan worden, uw gedrag zal wederkeeren op uw hoofd.*" Het heele verband bewijst, dat vs. 15a „want nabij is de dag van Jahwe over alle volken" niet de voortzetting kan zijn van het onmiddellijk voorafgaande, dat zich enkel en alleen met Edom bezig houdt en daarmee in 15b voortgaat. De volgorde van 15a en 15b moet dus worden omgekeerd. De motiveering van Edoms gericht berust in het voorafgaande op zijn vergrijp aan het broedervolk, maar deze wordt volkomen overbodig, indien „de dag van Jahwe" d. i. het wereldgericht over „*alle volken*" is aangebroken. Edom is dan van zelf inbegrepen. Vs. 15a is toch moeilijk zoo te verstaan, dat Edoms gedrag dien dag van Jahwe heeft opgeroepen en verhaast. Wel is begrijpelijk, dat het gericht over Edom de gedachte aan andere volken opriep. Zoo wordt b.v. in Amos 1, in Jesaja, Jeremia, Ezechiël aan een aantal volkeren het gericht aangezegd en dit kan aanleiding zijn geweest deze algemeen eschatologische verwachting ook hier in te voegen, doch in het verband van vs. 11—15 hoort zij niet. Kort en bondig verklaart vs. 15b, dat het aloude jus talionis, het recht der stipte vergelding op Edom zal worden toegepast voor wat het Jerusalem had aangedaan. Daarop volgt als aanhangsel vs. 15a, 16—21, de aankondiging van den „dag van Jahwe" met zijn twee aspecten: gericht over de volkeren, herstel en blijvend heil van Israël. Dat dit terecht een aanhangsel wordt genoemd, blijkt 1° uit vs. 15b. Dit vormt in al zijn beknoptheid het volkomen afdoende slot van de desbetreffende pericoop 11—14. 2° In 1—14, 15b is het Edom, en Edom alleen, 't welk vanwege een zeer bepaald vergrijp getuchtigd wordt en zijn het de andere volken, welke als Jahwe's werk-

tuig die straf voltrekken. In vs. 15a, 16—21 worden de volken gericht, omdat de „dag van Jahwe" nabij is, en wanneer in vs. 18 en 19 Edom daarbij nog eens afzonderlijk wordt genoemd, dan alleen als onderdeel van het groote geheel en om het verband te bewaren met het opschrift in vs. 1. Voorts ontkomt men niet aan den indruk, dat ook in dit aanhangsel twee tot op zekere hoogte wel samenhangende doch in den grond uiteenloopende gedachtenreeksen verbonden zijn: de nadering van den dag van Jahwe met zijn wereldgericht, waarin alleen de berg Sion een veilige wijkplaats zal blijken voor Jahwe's volk. Dan zal ook het huis Jakob zijn voormalig gebied weer in bezit nemen, terwijl nogmaals aan Edom een strafgericht, thans door Israël zelf zal worden voltrokken. O. i. is dit alles latere toevoeging. Immers in vs. 15b was reeds met Edom afgehandeld. Dat een later bewerker aanleiding vond om het gericht over Edom slechts te beschouwen als inleiding op den grooten dag van Jahwe vindt in menig andere profetie zijn parallel. De incidenteele sprinkhanenplaag in Joël b.v. wordt ook voorlooper van en voorbereiding op datzelfde wereldgericht, waarbij eveneens de tempelberg de eenige veilige wijkplaats zal zijn. Juist van wege dit eschatologisch slot, waardoor Obadja's profetie van blijvende beteekenis werd, zal deze profetie wel bewaard zijn gebleven.

15a, 16 „*Want nabij is de dag van Jahwe over alle volken. Want zooals gij gedronken hebt op Mijn heiligen berg zullen alle volken Mijn ‹toorn› drinken. Zij zullen drinken, slurpen en worden als hadden ze nooit bestaan.*" Over „*den dag van Jahwe*" vgl. Joël 1 : 15. „*Want zooals gij gedronken hebt.*" Wie zijn die „gij"? Tot aan vs. 15b is alleen Edom in den 2e pers. toegesproken geworden, doch steeds in het enkelv. Hier staat het meerv. „gijlieden". Het is niet waarschijnlijk, dat eenzelfde auteur zich tot denzelfden persoon richtende, opeens van het enkelv. tot het meerv. overgaat. Maar zelfs dat aangenomen, dan verbiedt toch de strekking om aan Edom te denken. Sinds Jer. 25 : 15 vv.: „Want zoo sprak Jahwe „tot mij: neem den beker met schuimenden wijn en laat al de volken tot wie Ik u zend, dien drinken . . . ." staat de beteekenis dezer beeldspraak onherroepelijk vast. Zegt nu Ob. 16 „zooals gij gedronken hebt op mijn heiligen berg, zullen alle volken drinken" dan kan dit onmogelijk tot Edom gericht zijn. Want Edom heeft integendeel op Jahwe's heiligen berg zijn slag geslagen, geplunderd en gemoord. Ridderbos vat desniettemin dit vs. aldus op: „de profeet herinnert voorts aan het schandelijke feit, „dat zij op den berg des Heeren drinkgelagen hebben aangericht om „de overwinning te vieren. Om te doen uitkomen, hoezeer de straf aan „de zonde beantwoordt, worden beide met denzelfden naam genoemd. „Dit „drinken" zal door een ander drinken gevolgd worden . . . . het „drinken uit den beker van Gods toorn." Doch dan kon er onmogelijk staan: „zooals", want het eene drinken verschilt diametraal van het

andere. Klaagl. 4 : 21 is trouwens reeds afdoende. Hier kunnen alleen de Judaeërs toegesproken zijn, volkomen in overeenstemming met Jer. 25 : 17 v. waar de beker het eerst aan Jerusalem wordt toegereikt, vgl. Jer. 25 : 29: „zie, met de stad waarover Mijn naam „is uitgeroepen maak Ik een aanvang." Alleen van de inwoners van Jerusalem kon in den geijkten zin worden gezegd: „zooals gijlieden „gedronken hebt op Mijn heiligen berg". Doch zulk een plotselinge verwisseling van subject zonder eenigen overgang is bij een en denzelfden auteur niet te verwachten. „‹*Mijn toorn*›", M. „dagelijks" of „voortdurend" maar dit geeft geen zin. I. p. v. „tamied" las G. „chèmèr", „wijn"; het nieuw-Hebr. kent een woord tèmèd = wijn en mogelijk bedoelde H. dit. Met geringe wijziging van G. kan men lezen „chèmati" = „mijn toorn", een saamgetrokken term voor „den beker van mijn toorn". „*Worden alsof zij nooit hadden bestaan*" d. i. spoorloos verdwijnen, volkomen te gronde gaan.

17 „*Maar op den berg Sion zal ontkoming zijn en hij zal heilig zijn.*" In dien grooten wereldbrand zal alleen de Sion een veilige schuilplaats zijn, en hij zal „heilig" zijn, lett.: „iets heiligs", d. w. z., wijl Jahwe toebehoorend, onaantastbaar in den zin van Jer. 2 : 3. Het oude Jerusalem, al heette het heilig, was het inderdaad niet; daarom konden heidenen het binnendringen. Dat zal dan niet meer gebeuren, „heilig" zal dan ook „veilig" blijken. In Joël 3 : 5 (S.V. 2 : 32), de zelfde verzekering; alleen ontbreekt „en hij zal heilig zijn". Te besluiten, dat hier bij een van beide afhankelijkheid moet bestaan en daarnaar vervolgens te dateeren, blijft steeds onzeker. Hoeveel godsspraken zullen onder Israël mondeling zijn overgeleverd zonder dat ze werden opgeteekend, maar waaraan toch allerlei in onze tegenwoordige geschriften kan zijn ontleend. „*En ‹die van› het huis Jakob zullen hunne bezittingen weder in bezit nemen.*" Veronderstelling hiervan is, dat Israël daaruit is verdreven, in ballingschap verkeert of ook noodgedwongen her en der in den vreemde verstrooid is. Zoekt Israël in den dag van Jahwe zijn toevlucht te Jerusalem, dan is het natuurlijk niet voldoende, dat het daar veiligheid vindt, het teruggekeerde volk moet ook kunnen bestaan. Terugkeer naar het vaderland sluit herstel van het voormalig bezit in. Ongetwijfeld hebben de Edomieten als naaste buren op een groot deel van het ontvolkte gebied beslag gelegd, vgl. Ez. 35 : 10 v.: „dewijl gij [Edom] gezegd hebt: die twee volken en die twee landen zullen mijn eigendom worden, wij zullen ze in bezit nemen . . . ." De herinnering daaraan gaf aanleiding om in vs. 18 nog eens weer met de gehate Edomieten af te rekenen.

18—21. Herstel van Israël in zijn ganschen omvang en in zijn voormalig bezit.

18 „*En het huis Jakob zal een vuur worden en het huis Josef een vlam en het huis Esau kaf en die zullen hen in brand steken en verderven en*

er zal van het huis Esau niemand overblijven, want Jahwe heeft het gesproken." Het huis Josef is het tienstammenrijk, het huis Jakob moet derhalve Juda aanduiden. Terugkeer ook van de ballingen van het Noordelijk Rijk wordt dus verwacht evenals in Jer. 31 : 18, Ez. 37 : 15—23. Naar hereeniging van Juda en Efraïm wordt herhaaldelijk in 't O. T. met heimwee uitgezien Hos. 2 : 2, Jes. 11 : 13—16, Zach. 10 : 8, enzv. Edoms ondergang is onherroepelijk, aangezien *„Jahwe aldus heeft gesproken*". Dit besluit kon hij, die deze vss. toevoegde, uitgedrukt vinden in vs. 1—15, in Ez. 35 en elders.

19—21 Vss. 19—21 bieden een groot aantal moeilijkheden. De algemeene strekking is duidelijk genoeg: het teruggekeerde Israël zal zijn verloren gebied weder volledig in bezit nemen; in bijzonderheden komt men echter voor allerlei vragen te staan. De tekst is geschonden en de vertaling en uitlegging loopt dan ook aanmerkelijk uiteen. Wij hielden

19 ons zooveel mogelijk aan H. *„En die van het Zuiderland zullen Edoms gebergte in bezit nemen, en die van de Laagte het land der Filistijnen; zij zullen in bezit nemen het veld van Efraim, en het veld van Samaria, en Benjamin Gilead. „Het Zuiderland*", Hebr. de Nègèb is het Zuidelijkste gedeelte van Juda, reden waarom het Zuiden voor de bewoners van Palestina eenvoudig Nègèb wordt genoemd. Vl. vs. 18 zou het huis Esau radicaal uitgeroeid worden; zijn gebied lag dus open voor zijn naaste buren, de bewoners van het Zuiderland, d. w. z. de teruggekeerde Judaeërs. Naar het Westen zouden de bewoners der Laagte, de Sjefèla, d. i. de smalle strook vruchtbaar land, die zich langs de kust der Middellandsche Zee uitstrekt, het land der Filistijnen in bezit nemen, benevens het „veld van Efraïm" en dat van Samaria, terwijl Benjamin op Gilead beslag zal leggen. De grootse moeilijkheid hierbij is deze: waar is het huis Josef van vs. 18 gebleven? Gemeenschappelijk zouden Efraïm en Juda Esau verdelgen en in vs. 19 is alleen maar sprake van Juda en Benjamin, die niet slechts hun eigen vroeger gebied zullen bezetten doch ook „het veld van Efraïm" en „Gilead". Waar moeten die van het huis Josef zich dan vestigen? Zou, indien Juda zich nestelde in Efraïms gebied, de pas verwezenlijkte hereeniging niet onmiddellijk weer op een breuk en erger, op strijd uitloopen? Vandaar dat b.v. Marti en Sellin in vs. 19 „het gebergte van Esau", de „Filistijnen", „het veld van Samaria" en „Benjamin" als latere invoeging beschouwen, en nu vs. 19 aldus lezen: „en zij — dat zijn het huis Josef en het huis Jakob van vs. 18 — „en zij zullen het Zuiderland en de Laagte in bezit nemen en het veld van Efraïm en Gilead". Zij beroepen zich ook hierop, dat in vs. 19 het Zuiderland en de Laagte geen onderwerp kunnen zijn, aangezien deze gebieden juist door de terugkeerende Israëlieten in bezit zouden worden genomen inplaats dat zij als reeds door dezen bewoond konden worden voorgesteld, terwijl bovendien het meervoud

in „*zij* zullen in bezit nemen" niet een onderwerp in 't enkelv. als „het Zuiderland" doet verwachten. Inderdaad wordt op deze wijze die onmiskenbare moeilijkheid opgelost maar men komt daarmede onmiddellijk te staan voor een andere, deze: hoe kon een interpolator een volkomen duidelijken tekst zoo verhaspelen? O. i. zou dit alleen hieruit te verklaren zijn, dat gezegde interpolator, die dan wel later moet hebben geleefd, wist hoe deze verwachting van hereeniging der twaalf stammen een schoone droom was gebleken, de tien stammen zoo goed als spoorloos waren opgegaan in de omgeving waarheen zij waren verplaatst en dien tengevolge Juda en Benjamin als eenige erfgenaam overbleven. Ook vs. 20 plaatst voor vragen. Vs. a luidt lett.: „en de ballingen van deze voormuur van de kinderen Israëls, die Kanaänieten (zijn). tot Sarfath toe". Dit geeft geen zin en kan niet oorspronkelijk zijn. G. leest „het land der Kanaänieten". In pl. v. „asjèr" = „die" lezen men", „jarĕsjoe" — „zullen in bezit nemen", wat ook in den parallelen tweeden zin is gebezigd. Met de beide woorden: „hacheel hazzèh" = „deze voormuur" of „dit leger" is niets te beginnen. Vermoedelijk is er evenals bij „de ballingen van Jerusalem, die in Sefarad zijn", in vs. b een plaats genoemd, waar de ballingen van Israël vertoefden. Gedacht wordt aan Halach, waarheen vl. 2 Kon. 17 : 6, 18 : 11 de koning van Assyrië de bewoners van het tienstammenrijk heenvoerde; „zèh" van „hazzèh" is als betrekk. voornaamw. op te vatten, zoodat de zin luidt: „*en de ballingen van Halach, die tot Israël behooren zullen het land der Kanaänieten beerven tot Sarfath toe*". Dit is volkomen duidelijk en sluit goed aan bij vs. b: „*en de ballingen van Jerusalem die in Sefarad zijn zullen de steden van het Zuiderland in bezit nemen*". De Israëlieten, die wij in vs. 19 vermisten, zijn bij deze lezing teruggekeerd. Hun wordt toegewezen het gebied, dat zich Noordwaarts langs de Middellandsche Zee uitstrekt, het gebied derhalve van Tyrus en Sidon tot Sarphath toe, 25 KM. ten N. van Sidon en bekend uit 1 Kon. 17 : 9 vv. en Luk. 4 : 26. In zoover zou dan vs. 20 toch nog aansluiten aan het ongewijzigde vs. 19, dat aan de Noord-Israëlieten, wier gebied door de Judeeërs zou bezet worden, een ander gedeelte van Palestina ter woonplaats wordt aangewezen. Welke plaats met „Sefarad" is bedoeld, is onzeker. Joodsche uitlegging denkt aan Spanje dat later zoo werd genoemd. Dit is echter onmogelijk. Jerusalems ballingen zijn in Babylonië te zoeken. Uit spijkerinschriften van den Perzischen tijd valt af te leiden, dat toenmaals Klein-Azië aldus werd genoemd, n.l. „Saparda" en dat dit met name gold van Phrygië en Lydië. Vl. Josephus waren Babylonische ballingen daarheen overgeplaatst en in Hand. 2 : 9 v. wordt naast een groot aantal andere districten uit Klein-Azië ook Phrygië genoemd. Hadden vl. vs. 19 de bewoners van het Zuiderland het gebergte van Esau in bezit genomen, dan was er daardoor ruimte

gekomen voor de ballingen van Jerusalem om zich in het Zuiderland te vestigen. Alleen vraagt men zich af, waarom deze landstreek, de onvruchtbaarste van heel Palestina zoo op den voorgrond wordt geplaatst? Tenzij ook hier Jahwe „de woestijn zou doen bloeien als een roos", kon dit vooruitzicht weinig aantrekkelijk zijn. Mogelijk werkt de gedachte aan Edom nog door en wordt aldus met nadruk verzekerd, dat wat Edom eens aan Juda had ontrukt, aan zijn vroegeren eigenaar is teruggekeerd, want blijkens vs. 21 heeft de bewerker of interpolator nog niet met Edom afgedaan.

21 „*En redders zullen den berg Sion beklimmen om Esau's gebergte te richten en het Koninkrijk zal des Heeren zijn.*" Dit vs. zet eigenlijk vs. 17 voort en dit zou het gevoelen bevestigen van hen die in de lastige vss. 18—20 interpolatie zien. Hoewel, ook in dit laatste vs. blijven zich de moeilijkheden voordoen. 1° lazen de oude Vertt. „moesjaim" = „geredden" i. p .v. „Mōsjiim" = „redders". Volgt men M. T. dan is zeker teruggedacht aan zulke „redders" als waarvan het Richterboek gewaagt 2 : 16, 3 : 9, 15 en van wie, nadat zij Israël uit den nood hadden verlost, het heet, dat zij verder Israël „richtten" in den zin van regeeren. Doch nu komen de bezwaren; men beklimt toch niet, werpt men tegen, den berg Sion om aan Edom gericht te oefenen. De oude Vertt. hebben dat gevoeld en lazen „*van*" den berg Sion, maar *op*klimmen *van* den Sion in den zin van afdalen is onzin. Wat beteekent verder „om Esau's gebergte te richten"? Hoe kan Edom nog berecht worden nadat het blijkens vs. 16 spoorloos verdween en vl. vs. 18 als kaf is verbrand? Vandaar, dat wederom niet weinige exegeten o. a. Marti en Sellin „om Esau te richten" voor een toevoegsel houden en vs. 21 lezen: en redders „zullen den berg Sion bestijgen" òf „geredden zullen .... enzv. O. i. is het bezwaar, dat men den berg Sion niet kan beklimmen om Esau te richten in den zin van regeeren denkbeeldig. Eerst was Edom aan Juda onderworpen en bestuurden Juda's koningen Edom van uit Sion. De bedoeling kan dus zijn, dat de oude toestand hersteld wordt vgl. Am. 9 : 12. Vormen vs. 18—21 een oorspronkelijke eenheid, dan zou dat des te eer opgaan, omdat dan vl. vs. 19 „die van het Zuiderland" dat zijn de Judaeërs, Esau's gebergte in bezit zouden nemen en dus vanzelf één rijk zouden vormen met het koninkrijk Juda waarvan de Sion ook het regeerings-middelpunt was. Ridderbos geeft deze verklaring: „blijkbaar wordt Esau's gebergte gedacht als bewoond door de Edomieten, „want als er hier sprake was van het regeeren over Israël, dan zou er „geen reden zijn om speciaal Esau's gebergte te noemen. Edom wordt „hier stellig weer beschouwd als vertegenwoordiger der heidenwereld, „zoodat hiermede de heerschappij van Israël (en daarmede van den God „van Israël) over de Heidenwereld wordt uitgesproken. Toch is het „merkwaardig dat dit hier speciaal aangaande Edom is gezegd. Is dat

„niet in strijd met het in vs. 18 gezegde, dat er van het huis Esau „niemand zal overblijven? Het antwoord is, dat beide voorzeggingen „elkaar aanvullen. Onze tekst toont dat vs. 18 niet al te letterlijk is te „verstaan. Blijkens de vervulling is de diepste waarheid deze, dat eener„zijds ook uit de heidenwereld een volk wordt vergaderd onder het „regiment van Sions Koning maar dat anderszijds de volkomen onder„gang komt over hen, die weigeren zich onder zijn scepter te buigen." Of dat er inderdaad uit gelezen mag worden, of er zooveel perspectief in zit, of Edom hier als „de vertegenwoordiger der heidenwereld" figureert, is de groote vraag. Dat kan beweerd, maar moeilijk bewezen worden. De tegenstrijdigheid tusschen vs. 18 en vs. 21 is niet opgelost door de bloote verklaring, dat vs. 18 „niet al te letterlijk te verstaan is", want volgens zijn sterke woordenkeus wil het dat wel. Aan deze moeilijkheid ontkomt men door, gelijk wij voorstelden, zich „het gebergte van Esau" te denken in bezit genomen door de bewoners van het Zuiderland van vs. 19, waarin uit den aard der zaak Judaeërs moesten worden gezien. R.'s tegenwerping: „als hier sprake was van het regeeren „over Israël zou er geen reden zijn om speciaal Esau's gebergte te „noemen" gaat niet op. Integendeel; dat Juda niet slechts Edom weer aan zich onderworpen had, maar dat zijn eigen zonen thans woonden in het gebied van den onverzoenlijken tegenstander en het gebergte van Esau thans door zijn nieuwe bewoners een organisch deel uitmaakte van de op de Sion zetelende regeering — dat was juist iets heel bijzonders, wel waard om met nadruk te worden vastgelegd. Het slot van Obadja's kleine geschrift: „*en het Koninkrijk zal des Heeren zijn*" heft deze gansche profetie waarin overigens niet zoo heel veel verheffends te bespeuren is, op hooger plan. Hier schittert te midden van stof en gruis een diamant, zooals alleen in Israëls bodem te vinden zou zijn. Het eng nationale, het menschelijk beperkte wordt vergeten tegenover dit schoone slotwoord. Daar loopt het dus ook voor dezen auteur of bewerker op uit: Gods heerschappij, Gods geestelijke heerschappij over de wereld, het rijk van Zijn genade wel te verstaan, dat over de gansche aarde zich zal uitstrekken. Want natuurlijk, hier wordt niet gedacht aan Gods heerschappij als Schepper en Onderhouder der wereld, maar aan Gods heerschappij in het Rijk des Geestes. Sion toch heeft in dit verband een andere en meerdere dan topografische beteekenis. Onwillekeurig herinnert dit schoone slot aan het slotwoord van het „Onze Vader": „want Uwer is het Koninkrijk . . . ." en wie zal beslissen of er inderdaad geen verband bestaat. Vraagt men of deze profetieën tegen Edom naar de letter vervuld zijn? Neen, al kan men er op wijzen, dat in allen gevalle Edom van den aardbodem verdwenen is, doch er zijn eeuwen verloopen eer dit een voldongen feit werd. Wel gaat reeds Mal. 1 : 1 v. van de veronderstelling uit, dat Edoms berg tot een „wildernis, zijn erfdeel tot

een, woestijn is geworden", doch definitief is dat niet geweest. Edom moet zich weer hebben opgericht, want Edom blijft nog eeuwen bestaan. Waarop Mal. zinspeelt is niet uit te maken, doch in allen gevalle op een gebeurtenis vóór 450. Of Nebukadnezar het zoo heeft getuchtigd, gelijk door sommigen wordt aangenomen is onzeker. Vast staat, dat van een dusdanige radicale bestraffing en uitroeiing als vs. 18 door Juda in 't uitzicht stelt, niets bekend is. Men zou kunnen verwijzen naar den tijd der Makkabaeën. Vl. 1 Makk. 5 : 3, 65, 2 Makk. 10 : 15 vv. werd Juda Makkabaeus door de vijandige houding van Edom gedwongen tegen hen ten strijde te trekken en in 126 v. C. gelukte het Johannes Hyrcanus de Edomieten geheel te onderwerpen, tengevolge waarvan hun rijk nagenoeg met Juda werd samengesmolten. Zelfs zouden zij vl. Josephus 13. 9. 1 gedwongen zijn geworden de besnijdenis over te nemen. Het bleef sindsdien met Juda verbonden en bekend is, dat Herodes de Groote uit Idumaea, d. i. Edom afkomstig was. In 70 n. C. heeft Edom het lot van Juda gedeeld, het is onherstelbaar verwoest en als afzonderlijk volk van den aardbodem verdwenen. De weinige overgeblevenen zijn opgegaan in de omwonende naburige stammen, zoodat uiteindelijk metterdaad „van het huis Esau niemand is overgebleven".

JONA.

INLEIDING.

Het boek Jona bevat geen profetieën *van* doch een verhaal *over* Jona. Het hoort dus eigenlijk in de rij der profetische geschriften niet thuis. Desniettemin is het een der fijnste, geestelijkste en geestigste geschriften van het O. T., een „gouden kleinood". Het is oud en het is gloednieuw. Het is geschreven voor de Joden eeuwen vóór onze jaartelling, en het heeft een boodschap aan Christenen van den jare 1934. Zeker heeft ook geen Bijbelboek aan oppervlakkige geesten beter gelegenheid geboden om met de Heilige Schrift te spotten.. Die groote visch, die Jona opslokte, heeft al wat verstandige menschen geinspireerd om zich vroolijk te maken over het naieve wondergeloof van zoovele Bijbellezers, die zoo'n verhaal met huid en haar slikken, enkel omdat het in den Bijbel staat. De sprekende ezelin van Bileam haalt daar niet bij. En anderzijds heeft een starre kortzichtige apologetiek zich belachelijk gemaakt door krampachtig den letterlijken zin van de geheele voorstelling te handhaven. Hoeveel zeeën zijn niet afgezocht om den visch op te sporen, die voor Jona's geschiedenis in aanmerking zou kunnen komen! Hoeveel zeelieden zijn niet als getuigen opgeroepen, die monstervisschen zouden hebben waargenomen, welke best in staat mochten worden geacht een mensch in zijn geheel op te slokken en een tijd lang ongedeerd in hun maag te bewaren. En als de onwaarschijnlijkheid om zulk een visch aan te wijzen te zwaar woog, beriep men zich op een uitgestorven vischsoort en in het uiterste geval meende men alle bezwaren op zij geschoven te hebben door er eenvoudig op te wijzen, dat er staat: „en Jahwe *beschikte* een grooten visch", d. w. z. een visch, dien Jahwe voor dat doel opzettelijk in 't aanzijn riep.

Bij dit geschermutsel tusschen een vlak rationalisme, dat zijn meerderheid niet beter meende te kunnen bewijzen dan door een schampere polemiek tegen alle wondergeloof, en een angstvallig Bijbelgeloof, dat onmiddellijk 't gezag der Heilige Schrift aangerand zag, zoodra men zelfs maar de vraag opwierp, of dat alles wel letterlijk bedoeld kon zijn,

en niet veeleer diende om een geestelijke waarheid zoo aanschouwelijk mogelijk voor te stellen en in te prenten — bij zulk geschermutsel moest de zin voor de eigenlijke bedoeling wel verloren gaan, althans zeer in 't gedrang komen. Zoodra toch deze den lezer heeft gegrepen, wordt de kwestie van den visch bijzaak, wordt hij in hart en geweten getroffen door de ontroerende voorstelling van een strijd om het behoud van menschenzielen tusschen God en Zijn profeet, waarbij deze laatste niet de mooie rol heeft. Daar staat aan den eenen kant de ontfermende God, wiens liefde rijk en ruim genoeg is om zich ook tot de heidenwereld uit te strekken en die met smart aanschouwt, hoe zulk een groote stad als Nineve vanwege haar ongerechtigheid haar verderf tegemoet snelt. Daarom zendt Hij één Zijner profeten, een zoon van het uitverkoren, het begenadigde, het bij uitstek vrome volk derwaarts ten einde Nineve te waarschuwen, opdat het zich bekeere en het gericht worde afgewend. En aan den anderen kant de profeet, tot zoo grootsche taak geroepen, zich verzettend tegen zulk een opdracht, het behoorlijker vindend, dat Nineve sterve in zijn zonde dan dat zulk heidenvolk ook tot de gekenden des Heeren zou gaan behooren. Daarbij is hij zoo overtuigd van zijn gelijk en staat zoo hardnekkig op zijn stuk, dat hij tracht zich aan zijn opdracht te onttrekken door dáárheen te vluchten, waar hij, naar hij voor een oogenblik waant, buiten het bereik van Jahwe's stem zal zijn.

Jona de profeet, niet de eerste de beste derhalve, maar een vurig belijder van Jahwe, een tot den hoogsten dienst in diens Rijk geroepene, een steunpilaar der Kerk, is het type van die vrome, overtuigde doch fanatieke Joden, die zich er over ergerden, dat hun God ook over anderen gedachten des vredes koesterde dan over hun Israël, het geijkte volk des Heeren. Hij is tegelijkertijd type van die Christenen, die zóó toornen tegen de zondige wereld, dat het hun eigenlijk grieft, wanneer zij moeten erkennen, dat in die zelfde wereld zich een verlangen naar God openbaart en werkingen des Geestes te bespeuren zijn, die er volgens hun theorie niet konden zijn en feitelijk ook niet mochten zijn. Het boekje Jona is geschreven voor discipelen als de „zonen des donders" Johannes en Jakobus, den Meester hartelijk toegedaan, maar vuur van den hemel smeekend om een vlek der Samaritanen te verdelgen, dat vooralsnog weigert hun Heer herberg te verleenen. Het is geschreven voor Apostelen zelfs als Simon Petrus, die rechtzinniger dan onze Lieve Heer zelf, geen stap willen zetten in het huis van een heiden, hoe dicht deze moge staan bij het Koninkrijk Gods. Het is geschreven voor die duizenden vrome christenen, predikers in de eerste plaats, die het eerlijk meenen met hun ijveren voor God, maar niet met innerlijke ontferming bewogen zijn over die zielen, die nu toch eenmaal buiten zijn, en die daarom vaak zoo hard en koud in hun oordeel zijn en bepaald geschokt en teleurgesteld zouden wezen, als zij zouden blijken ongelijk te hebben en

Gods genade een wijder cirkel trekt dan hun opvattingen toelaten. Hoe zielkundig raak wordt de stemming van dezen profeet geteekend, die, op zoo wonderbare wijze tot de orde geroepen, nu zijns ondanks de opdracht volvoert die hij van zijn Zender ontving, maar in den grond daar nog even onwillig tegenover staat als in den beginne. Welk een fijne ironie in dit geschriftje van het begin tot het einde! Matrozen, heidensche matrozen nog wel, een profeet uit Israël voorgaande in het aanroepen der Godheid! Een dienstknecht des Heeren, die zijn Zender bij Diens werk in den weg staat! En een God, die een wonderbaar geduld heeft met dezen tegenstrevenden, eigenwijzen, eigengereiden dienstknecht. Het kost God minder moeite om de Ninevieten tot bekeering te brengen dan dezen dienstknecht van zijn onverstand en zijn ongelijk te overtuigen. Vt. 1 : 2 had Jahwe's opdracht geluid: „Maak u op, ga naar de groote stad Nineve en predik tot haar, dat haar boosheid tot voor Mijn aangezicht is opgestegen" en in 3 : 2 „ga heen, en breng haar de prediking die Ik u zeggen zal". Jona gehoorzaamt maar het droevige is, dat hij zonder ontroering dien duizenden menschen, klein en groot, kan aanzeggen: „nog veertig dagen en dan wordt Nineve verwoest". En dan gaat Jona zich buiten de stad neerzetten om te zien hoe het afloopen zal. Hij past wel op niet in de stad zelve te blijven, overtuigd als hij is, dat het met Nineve mis moet gaan. En wanneer het desniettemin zoo geheel anders uitvalt, Nineve in zak en asch boete doet en gespaard blijft, wordt de profeet boos, echt boos; „Dit mishaagde — zegt 4 : 1 — Jona uitermate en hij ontstak in toorn" en dan komt wel het hoogtepunt van de heilige ironie, welke in dit boekje den grondtoon vormt — „en Jona bad tot Jahwe en zeide: ach Jahwe, heb „ik het niet gedacht, toen ik nog in mijn land was? Daarom vluchtte ik „eerst naar Tarsis, want ik wist wel dat Gij een barmhartig God zijt, „lankmoedig en groot van goedertierenheid en berouwhebbend over „het kwaad". Kan het ongerijmder? een menschenkind, zelf een zondaar, God verwijtend, dat Hij te barmhartig is! Een profeet, die liever een stad van een half millioen zielen te gronde ziet gaan dan dat hij genoodzaakt zou zijn zijn theologie te herzien! En dan de les, welke Jona ten slotte ontvangt in en door den wonderboom! Er wordt ons niet meegedeeld, hoe de profeet daarop reageerde. Dat behoefde ook niet. De anders zoo vrijpostige Jona heeft gezwegen en dat was het beste wat hij doen kon. Wanneer God iemand in Zijn school neemt, blijkt Hij een onovertroffen en onovertrefbaar leermeester, maar wel sterk moet deze fijnzinnige schrijver hebben gevoeld, hoe dikwijls Gods dienstknechten hun roeping verkeerd verstaan en bij hun arbeid voor Gods Koninkrijk de komst daarvan meer verhinderen dan bevorderen.

En welk een moedig boekje is dit Jona! Geschreven in een tijd, toen het exclusieve Jodendom hoogtijd vierde en als het kenmerk van de

echte loodsche vroomheid gold, durft het in te gaan tegen de heerschende strooming, het verwijt van ketterij op zich laden, en het gevaar trotseeren uit de synagoge geworpen te worden. Hij moet wel een diepen blik in Gods hart hebben geslagen om met zooveel overtuiging te verkondigen, dat ook de „gojim", de heidenen in Zijn liefderaad zijn begrepen, en dat zijn volk de hooge, maar door eigengerechtigheid en liefdeloosheid miskende roeping heeft den volkeren den weg des levens te wijzen. Een aantal profetieën achten de vestiging van het Godsrijk op aarde alleen mogelijk doordat de volkeren worden uitgeroeid. Alleen op die wijze zal voor Israël de mogelijkheid gegeven zijn zich veilig en ongehinderd als volk van Jahwe te ontplooien. Hier wordt een andere, veel heerlijker mogelijkheid gesteld: de bekeering der Heidenen tot den eenigen waren God. En niet alleen de bloote mogelijkheid, God gaat aan 't werk, zendt Zijn boden uit, blijft daarmee voortgaan zelfs wanneer dezen, onverschillig en ongeloovig daartegen over staan, en beschaamt hun ongeloof en hun onwil door een uitslag, die verre boven elke menschelijke verwachting uitgaat. Nineve bekeert zich. En waarvan en waartoe bekeert het zich? Van den eenen cultus tot den andere? Van den tot dusver in Nineve gangbaren tot dien van het Jodendom? Moet het door kostbare offers trachten Gods gunst te winnen? Geen woord van dat alles. Bekeering is voor dezen schrijver geen uitwendig iets maar zaak des harten, omzetting des levens. Nineve's koning heeft des profeten boodschap béter begrepen dan de prediker zelf — wat meer gebeurt. Hij geeft het parool uit: „men roepe met kracht tot God en bekeere zich een iegelijk van zijn boozen weg en van het onrecht dat aan zijn handen kleeft". Zich met boete en berouw keeren tot God, pleiten op Zijn ontferming en de ongerechtigheid afzweren — dat is het wat God verlangt. En door dit aldus op den voorgrond te plaatsen loopt dit boekje vooruit op en wordt een wegbereider tot het Evangelie, dat ook als eisch zal stellen: „wie den naam van Christus noemt, sta af van ongerechtigheid".

En ten slotte is dit kleine geschriftje ook het Zendingsboek bij uitnemendheid van het O. T. Niet aldus, dat het opzettelijk op de zending onder de heidenen aandringt. Maar wanneer God zulke bedoelingen met een heidensche stad als Nineve heeft en daartoe Zijn profeet derwaarts zendt, dan ligt de gevolgtrekking voor de hand: hier gloort het morgenrood van dat Evangelie, dat allen creaturen moet worden gepredikt, dat Evangelie waarin is noch barbaar noch Scyth maar waarvoor Joden en Heidenen in Christus één zijn.

En thans de vraag of wij hier van A—Z een historisch bericht van juist zóó gebeurde dingen voor ons hebben dan wel of aan een uit het O. T. bekend profeet is vastgeknoopt om de boven beschreven groote waarheid van Gods alomvattende genade in den vorm van een zoo

spannend verhaal den lezer in de ziel te prenten. O. i. is dit laatste inderdaad het geval. De Oosterling weet nog altijd de waarheid het best te benaderen in den vorm der aanschouwelijke voorstelling. Men denke aan de fabel van Jotham in Richt. 9, aan Nathans gelijkenis in 2 Sam. 12, aan Joas' parabel in 2 Kon. 14 : 8 v. om van de gelijkenissen in het N. T. niet te spreken. Moet het, gegeven deze erkende zin voor levende uitbeelding der waarheid, geacht worden Gode onwaardig te zijn zich in de onderrichting van Israël daarbij aan te passen? Ook de meest behoudende uitleggers zitten verlegen met de volledige letterlijke aanvaarding van den gegeven inhoud. Men vergelijke b.v. Ridderbos bij zijn uitlegging van 2 : 1: „En Jona bad tot Jahwe zijn God uit den „buik van den visch en hij zeide: Ik riep uit mijn nood tot Jahwe" enz. — Daarvan nu schrijft R.: „Er doet zich een moeilijkheid op ten opzichte „van het hier meegedeelde gebed. Vs. 1 verhaalt, dat Jona in den buik „van den visch bad tot God en vs. 2 voegt daar aan toe „en hij zeide" „en dan volgt een lied. De eerste indruk is, dat dit lied weergeeft het „gebed dat Jona in den buik van den visch heeft opgezonden." Inderdaad dat is de eerste en ook de eenig mogelijke indruk. R. gaat echter voort. „Toch is het onwaarschijnlijk, dat dit de bedoeling is. Het be„zwaar is, dat dit lied een dankgebed is voor de verkregen redding, „geen smeekgebed om nog gered te worden. Daarom moet o. i. dit lied „worden opgevat als een danklied na zijn redding. Het: „en hij zeide" „van vs. 2 kan dus niet beteekenen, dat hij in zijn bidden het volgende „sprak maar moet anders verstaan worden, b.v. in dezen zin: „en hij heeft „later daarvan het volgende getuigd." Het is alleen maar jammer dat de tekst van 2 : 1 v. zoo duidelijk is, dat men daartegen met „eerste indrukken" en „waarschijnlijke bedoelingen" niets kan uitrichten. Dat loopt alleen uit op verwringing van den klaren woordzin. Maar indien men zich genoodzaakt ziet en zich ook veroorlooft wat er letterlijk staat niet letterlijk op te vatten, kan men het bij anderen niet wraken, dat zij de lijn doortrekken en tot de gevolgtrekking komen, dat niet enkel op dat ééne punt twijfel aan de historische juistheid toelaatbaar is, maar dat zij het verhaal in zijn geheel niet als een zuiver historisch verslag beschouwen doch als een gewijde leering gehuld in het gewaad van een aanschouwelijk en ook doorzichtig verhaal. Wil dat zeggen. dat alles fictie is? Zeker niet. Jona ben Amitthai is een figuur van vleesch en bloed, een profeet die vl. 2 Kon. 14 : 25 kort vóór of tijdens de regeering van Jerobeam II (784—744) heeft geleefd en voorspelde, dat „Israëls grondgebied heroverd zou worden van den weg van Hamath tot aan de Zee der Vlakte". Er kan n.l. niet aan worden getwijfeld of in ons geschrift is deze zelfde profeet bedoeld. Hij leefde in het Assyrische tijdvak en het is zeer goed mogelijk, dat hij om bijzondere reden een reis naar Nineve heeft ondernomen. Sellin oppert in zijn commentaar het

vermoeden, dat de koning hem een opdracht als zijn gezant kan hebben gegeven en dat bij die gelegenheid de profeet ook van zijn geloof getuigenis zal hebben afgelegd. Juist in dien tijd toch heeft de Assyrische koning Adadnirari III een monotheïstische hervorming aangebracht, waarbij Naboe als de eenige god, op wien men vertrouwen mocht, op den voorgrond werd geplaatst. Alleen 2 Kon. 14 bericht daarvan niets, hoezeer het de moeite waard zou geweest zijn dit te vermelden. O. i. heeft de volksverbeelding zich aan de figuur van dezen profeet gehecht en legendaire trekken daaromheen geweven. Dat profeten zich verzetten tegen hun opdracht en soms op nadrukkelijke wijze tot hun plicht worden geroepen, was een bekend gegeven in het O. T. Mozes maakt bezwaren bij zijn roeping; later houdt hij zich niet stipt aan Jahwe's voorschrift en verbeurt het recht om Kanaän binnen te gaan. De ziener Bileam wordt genoodzaakt te zegenen, terwijl hij voornemens was te vervloeken. De Godsman uit 1 Kon. 13, die Gods uitdrukkelijk verbod overtreedt, wordt door een leeuw verscheurd. Ook van Jona heeft de volksmond iets soortgelijks verhaald. Op zeer wonderbare wijze wordt deze profeet, die erger dan een der anderen zich aan zijn taak wilde onttrekken, tot de orde geroepen. Of bij de vermelding van dien grooten visch, die Jona opslokte, gedacht moet worden aan een mythologischen achtergrond, welke aanleiding zou gegeven hebben tot deze wel zeer ongewone inkleeding, is van zeer gering belang. Met den diepen zin van dit geschrift heeft het geen zier te maken. Zulk een aan den volksmond ontleend verhaal nu heeft de auteur van Jona gebruikt om daaraan zijn ernstige bezwaren tegen het op de spits gedreven exclusieve Jodendom zijner dagen vast te knoopen. Op soortgelijke wijze heeft de auteur van het boek Job gehandeld. Ook deze heeft een bestaand en bekend volksverhaal over den vromen lijder gebezigd als inleiding op het moeilijke vraagstuk van het lijden van den godvreezende, wetende, dat zoodoende de belangstelling van den lezer bij voorbaat gewonnen en ook vastgehouden zou worden, zie Inl. Job, T. en U. De eenheid is vrijwel ongeschonden bewaard gebleven. Alleen is duidelijk, dat de hymne 2 : 2—10. welke Jona in den buik van den visch zou gedicht hebben, niet oorspronkelijk kan zijn. Ook Ridderbos moest erkennen, vgl. blz. 77, dat dit geen *gebed* is, opgezonden *in* den nood, doch een *danklied na* de uitredding. Het is een psalm, later ingevoegd door iemand, die den inhoud op Jona's toestand toepasselijk achtte en niet zonder reden. Immers dit lied maakt geheel den indruk van de ontboezeming te zijn van iemand, die een zware schipbreuk heeft doorgemaakt, niet anders dan den dood voor oogen zag, en op ongedachte wijze gered werd. Een prachtige parallel van zoodanige invoeging biedt de Grieksche Vertaling van het boek Daniël in Hs. 3. Daar is ingelascht een hymne van 38 verzen, welke de jongelingen in den vurigen oven heeten te hebben

gezongen. In den Masoretischen tekst ontbreekt dit lied nog. Maar het is een bewijs, dat een dergelijke invoeging geen uitzondering was. Jona 2 : 10 sluit dan ook onmiddellijk aan bij 1 : 17. Alleen zou de vraag kunnen worden gesteld of het gebeurde met den visch en het lied niet zóó bij elkaar hooren, dat het een met het ander staat en valt. Indien de hymne niet oorspronkelijk is, dan ook de visch niet welke daarbij zulk een rol speelt. Feitelijk zou dan aanvankelijk alleen sprake zijn geweest van de aan Jona gegeven opdracht, waaraan hij zich trachtte te onttrekken, maar die hij ten slotte toch volvoerde. Dit wordt te waarschijnlijker geacht, omdat moeilijk te verstaan is, hoe Jona na een dergelijke wonderbaarlijke redding nog zoo tegen God durfde optreden als 4 : 1 v. beschrijft. Ja, hij volhardt in die onbehoorlijke stemming totdat, geheel aan 't slot, Jahwe door middel van den wonderboom den profeet tot het beschamende inzicht brengt, hoezeer hij Gods ware wezen en bedoelingen heeft miskend. De wonderboom — beweert men — die hoort hier van den beginne thuis. Daarop — op die fijne terechtwijzing welke Jahwe in 4 : 6 v. daaraan vastknoopt, is alles toegespitst. De gebeurtenis met den visch is secondair en daarom wordt er verder niet van gerept. Al valt voor deze opvatting iets te zeggen, wij aanvaarden haar niet. Dat het danklied van 2 : 2—10 niet op zijn plaats, dus niet oorspronkelijk is, blijkt uit zijn inhoud, maar daardoor wordt tevens bewezen, dat verhaal en lied juist niet van den beginne af bijeen hoorden, anders zouden beide natuurlijk harmonieeren. Is nu de psalm ingevoegd, dan moet het verband daartoe aanleiding hebben gegeven, en dat kan geen ander zijn geweest dan 2 : 1 en 11 biedt. Overigens is, gelijk gezegd, weinig in den tekst gewijzigd. Alleen wordt door velen aangenomen, dat 4 : 5 van zijn plaats verschoven is en oorspronkelijk op 3 : 4 volgde, tenzij men het als Plusquamperfectum vertaalt: „Jona nu was uit de stad gegaan . . . ." Alleen staat het dan wel geisoleerd in een samenhang, waar overigens overal het verhalend Imperfectum: „dit mishaagde Jona . . . .", „toen zeide Jahwe" enzv. aan de orde is. Ten slotte dient nog vermeld te worden de allegorische uitlegging welke in verschillenden vorm is bepleit. Omdat vl. Matth. 12 : 40 Jona in een bepaald opzicht type van Christus is geweest, meende men het gansche geschrift naar deze aanwijzing te moeten uitleggen. Maar op deze wijze komen de bijzonderheden niet tot haar recht en daarmede is zij veroordeeld. Ook de door Kleinert en door Cheyne voorgestane symbolische verklaring is onaannemelijk. Jona is vl. hen type van Israël, de groote visch van Babel, dat Israël opslokte, d. w. z. in ballingschap voerde, waarbij Israël in het leven bleef en zoo naar Gods beschikking tijd tot berouw en bekeering zou hebben. Nineve vertegenwoordigt de heidenwereld tegenover welke Israël een profetische roeping heeft te volbrengen. Cheyne beriep zich o. a. op Jer. 51 : 34: „Nebukadnezar, Babels Koning

heeft mij opgegeten .... mij verslonden als een draak en op vs. 44: „Ik zal het bij Bel in Babel thuis zoeken en wat hij verslonden heeft uit zijn mond halen." Ook de naam van den profeet acht hij symbolisch. Jona beteekent „duif" en in Ps. 68 : 14 wordt daarmee op Israël gezinspeeld, terwijl de zelfde benaming in Hoogl 2 : 14 en 4 : 1 door de Schriftgeleerden, die dit boek in den Kanon opnamen, op Israël moet zijn toegepast. Dat Israël voorts een profetische roeping ten opzichte der volkeren had, wordt vooral in Jes. 40—66 herhaaldelijk uitgesproken. Zoo grijpt dus alles prachtig in elkaar en het ongelooflijk wonder van Jona's driedaagsch verblijf in het binnenste van den visch wordt nu begrijpelijk. Hoe verdienstelijk ook voorgedragen en verdedigd, ook deze opvatting is niet te handhaven; zij struikelt over het bericht aangaande den wonderboom, met name 4 : 10 en 11, terwijl ook Jona's eigenmachtige vlucht naar Tarsis bezwaarlijk allegorisch op Israël is toe te passen. De eigenlijke zin dient dus nadrukkelijk gehandhaafd te worden en anders wordt dit kostelijke boekje voor een groot deel van zijn levende, aangrijpende werking beroofd.

Tijd van ontstaan. De verzamelaars van den Kanon hebben Jona gerangschikt tusschen Amos en Micha. Zij gingen daarbij terecht uit van de overweging, dat geen andere Jona kon bedoeld zijn dan de profeet uit 2 Kon. 14, 25. Dat was een tijdgenoot van Jerobeam II, dus ook van Amos, maar ouder dan Micha. De inhoud verzet zich echter tegen deze dateering. Uit 3 : 3: „Nineve nu was indertijd een groote stad ...." blijkt dat het niet meer bestaat. In 612 werd het verwoest. Jona moet dus daarna geschreven zijn. Hoe lang daarna? Jezus Sirach + 200 v. C. vermeldt in zijn „loflied op de vaderen" in 49 : 10 ook „de twaalf profeten". Hij heeft derhalve Jona als daartoe behoorende gekend. De tijd van ontstaan ligt dus tusschen beide genoemde jaartallen. De vraag wordt dan verder: welke periode komt daarvoor het meest in aanmerking? Het is klaar, dat Jona een protest bevat tegen een strooming, welke sterk afwerend en afstootend staat tegenover de andere volkeren: de heidenen, en die strooming wordt beheerscht door godsdienstige motieven. Israël heeft dikwijls vijandig gestaan tegenover de omwonende volken en dan werd die houding ingegeven door wat Israël daarvan ondervond of vreesde te zullen ondervinden: aanslagen op zijn onafhankelijkheid, zijn grondgebied, enz. Maar geen rasverschil, geen staatkundig bezwaar heeft de tegenstelling opgeroepen waartegen ons geschrift protesteert; zij berust op het verschil in godsdienst en dat verschil moet wel een scherpen vorm hebben aangenomen, dat een profeet kon worden voorgesteld zóó daardoor bezield als hier wordt geschilderd. Aan den anderen kant moet dat breede universalisme, waarvan de auteur van ons boek de bezielde vertolker is, reeds vóór hem zijn aanhangers en verdedigers hebben gehad, anders zou zijn

protest wel een strijdhaftiger toon hebben aangeslagen. Nu spreekt er een fijne ironie, welke de dagen van heftige beweging achter zich moet hebben. Tijdens de ballingschap was Israëls stemming er alles behalve naar om zoo hoog gevoelend te zijn tegenover de heidenen. Het zuchtte zelf onder den druk van Jahwe's gericht. Het voelde zich bezwaard door het besef van eigen schuld. Deutero-Jesaja heeft de grootste moeite zijn volk uit de vertwijfeling op te heffen. Pas na de werkzaamheid van Ezra en Nehemia is dat exclusivisme opgekomen, dat zich hoe langer hoe meer afsloot tegen de andere volkeren. De arbeid van beide genoemde hervormers was noodzakelijk geweest. Nehemia's verontwaardiging, Hs. 13, over de verzwakking van het Joodsche geloof, over de verflauwing der grenzen, de assimilatie aan het heidendom was volkomen gerechtvaardigd. Zou Israël Israël blijven, dan moest de grenslijn getrokken worden, en zij hebben die getrokken zonder aarzelen, zonder aanzien des persoons en met den sterken arm. Maar wat toen ter wille van zelfbehoud noodzakelijk was, werd allengs tot blijvend kenmerk der echte Joodsche vroomheid gepromoveerd en aangedikt. Geen gemeenschap met de heidenen! in geen enkel opzicht! wordt de leus; „wijk van mij, want ik ben heiliger dan gij" de stemming. Daartegenover nu verhief zich, toenemend in overtuiging en kracht, een andere gezindheid, een gezindheid, welke nooit geheel heeft ontbroken. Reeds in Abrahams zegen zouden vl. Gen. 12 : 1—3 de geslachten des aardrijks deelen.

Naäman de Syriër wordt een belijder van Jahwe. Vl. Jes 2 : 2—4 zal Jerusalem het geestelijk middelpunt worden van de volken, en vooral Deuterojesaja verzekert herhaaldelijk, dat het heil Gods ook de „einden der aarde" omvat. De „knecht des Heeren" wordt in Jes. 42 : 6 en 49 : 6 tot „een licht der natiën" gesteld. Egypte's inwoners zullen komen tot de erkentenis: „alleen bij U, Israël is een God en anders is er geen" 45 : 15. In 56 : 7 wordt Jahwe's tempel een „bedehuis voor alle volken" genaamd, enz. Maar hier nog geen zweem van polemiek. Verdediging tegen andersdenkenden is niet noodig. De heidensche Cyrus kan zelfs in 45 : 1 als „de gezalfde" van Jahwe worden betiteld. Datzelfde universalisme vertolkt Mal. 1 : 4 v. „want van zonsopgang tot zonsondergang is Mijn naam groot onder de volken en op allerlei plaats „wordt aan Mijn naam reine offergave gebracht." Sinds het midden der 5e eeuw echter krijgt, gelijk wij reeds opmerkten, de juist tegenovergestelde stemming de overhand, niet echter aldus, dat de geesteskinderen van een Deuteroiesaia daar zonder meer het zwijgen zouden toe doen. Onder hen, die daartegen hun stem verheffen, neemt de schrijver van Jona een eereplaats in door de nobele, fijne, aan alle hatelijkheid gespeende wijze, waarop hij zijn volk waarschuwt voor het groote gevaar waaraan het zich bloot stelt: miskenning van de heer-

liikste zijde van het wezen Gods, miskenning van de eigene, aan Israël toevertrouwde roeping, verstrikking in de moeilijkst te onderkennen en te erkennen zonde: geestelijke hoogmoed.

LITTERATUUR.

Commentaren, zie blz. 4.

Verhandelingen. H. WINCKLER: Altor. Forschungen II, 1900, S. 260—65; O. zu EULENBURG, Von Asdod nach Nineve. Leipzig 1901—1906; H. SCHMIDT: Z.A.W. 1905, S. 285 ff.; St. Kr. 1906, S. 180 ff.; Jona: Eine Untersuchung zur vergleichenden Religionsgeschichte 1907; A. THOMA: Entstehung des Büchleins Jona Th. St. Kr. 1911, S. 479 ff.; JOH. DÖLLER, Das Buch Jona, nach dem Urtext übersetzt und erklärt, Wien 1912; R. D. WILSON, The authenticity of Jona: Princeton Theol. Revieuw XVI, 1918; T. H. DODSON: The book of Jona, London 1926.

TEKST.

JONA.

Opschrift.

1 1 Het woord van Jahwe kwam tot Jona den zoon van Amittai aldus
2 luidend: Maak u op, ga naar Nineve, de groote stad, en zeg haar aan
dat haar boosheid tot mij is doorgedrongen.

3—16. *Jona tracht door de vlucht zich aan zijn opdracht te onttrekken maar wordt door God op wonderbare wijze tot de orde geroepen.*

3 En Jona maakte zich op om naar Tarsis te vluchten, buiten Jahwe's
4 bereik. Maar Jahwe wierp een hevigen wind op de zee, zoodat een
5 zware storm losbrak en het schip dreigde stuk te worden geslagen. En
de schepelingen werden bevreesd en riepen ieder tot zijn God, en zij
wierpen de lading die het schip in had overboord om zoodoende ver-
lichting aan te brengen. Jona nu had zich onder in het ruim van het
6 schip begeven, had zich daar neergelegd en was in een diepen slaap
gevallen. En de scheepskapitein zocht hem op en zeide tot hem: wat
ligt gij daar te slapen? Sta op, roep uw God aan. Misschien zal die god
7 ons goedgunstig zijn, zoodat wij niet vergaan. En zij zeiden tot elkaar:
komt laat ons het lot werpen, opdat wij te weten komen om wiens wil
dit onheil ons overkomt. Dies wierpen zij het lot en het lot viel op Jona.
8 Toen zeiden zij tot hem: deel ons toch mede [om wiens wil dit onheil
ons overkomt], wat is uw bedrijf, waar komt gij van daan, wat is uw
9 vaderland en tot welk volk behoort gij? En hij zeide tot hen: ik ben
een Hebreeër en Jahwe den God des hemels vereer ik, Hem die de zee
10 en het droge heeft gemaakt. Toen werden die mannen zeer bevreesd
en zeiden tot hem: wat hebt gij toch gedaan? Want die mannen begrepen
dat hij bezig was Jahwe te ontvluchten [dat had hij hun meegedeeld].
11 En zij zeiden tot hem: wat moeten wij met u doen, opdat de zee op-
houde tegen ons te woeden, want de zee werd hoe langer hoe onstui-
12 miger. En hij zeide: neemt mij op en werpt mij in zee, dan zal de zee
ophouden tegen u te woeden, want ik zie in dat om mijnentwil deze
13 zware storm tegen u is losgebroken. De mannen echter beproefden nog
al roeiende weer land te bereiken, maar het gelukte hun niet want de
14 zee werd hoe langer hoe onstuimiger tegen hen in. Toen riepen zij
Jahwe aan zeggende: Ach Jahwe laat ons toch niet vergaan, omdat

wij dezen man opofferen en reken het ons niet aan als onschuldig vergoten bloed, want Gijzelf Jahwe hebt gedaan gelijk het U behaagde.
15 En zij namen Jona op en wierpen hem in zee en de zee hield op met
16 woeden. En die mannen werden met groot ontzag voor Jahwe vervuld en zij brachten Jahwe offer en deden geloften.

1—11. *Jona's redding.*

2 1 En Jahwe beschikte een grooten visch om Jona te verzwelgen en Jona was in den buik van den visch drie dagen en drie nachten. En
2 Jona bad tot Jahwe, zijn God uit den buik van den visch en hij zeide:
3 ik riep uit mijn nood tot Jahwe en Hij antwoordde mij.
Uit den schoot der onderwereld schreeuwde ik, Gij hoordet mijne stem.
4 Gij hadt mij geworpen in de diepte, in het hart der zee,
een waterstroom omringde mij.
Al uwe baren en uw golven gingen over mij heen.
5 Reeds dacht ik: verstooten ben ik uit Uw oogen,
hoe zal ik ooit weder aanschouwen Uw heiligen tempel?
6 Wateren ombruischten mij, de dood wenkte, de afgrond omving mij:
zeewier was om mijn hoofd gewonden.
7 Tot de grondvesten der bergen was ik neergedaald,
de grendelen der aarde hadden zich voor goed achter mij gesloten.
Toen trokt Gij mijn leven op uit de groeve, Jahwe mijn God.
8 Toen mijn ziel in mij bezweek, dacht ik aan Jahwe,
en mijn gebed drong door tot Uw heilig paleis.
9 De vereerders van ijdele goden mogen hun trouw verzaken,
10 ik zal met lofgezang u offeren;
wat ik beloofd heb, zal ik betalen, de redding komt van Jahwe.
11 Toen gaf Jahwe den visch bevel en deze spuwde Jona uit op het droge.

1—10. Hernieuwde opdracht. Jona gehoorzaam. Nineve bekeerd en gespaard.

3 1 En het woord van Jahwe kwam ten tweede male tot Jona aldus:
2 maak u op, ga naar Nineve, de groote stad en breng haar de prediking
3 die Ik u zeggen zal. En Jona maakte zich op en ging naar Nineve overeenkomstig Jahwe's bevel; Nineve nu was toentertijd een groote stad
4 voor God, drie dagreizen om door te trekken. En Jona begon de stad één dagreis in te gaan en te prediken, zeggende: nog veertig dagen en dan
5 wordt Nineve verwoest. En de mannen van Nineve geloofden God en
6 zij riepen een vasten uit en kleedden zich van klein tot groot in rouwgewaad. En toen dat den koning van Nineve ter ooren kwam, stond hij op van zijn troon, legde zijn oppergewaad af, deed een rouwkleed
7 aan en zette zich neer in de asch. En hij liet in Nineve omroepen: in naam des Konings en van zijne grooten: mensch noch dier, 't zij rund-

8 of kleinvee mag iets nuttigen, niet grazen noch water drinken. Zij
moeten rouwkleederen aantrekken, zoowel mensch als dier, en krachtig
roepen tot God en zich bekeeren een ieder van zijn boozen weg en van
9 het onrecht dat aan zijn handen kleeft. Wie weet of God niet omkeert
en berouw krijgt en afziet van Zijn brandenden toorn, zoodat wij niet
10 omkomen. En toen God hunne werken zag, hoe zij zich bekeerden van
hun boozen weg, kreeg Hij berouw over het woord dat Hij gesproken
had en deed het niet.

4 : 1—11. *Jona over God vertoornd en door God terechtgewezen.*

1 En dit mishaagde Jona uitermate en hij ontstak in toorn. En hij
2 bad tot Jahwe en zeide: ach Jahwe, heb ik het niet gezegd, toen ik nog
in mijn land was? Daarom vluchtte ik ook den eersten keer naar Tarsis,
want ik wist, dat Gij een genadig en barmhartig God zijt, lankmoedig,
3 zeer goedertieren en berouw hebbend over het kwaad. En nu Jahwe
neem mijn leven maar van mij, want ik wil liever sterven dan blijven
4 leven. En Jahwe zeide: zijt gij met reden vertoornd? Jona nu was
5 buiten de stad gegaan en had zich ten Oosten der stad neergezet, en
hij had zich daar een hut gebouwd, had daarin zijn verblijf genomen,
6 in de schaduw, totdat hij zou zien wat er met de stad zou gebeuren. En
Jahwe God beschikte een wonderboom welke boven Jona opschoot
om tot schaduw te strekken boven zijn hoofd, ten einde hem te genezen
7 van zijn ontstemming, en Jona verheugde zich zeer over dien wonder-
boom. Maar den volgenden morgen, tegen het krieken van den dageraad
beschikte God een worm welke aan dien wonderboom knaagde, zoodat
8 deze verdorde. En toen de zon opging, beschikte God een verzengenden
Oostenwind, terwijl de zon brandde op Jona's hoofd, zoodat hij
amechtig werd en verlangde te sterven, zeggende: ik wil liever sterven
9 dan blijven leven. En God zeide tot hem: zijt gij met reden vertoornd
vanwege dien wonderboom? en hij antwoordde: ja, zeker ben ik met
10 reden vertoornd, ten doode toe. En Jahwe zeide: gij wildet dien wonder-
boom sparen, waarvoor gij geen moeite hadt gedaan en dien gij niet
hadt opgekweekt, die in één nacht ontstaan is en in één nacht vergaan.
11 En Ik zou Nineve niet sparen, die groote stad, waarin meer dan honderd-
twintig duizend menschen wonen, die geen onderscheid kennen tusschen
hun rechter en hun linkerhand, benevens veel vee!

UITLEG.

JONA.

1 : 1—17. Jona, geroepen om tot Nineve te prediken, tracht zich daaraan door de vlucht te onttrekken, maar wordt op wonderbare wijze tot de orde geroepen.

Opschrift.

1 *Het woord van Jahwe kwam tot Jona den zoon van Amittai, aldus luidend.* Het „woord van Jahwe" blijkt hier niet te slaan op een verzameling profetieën doch enkel te doelen op de opdracht in vs. 2 genoemd, zonder dat de inhoud van Jona's prediking nader wordt aangegeven. Met Jona is ongetwijfeld bedoeld de profeet uit 2 Kon. 14 : 25, optredend tijdens de regeering van Jerobeam II (784—744 v. C.). Hij was afkomstig uit Gath-hefer, vl. Jos. 19 : 13 gelegen aan de oostgrens van den stam Zebulon. De latere legende heeft een aantal plaatsen naar hem genoemd. Zoo is er een heuvel „Nebi Junus" daar, waar eens Nineve lag, een „graf van Jona" ten N. van Hebron, enzv. Het O. T. zelf gewaagt
2 van dezen profeet verder niet. Hij ontvangt de opdracht tot Nineve te gaan, de groote stad, en haar aan te zeggen dat haar ongerechtigheid is doorgedrongen tot Jahwe in den hemel. Het belangrijkste van dit vers en van dit heele geschrift is, dat Jahwe's bemoeienis zich ook blijkt uit te strekken tot de heidenen. Dat Jahwe de Heer der wereld is en dus ook de lotgevallen der volkeren bepaalt, daarvan was Israël sinds lang overtuigd, maar dat hun geestelijk welzijn Jahwe zoo ter harte gaat, dat Hij een profeet uit Israël naar het centrum van het toenmalige heidendom zendt, dat is een nieuw geluid, een bewijs van een breed en heerlijk universalisme waardoor Israëls godsdienst toont een zeer bijzondere plaats in de rij der religies zijner dagen in te nemen. *Nineve, die groote stad* .... — in Jona's dagen stond derhalve Nineve, hoewel haar bloeitijd valt onder Sanherib (705—681), voor onzen auteur reeds in den vollen roep harer uitgestrektheid, dat zij als de stad bij uitnemendheid kon worden aangeduid. 3 : 3 herhaalt dat met nog grooter nadruk, geeft ook de middellijn aan, en uit 4 : 11 kan het aantal van haar inwoners worden afgeleid. Men kan vs. b vertalen: „predik *tegen* haar, *omdat* haar boosheid tot mij is doorgedrongen" of „zeg, haar aan, dat .... enz." In het eerste geval zou Jona's prediking een vonnis

insluiten, in het tweede een waarschuwing. Wij kozen het laatste, omdat de uitslag daarvoor pleit en dit dus Gods bedoeling met Jona's prediking blijkt te zijn geweest; *„tot mij is doorgedrongen"*, lett. „tot mij is opgeklommen". Ongetwijfeld is de ongerechtigheid zeer groot, wanneer het O. T. er van zegt, dat zij is opgeklommen tot God in den hemel. Ook ten opzichte van Sodom en Gomorra wordt deze uitdrukking gebezigd, en met Jahwe's woord tot Kaïn: „het bloed van uw broeder roept tot Mij van den aardbodem" heeft dit aanleiding gegeven om van zeer ergerlijke zonden te spreken als van „roepende zonden": *„tot Mij"* lett.: „voor Mijn aangezicht", d. w. z. dat God daarbij geen onverschillig toeschouwer is maar het feit vóór zich ziet en tot een besluit zich gedrongen voelt, vgl. Gen. 6 : 9. Waarin Nineve's ongerechtigheid heeft bestaan is uit 3 : 9 af te leiden: geweldenarij, uitbuiting met al
3 den aankleve van dien. *En Jona maakte zich op om naar Tarsis te vluchten, buiten Jahwe's bereik.* Dat profeten weifelen en aarzelen, bericht het O. T. meer dan eens, maar dan komt dat voort uit hun gevoel van onbekwaamheid en onwaardigheid. Jona heeft echter een heel ander motief. Het is ook niet, dat hij bang is om in die heidensche stad van Jahwe te getuigen. Vrees kent hij niet, dat blijkt wel uit 1 : 12, maar de boodschap die hij te brengen heeft, staat hem niet aan, juister het bloote feit reeds, dat Jahwe, die immers Israëls God is, zich bekommert om heidenen. Israël, het uitverkoren volk heeft toch alleen recht op Jahwe's gunst en zouden daarin nu werkelijk ook andere volken, volken die zoo anders denken, zoo afgodisch gezind zijn, deelen?! Dat steekt hem, want dat dit het is waaromtrent hij niet gerust is en waarvan hij niet wil hooren, zegt hij met ronde woorden in 4 : 2: „daarom vluchtte ik ook den eersten keer naar Tarsis, want ik wist, dat Gij een genadig God zijt . . . ." Jona is de tolk van dat harde exclusivisme, dat sinds de dagen van Ezra en Nehemia den boventoon zou gaan voeren, maar dat juist door zijn overdrijving dat andere besef wakker riep of versterkte, 't welk zoo veel beter en dieper Israëls bijzondere plaats in de wereld verstond. *Naar Tarsis*, dit is volgens de meeste uitleggers de naam van een Phoenicische volksplanting in 't Zuid-Westen van Spanje: Tartessus, volgens anderen Etrurie. De „Tarsisschepen" uit Jes. 2 : 16 zijn de groote zeeschepen, welke de verste reizen ondernemen, een term als vroeger bij ons de „Oostindië-vaarders". Tarsis vertegenwoordigt dus voor Israël het uiterste Westen. Jona wil n.l. zoo ver mogelijk weg en wel om „buiten Jahwe's bereik" te komen. Voor een profeet is dat een vreemde opvatting en uit 1 : 9 blijkt ook wel, dat op stuk van zaken Jona een heel wat hooger Godsbegrip kent, maar in de eerste opwelling schijnt ook bij hem nog na te werken de oude echt-Semietische beschouwing, dat elk volk en elk land zijn eigen God heeft, wiens macht vrijwel tot zijn eigen gebied beperkt is. Dat

ook onder Israël zoo werd gedacht, blijkt uit Gen. 4 : 14, Richt. 11 : 24, Ruth. 1 : 16, 1 Sam. 26 : 19. „*Naar Joppe*", Hebr. Jafo, Palestina's oudste en belangrijkste haven, reeds in de Tell-el-Amarna brieven als Japoe vermeld. Daar vindt hij een schip zeilklaar om naar Tarsis te varen, betaalt de vracht en scheept zich in. Letterlijk staat er „*haar vracht*", wat tweeledig kan worden opgevat n.l.: de vracht naar het bij haar geldend tarief, òf de volledige vracht van het heele schip, wat zou beteekenen, dat Jona in zijn haast om weg te komen het schip voor zich alleen had afgehuurd. Dit zou hierin steun kunnen vinden, dat Jona de eenige passagier blijkt te zijn. Ons schijnt het eerste aannemelijker.

4 „*Met hen*" d. w. z. de opvarenden, de bemanning. Jona's poging mislukt, natuurlijk! Waarheen zou een menschenkind God kunnen ontvlieden. Ps. 139 : 7? *Jahwe wierp*, lett. „slingerde" *een hevigen wind op de zee.* De uitdrukking teekent het plotselinge, het geheel onverwachte, reden waarom de matrozen er meer achter zoeken dan gewoon. De hevige wind wakkert aan tot een zwaren storm, waardoor het schip dreigt stuk gebeukt te worden. De schepelingen vreezen weldra het ergste en „*riepen ieder tot zijn god*". Nog altijd vindt men onder schippers en zeelieden een groot aantal godsdienstige menschen of woest onverschilligen. Den dood zoo dikwijls in 't aangezicht te zien maakt één van beide; „*ieder tot zijn god*" — de bemanning bestaat, gelijk nog steeds zoo dikwijls op groote schepen, uit matrozen van verschillend ras en volk en dus ook van godsdienst. Vooral voor het oude Oosten, waar zelfs de afzonderlijke steden hun eigen stadsgod hadden, lag dit voor de hand. Intusschen weten deze schepelingen het „ora et labora" te verbinden, zij werpen de lading over boord „*om verlichting aan te brengen*", dezelfde maatregel die op het schip, waarmee Paulus schipbreuk leed, tot tweemaal toe werd toegepast Hand. 27 : 16, 38. Ondertusschen moest het hen bevreemden, dat hun passagier in zoo dreigend gevaar zich niet aan dek vertoonde. De scheepskapitein, lett. „de chef van de tuigage" zoekt hem op en vindt hem onder in het ruim slapende en wel in een zeer diepen slaap, gelijk het gebezigde Hebr. woord „tardēma" steeds aanduidt. Hij wekt Jona met de woorden: „hoe ligt gij hier te slapen"?; spoort hem aan ook tot zijn god te roepen. Misschien toch — dat is de veronderstelling — heeft deze god hier meer macht dan de goden, die zij zelven hebben aangeroepen; bij het polytheïsme een volkomen begrijpelijke redeneering. Hier sprankelt tevens een vonkje van die heilige ironie, welke in dit korte geschrift telkens terugkeert —: een profeet des Heeren een les in godsvrucht ontvangend van een heidenschen schipper! Alleen hoe vurig zij bidden, hoe hard zij werken, het blijft alles vruchteloos. Daarom dringt zich de overtuiging krachtig op, dat deze plotselinge storm, waarop geen enkel teeken aan den hemel had

7 voorbereid, een bijzondere oorzaak heeft. „*En zij zeiden tot elkaar: komt*

„laat ons het lot werpen, opdat wij te weten mogen komen om wiens wil „dit onheil ons overkomt." Bij hun denkwijze was dit vermoeden alleszins redelijk. In den ouden tijd lag de scheepvaart in het onstuimige jaargetijde van den winter stil. Dan toch waren stormen te verwachten en de naar verhouding kleine schepen waren daartegen niet bestand.

„Bij de tegenwoordige Grieken, (schrijft G. Dalman in Arbeit und Sitte in Palästina, blz. 154 vv.), geldt de zee reeds van af het Kruisfeest d. i. „24/27 Sept. als onbevaarbaar. Voor Palestina houdt met het Loof-„huttenfeest d. i. 15 Tisjri (October) de scheepvaart op, gelijk ook „Paulus wist, die het gewaagd vond na „de vasten" (de Groote Ver-„zoendag, 10 Tisjri) nog te varen." Toen dus geheel tegen de verwachting en de praktijk in, tijdens het zómer-seizoen zulk een geweldige storm losbrak, lag de gevolgtrekking voor de hand; dat kon enkel toegeschreven worden aan de wraak van een vertoornde godheid en het eenige wat derhalve te doen stond was: uit te vorschen *„om wiens wil dit onheil ons overkomt"*. „Om wiens wil" Hebr. „besjèllemi" is een zeer ongewone woordverbinding van vier bestanddeelen, in het klassieke Hebreeuwsch volkomen ongebruikelijk en kenmerk van jonge dateering. Zij werpen het lot en dit wijst Jona aan, vgl. 1 Sam 10 : 10—23, 14 : 36—46. In vs. 8 is, „om wiens wil ons dit onheil overkomt" duidelijk glosse, immers dát behoeft Jona hun niet meer te vertellen, dat heeft het lot uitgewezen. In G. ontbreekt het dan ook terecht. Het zal eens ter verduidelijking van den reeds genoemden ongewonen vorm: „besjèllemi" in vs. 7 op den rand geschreven zijn en zoo bij vergissing in vs. 8 geraakt. Wat de schepelingen thans verder verlangen te weten, is wie hun passagier is, welk bedrijf hij uitoefent, tot welk volk hij behoort enz., om dan straks over te gaan tot de vraag, waar het op aankomt: wat hebt gij gedaan? Zonder
9 terughouding antwoordt Jona: *„ik ben een Hebreeër"* — zóò noemden de Israëlieten zich van oudsher tegenover buitenlanders, vgl. Gen. 40 : 15, Ex. 2 : 7, 3 : 18. Zelfs Paulus nog verklaart in Phil. 3 : 5: „ik ben een Hebreeër uit de Hebreeën". Daarnaast noemt Jona, wat daarmee onmiddellijk samenhangt en wat hier van doorslaand gewicht is, den godsdienst dien hij belijdt: „en *Jahwe, den God des hemels en der aarde vereer ik, Hem, die de zee en het droge gemaakt heeft.*" Zoo nadrukkelijk tot de belijdenis van zijn geloof geroepen geeft hij zich hier klaarblijkelijk beter rekenschap van zijn geloof, dan toen hij de vlucht naar Spanje aanvaardde. Hij belijdt den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde, en zich aanpassend aan de bijzondere omstandigheden van het oogenblik — *die de zee en het droge heeft gemaakt.*" Wij hooren hier den Israëliet, den belijder van den eenen en eenigen God en zich daarvan ten volle bewust in een omgeving waar zoovelen, ieder tot zijn eigen God, hebben geroepen. Jona's verklaring vervult de schepelingen met groote vrees. „Begrijpelijk. Is Jona's God degene die de zee en het droge

heeft gemaakt" dan is Hij het, die in Zijne verbolgenheid de zee zoo heeft opgezweept, en rest enkel de vraag, met ontzetting tot Jona gericht: „*wat hebt gij toch gedaan*"? Want dat deze een zware overtreding begaan heeft, staat nu voor hen vast en dat hij daarom Jahwe heeft willen ontvluchten, eveneens. Immers Jahwe — dat is hen thans duidelijk — heeft opzettelijk dien storm opgeroepen om den vluchteling te achterhalen. Het is een soortgelijke redeneering als van de inwoners van Melite Hand. 28 : 4, toen zij Paulus door een adder gebeten zagen en zeiden: „deze mensch is gewis een doodslager, welken de wraak niet „laat leven nadat hij uit de zee ontkomen is." De zin: „*want hij had het hun verteld*" is zeker glosse. Dat had hij juist niet gedaan, anders was heel dat onderzoek door loting en de verdere ondervraging overbodig geweest. Wat wij vertaalden met „zij begrepen", bet. gewoonlijk: „zij wisten" en misverstand leidde er toe om dat „zij wisten" te rechtvaardigen. Wie de schuldige is, staat dus thans vast, niet echter wat zij
11 met hem moesten aanvangen „*opdat de zee ophoude tegen ons te woeden*". Zij vragen Jona zelf, en deze nu ten volle overtuigd, dat niemand den Alwetende kan ontvluchten, antwoordt: „*neemt mij op en werpt mij in zee want ik zie in, dat om mijnentwil deze zware storm tegen u is losgebroken.*" Jona belijdt volmondig zijn schuld en verklaart zich bereid opgeofferd te worden. Deze houding maakt diepen indruk op de schepelingen en zij kunnen er niet toe besluiten aanstonds tot deze uiterste maatregel over te gaan. Eerst willen zij nog beproeven rociende land te bereiken. De oude schepen waren zeil en roeischepen tegelijk. Zeilen kon men alleen voor den wind; bij windstilte of tegenwind roeide men. Zij gaan daartoe over zeker ook in de overtuiging, dat wanneer zij ernstig pogen Jona terug te brengen en dus diens vlucht ongedaan te maken, reeds dit Jahwe's toorn misschien zal stillen. Hun poging mislukt, en nu de zee integendeel hoe langer hoe onstuimiger wordt, is dat hun het bewijs, dat enkel rest tot de door Jona zelf voorgestelde maatregel over te gaan. Maar — en hier laat onze auteur weder een vriendelijk licht vallen op deze heidensche matrozen — hoe schoorvoetend gaan zij daartoe over en hoe eerbiedig staan zij tegenover den door Jona beleden God. Zij vreezen zelf een groote schuld op zich te laden als zij Diens dienaar aan den dood prijs geven. „*Toen riepen*
14 *zij Jahwe aan zeggende: ach Jahwe! laat ons toch niet vergaan omdat wij dezen man opofferen en reken het ons niet toe als onschuldig vergoten bloed, want Gij zelf Jahwe hebt gedaan gelijk het U behaagde.*" Onschuldig bloed te vergieten is doodzonde, niet alleen bij Israël. Zulk bloed „roept tot God van den aardbodem". Nu heeft Jona tegen hen persoonlijk niets misdreven; het zou dus den schijn kunnen hebben, dat zij zoo zware schuld op zich laadden als zij den profeet inderdaad in zee werpen. Vandaar eerst hun bede hun deze daad niet als onschuldig vergoten

bloed toe te rekenen en dan hun beroep op het feit, dat zij eigenlijk slechts uitvoeren wat Jahwe zelf klaarblijkelijk heeft besloten en kenbaar gemaakt. Immers èn door het lot èn door het woeden van den storm heeft Jahwe Jona als den schuldige aangewezen. Sellin's vertaling: „gij Jahwe zult doen gelijk U behaagt" met deze verklaring: „de mannen „willen zich niet aan bloedvergieten schuldig maken, zij werpen Jona „wel in zee maar met de bedoeling verder aan God over te laten wat „Hem behaagt te doen: òf Jona redden òf hem laten omkomen, zoodat „de verantwoording van hen afgenomen wordt", strijdt al te zeer met den ondubbelzinnigen tekst. Noodgedrongen werpen de schepelingen Jona eindelijk in zee èn — de zee houdt op met woeden! Twijfelen is verder onmogelijk. Het diepste ontzag voor dien God, die storm verwekt en storm stilt, vervult hen, en zeker niet minder het ontzag voor een god, die de ongehoorzaamheid zijner dienaren zóó kent en straft. Het eerste wat zij thans doen is dien God een offer brengen, en aangezien dat aan boord van hun schip slechts een gering offer kan zijn, leggen zij geloften af om straks aan land gekomen daaraan kostbaarder offeranden toe te voegen (vgl. Gen. 28 : 20). Natuurlijk kan men hieraan allerlei diepzinnige vragen vastknoopen als: waren deze matrozen nu op eens dienaars van Jahwe geworden, werden zij bekeerd tot het ware geloof, heeft het stand gehouden? enz. Onze schrijver gaat daar niet op in; hij zou waarschijnlijk antwoorden in overeenstemming met Mal. 1 : 11: zie Inl. blz. 81.

2 : 1—11. Jona's redding met ingevoegd danklied vs. 3—10.

1 „*En Jahwe beschikte een grooten visch om Jona te verzwelgen en Jona was in den buik van den visch drie dagen en drie nachten.*" Reeds in de Inl. merkten wij op, dat veel lezers en verklaarders vrij wel al hun aandacht op dit ééne punt: het wonder met den visch hebben samengetrokken, zoodat de rest, dat wil zeggen, de eigenlijke strekking van dit kostelijk geschriftje in de schaduw kwam te staan. Er is heel wat geschreven pro en contra over de mogelijkheid en de werkelijkheid van wat 2 : 1 verhaalt. In de eerste plaats is er lang en breed gedebatteerd over de vraag: welke soort van visch het kan zijn geweest. In Matth. 12 : 40 spreekt onze S.V. van een „walvisch". Onze tekst spreekt alleen van een „grooten visch". Gewoonlijk wordt gedacht aan een groote haai zooals er in de Middellandsche Zee vrij talrijk worden aangetroffen en verhalen van zeelieden worden aangevoerd, die bevestiging zouden brengen van wat Jona overkwam. Keil vermeldt in zijn commentaar het geval van een matroos, die in 1758 door een haai zou zijn opgeslokt en levend weer werd uitgespuwd. 1758 is echter wat lang geleden en moeilijk te controleeren. Maar ook gevallen van recenter datum worden

aangehaald. Ridderbos vermeldt in een noot het gevoelen van Boulenger, een bekend zoöloog of juister ichthuoloog te Londen, welke denkt „aan „den kasjalot of potvisch, welke 27 meter lang wordt, een geweldigen „muil heeft en een slokdarm, wijd genoeg om een mensch door te laten." Intusschen al zou de visch gevonden zijn, dan blijft nog het grootste wonder, dat een mensch drie dagen en drie nachten kan blijven leven in de maag van een visch, want de tekst bij Jona geeft bezwaarlijk vrijheid den aangegeven tijdsduur in te krimpen tot één vollen dag van 24 uren en dan voorts nog een paar uur van den voorafgaanden en van den volgenden dag er bij rekenen; dàt zijn geen „drie dagen en drie nachten". Den letterlijken zin te willen handhaven achten wij een onmogelijk en een ondankbaar werk. Of de schrijver zelf het letterlijke bedoelde, is natuurlijk moeilijk uit te maken. Hij kan aan een profetenlegende, mogelijk ook aan een overoude mythe aangeknoopt hebben zonder zich te bekommeren over de vraag of hij dit naar de letter wilde opgevat hebben. In allen gevalle is het onmogelijk den tekst naar de letter te handhaven ten opzichte van het gebed dat Jona in den buik van den visch zou hebben opgezonden. Het zou wel het toppunt van het wonder zijn, dat Jona onder zulke omstandigheden aan het dichten ging — afdoende is, dat de inhoud zich daartegen verzet. Het is geen smeekbede om redding maar een danklied voor redding. Dat zegt reeds duidelijk de aanhef vs. 3: *„ik riep uit mijn nood tot Jahwe en Hij antwoordde mij, uit den schoot van het doodenrijk schreeuwde ik en Gij hoordet mijne stem"*, even duidelijk vs. 7b *„Gij ontruktet mijn leven aan de groeve, Jahwe mijn God."* Daarom eindigt dit lied ook met de jubelende verzekering: *„Met lofgezang zal ik U offers brengen, wat ik beloofd heb zal ik betalen."* De overeenkomst met Ps. 116 valt onmiddellijk op. Ook daar ziet de zanger vol dankbaarheid terug op redding uit het uiterste doodsgevaar en hij eindigt nagenoeg op dezelfde wijze als Jona 2 : 10. Maar dan kan reeds van wege den inhoud Jona dit lied onmogelijk gedicht hebben „in den buik van den visch". Bovendien ontbreekt er dat wat wij allereerst van Jona's lippen zouden verwachten: schuldbelijdenis en de bede om zijn zonde hem te vergeven. Eveneens ontbreekt elke zinspeling op het toch wel heel wonderbare verblijf binnen in den visch. Het lied moet dus door een later bewerker, die den inhoud op Jona's redding bijzonder toepasselijk achtte, zijn ingelascht, d. w. z. hij heeft het niet zelf daarvoor gedicht, hij heeft het gevonden, anders zou de inhoud veel meer in overeenstemming zijn met de aangegeven omstandigheden. In Inl. blz. 78 wezen wij er reeds op, hoe dit geval niet op zichzelf staat maar met sprekende voorbeelden is toe te lichten. Dat iemand er toe kwam dezen psalm in te voegen laat zich verklaren; het lied maakt den indruk gedicht te zijn door of voor iemand, die een zware schipbreuk heeft meegemaakt, den dood reeds voor oogen zag, in zijn angst tot God riep

en in den uitersten nood nog werd gered. Dat Oud-Israël onder zijn zonen telde, die de zee bevoeren, blijkt uit 1 Kon. 9 : 26 v. Salomo rustte schepen uit met bevaren scheepsvolk uit Tyrus, maar met zijn eigen knechten daarnaast om zoodoende de zeevaart te leeren en Josafat volgde dat voorbeeld (2 Kon. 22 : 49). Dat men uit ervaring wist, welke gevaren den zeeman bedreigen, blijkt uit Ps. 107 : 23—32. Echter zou het ook louter beeldspraak kunnen zijn. Reeds in Ps. 42 klaagt de dichter dat „al Gods baren en golven over hem zijn heengegaan" terwijl dat duidelijk figuurlijk is bedoeld. Veel grooter overeenkomst in voorstelling en woordenkeus biedt Ps. 18 : 5 v.: „mij omgaf een branding des doods — uit mijn nood riep ik tot Jahwe — Hij hoorde mijne stem", en vs. 17: „Hij reikte uit de hooge, trok mij op uit groote wateren" enzv. vgl. Ps. 69 : 2. Maar hoe ook, letterlijk of figuurlijk, de herkomst van Jona is in geen geval te handhaven; daarvan overtuigt niets beter dan de gewrongen wijze, waarop o. a. Ridderbos dit tracht te doen,
3 vgl. Inl. blz. 77 v. Vs. 3 vormt het thema van het lied en dat is dankzegging voor ongedachte redding. Die nood ligt achter den dichter; de volgende vss. brengen de uitwerking van het thema, de schildering van den hopeloozen toestand, waarin de zanger verkeerde. „*Uit den schoot van het doodenrijk schreeuwde ik tot U en Gij hoordet mijne stem.*" Uit de diepste diepte en de verste verte dringt de stem des menschen tot den Allerhoogste door. De dichter gebruikt de sterke uitdrukkingen: „roepen" en „schreeuwen". De Israëliet bidt hardop, en deze nog steeds aangehouden gewoonte berust zeker wel op de primitieve gedachte, dat men inderdaad luide moet roepen om gehoord te worden (vgl. 1 Kon. 18 : 27 v.); „*uit den schoot van het doodenrijk*" — wordt het doodenrijk als een begeerig monster voorgesteld zooals in Jes. 5 : 14: „dies zet het doodenrijk zijn kaken wijd open", dan ligt het geheel in de lijn om ook van zijn „buik" of „schoot" te spreken, vgl. Spr. 30 : 16. „*Gij*
4 *hadt mij geworpen in de diepte* . . . . Vooral dit vs. zal aanleiding gegeven hebben dit lied op Jona toe te passen; immers het sluit geheel bij Hs. 1 aan. De schepelingen mogen Jona opgenomen en in zee hebben geworpen, zij waren slechts uitvoerders van Jahwe's klaar uitgedrukten wil. Toch behoeft niet eens zulk een bijzonder feit vooraf te gaan om den geloovige te doen spreken als in ons lied. De Israëliet kent geen toeval. Zelfs dan wanneer wij daarvan zouden spreken, als bij onopzettelijke daden, doodslag b.v., gebruikt de Israëliet de formule: „God deed hem zijn hand ontmoeten, vgl. Ex. 21 : 13. Alles is hem direct goddelijke beschikking en hij is zoo gewoon alles in dat licht te zien en te zeggen, dat zelfs Davids woeste gezellen in 1 Sam. 24 : 5 zich op die wijze uitdrukken. „*een stroom omringde mij*", de dichter bezigt voor „stroom" een woord dat gewoonlijk „rivier" beteekent en hij bedoelt uit te drukken: het was geen effen zee waaruit redding nog mogelijk zou zijn maar water

in woelende beweging, dat als een snel stroomende rivier alles meesleurt.

Vs. 4b is woordelijk gelijk aan Ps. 42 : 8, hetgeen nog niet wil zeggen: daaraan ontleend, want veel vaker dan wij zouden vermoeden in het betrekkelijk waterarme Palestina, kwam en komt het gevaar van verdrinken door plotseling overstroomende beken en riviertjes voor, vgl. G. Dalman, Arbeit und Sitte in Palestina 1929, I. i. 201 vv. Hoe wanhopig zijn toestand was zegt de dichter in vs. 5: „*Reeds dacht ik: ver-*
„*stooten ben ik uit Uw oogen, hoe zal ik ooit weder aanschouwen Uwen*
„*heiligen tempel?*" Zoo was hij in de diepte neergetrokken, dat naar menschelijke berekening Gods oog hem niet meer bereiken kon en dus alle hoop was afgesneden en in dat uiterste oogenblik flitste hem ook door de ziel de smartelijke gedachte nooit meer Gods tempel te zullen aanschouwen (vgl. Ps. 42 : 4b). In vs. b lezc men met de oude Vertt. ečkh = hoe i. p. v. ākh = slechts van M. T. dat hier geen zin geeft. In
6 vs. 6 „*wateren ombruischten mij, de dood wenkte*" komt de dichter nog eens terug op wat hij heeft doorstaan; „*zeewier was om mijn hoofd gebonden*" — dit laat zich niet zoo gemakkelijk denken wanneer hij zich in den buik
7 van den visch bevond. Dat hij tot de diepste diepte was neergezogen, schildert de dichter thans in sterke beeldspraak „*Tot de grondslagen der bergen was ik neergedaald*" — de hooge bergen worden verondersteld diep geworteld te zijn, hun voet rust zelfs op den bodem der zee, vgl. Ps. 104 : 8, waar de bergen oprezen uit het hen eens overstroomende water maar hun grondslagen natuurlijk nog daar hebben waar zij eens waren; „*de grendelen der aarde hadden zich voor goed achter mij gesloten*" — aldus is nagenoeg naar de letter vertaald maar de tekst is zeker niet ongeschonden gebleven. Daarom worden verschillende conjecturen voorgesteld, welke zich echter nog al ver van H. verwijderen. Het eenvoudigst zou zijn „de aarde" te schrappen en verder te lezen: lib'richēj sjāārej ōlām — (nedergedaald) „tot de grendelen der eeuwige poorten" en deze uitdrukking toe te lichten met Job 38 : 8 vv.; „wie heeft de zee met deuren afgesloten .... toen Ik haar grenzen haar voorschreef, deuren en grendel aanbracht"? De beeldspraak blijft dan in de lijn van vs. a. Bovendien is het niet gemakkelijk te zeggen wat onder „grendelen der aarde" moet worden verstaan, want elders in het O. T. is daarvan geen sprake. Is de tekst oorspronkelijk, dan moeten „de grendelen der aarde" die zijn aan gene zijde waarvan het doodenrijk begint. Die kunnen natuurlijk evengoed als in Job 38 : 17: „zijn u de poorten des doods ontdekt"? de grendelen van het doodenrijk worden genoemd. In de zoogenaamde hellevaart van Istar is sprake van zeven poorten waardoor deze godin heen moet, eer zij in het eigenlijke doodenrijk aanlandt. In dit critieke oogenblik, liggend voor de poorten des doods, „*toen trokt Gij mijn leven op uit de groeve Jahwe mijn God!*" — „de groeve", de dichter meende reeds zijn graf gevonden te hebben, vandaar de keuze

van dit woord. Al zijn verwondering, dankbaarheid en verknochtheid aan zijn Almachtigen Redder vat hij samen in dat innig vertrouwlijke „*Jahwe mijn God*". Het kan bevreemden, dat de dichter nadat hij met
8 zulk een jubel zijn redding heeft vermeld, daarop in vs. 8 nog eens terugkomt; logisch is dat niet, psychologisch echter volkomen begrijpelijk; hij is er al te zeer van vervuld. Daarom verhaalt hij, hoe zijn bewustzijn hem reeds begon te begeven; toen was zijn laatste gedachte, zijn laatste woord een hulpkreet geweest tot Jahwe, en Goddank niet tevergeefs, „*mijn gebed drong door in Uw heilig paleis*", d. w. z. het werd gehoord en verhoord. „Uw heilig paleis" is hier natuurlijk de hemel. Zulke ervaring stemt tot onbegrensde dankbaarheid, tot een vernieuwd be-
9 lijden van Jahwe en van Jahwe alleen: „*de vereerders van ijdele goden mogen hun trouw verzaken, ik zal met lofgezang U offeren*". Dat goden, die hun dienaren in den nood blijken niet te kunnen helpen, losgelaten worden is begrijpelijk, ten opzichte van Jahwe is dat buitengesloten. Wie Hem kent en dient, kent en dient den Eenige en Waarachtige, *de* groote tegenstelling met alle goden in de wereld, hoe zij ook mogen heeten maar welke de schrijver alle samenvat onder dat eene vernietigende oordeel: „ijdel", „onwezenlijk". De dichter die vl. vs. 5 had gevreesd nooit weer den tempel te zullen betreden, verheugt er zich in dit oogenblik over dat hij weldra met lofgezang zijn dankoffer daar zal brengen. In zijn bitteren nood had hij geloften afgelegd; dikwijls echter vergeet een mensch die als de nood voorbij is, daarvan zal bij hem geen sprake zijn: „*wat ik beloofd heb zal ik betalen*", en dan vat de dichter zijn gansche ervaring van nood, dood, gebed en uitredding in deze twee woorden
11 samen: „*want van Jahwe komt de redding*". Vs. 11: „*Toen gaf Jahwe den visch bevel en deze spuwde Jona uit op het droge*" sluit onmiddellijk aan bij vs. 1. Waar Jona aanlandde wordt niet gezegd, bedoeld zal wel zijn Palestina, denzelfden bodem, dien hij had willen ontvluchten.
3 1—10 Daar ontvangt hij voor de tweede maal dezelfde opdracht: *maak u op, ga heen naar Nineve, die groote stad en breng haar de prediking die Ik u zal zeggen.* Van dit Nineve zegt vs. 3 nog eens nadrukkelijk dat het „*indertijd een groote stad was voor God, drie dagreizen om door te trekken*", „indertijd", Nineve moet in des schrijvers dagen, indien al niet verwoest, toch haar beteekenis verloren hebben. In 612 v. C. werd het door de Mediërs en Babyloniërs veroverd en sinds dien zijn er enkel de ruïnes van over. De auteur leeft dus na 612 v. C.; „*voor God*" — niet alleen in de oogen der menschen, die vanwege hun beperkten gezichtskring al gauw iets groot en geweldig vinden was Nineve groot maar zelfs in de schatting van Hem, wiens oogen het gansche heelal doorloopen en die dus eerst recht kan vergelijken en oordeelen. *Drie dagreizen om door te trekken* — Herodotus bericht, dat de doorsnede der stad één dagreis was en men heeft het Hebr. w. Mahălākh daarom wel willen vertalen

met „omtrek" doch ten 1° beteekent het dat niet gelijk blijkt uit vs. 4 en ten 2° mag men onzen auteur niet met den duimstok nameten en ten 3° evenmin corrigeeren door Herodotus. Natuurlijk moet men bij deze „drie dagen" niet denken aan de wiskundige middellijn maar aan den tijd dien iemand noodig heeft om door de straten der stad heen de
4 tegenovergestelde zijde te bereiken. „*En Jona begon de stad èèn dagreis „binnen te gaan en te prediken zeggende: nog veertig dagen en dan wordt „Nineve verwoest.*" De bedoeling van dit „één dagreis" is zeker niet, dat Jona pas den tweeden dag begon te prediken. Dan zou hij zijn taak zeer onvolledig hebben opgevat. Van den beginne af heeft hij op straten en pleinen zijn stem laten hooren en dat „hij begon" sluit in, dat hij daarmee doorging tot hij de gansche stad doorkruist had, al wordt dat niet uitdrukkelijk vermeld. De prediking door hem te brengen luidt, gelijk zoo menig profetenwoord, zoo kort mogelijk. Van misverstand kon dus geen sprake zijn, van vergeten evenmin; de boodschap was al te duidelijk en dreigend. De profeet toch gebruikt den onheilspellenden term „hāphāk" „omkeeren", „verwoesten" verbonden aan den spreekwoordelijken ondergang van Sodom en Gomorra. (Klaagl. 4:6). Dat was een algemeen erkend Godsgericht geweest, en dat onheilspellende woord werpt nu zijn schaduw over Nineve. Alleen, deze boodschap is geen onverbiddelijk noodlot, Gods onuitgesproken bedoeling is ernstige waarschuwing, oproep tot bekeering, mogelijkheid van behoud. Dat had Jona bij zijn eerste opdracht reeds begrepen en juist dat had zijn misnoegen opgewekt. Bij een philosophisch Godsbegrip moge een dergelijke ommekeer in Gods besluit onbestaanbaar zijn, Israël aanbidt een persoonlijk God met al de speculatieve bezwaren daaraan verbonden maar tegelijk met de heerlijke zekerheid dat „Hij zich gelijk een vader ontfermt over die Hem vreezen." Men leze wat I. van Dijk daarover schrijft in zijn nabetrachting op Ibsens Brand: „wat al substituties heeft men uitgedacht voor de „christelijke, de persoonlijke Godsidee .... Al deze surrogaten bieden „ons volgens Fechner een leege hand, enkel steenen voor het brood „des geloofs, zij behouden den naam „God" bij maar nemen de zaak, „waarom het te doen is, weg. Geen wonder, zij brengen ons alle in het „vage wolkenland van het agnosticisme, waar God niets anders is dan „een universeele ether, maar die nooit of nergens trilt om warmte of „licht te geven. In het uiterste agnosticisme blijkt er enkel een God „die zich wegsneeuwt in absolute negativiteit. Ik zeide reeds, dat de „speculatie over het Absolute in de philosophie na Kant ons niets „wezenlijks heeft aangebracht. Dat begrip is een waar ongeluksbegrip „geweest, men moge er zoo interessant mee doen als men wil. Wat be-„teekent het woord *absoluut*? Immers het losgemaakte, het buiten alle „relatie staande. Maar wat zal eenig sterveling ooit zeggen over iets „dat buiten alle relatie tot ons staat? Een absoluut object, volstrekt

„weg- en losgedacht van alle subject is een volkomen onvoltrekbare „gedachte. Het is een losstaande locomotief, die men voor of achter „de wagens zet, de wagens zullen wel blijven staan." „— *te prediken*" — het boekje Jona plaatst ons voor wonderen, maar die behoeven niet onnoodig vermeerderd te worden met de opmerking: hoe konden de Ninevieten Jona verstaan? deze kende toch geen Assyrisch?! Hoe weet men dat? Jona leeft in het Assyrisch tijdperk, d. w. z. toen Assyrië's invloed in de wereld van het Oosten overheerschend was. Evengoed als Assyrische legeroversten een halve eeuw later Hebreeuwsch kunnen spreken Jes. 36 : 4, even goed en nog eer kunnen Israëlieten de Assyrische taal machtig zijn geweest.

5—10. De uitwerking.

5 *„En de mannen van Nineve geloofden God, riepen een vasten uit en kleedden zich van den kleinste tot den grootste in rouwgewaad.* Dat had de profeet niet verwacht en nog minder gewenscht — heidenen vatbaar voor bekeering! Evenwel zulk een ernstige aanzegging van Godswege te ontvangen en haar te gelooven moet een ontzaggelijke uitwerking hebben; berouw en boete breekt zich baan en uit zich in stemming en houding. Het gaat de gansche stad aan, de gansche stad kleedt zich in rouwgewaad. Natuurlijk moest dit ook den koning ter oore komen
6 vs. 6. Waarom hier bijgevoegd moet worden: „vs. 6 schildert in den „naïeven vorm der legende, hoe de prediking van den vreemden man „tot den koning doordringt" (Nowack, Marti) is ons niet duidelijk .... Legende of geen legende, eenmaal gegeven dat een vreemdeling, in allen gevalle gedragen door hooge ernst, met zulk een ontstellende boodschap in Nineve optreedt en de uitwerking daarvan is, zooals vs. 5 die schildert, kon dat den koning eenvoudig niet verborgen blijven. Deze vorst nu toont zich één met zijn volk; zijn koninklijk staatsiegewaad legt hij af, doet een rouwkleed aan en legt zich neer in de asch. Dat de vorst zijn volk voorgaat in boetedoening, als plaatsvervanger zelfs optreedt, blijkt uit de ceremoniën van zijn jaarlijksche investituur vgl. Böhl. Mimus en Drama op het Babylonische nieuwjaarsfeest blz. 45. Van den koning gaat voorts een nog veel ernstiger oproep tot boetedoening uit dan waartoe de mannen van Nineve eigener beweging reeds waren overgegaan. Orelli herinnert hier aan Assarhaddon II die, toen de vijand uit het Noorden naderde, een boetetijd van honderd dagen voorschrijft, waarin gebeden moeten worden gericht tot den zonnegod. Op last des konings moet thans het vasten zich uitstrekken over al wat leeft in Nineve, over het vee evengoed als over den mensch; trouwens dat is ook in den ondergang begrepen en heeft daar naar oude Israëlietische opvatting weet van. Vl. Joël 1 : 20 „smachten in de brandende droogte — zelfs de dieren des velds naar God" vgl. Rom. 8 : 19 v. In het vasten door den koning

voorgeschreven zijn ook de dieren begrepen, voorts moet ieder het rouwkleed aantrekken, wederom ook de dieren. Is dat al te bevreemdend om waar te kunnen zijn? Bij elke begrafenis kan men zich nog steeds overtuigen, hoe de overeenkomstige gedachte zich handhaaft in de lange zwarte dekkleeden waarmee de paarden voor de lijkkoets omhangen zijn. Volgens Herodotus waren de Perzen gewoon hun paarden en lastdieren te scheren om ze te doen deelen in den rouw over een veldheer; vgl. Judith 4 : 9—15. Ondertusschen is de koning niet tevreden met de uiterlijke teekenen van boete, hij vermaant een iegelijk „*zich te bekeeren van zijn boozen weg en van het onrecht dat aan zijn handen kleeft*". Reeds in Inl. blz. 76 wezen wij op dezen opmerkelijken eisch. Hier toch blijkt wat voor den schrijver zelf bekeering beteekent: geen overgang tot een anderen cultus maar vernieuwing des harten en heiliging des levens. Sommige uitleggers meenen, dat vs. 6—9 een latere uitbreiding is van vs. 5, aangebracht met het oog op 4 : 11, Sellin, dat vs. 6—9 wel van den verhaler zelf afkomstig is maar toegevoegd aan de oude legende. Geen van beide. De gang van zaken laat zich zonder bezwaar
6 voorstellen zooals die geteekend wordt. De koning pleit geen verzachtende omstandigheden, aanvaardt dus ten volle dat Nineve dit gericht heeft verdiend, hoopt alleen maar, dat „*God berouw moge hebben en*
10 *afzien van Zijn brandenden toorn*". Vs. 10 verzekert, dat dit inderdaad het geval is geweest en Nineve zoodoende gespaard is gebleven. Natuurlijk is in Israël vooral in profetische kringen de vraag menigmaal opgeworpen of God inderdaad terug kan en terug wil komen op een eenmaal genomen besluit. Het is een kleine moeite om hier tegenstrijdige teksten aan te halen. Men kan met een mechanisch beroep op plaatsen als Num 23 : 19 „God is geen mensch dat Hij liegen zou en geen menschenkind dat Hem iets berouwen zou" zeggen: onmogelijk, maar voor Israël is dat nooit een star axioma. Ongetwijfeld, God is niet veranderlijk en wispelturig als een menschenkind, maar evenmin aldus, dat Hij geen rekening zou houden met veranderde omstandigheden. Elke gerichtsprediking der profeten heeft tot achtergrond de mogelijkheid van en de hoop op bekeering. Zelfs bij een zoo streng boeteprediker als Amos wordt deze toon nadrukkelijk aangeslagen, maar ook reeds in het boek Genesis. Wanneer de ondergang van Sodom en Gomorra besloten is, zou God zich op de voorbede van een Abraham nog laten bewegen tot afwending van het gericht, indien er slechts tien rechtvaardigen in Sodom zouden worden gevonden. Voor het denken is dat misschien een ongerijmdheid, voor het gelooven een levensnoodzakelijkheid. Israël heeft zich met dit probleem het hoofd niet gebroken, het heeft bij zijn hart geleefd, het heeft de schoonste formule voor het gebed gevonden: „het hart uitstorten voor God" met de onafwijsbare veronderstelling, die daaraan ten grondslag ligt. Wie op een theologisch twistgesprek belust zijn, kunnen hier de

vraag opwerpen of de bekeering der Ninevieten wel echt is geweest, stand heeft gehouden en hoe bij zulk een algeheele verandering der gezindheid het mogelijk is geweest, dat Nineve toch nog zooveel jaren later te gronde is gegaan. Men kan er zelfs de profetie van Nahum tegen uitspelen. Onze auteur laat al deze vragen voor wat ze zijn. Hem gaat iets anders ter harte: zijn tijdgenooten een leering inprenten, hun een inzicht in Gods bedoelingen bijbrengen 't welk zij hard noodig hebben.

4 Jona over God verstoord en door God terechtgewezen.

Jona heeft zijn last wel volbracht, weigeren durfde hij niet meer, maar met dat al het is nog dezelfde Jona van Hs. 1 : 1 v., ja feitelijk komt nu, nu hij de onverhoopte uitwerking van zijn prediking met de feiten voor oogen ziet: Nineve's bekeering en behoud, zijn ontstemming eerst recht los. In Hs. 1 had hij God nog willen ontvluchten, thans staat hij met een ongehoorde vrijpostigheid tegen God op — *„en dit mishaagde Jona uitermate en hij ontstak in toorn en bad"*. Welk een kloof gaapt hier tusschen God en Zijn dienaar. En deze dienaar durft in zulke stemming bidden! Onze schrijver kent de menschen, de godsdienstige menschen! Een gebed in toorn opgezonden. Dat belooft niet veel goeds. Maar Jona voelt in zijn verbittering de tegenstrijdigheid niet; hij denkt volkomen in zijn recht te zijn en slingert God verwijten naar het hoofd, die Zijn grootste eere en het plechtanker van elken zondaar uitmaken. Jona kent Ex. 34 : 6 van buiten maar het wekt bij hem slechts ergernis, zoodra God dit verder laat reiken dan Israël. Het zal wel niet noodig zijn dit in de toonzetting voor onzen tijd te transponeeren. Eén ding
3 is zeker, Jona is volkomen oprecht; zijn ontstemming is zòò echt en zòò sterk, dat hij liever wil sterven dan dit te aanschouwen. De herinnering aan een ander eveneens levensmoeden profeet, Elia 1 Kon. 19 rijst op maar welk een verschil! Elia is wanhopig omdat zijn arbeid aan zijn volk z. i. mislukt is, Jona omdat zijn prediking doel trof, maar bij heidenen! Het is een wonder, dat Jahwe op zulk een uitval van een menschenkind nog antwoordt. Hij doet dat met de enkele vraag in vs. 5: *„zijt gij met*
5 *reden verstoord"*? In plaats echter, dat Jona's antwoord nu volgt, brengt vs. 5b—9 het intermezzo met den wonderboom, waarvan het slot een herhaling schijnt van vs. 3 en 4 òf omgekeerd. Vl. Marti zou het oog van den afschrijver afgedwaald zijn naar het gelijkluidend slot van vs. 8, tengevolge waarvan hij nu ook de beginwoorden van vs. 9 overnam. O. i. zijn vs. 3 en 4 dààr, waar ze staan, onmisbaar. Vs. 3 vormt wel het toppunt van de ontstemming des profeten. Als Jahwe zich verwaardigen zal daarop in te gaan, moet dit nu geschieden, daarom is vs. 4 onmisbaar. Niet weinig pleit voor het gevoelen van Duhm en Ehrlich, dat Jona's brutaal antwoord, in vs. 9 slot meegedeeld, ook hier eens stond maar is uitgevallen, omdat vs. 5 uit Hs. 3, waar het eens op vs. 4

volgde, hier zou ingedrongen zijn en daardoor genoemd antwoord hebben verdrongen. Inderdaad maakt vs. 5 den indruk hier niet op zijn plaats te zijn. Vertaalt men gelijk 't meest voor de hand ligt: „en Jona ging buiten de stad .... totdat hij zien zou wat er met de stad ging gebeuren" dan is dat na 3 : 10 ongerijmd. Jona wist er dan reeds alles van. Daarom vertaalt men meestal: „en Jona was buiten de stad gegaan ....". Het Hebreeuwsch laat dat volkomen toe en ook wij zijn ofschoon aarzelend, daartoe overgegaan. De samenhang van Hs. 3 : 4 en 5 is zóó uitnemend, dat dien te verbreken door inlassching van 4 : 5 ons bedenkelijker lijkt dan 4 : 5 als Plusquamperfectum op te vatten; *„en had zich ten Oosten der stad neergezet en had daar voor zich zelf een hut gebouwd en daarin zijn verblijf genomen in de schaduw, totdat ....*; *„Ten Oosten"* — Jona was van de Westzijde de stad binnengegaan, had haar doorkruist; van daar dat hij ten Oosten der stad zijn verblijf nam. Hoeveel dagen Jona gepredikt heeft, wordt niet gezegd, maar wanneer hij voor zich een hut bouwt om den afloop af te wachten, vloeit daaruit voort, dat het nog eenigen tijd zal duren vóór de „veertig dagen" om zijn.

6 *„En Jahwe God beschikte een wonderboom, welke boven Jona opschoot om tot schaduw te strekken, ten einde hem te genezen van zijn ontstemming en Jona verheugde zich zeer over dien wonderboom.* De verbinding: „Jahwe God" bevreemdt; zij komt ook slechts deze ééne keer voor. Tot dusver stond er enkel Jahwe, in vs. 7—9 driemaal Elohim = God. Waarom deze afwisseling is aangebracht, is niet duidelijk. Er is wel beweerd, dat 't hier de scheppingswerkzaamheid raakt en dus Elohim meer aangewezen zou zijn, maar in 1 : 9 gebruikt Jona toch ook den Jahwenaam. Aan invloed van Gen. 2 en 3 is niet te denken, dan zou het bij dien éénen keer niet zijn gebleven. Evenmin is duidelijk, waarom in vs. 7—9 alleen Elohim wordt gebezigd, terwijl vs. 10 weer voortgaat met Jahwe. Een dubbele bron aan te nemen gaat bezwaarlijk. Hs. 1 is van den beginne op Hs. 4 aangelegd. Te veronderstellen, dat de Jahwe-gedeelten tot de oorspronkelijke legende behooren en de Elohim-verzen van onzen auteur afkomstig zijn, is om dezelfde reden ook weinig aannemelijk. Misschien heeft, wat Jahwe-Elohim betreft, een afschrijver bedenkend, dat in vs. 7 vv. Elohim wordt gebezigd, Jahwe willen vervangen door dien Godsnaam maar verzuimd nu Jahwe te schrappen. Een *„wonderboom"* — bedoeld is de Ricinus, toch reeds bekend om zijn verwonderlijk snellen groei en nu „Jahwe dien beschikt", in één nacht zijn volle hoogte bereikend. Een dubbel doel wordt aangegeven *„om tot schaduw te strekken boven zijn hoofd"* en *„ten einde hem te genezen van zijn ontstemming"*. Door onderscheidenen wordt de laatste zin geacht later toegevoegd te zijn. Het eerstgenoemde doel toch is het naast aangewezene, het tweede grijpt ongewenscht vooruit op wat het verhaal zoo aanschouwelijk zal brengen, hangt er syntaktisch vreemd bij aan zonder „en" alsof het

een nadere toelichting is van „om tot schaduw te zijn", terwijl „lō" = „hem" als lijdend voorwerp geheel ongewoon, eigenlijk onmogelijk is. Ridderbos knoopt hier, afgezien van deze kwestie, een aardige opmerking aan vast: „de mededeeling, dat God deze struik beschikt om hem „van zijn ontstemming te verlossen, bedoelt misschien ook wel ons te „doen gevoelen hoe klein de mensch is. Een ijveraar als Jona die het „bestaat tegen God te twisten, wordt plotseling heel anders gestemd „als hij wat meer schaduw krijgt." Ten slotte wordt een tegenstrijdigheid gevonden tusschen vs. 5 en vs. 6. Indien Jona zelf reeds een hut had gebouwd in welker schaduw hij zat (vs. 5) waartoe was dan, vraagt men, de wonderboom nog noodig? Bovendien, waar is in vs. 8 die hut gebleven, die hem toen en ook na het verdorren van den wonderboom nog wel beschutting kon hebben geboden? Is bovengenoemde gevolgtrekking onafwijsbaar? O. i niet. Men kan in een hut wel in de schaduw zitten maar de hitte binnen in kan er even spoedig weer uitdrijven. Abraham verkiest ook het zitten onder den eikeboom boven het verblijf in de tent (Gen. 18). In alle gevalle „*verheugde Jona zich uitermate over den wonderboom*". Die vreugde was echter kort, want thans volgt de ernstige
7 les, welke de wijste van alle leermeesters daaraan zal vastknoopen. Vs. 7 God beschikt reeds „*den volgenden morgen tegen het krieken van den dageraad een worm, die aan den wonderboom knaagt zoodat deze verdort.*
8 Zoodra de zon rijst, beschikt Jahwe tot overmaat van ramp nog „*een verzengenden Oostenwind*". Beide, de brandende zon en de verzengende wind grijpen Jona zoo aan, dat hij der onmacht nabij is en verlangt te
9 sterven. De lezer heeft natuurlijk wel opgemerkt, dat er staat: „God beschikte den worm, God beschikte den Oostenwind" en hij voelt de vraag opkomen, of het wel barmhartig en verstandig van God was den profeet zoo tot het uiterste te drijven. Ongetwijfeld beide. God is een fijn paedagoog. Jona moet zijn eigen gezicht zien. Dat kent hij niet, hij leeft in een waan van geestelijken hoogmoed, die hem blind en koud en hard maakt en allerminst geschikt om Jahwe's afgezant te zijn. Daarom beschikt God die uitwendige ergernissen, die Jona aan zich zelf zullen ontdekken. Hij had zich zelf beschouwd als den waren kampioen voor Gods zaak en eer, beter den God zelf, als een voorbeeld voor alle belijders en daar blijkt nu reeds zoo'n uitwendig iets als het verwelken van den wonderboom voldoende om dezen geloofsheld zoo uit zijn evenwicht te brengen, dat hij maar liever wenscht te sterven. Is dat een houding voor een profeet Gods? wonderboom weg, alles weg! Zoo'n stemming is alleen mogelijk, wanneer het er van binnen hapert, wanneer een ziel is losgeslagen van haar anker. Duisternis, vervreemding, onwil, opstand heerschen in Jona's hart en nu roept God door die uitwendige verdrietelijkheden deze zonden, die reeds lang in zijn hart schuilen, naar buiten. God houdt hem daarmede een onbedriegelijken spiegel voor, waarbij hij,

zoodra hij zich zelf herkend heeft, zal terugschrikken en als een zondaar voor God komen te staan. Maar heel gauw geeft Jona zich niet gewonnen. Eerst moet God de vraag van vs. 4 herhalen, doch nu met een kleine toevoeging, veelzeggend genoeg om hen reeds direct tot bezinning te kunnen brengen: „Zijt gij met reden verstoord *vanwege den wonderboom*"? Boosheid maakt echter blind en doof. Onmiddellijk bitst Jona terug: *„ja zeker, met reden ben ik verstoord ten doode toe"* en dan volgt die beschamende terechtwijzing van den grooten Herder der zielen, welke tegelijk hoogtepunt en eindpunt van dit fijne geschriftje vormt: *En* 10 *Jahwe zeide: gij wildet den wonderboom sparen, waaraan gij niets hadt gedaan en dien gij niet hadt opgekweekt, die in één nacht ontstaan is en in één nacht vergaan. En Ik zou Nineve niet sparen, die groote stad waarin meer dan honderd twintig duizend menschen wonen die geen onderscheid kennen tusschen hun rechter en hun linkerhand — benevens veel vee.!* Alle toelichting tot dit Godswoord is overbodig. De onredelijkheid, ongerijmdheid en de hardvochtigheid van zijn ontstemming wordt den profeet zoo klaar aan zijn verstand gebracht, dat hij nu beschaamd zwijgt, het beste wat hij kon doen. Jona had zich het lot van dien wonderboom zoo aangetrokken, een simpele struik, die er gisteren nog niet eens was en waarop hij feitelijk geen betrekking kon hebben, omdat die volkomen buiten zijn toedoen was opgeschoten en zonder zijn zorg was groot geworden — en God zou zulk een groote stad, waarin elke ziel ontstaan en bestaan te danken had aan Zijn voorzienige almacht en onderhoudende zorg, onbewogen haar ondergang tegemoet zien snellen, zonder eenige waarschuwing, zonder eenige poging tot haar behoud! Welk een miskenning, welk een beleediging Gode aangedaan door Zijn eigen dienaar. Heeft Jona dan zelfs geen oogenblik medelijden gehad met die 120.000 onschuldige kinderen, die aan Nineve's ongerechtigheid nog geen part of deel hadden?! *„Honderd twintig duizend die nog geen onderscheid kennen tusschen hun rechter en linker hand."* Het is onbekend welken leeftijdsgrens Oud-Israël daarvoor stelde, doch men mag, daarvan uitgaand, aannemen dat het geheele getal der inwoners zeker op 600.000 moet worden geschat. En Gods barmhartigheid strekt zich nog verder uit dan over de menschen. Ook het stomme vee — de tegenstelling tusschen God en Zijn profeet wordt nog grooter — gaat Hem ter harte. Geen woord van direct verwijt is tot Jona gericht en toch vernietigender kon het niet, en wij mogen veilig aannemen, dat Jona op dit oogenblik liever zou behoord hebben tot de door hem verworpen Ninevieten dan zoo in zijn jammerlijke armoede aan zich zelf ontdekt te worden.

MICHA.

INLEIDING.

Van dezen profeet kent de doorsnee Bijbellezer van zijn Zondagschooltijd af de Kerst-voorspelling 5 : 1 v. „En gij Bethlehem-Efratha, kleinste onder Juda's geslachten . . . ." Later trof hem het schoone woord uit 6 : 6 „Waarmede zal Ik den Heer tegemoet treden en mij bukken voor „den hoogen God . . . ."? voorts de prachtige spreuk 4 : 1—5 „In het „laatst der dagen zal het geschieden, dat de berg van het huis des „Heeren uitsteken zal boven de hoogste bergen en verheven zijn boven „de heuvelen en volken zullen derwaarts stroomen . . . ." enzv., en ten slotte herinnert hij zich misschien ook voornamelijk uit Jer. 26, hoe deze profeet eens voorspeld heeft, dat „Sion als een akkerland zou worden omgeploegd en de tempelberg tot een met struikgewas overgroeide hoogte". Maar meer weet men gewoonlijk van Micha niet af, niet, wanneer hij optrad, waar hij thuis hoorde, onder welke omstandigheden, tot welke hoorders hij zich richtte, wat de eigenlijke inhoud van zijn prediking was. En men weet dus ook niet voor welke moeilijkheden van allerlei aard een uitlegger van zijn geschrift wordt geplaatst. Enkele mogen reeds aanstonds worden genoemd. Hoe kon Micha ter zelfder tijd, dat Jesaja de onschendbaarheid van Jerusalem verkondigt (Jes. 29 : 5—8, 37 : 21—29) verzekeren, dat deze stad een puinhoop zou worden en nog vreemder, hoe kon deze zelfde profeet daarop onmiddellijk, d. i. zonder eenigen overgang, laten volgen: „eens zal Jahwe's tempelberg aan de spits der bergen staan en alle volken derwaarts stroomen"? Eveneens hoe kon Micha, voor wien evenals voor zijn tijdgenoot Jesaja, Assur de vijand is, door wien het gericht wordt voltrokken (5 : 4 v.) in 4 : 10 aankondigen, dat de dochter Sions „naar Babel komen zal en daar bevrijd worden"? en wederom hoe kon deze profeet in 4 : 6 „te dien dage, spreekt Jahwe, zal Ik het kreupele thuis brengen, het verjaagde herzamelen" uitgaan van de onderstelling, dat Juda reeds in ballingschap vertoeft? Het is dus waarlijk geen wonder en allerminst toe te schrijven aan een ziekelijke neiging om overal maar tegenstrijdigheden in den Bijbel te ontdekken, wanneer een aantal onderzoekers tot de gevolgtrekking komen, dat ons boek Micha geen oorspronkelijke

eenheid vormt doch een samengesteld geschrift is, allereerst van een kern: „profetieën van Micha" en verder van een reeks godsspraken, waarvan de herkomst vergeten was, doch welke men aan Micha heeft toegeschreven, in alle gevalle aan zijn profetieën toegevoegd. Zij, die er aldus over oordeelen, en derhalve de eenheid prijsgeven, beroepen zich allereerst op Jer. 26 : 18. In 't begin van Jojakims regeering loopt Jeremia groot gevaar gesteenigd te worden, omdat hij den ondergang van stad en tempel had voorspeld. Ter nauwer nood weten eenigen van de oudste en meest gezaghebbende omstanders dit te voorkomen door een beroep op de soortgelijke voorspelling van Micha den Morasjtiet in de dagen van Hizkia, en zij halen deze voorspelling aan met precies dezelfde woorden zooals zij in Micha 3 : 12 staat opgeteekend. Daaruit blijkt, huns inziens, dat dit vs., d. w. z. dit Hs. 3 eens het oorspronkelijk geschrift van Micha besloot, anders hadden de verontwaardigde priesters en profeten, die toch niet minder op de hoogte zullen zijn geweest met de godsdienstige geschriften huns volks, onmiddellijk kunnen antwoorden: lees één regel verder, daar verneemt gij juist het tegenovergestelde. Maar, neen, het argument der oudsten blijkt afdoende; Micha's getuigenis was dus gerichtsprediking en dat alleen; ergo, zij eindigde met Hs. 3. Vervolgens plaatst Micha 4 : 1—4 voor het verrassende feit, dat deze vss. over den dag, dat Jerusalem eens het geestelijk middenpunt en de centrale aantrekkingskracht van alle volken zal zijn, letterlijk ook gevonden worden in Jes. 2 : 1—4. Hoe is dat te verklaren? Er zijn vier mogelijkheden.

a. Jesaja heeft dit van Micha overgenomen, doch van den Koning der profeten is dat niet zeer waarschijnlijk en het opschrift Jes. 2 : 1, sluit dit uit.

b. Micha ontleende het aan zijn grooten tijdgenoot, doch Micha heeft deze godsspraak volledíger dan Jesaja en deze mogelijkheid vervalt dus ook.

c. Beide profeten ontleenden het aan een derde, wat vooral bij Jesaja gelet op het opschrift aldaar, op bezwaren stuit.

d. Verzamelaars, anders gezegd, bewerkers der profetische geschriften kenden volkomen te goeder trouw deze godsspraak, waarvan de herkomst onzeker was toe de een aan Jesaja, de ander aan Micha. Natuurlijk kan daaraan reeds een dubbele mondelinge traditie zijn voorafgegaan, welke eveneens dubbel schriftelijk is vastgelegd. De laatste verklaring schijnt ons de meest aannemelijke, maar dan brengt zij ook het bewijs, dat aan Micha's oorspronkelijke profetie een en ander is toegevoegd geworden en, dit eenmaal toegestemd, moet men met de mogelijkheid rekening houden, dat dit op grooter schaal is gebeurd en dan denken wij aanstonds aan het reeds even genoemde 4 : 6 v. waar van een „herzamelen" van het verstrooide Israël wordt gesproken. Dit zou nog kunnen slaan op het sinds 721 voor een groot deel weggevoerde tienstammenrijk, doch in 4 : 10 wordt van Babel als het oord den ballingschap gewaagd en

dus kan slechts de ramp van 586 zijn bedoeld, doch hoe is dit voor Micha's pen aan te nemen? Men kan antwoorden: waarom kan God, als Hem dat behaagt, dat niet aan Micha hebben geopenbaard? en zeker, wanneer men een dergelijk mechanisch inspiratiebegrip huldigt, is dat het einde van alle tegenspraak. Doch het profetisch getuigenis wordt dan wel echt mechanisch, het wortelt niet in het eigen heden van den profeet en wordt daardoor voor hem zelf en zijn hoorders onverstaanbaar. Wat hebben Micha's tijdgenooten aan een voorspelling van een zoodanig concreet feit, welke pas over 150 jaar in vervulling zal gaan? Zij die laatstgenoemde vss. voor Micha trachten te handhaven, schrappen Babel als glosse, doch dat is in een samenhang welke reeds in dezelfde richting wijst, al te gemakkelijk. Nu kan men zich voor dit gebrek aan samenhang, zelfs voor het voorkomen van oogenschijnlijke tegenstrijdigheden, beroepen op den langen duur van Micha's profetische loopbaan. Het opschrift zegt dat „het woord van Jahwe tot Micha kwam in de dagen van Jothan, Achaz en Hizkia", koningen van Juda. Helaas is de chronologie juist van deze drie koningen vrij onzeker. Jotham regeerde (vgl. R. Kittel, Gestalten und Gedanken in Israël, 2e dr. bl. 532) van 739—734, Achaz van 734—719. Hizkia van 719—691. In allen gevalle betreft het een groot aantal jaren. De inhoud van dit geschrift stemt daarmee overeen. In 1 : 6 v. wordt aan Samaria de ondergang aangezegd, dit brengt dus vóór 722.

Jer. 26 : 18 bevestigt, dat Micha onder Hizkia heeft geprofeteerd en de daar uit Micha 3 : 12 aangehaalde voorspelling van Jerusalem's algeheele verwoesting houdt misschien verband met Sanherib's onheilspellenden veldtocht in 701, toen alle steden van Juda reeds waren ingenomen, Jerusalem alleen nog stand hield. Aangezien derhalve Micha's prediking zich over een lange reeks jaren uitstrekt en de omstandigheden in die uiterst bewogen tijden zich herhaaldelijk wijzigden met 't gevolg, dat ook de stemming van Micha's tijdgenooten uit den aard der zaak voortdurend afwisselde, ligt het voor de hand, dat zijn prediking daarmee direct verband hield, want de profetie is geen star systeem, dat met de werkelijkheid geen rekening houdt doch een levend Godswoord, dat aansluit aan het heden van spreker en hoorders. Alleen is jammer, dat, afgezien van het opschrift, nergens in het heele boek ook maar één aanwijzing te vinden is naar aanleiding waarvan en dus wanneer die en die bepaalde godsspraak gehouden is. Het eenige wat wij weten is, dat in het algemeen de jaren door 1 : 1 aangegeven een sterk bewogen tijd uitmaakten en het is zeker geen toeval, dat juist toen twee profeten werden geroepen om Gods licht daarover te laten vallen. Het zijn de jaren, waarin de ondergang van het tienstammenrijk, tot dusver als het eigenlijke Israël aangemerkt, zijn beslissing tegemoet gaat. Natuurlijk had dit zijn directen terugslag op Juda. De band van stamverwantschap,

geloof, geschiedenis bestond en bleef bestaan. Juda leefde min of meer in de schaduw van Efraim. Zoo nauw was het gevoel van samenhoorigheid, dat Amos, de Judeeër, zich geroepen ziet om in Efraïm te profeteeren. Maar dan ligt het voor de hand, dat wat in en met Efraïm gebeurde van onmiddellijke beteekenis was voor Juda en dat de diepere geesten hier met de grootste belangstelling en zorg gadesloegen wat zich in het broederrijk afspeelde. Ongetwijfeld hebben Jesaja en Micha de profetieën van Amos en Hosea gekend. In welken anderen kring van lezers kan men zich die denken? Zij moesten bij hen en vele anderen de vraag wakker roepen: „en Juda dan?!" ons eigen volk en rijk? Wat heeft dat te wachten, wat is er te doen om te voorkomen dat gansch Israël te gronde en zijn roeping verloren gaat?

Is het opschrift juist, dan heeft Micha ook meegemaakt den Syrisch-Efraïmietischen oorlog die onder Achaz losbrandde. Hoe kritiek deze koning den toestand achtte, blijkt uit Jes. 7. Jesaja's vermaning om alles in Gods hand te stellen en in dit vertrouwen af te wachten slaat Achas in den wind. Hij riep Assurs hulp in, d. w. z. werd een vasal van Assur en scheen daarmee een verstandige zet te hebben gedaan. Alleen, deze afwending van het uitwendig gevaar bracht een veel grooter geestelijk gevaar mee. Assurs bescherming te genieten sloot in Assurs goden te huldigen, dus naast Jahwe te vereeren. Achaz schikt zich daarin zonder bezwaar; hij was aanstonds bereid een altaar naar het model van dat van den koning van Assur te laten maken, liet het in den voorhof van Jerusalems tempel opstellen om daarop te offeren, nl.. aan de goden van zijn opperheer. Zoo vergreep hij zich aan Israëls eerste en voornaamste geloofsartikel: „geen andere goden naast mij". En het was diezelfde Achaz, van wien 2 Kon. 16 : 3 meedeelt, dat hij het gruwelijk kinderoffer in Israël in zwang bracht „naar de afschuwelijke praktijken der volken, die Jahwe voor de Israëlieten uit had verdreven." En ja, was eenmaal losgelaten wat Israëls bijzonder karakter uitmaakte, dan was in zulk een polytheïstische omgeving de deur opengezet voor allerlei afgodische opvattingen en praktijken, en hoe zeer zulk synkretisme tot in zijn laagste vormen bij Israël had voortgewoekerd, blijkt ten duidelijkste uit de schildering door Micha's tijdgenoot Jesaja van den toestand zijner dagen in Jes. 2 en 3 gegeven: — zilveren en gouden afgoden in overvloed (Jes. 2 : 20) en wat veel erger is, het land overstelpt met tooverij (2 : 5). Magie is in de antieke wereld de groote concurrente en tegelijk het bederf van ware religie. Want door de magie meent de mensch God te kunnen dwingen om zijn wenschen te vervullen. Men wendt zich tot die personen, welke geacht worden de middelen en wijzen te kennen, waardoor men de Godheid noodzaakt zich te openbaren. De rollen worden zoodoende omgekeerd. God wordt gemaakt tot dienaar van den mensch. Zijn gunst is niet afhankelijk van een wandel naar

Gods heiligen wil maar van tooverspreuken en praktijken. De Babylonische godsdienst is ten slotte opgegaan en ondergegaan in magie.

Intusschen is door Achaz' politiek het gevaar door een noodsprong voor het oogenblik afgewend. In het tienstammenrijk echter zet zich de ontbinding voort. In 721 valt Samaria na een driejarig beleg en zoo stellen de feiten Amos, eens door den opperpriester Amasia het land uitgejaagd en Hosea, door zijn tijdgenooten belaagd en uitgelachen, in 't gelijk. Als oorzaak van zulk een einde hadden deze profeten aangewezen den verdorven eeredienst, de ontaarde rechtspraak, de onrechtvaardige, onbarmhartige maatschappelijke toestanden, en God had op het getuigenis Zijner dienstknechten het zegel gezet. Moest dit alles niet voor Juda een spiegel zijn? Zeker is dit voor Micha aanleiding geweest zijn stem te verheffen (1 : 5 v.). Onder den indruk van wat met Efraïm was gebeurd, is ongetwijfeld ook Hizkia overgegaan tot die hervorming van den eeredienst waarvan 2 Kon. 18 : 4 v. en 22 gewaagt.

Intusschen blijft het stormen in Klein-Azië. Assur was een harde, meedoogenlooze meester „Zooals iemand een nest met eieren leegraapt" zoo harteloos handelt Assur met de volkeren, schrijft Jesaja 10 : 5—19. Begrijpelijk derhalve, dat telkens weer pogingen opduiken om zich aan dien greep te ontworstelen. Zoo wordt reeds spoedig volgens de Assyrische inscripties na Samaria's val een nieuwe opstand georganiseerd, waarvan in 't Noorden Hamath bij Damaskus het centrum is, in 't Zuiden Gaza onder Koning Hanno. Ongetwijfeld is ook Hizkia aangezocht om mee te doen; van Egypte's hulp had men zich reeds verzekerd. Gelukkig houdt Hizkia zich afzijdig. Sargon grijpt onmiddellijk in en drukt naar Assyrisch recept den opstand den kop in . Desniettemin blijft het in Palestina gisten. Sargon bericht, dat in 711 een nieuwe poging is gedaan, thans van uit Asdod als centrum. Door de hulp van Egypte in 't uitzicht te stellen had men de Zuid en Palestijnsche staten en daaronder volgens Sargon ook Juda weten te bewegen zich aan te sluiten. In Hs. 20, waar Asdods belegering en inname uitdrukkelijk wordt vermeld, waarschuwt Jesaja met woord en daad tegen het zich laten meeslepen door het vertrouwen op Egypte.

Naar allen schijn is Juda nog intijds tot bezinning gekomen; althans, terwijl Asdod wordt gestraft met wegvoering, bericht noch het O. T., noch Sargon van een strafexpeditie tegen Juda. Toch kan dit zich niet rustig houden. In 705 stierf Sargon, waarschijnlijk vermoord. Een troonsverwisseling onder zulke omstandigheden, waarbij in het overheerschende land zelf woelingen zijn uitgebroken, is voor onderworpen volken steeds een onweerstaanbare verlokking om nu het juk af te schudden. Ook Merodach Baladan, onderkoning van Babel neemt thans zijn kans waar en slaagt. De gezanten, door hem vl. 2 Kon. 20 uitgezonden om Hizkia met zijn herstel geluk te wenschen, koesteren zulk een belangstelling

voor Hizkia's tuighuizen, dat de werkelijke bedoeling al te duidelijk doorschemert. Hizkia wordt gepolst over een gemeenschappelijk verzet. Sidon is er reeds voor gewonnen, Askalon en Ekron eveneens en Egypte stookt het vuur aan. Jesaja, op zich zelf alles behalve een bewonderaar of vriend van Assur, tracht koning en hof te bewegen zich daarmee niet in te laten en vooral niet op Egypte te rekenen, maar zich rustig te houden en het alles in Gods hand te leggen (Jes. 30). De zuiging van alle kant trekkend is Hizkia klaarblijkelijk te sterk geweest. Hij doet mee, met als resultaat dat Sanherib (705—681), na in eigen land orde op de zaken gesteld te hebben, optrekt tegen de opstandelingen en bloedig wraak neemt. O. a. bericht hij, dat hij Hizkia den Judeeër 46 vaste steden en dorpen had afgenomen, 20 150 gevangenen had samengeraapt en Hizkia zelf in Jerusalem opgesloten als een vogel in een kooi. Opmerkelijk is, dat hij niet bericht, wat het voornaamste zou zijn geweest, dat hij Jerusalem heeft ingenomen. Dat is hem dus niet gelukt. 2 Kon. 18 en 19 vullen prachtig aan wat Sanherib verzweeg. Deze heeft voor Jerusalem het hoofd gestooten, en dat tegen aller verwachting in behalve van den profeet. Deze heeft, terwijl ieder in Jerusalem, de koning in de eerste plaats, radeloos en wanhopig was, in den naam des Heeren verzekerd, dat Jerusalem zou behouden blijven — en het bleef behouden! Jesaja besefte, dat, wanneer thans reeds Jerusalem eenzelfde lot zou treffen als Samaria, de naam van Israël van den aardbodem zou worden weggevaagd en Israëls roeping afgesneden. In dezen crisistijd bij uitnemendheid treedt ook Micha op. Helaas weten wij van hem zoo goed als niets, alleen dat hij „de Morasjtiet" wordt genoemd d. i. de man uit Moresjeth-Gath (1 : 4) en dit zal er nog wel bijgevoegd zijn om hem te onderscheiden van Micha ben Jimla, die 150 jaar vroeger onder Achab optrad (1 Kon. 22). Dat is alles; niet eens wordt er aan toegevoegd, wiens zoon hij is. Hij is dus feitelijk een totaal onbekende figuur voor de Jerusalemmers, iemand zonder geloofsbrieven behalve dien eene voor hem zelf beslissende: de wetenschap door God gezonden te zijn. Uit die bijvoeging: de Morasjtiet valt af te leiden, dat hij, evenals Amos een man van het land is. Dat oefende invloed op zijn geestesgesteldheid. Gewend aan de zooveel eenvoudiger, ingetogener levensopvattingen van het platte land is zijn zedelijk oordeel niet afgestompt door wat nu eenmaal in de groote stad gewoonte is en niet zoo nauw genomen wordt. Als de onomkoopbare getuige van recht en gerechtigheid treedt hij op.

Uit den aard der zaak zet een stad als Jerusalem den stempel op heel het volksleven. Wat hier gedacht en gedaan wordt geeft den toon aan — dit heeft Micha heel goed begrepen en gezegd ook. „Wat is — vraagt hij in 1 : 5 — „het misdrijf van Jakob" en het antwoord luidt: Samaria; „wie de zonde van Juda? Jerusalem". En wanneer straks het dreigend voorbeeld van Samaria vruchteloos aan Jerusalem voorbij-

gaat, wanneer dit des profeten getuigenis beantwoordt met zulke holle woorden als in 2 : 6 „maar is het huis Jakobs dan verstooten" Is Jahwe „mismoedig geworden? Brengt niet Zijn woord Israël geluk aan?" dan bewijst dit wel, hoe hopeloos de toestand is geworden en kan het niet bevreemden, dat Micha geen andere uitkomst ziet dan ondergang. Wat heeft Jahwe aan een volk, dat Hem niet slechts niet eert doch te schande maakt? „Sion zal omgeploegd. Jerusalem een puinhoop worden" 3 : 12!

Er bestaat in de waardeering van Jerusalem verschil tusschen Jesaja en Micha. Jesaja is er geboren en getogen. Hier ontving hij zijn roeping, in den voorhof des tempels. Hoe zeer hij de goddeloosheid zijner bewoners even scherp ziet en geeselt als Micha. (Jes. 1), toch blijft voor hem Jerusalem door zijn historie, zijn tempel, zijn Davidisch Koningshuis de stad Gods, waarvan hij zelfs in het critiekste oogenblik durft verzekeren, dat zij niet zal vallen in de hand van Assur (2 Kon. 19 : 5—7) vgl. Jes. 28 : 6 „daarom zoo zegt Jahwe: zie Ik leg in Sion een steen, een kostelijken hoeksteen . . . ." Beide profeten zijn in 't gelijk gesteld geworden. Jesaja, die reeds blijkens den naam aan zijn oudste kind gegeven: Sjĕaar Jasjoeb = „een rest bekeert zich", even goed een zwaar gericht verwacht, is overtuigd, dat het uur thans nog niet is geslagen. Er moet eerst een kern, een geestelijk Israël gevormd worden, dat dit gericht zal kunnen overleven. Micha heeft goed gezien, dat een zoodanig Jerusalem als zijn oogen aanschouwden voor God niet kon bestaan, en het jaar 586 heeft op zijn woord het zegel gezet. Zou het daarmede voor Micha uit zijn geweest? Zou hij geen toekomst-verwachting hebben gekend, enkel aangenomen dat Israël geschrapt, voorgoed geschrapt was uit Jahwe's boek (Ex. 32 : 32 v.)? Volgens sommigen inderdaad. Jeremia's tijdgenooten, beweren zij, kennen alleen een Micha, die den ondergang predikte (Jer. 26 : 18). Dat is echter onbewezen en nooit te bewijzen. Jeremia's verdedigers halen zeer zeker een godsspraak van Micha aan, welke op dat pas als argument kon dienen, maar dit kan onmogelijk beslissend zijn voor wat Micha nog meer in zijn lange profetische loopbaan kan hebben gezegd of niet gezegd. Zielkundig is het reeds weinig waarschijnlijk, dat een profeet alleen maar geroepen zou worden om den ondergang van Israël aan te kondigen. Welk nut heeft zulk een enkel negatieve boodschap? (vgl. T. en U. Amos, blz. 31). Het is ook niet waarschijnlijk, dat Micha onbekend zou zijn gebleven met wat zijn groote medestander Jesaja in dezen meer dan eens had voorspeld.

Trouwens het boek Micha biedt heilsvoorspellingen genoeg; alleen, wij wezen reeds op de moeilijke vragen, die hier zich vanzelf opdringen en welke in Uitleg nader onder de oogen gezien zullen worden.

Is Micha in 't openbaar opgetreden? De herhaalde aanhef: „hoort" 3 : 1, 6 : 1, 6 : 9 laat geen andere gevolgtrekking toe. En dan natuurlijk opgetreden te Jerusalem. Spreekt hij in 3 : 9 „de hoofden van het huis

Jakobs" aan, dan kan hij die moeilijk ergens elders aantreffen dan in de hoofdstad. Bovendien het gemis aan samenhang, afgezien van Hs. 1—3, het ontbreken van eenige indeeling doet vermoeden, dat Micha zijn godsspraken niet van den beginne heeft opgeteekend doch dat zij later zijn samengevoegd, los naast elkaar zijn geplaatst. Als profeet vertoont Micha de grootste overeenkomst met Amos. Hij ziet met dezelfde oogen, spreekt dezelfde taal. Zonder aanzien des persoons en met gevaar voor zijn eigen leven legt hij de zonden en wonden van het volksleven bloot. In de eerste plaats richt hij zich tot de leidende personen. De machthebbers buiten hun positie uit om zich op schandelijke wijze te bevoordeelen. Een onverzadelijke landhonger drijft hen; „zij begeeren akkers en rooven ze, huizen en nemen ze weg" (2 : 1); dezelfde klacht als in Jes. 5 : 8. Wanneer deze dingen onbeschaamd geschieden, is dat het beste bewijs, dat Jahwe een ijdele klank geworden is in Israël, niet meer de levende God. Wetsovertreding in onze maatschappij kan worden opgevat als verzet tegen een voorschrift door een toevallige meerderheid in het parlement opgelegd. Voor Israël is de wet uitdrukking van Jahwe's wil, wetsschennis derhalve een hoonen van Jahwe, bewijs dat men met Hem geen rekening houdt. In de Israëlietische samenleving moest dat de grootste ontwrichting meebrengen, de deur open zetten voor rechtsverkrachting, afpersing enzv.

En dan pakt de profeet de rechters, profeten en priesters aan, de personen die in de kerkelijke samenleving dikwijls het meest ontzien worden. Waren dezen maar trouw geweest aan hun roeping! Helaas „hun hoofden spreken recht voor geschenken, hun priesters geven voor-„lichting om loon, hun profeten zeggen waar voor geld." Ja vooral deze laatsten, die in de eerste plaats als tolken van Jahwe geroepen waren om te handelen naar het fiere woord van des profeten naamgenoot uit 1 Kon. 22 : 14: „Zoo waar Jahwe leeft, wat Jahwe mij zal „zeggen, dat zal Ik spreken," praten hun broodheeren naar den mond. „Als hun tanden wat te bijten krijgen, dien kondigen zij vrede aan" maar anders, o wee! Hoe is Israël zóó gezonken, dat de eerste eischen van recht en humaniteit zoo met voeten worden getreden? Voor den profeet is dat geen geheim. Israëls geloof is ontaard, ontkracht. Zij begrijpen niet wat het meebrengt: volk van Jahwe te zijn. Hun is dat enkel waarborg van een goed en rustig bestaan. Dat is Jahwe aan zich zelf en Zijn volk verplicht. Vandaar dat, wanneer de profeet in 2 : 1—5 dreigt met een zeer zwaar gericht, zij daarop reageeren met de tegenwerping, dat men zulke dingen in Jahwe's gemeente niet mag zeggen (2 : 6 v.). Hilbrandt Boschma geeft dat in zijn „Heldengestalten", ofschoon etymologisch niet in den haak, teekenend aldus weer: „foeter toch zoo niet, smalen zij, tegen zulke dingen behoort men zoo niet te foeteren." Hun sterkste veroordeeling ligt in hun verwonderde vraag:

„is dan het huis Jakobs vervloekt? Is Jahwe niet lankmoedig"? Verwacht nog eens iets van een volk, van een gemeente, welke zoo denkt. Hier is het zout smakeloos geworden. Die hopelooze zielsgesteldheid constateert Micha nog eens heel scherp in het boven reeds aangehaalde 3 : 11, terwijl de profeet moet vervolgen: „toch steunen zij op Jahwe, zeggende: „Jahwe is immers in ons midden". Maar Jahwe in zijn midden te hebben wil zeggen: een „verterend vuur" in zijn midden te hebben. Dat besef is echter ten eenemale zoek, het besef door den dichter van Ps. 15 zoo klaar onder woorden gebracht: „Jahwe, wie mag vertoeven „in uwe tent, wie wonen op uwen heiligen berg? Die onberispelijk van wandel en rechtschapen van gedrag is . . . ."

Israëls geloof werkt thans het tegenovergestelde uit: valsche gerustheid. Zijn dienen van Jahwe is enkel eeredienst geworden, gaat op in uitwendige vormen. Wanneer Israël toch, voor een oogenblik geroerd door Jahwe's klacht en aanklacht in 6 : 3 v. „Mijn volk, wat heb Ik u gedaan, waar„mede heb Ik u vermoeid? Ik heb u opgevoerd uit Egypte, uit het slavenhuis verlost" tot nadenken komt en vraagt wat Jahwe dan eigenlijk van Zijn belijders verlangt, en voortgaat met de opsomming: „zal ik Hem tegemoet treden met brandoffers, met één-jarige kalveren . . . . zal ik mijn eerstgeborene geven voor mijn misdrijf"? dan blijft in zijn beste oogenblikken Israël nog gevangen in dat uitwendige, offers, meer offers, steeds kostbaarder offers. Jahwe kan en moet omgekocht worden met geschenken. Niet onwaarschijnlijk heeft Hizkia's hervorming ondanks de beste bedoelingen deze noodlottige beschouwing in de hand gewerkt. juist zooals honderd jaar later Josia's hervorming dezelfde averechtsche uitwerking zou hebben vgl. Jer. 7: „des Heeren tempel is hier, hier" — en nu is aan Jahwe's eisch voldaan en daarmee Juda's veiligheid gewaarborgd. „Stelen, doodslaan, echtbreken, valsch zweren, aan den Baäl offeren, andere goden dienen" dat alles heeft plaats en inmiddels gaat Israël op naar Jahwe's huis en zegt zelfvoldaan: „wij zijn gered, het is in orde, des Heeren tempel is hier", Jer. 7 : 9 vv. Is Micha, omdat hij de godsdienstige en maatschappelijke misstanden zoo scherp ziet en veroordeelt tot de moralisten, de zedemeesters te rekenen, die tevreden zijn, wanneer, afgezien uit welk motief, de wetten maar geëerbiedigd worden, de maatschappij ordelijk verloopt en geen openbare ergernissen in 't oog springen? Wij wezen er reeds op, dat deze profeet de oorzaak van het verderf heel wat dieper zoekt. Voor hem ligt zij in de ontaarding van Israëls geloof. Dat komt nergens duidelijker uit dan in het schoonste en diepste woord door den profeet gesproken, in 6 : 6 v. Op de juist aangehaalde vraag: „waarmee zal ik den Heer tegemoet treden"? door Israël zoo opgevat in den zin van offers, steeds meer offers, antwoordt de profeet met één enkelen zin: „U is bekend gemaakt, o mensch! wat „goed is en wat Jahwe van u vraagt, wat anders dan recht en gerechtig-

„heid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met uw God." De vraag, die Israël zich zelf hier stelt, stelt elk menschenkind dat God zoekt: wat moet ik doen om zalig te worden? En zij is volkomen gerechtvaardigd. Godsdienst is geen sentimenteele stemming maar in waarheid „dienen" van God, Hij legt beslag op heel den mensch, zijn hart, zijn wil, zijn daad. Micha's antwoord is klassiek. Het vat wat alle profeten in de kern hebben gezegd of nog zouden zeggen, in één wonderbaren volzin samen, die heden even nieuw is als toen hij voor het eerst werd geformuleerd. Het is geen werkgerechtigheid, welke de profeet hier eischt, hij is geen voorlooper der Farizeeërs; zijn volk vraagt wat het moet *doen* — en daarop slaat Micha's antwoord, en dan is het duidelijk, dat het voor hem niet voldoende is recht en gerechtigheid te beoefenen omdat dit nu eenmaal voorgeschreven is, maar „recht en vroomheid *lief te hebben*" en ootmoedig te wandelen met uw God. Op de gezindheid komt het aan en de juiste gezindheid wordt gewekt en gewerkt door het laatste, den ootmoedigen wandel met God, dat is een verkeer met God in het besef van Gods hoogheid en heiligheid, van eigen afhankelijkheid en zondigheid, maar ook van een hartelijk vertrouwen en een eerbiedige gehoorzaamheid. Men heeft dit schoone woord aan Micha ontzegd. Waarom? Ja, indien men gelijk Marti, voorop stelt, dat oorspronkelijk zijn profetieën eindigden bij 3 : 12, zal men daartoe automatisch besluiten, doch wij wezen er reeds op, dat dit een onbewezen en onbewijsbare stelling is. Wil men werkelijk dit almede diepste woord uit het gansche O. T. aan den een of anderen onbekenden glossator toeschrijven? Wie dàt te zeggen heeft en het zóó weet uit te drukken, die heeft meer te zeggen gehad en zou niet zoo'n enkelen zin bij een vreemden profeet hebben ondergeschoven. Het sluit bovendien aan bij Micha's geheele geesteshouding. Wie zoo den eeredienst zijner dagen veroordeelt, zoo de uitwendige belijdenis van Jahwe met haar valsche gevolgtrekkingen aan de kaak stelt, die moet de vraag verwachten, welke inderdaad ook is gesteld; maar wat verlangt Jahwe dan? en die moet ook een antwoord hebben, en dat antwoord kan, eerder dan bij iemand anders, bij den profeet Micha luiden zooals het luidt in dat onvergetelijke 6 : 7.

Het zal den lezer misschien bevreemden, dat Micha niet zooals de andere profeten, Amos, Jesaja, Jeremia spreekt van een bepaald uur zijner roeping, evenmin van visioenen die hem ten deel zijn gevallen. Waarschijnlijk heeft hij, gezien zijn oordeel over het gros der profeten zijner dagen, zelfs den schijn willen vermijden met hen op één lijn te staan, evenals Amos in 7 : 14. Maar hij is zich toch wel zeer sterk bewust gezonden te zijn. Hij trekt een scherpe scheidslijn tusschen zich zelven en de hof- en broodprofeten (2 : 4, 3 : 5 vv.), vooral in 3 : 8, waar hij in tegenstelling met hen, die den menschen naar den mond praten, verklaart: „Ik daarentegen ben door den geest des Heeren vol kracht en gerechtigheid

en sterkte". Dat is de taal van een fieren geest, van een die het tegen de gansche wereld durft opnemen, omdat hij zich weet in den dienst van den Almachtige. Het boek der Koningen gewaagt van hem niet, misschien stond hij voor dezen geschiedschrijver te zeer in de schaduw van zijn tijdgenoot Jesaja. Maar dat zijn stem niet te vergeefs geklonken heeft, bewijst reeds Jer. 26 : 18 en dat zijn woord is blijven leven bij degenen die „verwachtende waren Israëls vertroosting" Matth. 2 : 5 vv.

De opteekening. Met zekerheid is hier over het door wie, wanneer, naar welk motief weinig te zeggen. Alleen is uit 3 : 1 „maar ik zeide" met recht af te leiden, dat de profeet zelf verslag geeft van zijn bevindingen, dus dat hij zelf in alle gevalle wat volgt heeft opgeteekend, maar dan natuurlijk ook meer, ook wat daaraan voorafgaat, anders zou dat „en ik zeide" in de lucht hangen. Dit sluit echter niet in, dat alle zeven hoofdstukken uit zijn pen zijn gevloeid. Wij herinneren slechts aan Jer. 51 : 64. De inhoud van onderscheidene gedeelten is van dien aard, dat gegronde twijfel aan hun oorspronkelijkheid oprijst. Een bepaalde indeeling naar chronologische volgorde is moeilijk aan te geven. In het geschrift zelf zijn nergens directe aanwijzingen te vinden, wel enkele indirecte. Zoo wordt in 1 : 6 v. Samaria's ondergang voorspeld, is dus nog geen feit. Dit brengt tot vóór 721. Aan den anderen kant wordt in 4 : 6—8 de wegvoering, de verstrooiing ondersteld, de terugkeer aangekondigd. Volgens 7 : 7—15 is Jerusalem gevallen, haar muren liggen in puin, maar de dag komt, waarop deze zullen worden herbouwd. Hier wordt dus van feiten uitgegaan. Alleen zou het de vraag kunnen zijn of mogelijk de wegvoering van het tienstammenrijk is bedoeld. In dat geval zou de herkomst voor Micha zijn te handhaven. Doch dit wordt wel buitengesloten door het feit, dat Micha zich richt tot Juda en Jerusalem. Bovendien voorspelt 4 : 12, dat de dochter Sions (vs. 10) naar Babel zal weggevoerd worden en dat is beslissend. Men kan deze bewijsvoering wraken door te betoogen dat, als het Gode behaagt zulke bepaalde feiten honderdvijftig jaren te voren aan een profeet te openbaren, wij Hem in dezen geen wetten kunnen voorschrijven. Inderdaad, doch dan zou men ook verwachten dat *alles* in den toekomenden tijd was medegedeeld. Maar de zaak is deze, van de verstrooiing enz. wordt *als feit uitgegaan*, de terugkeer, de opbouw wordt *voorspeld*. Men kan ook deze moeilijkheid op zij schuiven door te beweren: „de profeet verkeert ideëel reeds in die dagen, hij ziet reeds de werkelijkheid voor zich", doch wederom waarom dan slechts een deel dier werkelijkheid? Bovendien welk nut heeft dergelijke mededeeling van datgene wat geheel buiten hen zelven omgaat voor den profeet zelven en zijn hoorders? Heeft God niet op het juiste oogenblik profeten als Jeremia en Ezechiël geroepen om Zijn woord over te brengen aan diegenen, die er direct bij betrokken waren? Men zie verder bij Uitleg.

Wij houden dus bij Uitleg gedurig rekening met de mogelijkheid, dat jongere eschatologische uitspraken in dit geschrift zijn opgenomen, al is het dikwijls ondoenlijk een preciese dateering aan te geven. Zulke onzekerheid bestaat echter niet ten opzichte van Hs. 1—3. Nagenoeg alle uitleggers zijn er het over eens, dat wij in deze Hss., enkele toevoegsels daargelaten, de eigen godsspraken van den profeet bezitten. Zij vormen ook duidelijk een eenheid en eindigen met de aankondiging van den onherroepelijken ondergang, welke Jerusalem wacht. Zij moeten dateeren uit vóór 721. Hoe lang daarvóór, is minder gemakkelijk te bepalen. Zij vormen het begin van Micha's geschrift en daarin is zeker wel een juiste traditie bewaard. Het meest pleit er voor te denken aan den regeeringstijd van Achaz. Men kan bezwaarlijk aannemen, dat Hizkia zulke maatschappelijke ongerechtigheden liet voortwoekeren als Micha teekent, òf hij moest een heel ander man zijn geweest dan 2 Kon. 18 : 3—7 aangeeft. Op deze Hoofdstukken volgt nu zonder eenigen overgang de schoone voorspelling van Jerusalems heerlijke toekomst, die wij na het finale gericht van 3 : 12 zeker hier niet zouden verwachten. Welke reden desniettemin den bewerker noopte te rangschikken gelijk hij deed, zie men bij Uitleg. Voor welke vragen voorts deze godsspraak, welke ook in Jes. 2 : 2—4 gevonden wordt plaatst, merkten wij reeds Inl. blz. 103 op. Met dit Hs. 4 beginnen, door al de volgende heen, de problemen van dateering, herkomst enzv. tot het einde toe. Echte profetieën en jongere godsspraken staan door elkaar heen. Wel is meermalen een verband gelegd, doch deze bestanddeelen als een oorspronkelijk geheel te beschouwen gaat bezwaarlijk Zoo schijnt ons de herkomst van 5 : 9—13 van Micha niet te betwijfelen. Dat in het door zoo zwaar gericht heen gegane Jerusalem van na de ballingschap afgoderij, beeldendienst, toovenarij nog zóó zouden bloeien als in deze vss. wordt verondersteld, is ondenkbaar; evenmin, dat de Persische of welke andere overheerscher ook zou dulden, dat Jerusalem zulk een arsenaal van strijdwagens er op na hield. Deze vss. behooren daarom klaarblijkelijk tot ongeveer denzelfden tijd als Hs. 1—3. Ook Micha 6 : 1—8 handhaven wij met nadruk als van Micha afkomstig. Daarnaast en daartusschen staan echter andere gedeelten, waarvan dit ons niet mogelijk is, Hs. 2 : 12 en 13, 4 : 6—8 noemden wij reeds.

In 4 : 9—13 wisselt de toestand uiterst verwarrend; vs. 9 vraagt of er dan geen koning in Jerusalem is, waarop het antwoord wel bevestigend moet luiden, terwijl de juist voorafgaande vss. spreken van het „voormalig" koningschap. Hoe is dat te rijmen? Bovendien blijkt hier de wegvoering naar Babel onmiddellijk aanstaande, wat bij Micha zeer vreemd aandoet, maar nog vreemder klinkt, dat van 't zelfde Jerusalem, 't welk blijkens 3 : 12 tot onherkenbaar wordens toe zou worden verwoest, wordt gezegd, dat vele volken hun hoofd daartegen zullen stooten en dat Sion ze fijn zal stampen als stof". Hs. 5 : 1—3, de voorspelling van

den heerscher uit Bethlehem, toont groote overeenkomst met Jes. 9 : 1—6 en 11 : 1—9. Er kan dus op zich zelf geen bezwaar zijn haar aan Micha toe te kennen, doch hoe is daarmee te rijmen wat onmiddellijk in vs. 4 v. volgt: „wanneer Assur in ons land komt, zullen wij zeven herders tegenover hem stellen en acht machthebbers onder de menschen"? Waar is hier de zoo juist in vs. 1—3 aangekondigde redder uit Bethlehem gebleven? Marti c.s. zien in deze vss. een toevoegsel uit den Makkabeeschen tijd. Met Assur zal Syrië zijn bedoeld en met de zeven herders Mattathias en zijn zonen, doch deze oplossing is niet zeer aannemelijk. Kon een lezer van Micha's profetieën, wetende in welken tijd deze leefde, bij Assur aan een anderen vijand denken dan dien hij ook uit de profetieën van Jesaja kende? 5 : 6—8 zijn wederom heilsprofetie en met reden in Hs. 5 ondergebracht; vs. 9—13 voorspellen, dat Jahwe alle uitwendige steunsels waarop Juda bouwt: wapens, vestingen, toovenarij uit zal roeien, waarvan niemand als slot zou vermoeden: „en in toorn en gramschap zal Ik wraak oefenen aan de natiën die niet geluisterd hebben". Het ging immers over Juda. Hs. 6 begint met Jahwe's aangrijpende klacht over Israëls ondankbaarheid. Israël antwoordt: wat Jahwe dan eigenlijk verlangt, waarop volgt de reeds besproken klassieke uitspraak in 6 : 6—8.

Vs. 9—16 bevatten wederom een klacht over de goddeloosheid, met name de maatschappelijke ongerechtigheid welke noodwendig het gericht oproept; 7 : 1—6 herhaalt dit in veel krasser termen: „een rechtschapene „is onder de menschen niet te vinden"; vertrouwen bestaat niet, kan ook niet bestaan, men hoede zich zelfs voor zijn naaste betrekkingen. Een volk, waaronder zulke toestanden heerschen, is der ontbinding nabij — „de dag uwer bezoeking is gekomen" 7 : 4. Hs. 7 : 7—20 slaan een geheel anderen toon aan. Hier blijkt de in 7 : 4b aangekondigde dag der bezoeking reeds te zijn ingetreden. Jerusalem is gevallen en haar vijanden hebben dat met groot leedvermaak aangezien. Alleen zij moeten niet te vroeg triumfeeren. Zeker, Israël heeft gezondigd, erkent deze straf te hebben verdiend maar Jahwe is Israëls ontfermer en zal voor Zijn volk opkomen. Dan worden de rollen omgekeerd. De tartende vraag: waar is Jahwe uw God? zal dan haar ondubbelzinnig antwoord ontvangen. Tot zoo lang kan Israël slechts hopen op en smeeken om Jahwe's tusschenkomst. Met de schoone ontboezeming: „Wie is een God als Gij, „die de schuld vergeeft, de misslagen van het overschot uws erfdeels „voorbijziet"? eindigt Micha's geschrift, ongetwijfeld een heerlijk slot, waarvan men den indruk liever niet zou bederven door allerlei critische vragen, doch deze dringen zich op. Hoe en in welken zin kan Micha spreken van het „overschot van Jahwe's erfdeel" als reeds aanwezig? Is dit boetvaardige Juda van Hs. 7 hetzelfde volk waarover de profeet in de voorafgaande Hss. zulke bittere klachten uitspreekt? Daar komt

bij, dat in dit 7e Hs. een voortdurende afwisseling van subject plaats heeft. In vs. 7—10 spreekt Israël zelf, in vs. 11—13 wordt het toegesproken, in vs. 14—18a neemt het weer zelf het woord en richt zich in directe rede tot Jahwe om echter in 18b en 19a *over* dezen te spreken in en vs. 19b en 20 zich weer in den 2en persoon tot Hem te wenden. Het is geen wonder, dat velen ook in dit Hs. een samenvoeging van oorspronkelijk zelfstandige stukken zien. Men dient echter in dezen voorzichtig te zijn met oordeelen. In Klaagl. Hs. 2 bij voorbeeld vindt men een soortgelijke afwisseling van subject, hoewel hier aan de oorspronkelijke eenheid niet kan worden getwijfeld, daar de verzen alphabetisch zijn en dus van den beginne af op elkaar zijn aangelegd. Ook Micha 7 : 7—20 is geen toevallige losse aaneenrijging van stukken. Ten 1^0 hebben zij alle eschatologische strekking; ten 2^0 is de rangschikking van dien aard, dat, als in een liturgie, het een tot het ander overleidt. Het is derhalve zeker mogelijk, dat zij van den beginne af dit geheel hebben gevormd, maar ook mogelijk dat zij pas later tot dit geheel zijn verbonden. Wie eenigszins bekend is met de geschiedenis der samenstelling ook der profetische geschriften (vgl. T. en U. Amos blz. 22) zal zich daarover niet al te zeer verbazen. Alleen indien aangetoond kon worden, dat aan elk Oud-Testamentisch geschrift onmiddellijk bij zijn verschijnen de stempel van kanoniek gezag was opgedrukt, zou bezwaarlijk zijn aan te nemen, dat allerlei aanvullingen konden worden aangebracht. Aangezien daarvoor echter geen enkel bewijs bestaat, de Joodsche traditie zelve verklaart, dat pas door Ezra dat gezag werd verleend of althans bezegeld, mag en moet met deze mogelijkheid rekening worden gehouden, vooral bij een geschrift van een zoodanige structuur als Micha. Met Amos, Hosea, Jesaja, behoort Micha tot de vier groote profeten der 8e eeuw. Met hen is hij ééns geestes. Zij hebben gevoeld, dat de groote crisis voor Israël was aangebroken. Is Israël ten slotte een volk als alle andere — òf is zijn historie, zijn plaats, zijn roeping in en voor deze wereld een gansch bijzondere? De profeten beseffen, dat daarin de eenige reden van Israëls bestaan ligt. Verliest het dat uit het oog, dan is er geen enkele reden, waarom Israël gehandhaafd zou worden. Dan wordt het als Moab en Ammon en kan met Moab en Ammon spoorloos verdwijnen. En nu is in hun dagen hun volk, Jahwe's erfdeel, bezig zijn eerstgeboorterecht te verkoopen, zijn roeping te verzaken, zijn bestemming te missen. Dat zien zij met alle klaarheid, droefheid en verontwaardiging. Zij zijn als de wachters op den uitzichttoren, die den vijand zien naderen en alarm blazen, maar zij richten zich tot een bevolking die niet hooren wil (Ez. 33). Zoo worstelen zij met hun volk om zijns zelfs wil en zij laten niet los, gegrepen en gebonden als zij zijn door de taak hun door hun God opgedragen. Zij doen het met volle bewustheid. „*Ik daarentegen* — hier spreekt iemand die zich zelven volkomen rekenschap heeft gegeven van wat hij zegt en doet — *ik daarentegen*

ben vol kracht en recht en heldenmoed" Micha 3 : 8. Zij doen het niet slechts in een enkel uur van opwinding hun gansche leven wordt er door in beslag genomen: „het woord van Jahwe, dat tot Micha kwam in de dagen van Jotham, Achaz, Hizkia". Het is een aangrijpend en geheel eenig schouwspel in de geschiedenis van ons geslacht, dat een klein groepje mannen in het besef van de roeping van hun volk en ten volle overtuigd van door God gezonden te zijn om hun volk daaraan te herinneren en daaraan te doen beantwoorden, den strijd aanbinden met hen voor wie zij hun leven over hebben en daarbij tevens een boodschap aan de wereld hebben gebracht, welke nog altijd doorwerkt en zal blijven werken. Natuurlijk is daar niet weinig onder wat slechts tijdelijke beteekenis had, veel dat in een vorm is gekleed die nu heeft afgedaan, veel dat, ofschoon van universeele beteekenis, ingekapseld is een omhulsel, dat te zijner tijd afgeworpen wordt. Ook de profetie heeft haar schat gedragen „in aarden vaten" en al zijn deze beide niet te scheiden, te onderscheiden zijn zij wel, vooral dan wanneer gevraagd wordt naar de vervulling. Naar de letter opgevat, naar den vorm geoordeeld blijft deze dikwijls uit, naar den geest niet, want feitelijk gaat het bij alle profeten om één en dezelfde zaak. Achter hun onwrikbare overtuiging door God tot hun volk gezonden te zijn, achter hun zware beschuldiging van afval, ontrouw, ontaarding, hun aanzegging van een onvermijdelijk gericht, hun veroordeeling der volkeren van wege de houding tegenover Israël aangenomen moet een even onwrikbaar bewustzijn hebben gestaan van een plan Gods met Israël, van een roeping aan Israël toevertrouwd. Anders wordt hun aanklacht een onrechtvaardigheid, hun oordeelsprediking een onbarmhartigheid, hun vonnis over de volkeren een belachelijkheid en de verkondiging van een uiteindelijk blijvend heil een dwaasheid. Dat ééne groote is de visie van de vestiging van een rijk Gods op aarde en de overtuiging dat Israël verkoren is als werktuig, liever als medearbeider Gods, dat te verwezenlijken. Dat is het ook wat Oud en Nieuw Testament onlosmakelijk samenbindt omdat dat berust op het werken van één en denzelfden God, die in belofte en eisch, in Evangelie en Wet één en het zelfde groote doel beoogt: den bouw van Zijn rijk. Wie dat in het oog houdt, zal bij de letter niet blijven staan maar weten te onderscheiden tusschen vorm en inhoud, het tijdelijke en het blijvende. Met instemming nemen wij hier over wat W. Eichrodt in zijn Theologie des Alten Testaments 1933, blz. 273. „Weissagung und Erfüllung" schrijft: „Gelijk de profetie in haar geheel haar taak in de eerste plaats aan de tijdgenooten heeft te vervullen, aan wien zij Gods wil in de geschiedenis kenbaar maakt, zoo neemt ook de voorspelling aan die taak deel, doordat zij het doel der goddelijke werkzaamheid met name voor den betrokken tijd en zijn bijzondere omstandigheden blootlegt en toelicht. Daartoe moet zij noodzakelijk een tijdelijk concrete gestalte aannemen,

moet zij ingaan in de veronderstellingen, voorstellingen, inzichten, nooden en vragen van haar eigen tijd en in samenhang daarmede vele elementen van tijdelijk en plaatselijk beperkten aard in zich opnemen zonder welke zij niet de taal van den betrokken tijd zou spreken. Wanneer het onderzoek der laatste jaren door nauwkeurige naspeuring van de eigenaardige gedachten- en beeldenschat van het eschatologisch spraakgebruik en van zijn samenhang met de buiten-israëlietische voorstellingswereld een dieper inzicht verleent in deze *tijdelijke beperktheid der oud-testamentische voorspelling*, zoo heeft het daarmee ook aan het juiste verstaan van de openbaring een belangrijken dienst bewezen: want het historisch karakter der voorspelling, 't welk dit onderzoek opnieuw tot erkenning brengt, herinnert met nadruk aan den historischen vorm der openbaring in haar geheel en snijdt de meening af als zou uit de kunstmatige samenvoeging der afzonderlijke elementen der voorspelling een volkomen harmonisch beeld van den heilstijd kunnen worden opgebouwd. Elke mechanische overbrenging van de oud-testamentische uitspraken betreffende den komenden heilstijd op persoon en werk van Christus komt derhalve in tegenspraak met de bijzondere wijze der bijbelsche openbaring, welke geen afgesloten leersysteem maar eene in de geschiedenis openbaar wordende werkzaamheid Gods verkondigt."

De tekst van Micha's profetieën is helaas dikwijls zeer geschonden. Reeds de enkele lezing van S.V. kan daarvan overtuigen. Zonder raadpleging der Oude Vertt. met name der Septuaginta is niets te bereiken. Dat bij zulk een toestand men ook meermalen zijn toevlucht moet nemen tot eene conjectuur is te verwachten. Vaak geeft het parallelisme der Hebreeuwsche poëzie gewenschte aanwijzingen, evenzeer bewijst ook het metrum belangrijke diensten tot tekstherstel; alleen daardoor kan niet worden uitgemaakt of iets oorspronkelijk is of niet.

Een beknopte opgave van litteratuur, d. w. z. van de jongste en meest bekende geschriften moge thans volgen.

LITTERATUUR.

Commentaren, zie blz. 5.

Dr. J. RIDDERBOS: Korte verklaring der H. S. De Kleine Profeten II. Kampen 1930.

Verhandelingen. B. STADE: Bemerkungen über das B. Micha Z. A. W. 1881, S. 161 ff., 1883 S. 1 ff., 1884 S. 291 ff., 1093 S. 163 ff.; W. NOWACK: Bemerkungen über das B. Micha Z. A. W. 1884, S. 277 ff.; W. PONT: Michastudiën, Theol. Stud. 1888, blz. 285 vv., 1889 blz. 436 vv., 1892 blz. 329 vv.; H. J. ELHORST: De profetie van Micha 1891; J. TAYLOR: The M. T. and the ancient Versions of Micha 1891; P. HAUPT: The book

of Micha 1910; K. BUDDE: Das Rätsel von Micha! Z. A. W. 1917, S. 77 ff.; K. BUDDE: Micha 2. und 3. Z. A. W. 1919, 20, S. 2 ff.; H. GUNKEL: Der Michaschlusz. Zeitschrift f. Semitstik 1924, S. 145 ff.; K. BUDDE: Verf. u. Stell. von Micha 4 : 1—4 Z. D. M. G. 1927, S. 152 ff.; F. C. BURKITT: Journ. of Bibl. Litt. 1925, Micha 6 à 7; JOH. LINDBLOM: Micha litt. untersucht. Acta. Acad. Aboenzis VI, 2 (1929); W. W. CANNON: Theologie 1930. The disarmament Passage in Is. II and Micha IV; W. C. GRAHAM: Some suggestions toward the interpretation of Micha 1 : 10—16. Am. Journ. of Sem. Lang. XLVII, 4 (1931).

TEKST.

MICHA.

Opschrift.

1 1 Het woord van Jahwe, dat tot Micha den Morasjtiet kwam ten tijde
van Jotham, Achaz en Hizkia, hetwelk hij gezien heeft over Samaria
en Jerusalem.

2—5. *Jahwe verschijnt ten gericht.*

2 Hoort al gij volkeren, luistert aarde en haar bewoners,
opdat de Heere Jahwe getuige zij tegen u, de Heer uit Zijn heiligen tempel.
3 Want zie, Jahwe verlaat Zijne woning, daalt neer
en treedt op de hoogten der aarde.
4 De bergen versmelten onder Hem en de dalen splijten,
als was voor het vuur, als water dat afgutst van een helling.
5 Dit alles is om Jakobs overtreding en om de zonde van het huis (Juda).
Wie is Jakobs overtreding? is het niet Samaria?
en wie is Juda's (zonde)? is het niet Jerusalem?

6—16. *Het gericht over Samaria voorspel van dat over Jerusalem.*

6 Daarom zal Ik Samaria maken tot een barre puinhoop,
tot een oord om wijngaarden te planten.
Ik zal haar steenen in het dal doen neerrollen
en haar fundamenten blootleggen.
7 En al haar gesneden beelden zullen stuk geslagen worden
en al haar (Asjeras) met vuur verbrand,
en al haar godenbeelden zal Ik tot gruizels slaan.
Want van hoerenloon heeft zij ze bijeengebracht
en tot hoerenloon zullen zij terugkeeren.
8 Daarom wil ik weeklagen en huilen, wil ik barrevoets en naakt loopen,
zal ik jammerklachten uitstooten als de jakhalzen,
krijten als de struisvogels,
9 omdat haar wonde doodelijk is, omdat die tot Juda is doorgedrongen,
reikt tot de poort mijns volks, tot Jerusalem.
10 Verkondigt het niet te Gath, weent niet (te Bochim),
noch wentelt u in het stof te Beth-Ofra.

11 Trekt voorbij inwoners van Sjafier in smadelijke naaktheid,
de bevolking van Saănan waagt zich niet naar buiten.
Bethhaëzel ontvangt rouwklacht, zware wonden.
12 Hoe kan de bevolking van Marōth op geluk hopen?
Zelfs tot de poorten van Jerusalem daalt onheil vanwege Jahwe af.
13 Span de rossen voor den wagen bevolking van Lachis,
zij is het begin der zonde van Sions dochter,
immers bij u werden gevonden Israëls overtredingen.
14 Geef daarom aan Moresjeth-Gath een afscheidsgeschenk.
De Bēth-Akzibs worden een teleurstelling voor Israëls koningen.
15 Nogmaals zal Ik u een beërver brengen, bevolking van Maresja.
(Voor goed) zal Israëls heerlijkheid te gronde gaan.
16 Maak u kaal en scheer u (Sion) om uwe lievelingen;
Maak u een kale plek zoo breed als van een gier,
omdat zij in ballingschap van u worden weggevoerd.

Hs. 2 en 3. *Motiveering van het gericht.*

2 : 1—5. *Heb- en roofzucht der machthebbers.*

2 1 Wee hun, die ongerechtigheid en gemeene streken
uitdenken op hun legersteden
en ze zoodra de morgen aanbreekt ten uitvoer brengen,
omdat zij er de macht toe hebben.
2 Zij begeeren akkers en rooven ze, huizen en nemen ze weg,
door afpersing maken zij zich meester van den eigenaar
en zijn huis, van den man en zijn erfdeel.
3 Daarom, zoo spreekt Jahwe, ga Ik tegen dit geslacht een kwaad uitdenken,
waaruit gij uw hals niet zult uittrekken en waarbij gij
niet recht op zult gaan [want het zal een booze tijd zijn].
4 Te dien dage zal men over u een spreuk aanheffen
en een klaagzang zingen zeggende:
ten eenen male zijn wij vernietigd, het erfdeel mijns volks
wordt met het snoer uitgemeten, en geen die het teruggeeft.
Aan hen die ons wegvoeren worden onze akkers uitgedeeld.
5 Daarom zult gij niemand hebben die het meetsnoer
volgens uitwijzing van het lot aanlegt in Jahwe's gemeente.

6—11. *Verweer der bestraften, wederwoord des profeten.*

7 Is het huis Jakobs dan (vervloekt)? Is Jahwe niet lankmoedig?
Zouden dat Zijn daden zijn?
Zijn Zijne woorden niet vriendelijk ten opzichte van (Israël Zijn volk)?
8 ‹Gij› gijlieden treedt tegen Mijn volk op als een vijand,
vreedzamen scheurt gij den mantel af,
van argeloos voorbijtrekkenden oorlogsbuit.

9 De vrouwen Mijns volks verdrijft gij uit het huis waaraan zij gehecht zijn
en van hun kinderen neemt gij voor goed Mijn eer weg.
10 Staat op, vertrekt, want hier rustig blijven zult gij niet;
wegens onreinheid gaat gij onherroepelijk te gronde.
11 Ja, wanneer iemand kwam die wind en leugen voorspiegelde
(zeggend): ik zal profeteeren van wijn en van sterken drank,
dat zou een profeet voor dit volk zijn.

12 en 13. *Heilsverkondiging. Verzameling en bevrijding van het overblijfsel van Israël.*

12 Herzamelen, herzamelen zal Ik gansch Jakob,
bijeenbrengen, bijeenbrengen het overblijfsel van Israël,
als schapen ze bij elkaar voegen in de schaapskooi,
als een kudde in haar weide; het zal er van menschen wemelen.
13 De voortrekker gaat voor hen uit, zij dringen door de poort naar buiten
en hun Koning schrijdt voor hen uit, Jahwe aan hun spits.

3 : 1—12. *Aanklacht tegen de leiders des volks: de vorsten, profeten, priesters.*

1 En ik zeide: hoort hoofden van Jakob en overheden van het huis Israëls,
moest gij het recht niet kennen?
2 Gij die het goede haat en het slechte liefhebt
[die hun huid afscheurt en hun vleesch van hun beenderen].
3 Zij, die het vleesch mijns volks opeten en hun huid afstroopen
en hun beenderen stukslaan.
en hen als vleesch in den pot in stukken hakken
en als soepvleesch in den pan.
4 Eens zullen zij roepen tot Jahwe, maar die zal hen niet antwoorden.
Hij zal Zijn aangezicht te dien dage voor hen verbergen
overeenkomstig hun goddeloos gedrag.

5—8. *Tegen de valsche profeten.*

5 Aldus spreekt Jahwe over de profeten die Mijn volk misleiden,
die, als ze wat met hun tanden te bijten krijgen, heil verkondigen,
maar wanneer iemand hun niets in den mond steekt,
den oorlog tegen hem uitroepen.
6 Daarom zal het nacht voor u worden zonder gezicht
en duisternis zonder waarzegging
en de zon zal over die profeten ondergaan
en de dag over hen worden verduisterd.
7 En de zieners zullen te schande worden en de waarzeggers schaamrood,
en zij zullen allen den bovenlip omwinden,
omdat er geen antwoord van God komt.

8 Ik daarentegen ben vol kracht [en den geest van Jahwe]
en recht en heldenmoed
om Jakob zijn overtreding aan te zeggen en Israël zijn zonde.
9 Hoort toch dit gij hoofden van het huis Jakob
en overheden van het huis Israëls,
die het recht verafschuwen en al het rechte krom maken,
10 die Sion bouwen met bloed en Jerusalem met onrecht.
11 Haar hoofden spreken recht voor geschenken
en haar priesters geven voorlichting voor loon
en haar profeten zeggenwaar voor geld
en daarbij steunen zij op Jahwe zeggend:
is Jahwe niet in ons midden? ons kan geen kwaad overkomen.
12 Daarom zal door uw schuld Sion als akkerland worden omgeploegd,
en Jerusalem tot een puinhoop worden
en de tempelberg tot een begroeide hoogte.

4 : 1—4. *De laatste toekomst tegenover de naaste toekomst.*

1 En het zal geschieden in het laatst der dagen,
dan zal de berg van Jahwe's huis
uitsteken boven de hoogste bergen en verheven zijn boven de heuvelen
en volkeren zullen derwaarts stroomen.
2 En vele natiën zullen optrekken en zeggen:
komt, laat ons opgaan naar den berg van Jahwe
en tot den tempel van Jakobs God,
opdat Hij ons leere van Zijne wegen en wij in Zijne paden wandelen,
want uit Sion zal onderwijzing uitgaan
en het woord van Jahwe uit Jerusalem.
3 En Hij zal richten tusschen vele volkeren en rechtspreken
onder machtige natiën tot in verre landen.
En zij zullen hun zwaarden tot ploegscharen smeden
en hun speren tot snoeimessen.
Niet langer zal het eene volk tegen het andere het zwaard opheffen
en zij zullen den krijg niet meer leeren.
4 Maar zij zullen zitten een ieder onder zijn wijnstok en onder zijn vijgeboom,
en er zal niemand zijn die hen opschrikt,
want de mond van Jahwe heeft het gesproken.
5 Want alle volken mogen wandelen ieder in den naam van zijn god,
wij zullen wandelen in den naam van Jahwe onzen God eeuwig en altoos.

6—8. *Verzameling van de verstrooiden, herstel van het koningschap.*

6 Te dien dage — zegt Jahwe — zal Ik het kreupele verzamelen
en het verstrooide bijeenbrengen en wat Ik smart aandeed (heelen).
7 En Ik zal het kreupele stellen tot het overblijfsel
en het vermoeide tot een machtig volk.

7 En Jahwe zal Koning over hen zijn op den berg Sion
van nu aan tot in eeuwigheid.
8 En gij kudde-toren, heuvel der dochter Sion, tot u zal komen,
aan u zal wederkeeren de voormalige heerschappij,
het koningschap van de dochter Jerusalems.
9 Waarom krijt gij nu zoo bitter? Is er geen koning bij U?
Of is uw raadsman verdwenen, dat weeën
als een barende vrouw u hebben aangegrepen?
10 Krimp ineen en steun dochter Sions als een barende,
want thans zult gij uittrekken uit de stad en op het veld verblijven,
en gij zult naar Babel komen en daar verlost worden,
daar zal Jahwe u bevrijden uit de hand uwer vijanden.

11—13. *De volkeren rondom tegen Jerusalem verzameld en vernietigd.*

11 Maar nu zijn vele volken tegen u verzameld,
die zeggen: zij worde ontwijd en mogen onze oogen op Sion neerzien!
12 en zij begrijpen Zijn raadslag niet, dat Hij hen verzamelt
als schoven op den dorschvloer.
13 Sta op en dorsch dochter Sions, want Ik zal uw hoornen tot ijzer maken
en uw hoeven tot koper, en gij zult vele volken verpletteren
en gij zult aan Jahwe hun gewin wijden,
en hun rijkdom aan den Heer der gansche aarde.
14 Verwond u zelf nu deerlijk, een belegeringswal
heeft men tegen ons opgeworpen,
met de roede slaat men den richter Israëls op de wang.

5 : 1—4. *De Redder uit Bethlehem.*

1 En gij Beth Efratha [Bethlehem], kleinste [om te zijn] onder Juda's geslachten,
Uit u zal mij voortkomen die een heerscher zal zijn over Israël,
wiens herkomst is uit den voortijd, uit lang verleden dagen.
2 Daarom zal Hij hen prijsgeven tot den tijd dat een barende gebaard heeft;
dan keert het overblijfsel zijner broederen terug tot de kinderen Israëls.
3 Dan treedt hij op en weidt (hen) in de kracht van Jahwe,
in den hoogheerlijken naam van Jahwe, zijn God,
en zij zullen (veilig) wonen, want hij zal groot zijn tot de einden der aarde,
en deze zal vrede zijn.
4 Assur, wanneer dat in ons land komt en onzen (bodem) betreedt, dan zullen wij daartegen zeven herders stellen en acht menschenvorsten.
5 En die zullen het land van Assur weiden met het zwaard
en het land van Nimrod
met klingen, en hij zal bevrijden van Assur,
wanneer dat in ons land komt en ons gebied betreedt.

6—8. *Het verzwakte Israël wonderbaar vermeerderd, de volken aan zijn voeten.*

6 En het overblijfsel van Jakob zal te midden van vele volken zijn
als de dauw die van Jahwe komt, als regenvlagen op het groene gras,
dat niet wacht op den mensch noch rekent op stervelingen.
7 Dan zal Jakobs overschot onder de natiën te midden van vele volken
zijn als een leeuw onder de dieren des wouds,
als een jonge leeuw onder de schaapskudden,
die, wanneer hij binnendringt, neerslaat en verscheurt,
zonder dat iemand redt.
8 Uw hand zal uitgestrekt zijn over uw tegenstanders
en al uw vijanden zullen worden uitgeroeid.

9—14. *Geen wapens meer in den eindtijd; de eeredienst gereinigd.*

9 En te dien dage zal het geschieden, zegt Jahwe
dat Ik uw paarden uit uw midden zal uitroeien
en uw strijdwagens verbrijzelen.
10 En Ik zal uitroeien de steden van uw land en al uw vestingen afbreken.
11 En Ik zal uitroeien de wichelarijen uit uw land
en waarzeggers zult gij niet meer hebben.
12 En Ik zal uitroeien uit uw midden uw gesneden beelden
en uw wijsteenen
en gij zult u niet meer neerbuigen voor het werk uwer handen.
13 En Ik zal uw Asjeras uit uw midden omwerpen
en uwe beelden verbrijzelen.
14 En Ik zal in toorn en gramschap wraak oefenen
aan de volkeren die niet hebben geluisterd.

6 : 1—8. *De ware godsvrucht.*

1 Hoort toch wat Jahwe spreekt:
Treed als aanklager op ten aanhoore der bergen
en laat de heuvelen uw stem vernemen.
2 Hoort, bergen, de aanklacht van Jahwe en (luistert) grondvesten der aarde,
want Jahwe heeft een aanklacht tegen Zijn volk en wil pleiten met Israël.
3 Mijn volk, wat heb Ik u gedaan
en waarmede heb Ik u vermoeid? antwoord mij.
4 Ja, Ik heb u opgevoerd uit Egypteland
en uit het slavenhuis heb Ik u verlost.
En Ik deed Moses, Aäron en Mirjam aan uw spits gaan.
5 Mijn volk gedenk toch wat Balak de Koning van Moab beraamde,
en wat Bileam de zoon van Beor hem antwoordde.
Van Sjittim tot Gilgal toe opdat gij erkent
de bewijzen van Jahwe's gerechtigheid.

6 Waarmede zal ik Jahwe tegemoet treden
en mij buigen voor God in den hooge?
Zal ik Hem tegemoet treden met brandoffers, met één-jarige kalveren?
7 Zal Jahwe welgevallen hebben in duizenden rammen
en tienduizenden oliebeken?
Zal ik mijn eerstgeborene geven voor mijn overtreding,
de vrucht van mijn schoot voor de zonde mijner ziel?
8 U is bekend gemaakt o mensch wat goed is en wat Jahwe van u eischt,
wat anders dan recht te doen, vroomheid lief te hebben
en ootmoedig te wandelen met uw God?

9—16. *Jerusalem aangeklaagd en gevonnist.*

9 Hoor, Jahwe roept de stad toe [het is wijsheid Zijn naam te vreezen]:
hoort stam en verzameling der stad,
12 wier rijken vol onrecht zijn, wier inwoners leugen spreken
en wier tong in hun mond vol bedrog is.
10 Zou Ik vergeten de schatten in het huis van den goddelooze
en die schriele gevloekte maat?
11 Zou Ik onschuldig verklaren bij oneerlijke weegschalen
en bij een buidel vol valsche gewichten?
13 Daarom begin Ik nu ook u te slaan,
verwoesting aan te richten vanwege uw zonden.
14 Gij zult eten en niet verzadigd worden,
en gij moogt wat in uw midden is trachten weg te bergen,
het zal u niet gelukken;
en wat gij redt geef Ik aan het zwaard prijs.
15 Gij zult zaaien maar niet maaien,
gij zult olijven treden maar u niet met olie zalven,
most en geen wijn drinken.
16 Want gij onderhieldt de inzettingen van Omri
en al de werken van het huis van Achab,
en gij volgdet hunne raadslagen opdat Ik u zou prijs geven
aan de verwoesting en (uwe) inwoners tot een aanfluiting.
[en den smaad der volken zult gij dragen].

7 : 1—7. *Klacht over de algemeene verdorvenheid.*

1 Wee mij, want het is mij gegaan als een die vruchten inzamelt,
als bij de nalezing van den wijnoogst.
Geen druif meer om te eten, geen vroegrijpe druif waarnaar ik hunkerde.
2 De vrome is verdwenen uit het land en een rechtvaardige
is onder de menschen niet te vinden.
Allen loeren zij op bloed, ieder belaagt zijn naaste met een net.

3 Kwaad te doen verstaan hun handen uitnemend;
de vorst eischt, de rechter laat zich betalen,
de groote viert openlijk zijn hebzucht bot en (alles) verdraaien zij.
4 De beste van hen is als een doornstruik en de rechtschapenste als een heg.
De dag hunner wachters, hunner bezoeking nadert;
dan vangt hun ontzetting aan.
5 Vertrouwt niet op den vriend, verlaat u niet op den makker,
leg een slot op uw mond voor haar die in uw schoot ligt.
6 Want de zoon minacht den vader, de dochter staat op tegen haar moeder,
de schoondochter tegen haar schoonmoeder;
's menschen huisgenooten zijn zijn vijanden.
7 Ik daarentegen zie uit naar Jahwe, ik wacht op den God mijns heils,
mijn God zal mij verhooren.

8—20. *Een profetische liturgie over Sions verhooging.*

8 Verheug u niet over mij mijne vijandin; al ben ik gevallen, ik sta weder op;
al zit ik in duisternis, Jahwe is mij een licht.
9 Jahwe's gramschap zal ik dragen, want ik heb tegen Hem gezondigd,
totdat Hij mijn partij opneemt, Hij mij recht verschaft,
mij uitleidt in het licht en ik mij verlustigen zal in Zijne gerechtigheid.
10 Mijn vijandin zal het zien en schaamte zal haar bedekken,
haar die zeide: waar is Jahwe uw God?
Mijne oogen zullen op haar neerzien, dan zal zij
als straatvuil worden tot vertreding.

Herstel.

11 Daar komt een dag om uwe muren te herstellen,
een dag waarop men (uw) grenzen wijd maakt,
12 een dag waarop zij tot u komen zullen van Assur tot Egypte
en van Tyrus tot aan den Euphraat en van zee tot zee en van berg tot berg.
13 Maar de aarde zal tot een woestenij worden
vanwege haar bewoners, tot straf voor hun gedrag.

Gebed.

14 Weid Uw volk met Uw staf, de schapen van Uw erfdeel,
die zoo eenzaam wonen in een woud, temidden eener vruchtbare landouw;
laat hen weiden in Basan en Gilead als in de dagen van ouds.
15 Doe ons evenals in de dagen toen gij uittoogt uit Egypte,
wonderen aanschouwen.
16 De heidenen zullen het zien en beschaamd staan,
omdat al hun kracht hun ontzinkt,
zij zullen de hand op den mond leggen, hun ooren zullen doof worden.

17 Zij zullen stof lekken als de slang, als het kruipend gedierte der aarde,
zij zullen sidderend en bevend uit hun schuilplaatsen
te voorschijn komen [tot Jahwe hun God] en voor u vreezen.

18—20. *Lofverheffing.*

18 Wie is een God als Gij die de zonde vergeeft
en de overtreding van het overblijfsel Zijns volks voorbijziet,
die niet voor eeuwig toornig blijft maar vreugde vindt in genade?
19 Wederom zult Gij u onzer ontfermen, onze overtredingen afwasschen
en al onze zonden werpen in de diepten der zee.
20 Gij zult trouw bewijzen aan Jakob, goedertierenheid aan Abraham,
gelijk Gij van oudsher aan onze vaderen gezworen hebt.

UITLEG.

MICHA.

1 1 Het opschrift luidt met gering verschil als dat boven de profetieën van Amos en van Hosea. Alleen het slot *„'t welk hij gezien heeft"* is wsl. een aanvulling van den bewerker, het hinkt achteraan. *Micha*, volledig Michajahoe = wie is gelijk Jahwe?, is een theophore naam, waaruit ten opzichte der ouders zou zijn af te leiden, dat het vurige belijders van Jahwe waren: *„de Morasjtiet"* d. i. de man uit Moresjeth, naar alle waarschijnlijkheid Moresjeth-Gath 1 : 14, een klein plaatsje in de omgeving van Gath, ten Z.W. van Jerusalem. Sommigen denken aan Maresja 1 : 15 in Joz. 15 : 44 als tot Juda behoorend vermeld. De Masorēthen bedoelden echter duidelijk Mōresjeth en er is geen reden daarvan af te wijken. Het maakt ook weinig verschil; beide plaatsen behooren tot dezelfde streek, en zijn van geringe beteekenis. Micha is dus een man van het platteland en een Judeeër en dit blijft hij ook als profeet, want al kondigt hij reeds aanstonds in Hs. 1 het gericht over Samaria aan, dit dient hem alleen als inleiding voor wat hij tot Juda heeft te zeggen; *ten tijde van Jotham, Achaz en Hizkia.* Hoeveel jaren dit omspant is niet uit te maken. Trad b.v. Micha op aan 't einde van Jothams regeering en tot aan de eerste jaren van Hizkia, dan krimpt deze tijdsruimte belangrijk in; het tegenovergestelde kan echter even-goed het geval zijn (Inl. blz. 105). Onbelangrijk is deze kwestie allerminst. Wij wezen er reeds op, hoe moeilijk het is een eenheid in Micha's profetieën te ontdekken. Strekken zij zich uit over vele jaren, dan wordt veel verklaarbaar wat anders raadselachtig is. In allen gevalle is hij volgens het opschrift een tijdgenoot geweest van Hosea en Jesaja, trad dus op in den bloeitijd der profetie en het ligt voor de hand, dat er wisselwerking is geweest bij deze gelijkgestemde geesten.

2—5. Jahwe verschijnt ten gericht.

2 *Hoort al gij volkeren, luistert aarde en hare bewoners [opdat de Heere Jahwe getuige zij tegen u, de Heer uit Zijnen heiligen tempel].*

Een dergelijke aanhef, ook in Jes. 1 : 2 en Deut. 32 : 1 en elders, schijnt tot den profetischen stijl te hebben behoord en kondigt iets zoo gewichtigs aan, dat de volkeren opgeroepen worden er kennis van te nemen. Maar ook, Jahwe is zoo overtuigd van Zijn recht om tegen Israël op

te treden gelijk Hij voornemens is te doen, dat Hij de gansche wereld tot getuige roept. „*en haar bewoners*", lett. „hare volheid". Sommigen vertalen: „al wat haar vervult" en dan zouden alle levende schepselen bedoeld kunnen zijn, doch het vormt de parallel van „volkeren" en daarom ligt „bewoners" voor de hand. Vs. b „*opdat de Heere Jahwe getuige zij tegen u*" plaatsten wij tusschen [ ] omdat wij deze woorden voor een toevoegsel houden. Zij storen het verband, indien men n.l. volgens het gewone spraakgebruik vertaalt. Dit doet S.V. „de Heere zal tot een getuige zijn tegen ulieden", doch Jahwe treedt hier niet op tegen de volkeren maar tegen Israël en Juda. De volkeren worden alleen als toeschouwers opgeroepen vgl. 6 : 2. Ridderbos, K.V. vertaalt: „opdat de Heere Heere onder u optrede als aanklager" met deze toelichting: „Bij Micha is de voorstelling deze, dat de aarde met de volkeren een kring zullen vormen in wier midden de Albestierder Jahwe optreedt als aanklager n.l. tegen Zijn volk, vgl. nog Am. 3 : 9." Wij zouden dit overnemen, indien het Hebr. woord ĕd' met het voorzetsel „be" niet steeds „getuige tegen" beteekende. Een bewerker, die in Jahwe's verschijning ten gerichte het wereldgericht veronderstelde, is wsl. aansprakelijk voor deze aanvulling. „*Zijn heiligen tempel*" in vs. 3 afgewisseld met „Zijn woonplaats" is de hemel van waaruit Hij *neerdaalt op de aarde. De bergen versmelten onder Hem, en de dalen splijten zich* . . . . enz. In de geweldige natuurverschijnselen: onweer, storm, aardbeving heeft van oudsher de Israëliet de teekenen van Jahwe's manifestatie gezien. Jahwe zelf is onzichtbaar maar deze verschijnselen verkondigen dat Hij tegenwoordig is zoowel ten goede als ten gericht. Ex. 19, Richt. 5 : 4 v., 1 Kon. 19 : 11 v. Dat heeft ongetwijfeld medegewerkt om den Israëliet vooral te doordringen van de ontzagwekkende majesteit Gods, en in het O. T. staat vooral deze zijde van Zijn wezen op den voorgrond. *de bergen smelten onder Hem*, waarbij hoort de eerste helft van vs. b „*als was voor het vuur*". Welk natuurverschijnsel gaf deze beeldspraak in? Het eerst dringt zich de gedachte aan vulkanische uitbarstingen op, er staat „de bergen *smelten*" en de gloeiende lavastroom zou dit rechtvaardigen. Alleen vulkanische uitbarstingen waren toenmaals in Palestina zelf wsl. onbekend, aardbevingen daarentegen al te goed en daaraan zou „*de dalen splijten*" doen denken. De in Am. 1 : 2 vermelde aardbeving moet heel erg zijn geweest aangezien nog lang sindsdien gebeurtenissen daarnaar gedateerd werden, Zach. 14 : 5.

3

De heugenis daaraan kan ook Micha hebben beinvloed, ofschoon deze uitdrukkingen min of meer vaste termen blijken, Richt. 5 : 4, 5, Ps. 68 : 8 v. Aan een onweder vergezeld van een stroomenden regen, welke als een banjir langs de bergen afstroomt, is niet te denken. De vergelijking „als water" bewijst dat er van werkelijk water geen sprake is. Deze laatste beeldspraak is met „de dalen splijten zich" niet te verbinden doch is

een voortzetting van als „was voor het vuur". Er met Ridderbos de aankondiging van „den dag des Heeren" in te zien schijnt ons onjuist. Micha noemt dien dag nergens met name. Bovendien zegt vs. 5: *„dit alles is om Jakobs overtreding"* klaar, waarom Jahwe thans en aldus verschijnt.

5—16. Het gericht over Samaria voorspel van dat over Jerusalem.

5 *„Dit alles"* d. i. deze indrukwekkende verschijning van Jahwe *„is om Jakobs overtreding en om de zonde van het huis (Juda)"*. H. heeft aan 't slot „huis Israël," waarvoor men leze „huis Juda". Immers „Jakob" en „het huis Israëls" van vs. a zouden hetzelfde uitdrukken, het geheele volk omvatten, Juda inbegrepen. In vs. b echter blijkt Jakob het tienstammenrijk te vertegenwoordigen, maar dan moet dit ook voor vs. a gelden en moet „huis Israëls" aldaar een verschrijving zijn voor „huis Juda", in overeenstemming met vs. b^{c}: *„Wie is de zonde van Juda"*? H. „de hoogten van Juda" doch daaraan is moeilijk een zin te hechten evenmin als aan het antwoord op die vraag. G. T. en V. lazen het vereischte woord „zonde" de juiste parallel met: *„wie is de overtreding van Jakob"*? Merkwaardig is de uitdrukking *„wie"* en niet „wat" is de zonde, d. w. z. er wordt niet gevraagd een beschrijving of een opsomming van de zonden, maar wie verantwoordelijk is voor den toestand. Samaria en Jerusalem, de beide residenties gaven den toon aan voor hun gansche omgeving. Vandaar dat zij in gebreke worden gesteld en in de eerste plaats zullen boeten.

6 *„Daarom zal Ik Samaria maken tot een barre puinhoop."* Samaria dat in 721 viel, bestaat dus nog en voor de dateering van dit en de samenhoorige Hss. 2 en 3 is dit van beteekenis. Marti en anderen veronderstellen, dat, aangezien Micha steeds Juda op het oog heeft, Samaria feitelijk niet meer meetelde en dus reeds gevallen was. Alleen de stad was niet verwoest geworden en, ondanks de harde les ontvangen, bleek zij ook naderhand toegankelijk voor aansporing tot opstand. Daarom moet vl. hen aan Sanheribs veldtocht in 701, zoowel tegen Samaria als tegen Jerusalem gericht, worden gedacht. De profeet heeft de alsdan verwachte verwoesting van Samaria als de voltooiing van het gericht aangemerkt en daarin voorspel van wat Juda wachtte gezien. Bovendien, vraagt Marti, hoe kon Micha vóór 721 Samaria en Jerusalem over één kam scheren en aan Samaria's lot zonder meer dat van Jerusalem vastknoopen? Samaria was in opstand tegen Assur en had dus diens wraak te duchten. Jerusalem genoot Assurs bescherming en behoefde dus allerminst te vreezen meegesleurd te worden in Samaria's ondergang. Vandaar dat met noodzakelijkheid ook om deze reden een later tijdstip voor deze profetie zich opdringt. Ons lijkt een en ander onjuist. Van een gericht over Samaria in twee tempo's is nergens in het O. T. sprake. Het jaar 721

was beslissend, het tienstammenrijk is toen weggevaagd. Daarbij vergeleken is de bedreiging, dat Samaria, reeds lang onderworpen, ook nog verwoest zou worden van te geringe beteekenis om met de geweldige verzen 2—4 te worden ingeluid. En wat het voornaamste is: Micha spreekt niet als politicus doch als profeet en hij is geen oogenblik van oordeel, dat Gods gerechtigheid, welke zulk een streng oordeel voltrekt aan Samaria, halt zou houden bij de grenzen van Juda, alleen omdat Achaz een voor het oogenblik voordeelig verbond had gesloten met Assur. In den grond oordeelde ook Jesaja niet anders. In Hs. 8, dat ongeveer uit denzelfden tijd dateert als Micha 1, verzekert Jesaja, dat diezelfde Assyriërs, welke Achaz als redders had binengehaald, „als een alles meesleurende stortvloed Juda zullen overstroomen". *„tot een barre puinhoop"*. H. lett. „een puinhoop des velds", zooals er in Palestina nog zoovele Tels of ruïnenheuvels worden aangetroffen, eenzaam en verlaten in het open veld als de grootste tegenstelling met de bloeiende stad „de trotsche kroon van Efraïm" Jes. 28 : 1; *Tot een oord om wijngaarden te planten*, dat sluit in, dat van Samaria alleen is overgebleven de heuvel of berg, waarop het gebouwd was. Wie zal, als hij straks die met wijnstokken begroeide berghelling ziet, vermoeden, dat daar eens een sterke vesting met muren en poorten stond? *„Haar steenen zal Ik in het dal doen neerrollen"*, van opbouw geen sprake; *haar fundamenten blootleggen*, alleen daaraan zal nog te bespeuren zijn, dat hier eens een stad, en wel Samaria gelegen moet hebben. Dit wat het uitwendige betreft, maar ook aan Samaria's cultuur en vooral aan haar cultus wordt een
7 einde gemaakt, vs. 7: *„en al haar gesneden beelden zullen stuk geslagen worden en al haar Asjéras met vuur verbrand, en al haar godsbeelden zal Ik in gruizels slaan. Want van hoerenloon heeft zij ze bijeengebracht en tot hoerenloon zullen zij terugkeeren.* Verschil van meening bestaat over den aard der ramp, welke Samaria zal treffen: verwoesting door een vijand of vernietiging door een aardbeving. Sellin is van het laatste zoo overtuigd, dat hij schrijft: „tot dusver heeft de uitlegging nooit bedacht, „dat hier ook zelfs niet de geringste aanwijzing van verovering door „vijandelijke legerscharen te vinden is doch enkel van vernietiging door „een aardbeving. Want alleen daardoor wordt de stad tot een steen-„hoop, vallen torens en muren in en rollen de steenen in het dal." Dit klinkt aannemelijk, indien slechts vs. 7 niet volgde, waar sprake is van het stukslaan en verbranden van godenbeelden; dàt geschiedt toch zeker door menschenhand. Sellin schrapt dit vs. als glosse, en dat niet zonder eenig recht, doch de voortzetting van dit gericht in vs. 9—16 doet toch weer duidelijk denken aan een vijandelijk leger, dat verwoestend van stad tot stad voortmarcheert met als einddoel Jerusalem. *„Al haar gesneden beelden stukgeslagen,"* enz., de talrijke godenbeelden, 't zij van Jahwe, zooals de stierbeelden te Dan en Bethel, 't zij van andere goden,

en waaraan Samaria de hoogste beschermende macht had toegekend (Hos. 10 : 5) zullen in hun nutteloosheid aan de kaak worden gesteld. Dat was een taal zonder woorden die voor den antieken Semiet heel duidelijk sprak (Jes. 10 : 11 v., 2 Kon. 19 : 12). Onderscheidenen achten echter vs. 7 een interpolatie. Hoe toch, vragen zij, kan de profeet voortgaan met de betuiging: „*daarom wil ik weeklagen en huilen*", toch niet, omdat die afgodsbeelden verbrijzeld worden?! Maar dan kan vs. 7 ook niet voorafgegaan zijn, doch moet vs. 8 onmiddellijk aan vs. 6 aangesloten hebben. Den ondergang van de schoone hoofdstad des rijks kan de profeet betreuren, al acht hij haar lot nog zoo rechtvaardig, niet de vernietiging van afgoden. Ook ons noopt deze overweging aan interpolatie te denken, tenzij men vs. 9 vertaalt „hierover wil ik weeklagen" en dit „hierover" als vooruitwijzend opvat, slaande op 't geen in vs. 9—16 volgt. „*En al haar Asjéras zullen met vuur worden verbrand*". H. heeft i. p. v. „Asjéras" een woord, dat geschenken en met name hoerenloon beteekent, waarom dan ook S.V. geeft: „en al haar hoerenbelooningen zullen met vuur verbrand worden", doch dit is onbegrijpelijk. Het woord moet een pendant vormen van de „gesneden beelden", welke voorafgaan en het moet „met vuur kunnen worden verbrand". Langs een omweg tracht men daartoe dan ook te komen en wel aldus: het doelt op datgene wat Israël voor het aldus verworven loon, dit was: koren en olie en wijn, welke Israël blijkens Hos. 2 : 14 als geschenken der Baäls beschouwde, liet vervaardigen aan afgodsbeelden, wijgeschenken, enz. Dit is echter veel te omslachtig. Ridderbos vertaalt „al wat zij als loon verkreeg" en geeft deze toelichting: „speciaal zal zijn te denken aan „het geschenk of loon dat aan de hoer ten deel valt. Wij denken hier dus „liever niet aan wijgeschenken of tempelschatten maar aan Samaria's „rijkdommen in 't algemeen; ook deze dragen naar het profetisch oordeel „het merk der schande, daar ze in den weg van afval verworven zijn." Alleen de onmiddellijk volgende zin van dit zelfde vs. gaat voort met te spreken van de godenbeelden: „*en haar afgodsbeelden zal Ik tot gruizels slaan, want van hoerenloon heeft zij ze samengebracht.*" Hier wordt dus geconstateerd niet, dat Samaria's rijkdom aan dit soort geschenken te danken is, doch dat het wat bij de heiligdommen aan offergaven, aan inkomsten met name uit de tempelprostitutie werd gebeurd, besteedde om beelden, rijk versierde beelden te vervaardigen. Alles pleit er voor om i. p. v. „etnannèha" te lezen „asjérèha" haar Asjéras, dat zijn de gewijde boomstammen, die de gewijde hoogten kenmerkten en voor de profeten het symbool waren van den Kanaänietischen cultus, welke zich zoo ver in Israëls eeredienst had weten in te dringen. Van de Asjéras zegt dan ook Deut. 12 : 3 dat zij „verbrand" moeten worden. Vs. 7b „*want van hoerenloon heeft zij ze bijeengebracht en tot hoerenloon zullen zij terugkeeren*" is duister; wat toch kan beteekenen: „zij zullen tot

hoerenloon terugkeeren"? „zij" kan nergens anders op slaan dan op de voorafgaande beelden. Samaria heeft die bekostigd uit offergaven enz. aan de Baäls gebracht; dat is duidelijk, maar niet dat „terugkeeren". Als zij reeds verbrand zijn (7a) wat blijft er dan van over? De eenige zin die er aan te hechten is, zou deze zijn: voor een deel bestaan de godenbeelden uit een houten kern met zilver of goud overtrokken. Dat omhulsel wordt afgerukt, de kern vernietigd, het aldus verkregen edel metaal geplet of omgesmolten en door de veroveraars op dezelfde verderfelijke wijze weer aangewend.

8 *„Daarom wil ik weeklagen en huilen, barrevoets en naakt loopen, weeklachten uitstooten als de jakhalzen, krijten als de struisvogels."* Hetzij men „hierom" of „daarom" vertaalt, het bewijst dat de profeet alles behalve een onverschillig toeschouwer is van de ellende die hij reeds als werkelijkheid om zich heen ziet. Hij moge nog zoo gestreng zijn in zijn oordeel, het smart hem in de ziel zoo te moeten spreken als hij spreekt. Dat nu is de ware stemming van den boeteprediker en de voorwaarde voor het ingang vinden van zijn woord. De harde koude waarheid alleen verbittert en verwijdert, maar als het hart van den boetgezant spreekt, is er kans dat hij gehoor vindt. *„barrevoets gaan en naakt"* d. i. zonder bovenkleed. De gewone kleeding bestaat uit een gordel om de lendenen, een hemd of lijfrok met mouwen, en een wijden mantel daarover heen. Bij rouw wordt het bovenkleed afgelegd, soms ook de lijfrok, en houdt men alleen het allernoodzakelijkste aan, 2 Sam. 15 : 30, Jes. 30 : 2. De profeet heeft dit zeker letterlijk zoo bedoeld en gedaan en zoodoende opzettelijk de aandacht op zich gevestigd.

Jerusalem ziet dus dezen man dag op dag met die uitwendige teekenen van rouw door haar straten gaan als de tastbare bezegeling van de boodschap die hij brengt (vgl. Jes. 20 : 2, Jer. 19 : 8—13, Jer. 27 : 1 vv.). *als de struisvogels*, vgl. Job 30 : 28.

9 Vs. 9 *„omdat haar wonde doodelijk is, omdat die tot Jerusalem is doorgedrongen, reikt tot de poort mijns volks"* verklaart waarom de profeet zoo diep geschokt is door wat Samaria wacht. Jerusalems lot hangt daarmee ten nauwste samen en dat is voor hem zulk een ontstellende reeds aanwezige werkelijkheid, dat hij werkwoorden in den verleden tijd gebruikt: „is doorgedrongen tot Jerusalem"; *„de poort mijns volks"* — in en bij de poort klopt het hart eener stad, deze vormt het middelpunt van handel en rechtspraak, enz. Zoo vormt Jerusalem het middenpunt van heel Juda.

10—15 Vs. 10—15 bevatten alle een reeks woordspelingen naar aanleiding van plaatsnamen, waardoor de profeet tracht zijn prediking onvergetelijk in het geheugen zijner hoorders in te prenten. Dat is ongetwijfeld hun bedoeling al komen zij ons al te gekunsteld voor. De profeet gaat uit van het bekende: „nomen est omen", de naam is een voorteeken en

waarteeken. Altijd en overal zoekt de volksmond in den naam van plaatsen of personen een bijzonderen zin die òf op het verleden wijst òf op de toekomst betrekking heeft. Men denke aan „Babel" Gen. 11:9, Lachai Roi Gen. 16:14, Moses, Ex. 3:10, enz. Dergelijke woordspelingen berusten dikwijls enkel op den klank en zijn etymologisch niet te rechtvaardigen zooals b.v. den naam Kain in Gen. 4 : 2. Maar eenmaal met een plaats- of personennaam verbonden, blijven zij hangen en leggen een feit of een voorspelling in één enkel woord vast. Zóó hebben ook de profeten naar dat middel gegrepen om, daar zij immers oorspronkelijk alleen *sprekers* waren, te voorkomen dat het gesproken woord te spoedig zou vervliegen. Am 5 : 5, 6 : 13, Hos. 1 : 4, 2 : 24 v., Jes. 10 : 28 v. Het is daarom onjuist op grond van onzen indruk van gekunsteldheid ze aan Micha te ontzeggen. De plaatsen hier genoemd liggen alle in de omgeving van Morèsjeth Gath, Micha's geboorteplaats. Welk ander profeet of bewerker zou er belang bij hebben om juist deze overigens zoo onbelangrijke plaatsen uit te kiezen tot illustratie van zijn voorzeggingen? Bovendien is merkwaardig, dat Sanherib, toen hij in 701 tegen Jerusalem optrok de route volgde door Micha hier aangegeven. Helaas zijn alle woordspelingen ons niet meer doorzichtig. Dat komt ten deele hier vandaan, dat de tekst — getuige de menigvuldige afwijkingen in G. en Syr. — sterk geschonden is. Ook is de naam van sommige plaatsen onbekend of de ligging onzeker. Wel is duidelijk dat alle in dezelfde omgeving te zoeken zijn, n.l. ten Z. en vooral ten Z.W. van Jerusalem.

Een eigenaardige opvatting dezer verzen verdedigt W. C. Graham in het American Journal of Sem. Languages and Litterature XLVII, 4 (Juli 1931) p. 237—258. Voor al de genoemde plaatsen zou een verderfelijke eeredienst karakteristiek zijn. Het telkens terugkeerende „jôsjèbēt", lett. inwoneres, zou niet de collectieve beteekenis hebben van bevolking doch doelen op de aldaar vereerde moedergodin; en welke praktijken met zulken cultus verbonden waren, is berucht genoeg. Daarom zou de profeet deze steden met zulk een zwaar oordeel dreigen. Voor deze uitzonderlijke beteekenis van „jōsjèbèt" beroept hij zich op Joz. 2 : 15, Richt. 13 : 9 enz. maar niemand anders zal dit met hem kunnen ontdekken. Bovendien worden in het O. T. steeds andere plaatsnamen genoemd als centra van een verwerpelijken cultus.

10 *Verkondigt het niet te Gath, weent niet te (Bochim) wentelt u in het stof te Beth lĕ Ofra.* H. .... „weent niet jammerlijk...." Overduidelijk is dit vers niet. De aanhef is een aanhaling uit Davids klaagzang over Saul en Jonathan 2 Sam. 1 : 20. David bezweert daar een ieder Israëls schande niet bekend te maken in de stad zijner vijanden. Als inleiding om een even groote ramp aan te duiden kan dit zeker dienen. Dan volgt in H. „weent niet jammerlijk", d.w.z. verbijt liever uw smart om niet te laten zien hoe groot zij is, doch dan volgt: „wentelt u in 't stof". Dit nu is

een uiting van rouw Jer. 25 : 34, 6 : 26, Ez. 27 : 30 — maar dit sluit elkaar uit; eerst „weent niet", dan „bedrijft de diepste rouw", òf, en dit veroorlooft het taalgebruik, men late het voegwoord „al" = „dat niet"! ook gelden voor wentelt u in 't stof, zoodat de zin dus luidt: „wentelt u niet in 't stof" en wel om dezelfde reden als bij „weent niet" genoemd. Nu wordt in vs. a en vs. c bij elk werkw. een plaatsnaam genoemd, het ligt dus voor de hand in vs. b bij „weent niet" 't zelfde te vermoeden en dan denkt men 't eerst aan „Bochim" uit Richt. 2 : 1 en 5, ook daar met bākhā = weenen in verband gebracht, dus „weent niet te Bochim". De vertt. wijken vrij sterk af. G. las in vs. a „al tagdieloe" = houdt u niet groot. Syr. „al tagieloe", jubelt niet. Ridderbos b.v. volgt G., Sellin Syr. en ziet in Gath een verschrijving van Giloh, dat vl. Joz. 15 : 51 tot Juda behoorde, en waarvan de klank aan „giel" jubelen herinnert. Een plaats Beth le Ofra is niet bekend, wel Ofra Richt. 6, doch dit behoorde tot Manasse en lag dus te ver weg om in aanmerking te komen. Een vlek of dorp van dien naam, lett. „stofhuis" zal dus wel in 't Zuiden van Juda moeten worden aangenomen. Wij hielden ons zoo veel mogelijk aan H. Veroorlooft men zich grootere vrijheid dan zou er veel voor pleiten te lezen: „Jubelt niet te Gilo, weent te Bochim, wentelt u in 't stof te Beth le Ofra" en indien men deze woordspelingen in 't Hollandsch zou willen weergeven, dan aldus: „Jubelt niet in Jubeloord, weent te Weenen, Wentelt u in 't stof in Stofhuis". Ridderbos trekt in vs. a „bekhō" en „al" samen tot een plaatsnaam Bekoal, waarvan echter het bestaan zuiver gissing is.

11 *Trekt voorbij inwoners van Sjafier in smadelijke naaktheid, de bevolking van Sa'anan waagt zich niet naar buiten. Beth ha-ēzel ontvangt rouwklacht, zware wonden.* Aan dit vs. is moeilijk een verstaanbare zin te ontleenen. H. lett.: „trek [enkelv.] aan ulieden voorbij, inwoneres van Sjafier, naaktheid en schande." G. leest „overeenkomstig de spot over haar" i. p. v. „trek aan ul. voorbij" en i. p. v. „èrjah" = naaktheid, „arèhah" = „hare steden" wat in H. even mogelijk is. Houdt men zich zooveel mogelijk aan H. dan moet de woordspeling zitten in „Sjafier" dat „schoone" beteekent en in de tegenstelling „schande, naaktheid — „de bewoners van Schoonoord gaan voorbij [als gevangenen] in smadelijke naaktheid". Duhm stelde voor te lezen: „sjōfār jāăbier lākh jōsjèbèt Sjafier" = de krijgstrompet wordt u geblazen, inwoners van Sjafier", een aantrekkelijke woordspeling en door Sellin overgenomen; alleen noch in H. noch in de oude Vertt. wordt sjōfār gevonden. Waar Sjafier lag is onbekend. Gewoonlijk vereenzelvigt men het met Sawafir ten O. van Askalon. Vs. b en c zijn al even onduidelijk, vs. b luidt in 't Hebr., lō jācĕā josjèbèt ca'anan", de klankspeling zit in „jaçĕā" en het laatste woord; het eerste bet.: „uitgaan", „uittrekken", en op den klank af zou men in het laatste een afleiding van het eerste kunnen hooren. De zin luidt dan: „de bevolking

van Saänan [= de uittrekkende] trekt niet uit" d. w. z. waagt zich niet buiten haar muren vgl. Richt. 5 : 6. Ook deze plaats is onbekend; wsl. is het 't zelfde als Sana van Joz. 15 : 37 dat in allen gevalle in de hier bedoelde streek thuis hoort. Vs. c, lett. in H. „rouwklacht van Beth-hāē zèl" of „is te Bēth-hāézèl, hij zal van u nemen zijn bestand of verblijfplaats" is wederom onverstaanbaar. Wie is „hij" en wat „zijn bestand"? G. las de beide laatste woorden als „zware wonden" en wij namen dat over. L.V. stelt voor: „de rouw van Beth-hāézèl zal haar van haar plaats wegnemen", waarbij zij „van ulieden" schrapt.

Ridderbos vertaalt: „de weeklacht van Beth-häézèl zal u het verblijf „aldaar ontnemen" met deze toelichting: wat ervan gezegd wordt be-„teekent naar onze — hoogst onzekere — vertaling dat de Judeeërs „er niet meer verblijven kunnen vanwege de algemeene weeklacht (en „het ongeluk dat daarvan de oorzaak is)." Het meest pleit voor Sellin's opvatting. Deze verbindt anders dan M.T. aangeeft, trekt „jikkach" bij het eerste verslid, en volgt in het tweede G. waardoor hij verkrijgt: „Beth-häézèl ontvangt rouwklacht, zware wonden". Waar deze plaats lag, weet men niet. Zach. 14 : 5 vermeldt een plaats Asal, niet al te ver van Jerusalem.

12 Vs. 12a luidt lett. gelijk S.V. aangeeft: „de bevolking van Marōth is krank om des goeds wil". Helaas onverstaanbaar. Zonder tekst-wijziging is niets te beginnen. I. p. v. Ki chala = „is krank" leze men „eekh jejachēl" = „hoe kan hopen"? Marōth, lett. = „bitterheid"; de zin luidt dus: *„hoe kan Bitterheid hopen op geluk"*? Haar naam sluit dat reeds buiten. Veel erger echter is wat Jerusalem wacht en wat in nog sterker mate zal strijden met zijn schoonen naam. Menig Israëliet toch zal daarin den blijden klank van sjalēm, sjaloom = heil hebben gehoord, en nu verkondigt de profeet: *„onheil vanwege Jahwe zal op de poorten van Heilstad neerdalen"*. „Van wege Jahwe" — geen toeval, geen noodlot maar beschikking van Israëls God, dus oordeel, gericht.

13 *„Span de rossen voor den wagen bevolking van Lachis. Zij is het begin der zonde van Sions dochter, immers bij u werden gevonden Israëls overtredingen."* Ook dit vs. is een puzzle. Lachis, de tegenwoordige ruïneheuvel Tell-el-Dweir, wordt genoemd Joz. 15 : 39, 10 : 3 v., 2 Kon. 14 : 19. Tijdens zijn veldtocht in 701 had Sanherib hier zijn hoofdkwartier 2 Kon. 18 : 14. Het schijnt dus strategisch een plaats van beteekenis te zijn geweest. De woordspeling zit in Lachisj en rèchèsj = gespan, of strijdrossen; de aansporing: „span de rossen voor den wagen", om te vluchten n.l., gaat uit van de veronderstelling, dat in Lachis een cavalerie-kazerne, juister een dépôt van strijdwagens gevestigd was. 1 Kon. 10 : 26 bericht, dat Salomo strijdwagens en ruiters bijeenbracht en deze, behalve te Jerusalem, stationneerde in de „wagensteden". Daartoe behoorde wsl. ook Lachis. Vreemd is de onderbreking van de toespraak *tot* Lachis

door een tusschenzin in den 3en persoon *over* Lachis: zij is „het begin der zonde van Sions dochter" of „de hoofdzonde voor de dochter Sions" en nog vreemder deze beschuldiging zelf. Immers vs. 5 betoogde dat „Jerusalem de zonde van Juda" was en hier heet Lachis het begin der of de voornaamste zonde van Juda. In welken zin kan dit zijn bedoeld? Bekend is, dat de profeten steeds ernstige bedenkingen hebben gehad tegen de neiging der koningen om hun kracht te zoeken in voortdurend toenemende bewapening Jes. 30 : 16, Hos. 14 : 4. Dat was hun het bewijs, dat men niet op Jahwe, Israëls beschermer, vertrouwde maar op uitwendige dingen. Vandaar in Jes. 2 : 7 v. de klacht: „hun land is vol paarden, er is geen einde aan al hun wagenen, en in vs. 12 v. de bedreiging dat dit alles Israël uit de hand zal worden geslagen, „elke hooge toren en elke versterkte vesting". Lachis moet dan vanwege zijn groot aantal strijdwagens als een bolwerk van Juda's veiligheid zijn aangemerkt geworden en juist daarom als een der voornaamste oorzaken beschouwd, waarom Juda i. p. v. op God, op paarden en wagens ging vertrouwen en zoo hoe langer hoe meer afgleed op een weg die van Jahwe afvoerde. Daarmede is echter nog niet het slot: „immers bij u werden gevonden Israëls overtredingen" bevredigend verklaard. Nergens elders in het O. T. wordt Lachis als centrum of uitgangspunt van Israëls afval genoemd. Ridderbos beweert wel dat in vs. c met „u" Jerusalem is bedoeld, 't welk beschuldigd wordt de overtredingen van Israël = het tienstammenrijk te hebben overgenomen, maar zoo wordt vs. b en c volkomen losgemaakt van vs. a en is er geen enkele reden te bedenken, waarom Lachis en Sion in één adem worden genoemd. Bovendien „de overtredingen van Israël" kunnen in dit verband niet anders zijn dan het gewraakte vertrouwen op uitwendige machtsmiddelen en daarin bepaald de zonden van het tienstammenrijk te zien gaat bezwaarlijk. In de boeken der Koningen wordt steeds als de ergste aanklacht, als „de zonde van Jerobeam" vermeld de huldiging der stierbeelden te Dan en Bethel. Deze zonde is echter nooit in Juda doorgedrongen. In vs. 14 volgt

14 Lachis' straf: „*Daarom zult gij een afscheidsgeschenk geven aan Moresjeth-Gath. De Beth-Akzibs worden een teleurstelling voor Israëls koningen.*" Er kan hier moeilijk aan een ander subject worden gedacht dan aan Lachis. Een bezwaar echter is dat Moresjeth-Gath voor zoover wij weten niet aan Lachis toebehoorde of op eenigerlei wijze daarmee verbonden was, terwijl dat toch in het woord „sjilloechim" door ons met „afscheidsgeschenk" weergegeven opgesloten zit. Zoo heet n.l. het geschenk, dat de vader aan zijn dochter bij haar huwelijk meegeeft, vgl. 1 Kon. 9 : 16, maar daarmede is tevens gegeven, dat deze dochter afscheid neemt van het ouderlijk huis. Het meeste pleit er voor met geringe wijziging te lezen: „een afscheidsgeschenk zal worden gegeven aan Morésjèth-Gath. Mórèsjèt klinkt als Meoresjeth = verloofde, dus: de verloofde ontvangt het voor-

geschreven bruidsgeschenk maar gaat voor haar naaste verwanten verloren, wat overgebracht zou beteekenen, dat Juda zich ook deze plaats zal zien ontnomen. Is Morèsjèth afgeleid van „jarasj" = beerven, bezitten, dan zit de woordspeling in „afscheidsgeschenk aan de bezitster", wat dus op verlies uitloopt.

Vs. b „de Beth-Akzîbs" enz. staat op zich zelf. Vl. Joz. 19 : 29, Richt. 1 : 31 lag een stad van dien naam in 't N. en behoorde tot den stam Aser en vl. Joz. 15 : 44 ook een Akzib behoorende tot Juda. Deze naam klinkt als een afleiding van „kazab" bedriegen en H. luidt: „de Bēth Akzibs worden le-akzāb" d. i. tot bedrog, tot teleurstelling, vgl. Jer. 15 : 15. Israëls koningen moeten dus niet wanen, dat deze plaatsen den vijand zullen tegenhouden. Integendeel, zij zullen hun naam waarmaken.

15 *Nogmaals zal Ik u een beërver brengen bevolking van Marésja. Voor goed zal Israëls heerlijkheid te gronde gaan.* Marésja klinkt alsof het afstamt van „jarasj" = beërven, uit de bezitting verdrijven. Ook voor deze stad wordt dus haar naam van onheilspellende voorbeduidenis „*Nogmaals*", eens was het door Israël veroverd en toen aan Juda toegekend; thans zal het eenzelfde lot ondergaan maar met voor Juda tegenovergesteld gevolg. Vs. b luidt in H. „tot aan Adullam zal Israëls heerlijkheid komen". De spelonk van Adullam is uit 1 Sam. 22 : 1—5 voldoende bekend, niet echter wat deze bedreiging insluit, tenzij men zich kan vinden in Ridderbos' verklaring: „tot eenzelfden toestand van nood „en ellende als Adullam eens herbergde zal Israëls heerlijkheid, d. i. de adel (Jes. 5 : 13) vervallen." Sellin leest met tekstwijziging: „naar „Adullam wordt verstopt Israëls heerlijkheid, d. w. z. zijn rijkdom." Dit is zeer onwaarschijnlijk. Heeft Juda gelegenheid zijn schatten in veiligheid te brengen — doch die kans zullen de vijanden het wel niet geven — dan zou Juda dus een bijzonder gelukkigen slag hebben geslagen en dat druischt al te zeer tegen den zin dezer verzen in. Gaat men den tekst wijzigen, dan pleit alles er voor om „ad oolaam" = „voor altoos" te lezen i. p. v. Adullam, in 't Hebr. bijna geen verschil, en „jōbeed" = „te gronde gaan" i. p. v. „jaboo": „komen". Zoo sluit tevens dit vs. op voortreffelijke wijze al het voorafgaande in vs. 10—16 af. Zoo groot leed, dat zelfs de overigens onbeteekenende plaatsen van het platteland niet verschoont, zal grooten rouw veroorzaken; en dit komt zoo gewis, dat Juda nu reeds daarmee een aanvang zou kunnen maken.

16 Daarom de oproep: „*Maak u kaal en scheer u (Sion) om uw lievelingen; maak u een kale plek zoo breed als van een gier, omdat zij in ballingschap van u worden weggevoerd.* Deze oproep geschiedt blijkens den werkw. vorm tot een vrouw, en aangezien ook het metrum te kort is, is wsl. „Sion" uitgevallen. „Maak u kaal", teeken van rouw, Am. 8 : 10, Jer. 7 : 29. In Deut. 14 : 1 wordt dit rouwgebruik als strijdig met de belijdenis van Jahwe verboden maar de oude gewoonte heeft zich desondanks lang

gehandhaafd; „als de gier", waarbij gedacht is aan den gyps fulvus die achter op den kop een kale plek heeft. Deze opzettelijke toevoeging duidt aan, dat de rouw heel erg zal zijn — en geen wonder, want deze moeder d. i. Jerusalem zal „haar lievelingen" in ballingschap zien wegvoeren. Daarmee had ook reeds Amos Samaria gedreigd (4 : 3). Deze profeten kenden de door Assur gevolgde methode om opstand onmogelijk te maken. Is de inhoud van vs. 10—16 vervuld geworden? Niet in alles naar de letter, doch het is wel zeer merkwaardig, dat Sanherib in 701 juist van deze streek uit zijn operaties leidde en in Lachis zijn hoofdkwartier opsloeg. Al heeft hij Jerusalem zelf niet ingenomen, hij zal toch van de 200,000 gevangenen die hem in handen vielen, zeker een aantal, en wel de meest vooraanstaanden „de lievelingskinderen" meegevoerd hebben.

2 en 3 *Motiveering van het in Hs.* 1 *aangekondigde gericht.* Wel was in 1 : 5 terloops gezegd, dat Jerusalem de zonde van Juda was, doch geen bepaalde feiten waren nog genoemd. Het is de plicht van den aanklager deze te noemen, het recht van den beschuldigde ze te vernemen. Welnu de
2 1—5 profeet blijft niet in gebreke. In 2 : 1—5 geeselt Micha de heb- en roofzucht van de machthebbers. Dezen maken misbruik van hun positie, onbeschaamd en onbarmhartig, maar Gods recht is streng en rechtvaardig — juist in hun onverzadelijken landhonger zullen zij gestraft worden; ontnomen wordt hun wat zij met list en geweld zich hadden bijeengeschraapt en dat niet alleen; ook wat zij rechtens bezaten wordt hun afgenomen door een vijand, die het bij het lot zal verdeelen.

1 *„Wee hun die ongerechtigheid en gemeene streken uitdenken op hun „legersteden en ze, zoodra de morgen aanlicht, ten uitvoer brengen omdat zij er de macht toe hebben".* „Wee hun", deze aanhef door Amos herhaaldelijk aangestemd 5 : 18, 6 : 17, wordt door Micha overgenomen en blijft tot in het N. T. doorklinken. De profeet richt zich tegen hen, die ten koste van eenvoudige of weerlooze volksgenooten zich op schandelijke wijze verrijken. Huizen en land, daar zijn ze tuk op; dat is een vast en veilig bezit; vijandelijke legerscharen kunnen er over heen loopen, het niet meenemen. En daarvan zijn ze zoo vervuld, dat ze er snachts niet van kunnen slapen maar die stille uren gebruiken om aanslagen in elkaar te zetten. Ze rooven niet zonder meer, doch als Izebel bedenken zij voorwendsels om hun praktijken met een schijn van recht te bekleeden of zij koopen de rechters om (7 : 3). Hoe ook, hun plan slaagt, want „zij hebben er de macht toe", en dàt, recht of onrecht, is voor hen beslissend.

2 *Zij begeeren akkers en rooven ze, huizen en nemen ze weg, door afpersing maken zij zich meester van den eigenaar en zijn huis, van den man en zijn erfdeel",* 't zelfde verwijt dat Amos in 3 : 10, 4 : 1 en Jesaja in 5 : 8 tot hun tijdgenooten richten. Het tiende gebod bestaat voor hen niet. „Door afpersing .... enz." Er zijn tal van wegen om zich onrechtvaardig te

verrijken; afpersing is er een. De ongelukkige, die in hun netten verstrikt raakte, zal geld geleend hebben en kan het niet teruggeven. Dan kan wat hij bezit door den schuldeischer worden opgevorderd en indien dit niet voldoende is, hij zelf tot slavendienst van zes jaren worden geprest Ex. 21 : 1—6, 2 Kon. 4 : 1 v. Zoo wordt er onrecht begaan niet slechts aan den persoon maar ook aan het erfdeel dat aan zijn rechtmatigen
3 eigenaar wordt ontfutseld 1 Kon. 21 : 3, Hab. 2 : 11. „*Daarom, zoo spreekt Jahwe, ga Ik tegen dit geslacht een kwaad uitdenken, waaruit gij uw hals niet zult uittrekken en waarbij gij niet recht op zult gaan.*" Zij hadden raadslagen uitgedacht, nu gaat Jahwe ook iets uitdenken: een onontkoombaar gericht, een kwaad „waaruit zij hun hals niet zullen uittrekken" d. w. z. het juk van overheersching en onderwerping aan een vreemde macht zal hun op de schouders worden gelegd (vgl. Jer. 27). Maar ook krijgsgevangenen worden weggevoerd twee aan twee door een halsjuk verbonden. De profeet kan dus ook aan wegvoering hebben gedacht, waarbij „gij zult niet recht op kunnen gaan" zich goed zou aansluiten. Het slot „want het zal een booze tijd zijn" maakt den indruk van een glosse, het zegt niets, hinkt wat achteraan, overlaadt het metrum en wordt juist zoo gevonden in Am. 5 : 13.

4 Vs. 4 „*Te dien dage zal men over u een spreuk aanheffen en een klaagzang zingen zeggende: ten eenenmale zijn wij vernietigd* . . . . enz. is hopeloos verward en een bevredigende verklaring moeilijk, men raadplege slechts S.V. De eerste moeilijkheid is deze: de aanhef zegt: men zal *over* u een spreuk aanheffen, maar wat volgt is geen spreuk *over*, doch een ontboezeming *van* de met „u" aangesprokenen. Die „*u*" kunnen volgens het verband geen anderen zijn dan de beschuldigde machthebbers van vs. 1—3. Dezen nu nemen, hoezeer tegen de verwachting in, het woord in den 1e pers. mv.: „*wij* zijn ten eenenmale vernietigd" om echter door te gaan met: „hij vernietigt het deel *mijns* volks". Slaat „*wij*" en „*mijns*" op dezelfde personen, waartoe dan dit onderscheid? en wie is „hij" in „hij verwisselt"? Het volgende: „hoe ontwendt of onttrekt hij mij"! is nog onbegrijpelijker, en het slot „aan een afvallige deelt hij onze akkers toe" of met S.V. „hij deelt uit afwendende onze akkers" spant de kroon. G. leest: „wij zijn geheel vernietigd, het gebied mijns volks werd met het meetsnoer verdeeld en er was niemand die hem verhinderde „dat weg te nemen; onze akkers werden uitgedeeld." Dit is in allen gevalle verstaanbaar en veronderstelt nagenoeg denzelfden tekst; immers i. p. v. „jamīr" = „hij verwisselt" las G. „jimmad" = „werd verdeeld" en i. p. v. „eekh" = hoe!„, „ēn" = „geen". Alleen met behulp van G. en verder door gissing kan men trachten den oorspronkelijken zin terug te vinden en dan pleit het meest voor wat wij aannamen: „*ten eenemale zijn wij vernietigd, het erfdeel mijns volks wordt met het snoer uitgemeten, en geen die het teruggeeft. Aan hen die ons wegvoerden worden*

onze akkers uitgedeeld. Dit verschilt aanmerkelijk van S.V. en toch, wie den Hebr. tekst voor zich neemt, zal bespeuren hoe betrekkelijk gering de wijzigingen zijn, zoo b.v. i. p. v. „lesjobeeb sadeenoe jechallēk", wat eigenlijk niet te vertalen is, „lesjobeenoe sadeenoe jechullākoe", wat een voortreffelijken zin geeft. Zoo deden de Assyriërs met het tienstammenrijk; zij voerden de Israëlieten weg naar Assur en plantten van hun eigen oud-soldaten een aantal als kolonisten in Kanaän 2 Kon. 17 : 24. Ridderbos, die zooveel mogelijk zich tracht te houden aan M. T. vertaalt vs. b als volgt: „het gebied van mijn volk vervreemdt Hij: hoe ontgaat het mij! Aan de afvalligen deelt Hij onze akkers uit." Dit klinkt echter nog al raadselachtig, en van Jahwe te zeggen dat Hij „het erfdeel mijns volks vervreemdt" nog al bedenkelijk en nog erger dat Hij het „aan afvalligen uitdeelt". Nu verklaart R. wel „afvalligen" dat zijn de heidenen, doch hoe kunnen dezen zoo genoemd worden? Israël kan van Jahwe „afvallen" omdat het Hem toebehoort, niet de heidenen. Ondanks de problemen van den tekst is de strekking duidelijk en raak: dien machthebbers van vs. 1—3, die op zoo schandelijke wijze hun bezit hadden vergroot, zal dat alles ontnomen worden en wel zoo radicaal, dat zij niet behoeven te hopen het nog wel eens terug te zullen krijgen, zooals dat b.v. in bepaalde gevallen in de Israëlietische wetgeving was voorgeschreven. Neen, het land wordt door een vreemden overheerscher uitgekaveld en aan zijn gunstelingen „onzen wegvoerders" toegewezen
5 vs. 5. *„Daarom zult gij niemand hebben die het meetsnoer volgens uitwijzing van het lot aanlegt in Jahwe's gemeente.* „Daarom" zet het „daarom" van vs. 3 voort en herhaalt op zijn wijze wat in vs. 4 was gezegd. De bewoording herinnert aan wat er volgens Joz. 17 : 14 bij de verovering van Kanaän had plaats gehad. Toen werd bij het lot aan elken stam zijn erfdeel toegewezen. Ieder die behoorde tot „Jahwe's gemeente" kon daarop aanspraak maken. Dat recht hebben zij, die hier worden toegesproken, verbeurd, met hen is afgedaan. Is de lezing „zij die ons wegvoerden" juist, dan sluit dit reeds de mogelijkheid van verder bezit in Kanaän uit.

6—11. *Verweer der bestraften, wederwoord des profeten.*

Zij die door Micha zoo onverschrokken zijn aangepakt, stellen zich te weer — en merkwaardig, zij logenstraffen Micha's beschuldiging niet — de feiten zullen wel te duidelijk gesproken hebben — zij beweren, dat men zulke dingen zoo maar niet in 't openbaar mag zeggen en vooral niet zeggen, dat Jahwe over Zijn eigen volk zulk een oordeel zou brengen. Dat geeft, vinden zij, voor een profeet geen pas, het klinkt zelfs gods-
6 lasterlijk. *„Predikt niet, prediken zij, zulke dingen moet men niet prediken . . .*
7 *Is het huis Jakobs dan vervloekt? Is Jahwe niet lankmoedig? Zouden dat Zijn daden zijn? Zijn zijne woorden niet vriendelijk ten opzichte van Israël,*

Zijn volk? Micha's tegenstanders gebruiken twee argumenten: 1⁰ dergelijke dingen mag men niet openlijk uitspreken, men doet beter daarover te zwijgen, desnoods binnen vier muren de zaak eens aanroeren, maar er in geen geval publiciteit aan geven. Het is de zoo dikwijls ook in 't kerkelijk leven toegepaste taktiek van doodzwijgen, „als het maar onder ons blijft!" en zoo wordt de onwaarachtigheid aangeprezen waar de waarheid diende te worden gehuldigd, en ten 2⁰ worden deze godvergeten geweldenaars vroom, gemoedelijk vroom. Amos toornde ook reeds in 8 : 1 vv. tegen die kooplieden in Samaria, die met maat en el en gewicht om 't hardste bedrogen, maar op Sabbath hun winkels gesloten hielden. Micha's hoorders maken het nog erger; zij halen teksten aan, zij beroepen zich op de oude onbetwistbare waarheid, dat Israël toch Jahwe's eigen volk is. Hoe zou Hij zich dan tegen Israël kunnen keeren? Dat is zeker de allergevaarlijkste methode om zich aan den greep in 't geweten te onttrekken; dat is wat de Schrift noemt „met een leugen in de rechterhand" verloren gaan. Alleen is men daarmede bij een profeet als Micha aan het verkeerde adres. „*Predikt niet* . . . ." voor „prediken" staat een woord dat eigenlijk „doen druppelen" of „stroomen" beteekent en dat ongetwijfeld bedoelt op het sterk bewogene, opbruisende van het profetisch spreken nadruk te leggen. Een spottende of minachtende bet. heeft het niet; het wordt Am. 7 : 16, Ez. 21 : 2, 7 als parallel van het gewone woord voor profeteeren gebruikt. Het bevreemdt alleen, dat ook van het huichelachtig gepraat dezer woordvoerders hetzelfde woord wordt gebezigd. Ons schijnt dit bittere ironie van den kant van den profeet. Deze lieden, zoo opgeschrikt en ontmaskerd, trachten met zulk een stroom van woorden zich te verdedigen, slaan zulke vrome tonen aan, dat een argeloos toehoorder er van onder den indruk zou komen, maar de profeet stelt hen met dit ééne woord reeds aan den kaak. Vs. 6c vertaalden wij met: „*Smaad zal niet overkomen*". H.: „niet zal wijken (?) smadingen" „jissag" echter, dat gewoonlijk met „wijken" wordt weergegeven, is een zeer onzekere w.w. vorm, dien men afleidt van „soeg", doch „smaad zal niet wijken" past weinig op de lippen van lieden, die juist van geen onheil over Israël willen weten. Meer voor de hand ligt er een abnormaal geschreven Hiphil van het w.w. „nasag" = „inhalen", „bereiken" in te zien, 't welk vl. Jes. 35 : 10, 51 : 11 ook intransitief kan worden gebruikt.

7 „*Is dan het huis Jakobs vervloekt?*" Dezelfde lieden gaan voort met hun weeë vromigheid. Alleen is H. onverstaanbaar, 't zij men vertaalt met S.V. „O, gij die huis Jakobs geheeten zijt" of met Ridderbos: „is [dat] het zeggen van het huis Jakobs"? Alles pleit er voor in „amoer" = „de gezegde" een verschrijving te zien van „aroer" = „vervloekt". Dit geeft een voortreffelijken zin, die geheel in de redeneering van deze verweerders past, die onbeschaamd in denzelfden trant voortgaan en

vragen of „*Jahwe niet lankmoedig is*" en of „*dat Zijne daden zouden zijn*", zulke n.l. als Micha zich verstoutte te beweren. *Zijn zijne woorden niet vriendelijk ten opzichte van Israël, Zijn volk?* „*Zijne*" woorden naar G; H. „*mijne* woorden". „*Israël Zijn volk*", H. „de oprechte wandelende". Gewoonlijk vertaalt men alsof er stond: „die in oprechtheid wandelt" doch dat laat de zinsbouw niet toe. Bovendien zou de huichelarij al te plomp voor den dag komen, wanneer deze debaters zich als de in oprechtheid wandelenden wilden aandienen. Wsl. stond er oorspr. Jisraël i. p. v. jāsjār = oprechte. De eerste drie letters zijn volkomen gelijk. „*Mijn volk*", dat nu naar vs. 8 verzeild is en daar slecht te gebruiken, volgde wsl. op Israël, en in de leege plaats van „mijn volk" is dan het taalkundig onmogelijk „wandelende" gezet. Men kan hierbij alleen nog vragen, of hier huichelarij aan 't woord is, dan wel verblinding, de oude en hardnekkige averechtsche toepassing van Israëls uitverkiezing, waartegen Amos en Hosea en Jesaja ook zoo te kampen hebben, en die daarom zoo moeilijk is uit te roeien, omdat zij berust op de fundamenteele waar-
8 heid van Israëls geloof. Vs. 8 bevat des profeten antwoord op deze zoetvoerige redeneeringen. Helaas spant het de kroon in onbegrijpelijkheid. H. lett.: „gisteren zal mijn volk tot een vijand opstaan tegenover een kleed". Zonder tekstwijziging is ook hier niets te beginnen. Trouwens ook G. heeft reeds een andere lezing. Blijkens vs. 8b worden de vorige sprekers in den 2en pers. mv. toegesproken, maar dan is dit ook te veronderstellen voor vs. a. De aanhef: „wĕèṯmool" = „en gisteren" is stellig onjuist, want er volgt op „gisteren" „zal opstaan"; „gisteren" en „zal" sluit elkaar uit. „Wĕèṯmool" is stellig verschreven voor „we attèm" = „gijlieden"; de overblijvende l trekke men als lē bij „ammi" mijn volk. Dit geeft een uitnemenden zin en brengt mee dat „gij staat op" i. p. v. „hij staat op" worde gelezen, dus: *gij, gijlieden treedt tegen mijn volk als vijand op*". Zoo aandoenlijk *praten* over „Jahwe's volk", en het *behandelen* als vijand!! Deze strekking moet, gegeven het parallelisme der Hebr. poësie, ook in de tweede helft zich voortzetten, doch wat er nu staat: „tegenover een kleed" of „aan de voorzijde van een kleed" is onzin. G. wijst hier wederom den weg, zij las niet „salma" = kleed doch „sjaloom" = vrede. Men leze nu in parallelie met vs. 8b „die argeloos voorbijtrekken", „sjalemim" = vreedzamen, dus „*vreedzamen scheurt gij den mantel af, aan argeloos voorbijtrekkenden oorlogsbuit.*" Zij plunderen onschuldige reizigers uit alsof het krijgsgevangenen zijn. Hosea beschuldigt in 6 : 9 zelfs de priesters van dergelijke praktijken. „*Oorlogsbuit*" — H. heeft „sjoebé milchamah" dat men vertaalt als „wederkeerende uit den oorlog" of als „afgewend van den oorlog", maar een tegenwoordig deelw. „Sjoebé" bestaat niet;
9 men leze „sjebi milchamah". „*De vrouwen mijns volks verdrijft gij uit het huis, waaraan zij gehecht zijn en van hun kinderen neemt gij Mijn eer weg.*"

Dit spant de kroon; weerlooze vrouwen en kinderen worden gewoonlijk ontzien. Deze lieden echter sparen niemand en niets. Meedoogenloos rukken zij de gezinnen uit elkaar. De vrouw wordt verdreven uit het huis „*waaraan zij gehecht is*". Micha blijkt een fijn opmerker. Veel erger nog is, dat zij de kinderen aan de moeders ontrukken en als slaven naar den vreemde verkoopen. Zoodoende verliezen deze kinderen voor goed „*de eer*" te behooren tot Jahwe's volk. Het voorschrift Ex. 21 : 16 „wie een mensch steelt, hetzij hij hem heeft verkocht, hetzij hij hem nog in zijn bezit heeft, zal zeker ter dood worden gebracht" bewijst, dat menschenroof zoo menigvuldig voorkwam, dat daartegen in de wet moest worden voorzien. Waar slavernij bestaat, bestaat ook slavenhandel (Am. 1 : 6, 9). Schurken zagen geen bezwaar kinderen te rooven of langs quasi wettelijken weg in handen te krijgen (2 Kon. 4 : 1 vv.). De
10 profeet maakt thans korte metten met deze menschen. „*Staat op, vertrekt, want hier rustig blijven zult gij niet; wegens onreinheid gaat gij onherroepelijk te gronde.* Dat was een streep door de rekening. Zelf zullen zij, die de kinderen van hun volk overal heen verkochten, als krijgsgevangenen worden weggevoerd. „*hier zult gij niet blijven*" — daar hadden zij juist op gerekend; als de rijke man uit de gelijkenis hadden zij gezegd: „ziel, gij hebt vele goederen opgelegd voor vele jaren, neem nu rust, eet drink en wees vroolijk". Lett. staat er „want dit is voor u de rust, of het blijven niet", „de rust" Hebr. de „menoechä" was een bekende term voor den Israëliet. De jaren van de omzwerving in de woestijn, van de vestiging in Kanaän waren de jaren van „de oorlogen des Heeren". Dat was een lange tijd van strijd en ontbering geweest. Maar eindelijk was Israël gekomen in het rustig en ongestoord bezit van het land aan de vaderen beloofd, en dit tijdstip heet in het O. T. „de menoecha" vgl. Joz. 23 : 1, 1 Kon. 5 : 4.

Micha's woord gaat dus lijnrecht in tegen hun overtuiging, dat hun „menoecha" nooit zal worden gestoord. Daarom lijkt ons Sellin's opvatting, die in vs. 10a woorden ziet door de zielverkoopers tot de weggevoerde kinderen gericht, zeer onwaarschijnlijk. Hij veronderstelt bij deze lieden een wonderlijke behoefte om te oreeren en berooft Micha's woord van zijn kracht. Vs. 10b „*gaat gij onherroepelijk te gronde*", in hoofdzaak naar G. Bij H.: „zult gij (enkv.) in 't verderf storten". Wie echter is „gij" enkv. na „u" of „gij" in vs. a meerv. en waar is bij H. het lijdend voorwerp? Vandaar onze wijziging.

Sellin's vertaling: „om een kleinigheid neemt gij hardvochtig pand"; ofschoon zich vrijwel dekkend met den Hebr. tekst, is weinig aannemelijk. Na al wat voorafgaat, menschenroof en verkoop incluis hinkt „onbehoorlijk pand nemen" bijna komisch achteraan.

11 „*Ja, wanneer iemand kwam, die wind en leugen voorspiegelde, zeggend: ik zal profeteeren van wijn en van sterken drank, dat zou een profeet voor*

dit volk zijn." Dit vs. grijpt terug op vs. 6. Aan Micha, die de ongerechtigheden der toongevende personen had blootgelegd en met Gods gericht bedreigd, had men toegevoegd: „over zulke dingen moet men niet profeteeren". Neen, antwoordt de profeet, dat is niet naar uw smaak, maar als iemand van wijn en sterken drank profeteeren zou, dat zou uw man zijn. Wijn en sterke drank hooren bij de feestgelagen, zijn symbool van vreugde en genot; daar willen ze van hooren, niet van die sombere voorspellingen, waarmee Micha hen verontrustte. S.V. „voor wijn", Ridderbos „bij wijn" beide onwaarschijnlijk. Het voorzetsel „le" zoowel in vs. 6 als in vs. 11 gebezigd, heeft in vs. 6 duidelijk de bet. „over" maar dan is dit ook voor vs. 11 aangewezen, dat een terugslag is op vs. 6.

12 en 13. Heilsverkondiging: verzameling en bevrijding van het overblijfsel van Israël.

12 *Herzamelen .... zal Ik gansch Jakob, bijeenbrengen .... het overblijfsel van Israël.* Geen lezer kon verwachten, dat na zulke bedreiging, zonder overgang, zonder voorwaarde van bekeering zulke heilsvoorspelling zou volgen en dat te minder omdat Hs. 3 voortgaat met de zwaarste aanklachten. Men kan niet zeggen: met Hs. 3 begint immers een nieuw Hoofdstuk, want de oorspr. Hebr. tekst kent geen indeeling in hoofdstukken. De beide vss. maken dus reeds door hun plaatsing den indruk van latere toevoeging, en hun inhoud, waarin van herzamelen en bevrijding sprake is en dus verstrooiing en gevangenschap ondersteld wordt, bevestigt dat. De lezer zal allicht vragen: maar zag de interpolator zelf dan niet in, dat hij deze vss. op de meest ongeschikte plaats aanbracht? Hij oordeelde daarover anders, omdat hij zich daarbij door een bepaald motief liet leiden, dat ook elders in de profetische geschriften herhaaldelijk valt waar te nemen, dit motief n.l.: om onheilsvoorspelling onmiddellijk door heilsverkondiging te laten volgen. Dit laatste was toch het einde van Gods wegen. De bedoeling van den interpolator is niet om de gerichtsprediking op te heffen, dan had hij haar geschrapt, maar om het laatste woord aan de vertroosting te laten. Dat dit een systeem geworden is bij de verzameling en rangschikking der profetie, is met groote waarschijnlijkheid aan te toonen. Hos. 1 : 9, waar Jahwe den band met Israël doorsnijdt en het niet meer als Zijn volk erkent, wordt in 2 : 1, (S.V. 1 : 10) onmiddellijk gevolgd door de voorspelling: „maar eens zullen de kinderen „Israëls talrijker zijn dan het zand der zee .... en zullen zij zonen van den levenden God genoemd worden." Het vernietigende vonnis van Jes. 1 wordt voortgezet door de prachtvoorspelling van Jes. 2 : 1—4. Stilzwijgend wordt door den interpolator verondersteld, dat bekeering is voorafgegaan. Daarbij zal het dikwijls voorgekomen zijn, dat een dergelijke machtspreuk eerst op den rand werd bijgeschreven en later in den tekst opgenomen. Zulke troostwoorden kunnen aan andere, on-

bekende profeten ontleend zijn, doch ook is mogelijk, dat zij van den betreffenden profeet zelf afkomstig zijn en door de bewerkers uit bovengenoemd motief werden geplaatst waar zij thans worden aangetroffen. Dit is o. a. naar het gevoelen van Sellin ook hier het geval. Hij constateert, dat deze vss. met den contekst niets hebben uit te staan, dat zij dus in een anderen samenhang hooren en wel bij en na 4 : 6 v. Door een toeval zijn zij van hun plaats geraakt. Op deze wijze meent S. tevens deze vss. voor Micha te kunnen handhaven, want men vergist zich vl. hem deerlijk, wanneer men hier sprake vindt van een terugkeer uit de ballingschap. Zij doelen duidelijk op de verzameling van de landbevolking, die bij den opmarsch van Assur, naar Jerusalem vluchtte en op hun wonderbare redding daaruit door Jahwe. Ons is allerminst duidelijk, hoe zulk een dikwijls voorgekomen vlucht van de plattelandsbevolking binnen de muren van Jerusalem met zulk een nadruk een „verzamelen" een bijeenbrengen van „gansch Jakob" kan worden genoemd. Deze termen hebben een te vaststaande beteekenis om ze op dat ééne incident te laten slaan; *„Het overblijfsel van Israël"* — dit is een bekende term uit Israëls heilsverwachting. Jesaja noemt zijne oudsten zoon Sjeār jasjoeb = een rest bekeert zich; dit sluit schifting, loutering in. Is onder „het overblijfsel van Israël" ook Noord-Israël begrepen? In de verwante plaatsen wel. Juda's profeten kunnen het broederrijk niet vergeten, zij hopen steeds op hereeniging Hos. 2 : 1 v., Jer. 3, Ez. 37. Dit is hier wsl. ook met „gansch Jakob" bedoeld; *„als schapen ze bij elkaar voegen in de schaapskooi, als een kudde in haar weide; het zal er van menschen wemelen"* „in de schaapskooi". — H. leest Bozra en zoo vertaalt ook S.V., doch er is geen enkele reden te bedenken, waarom Bozra, hoofdstad van Edom, hier genoemd zou worden. Men neemt ook wel aan, dat dit woord „omheining" kan beteekenen, doch zonder voldoenden grond. Wsl. moet men dezelfde letters anders vocaliseeren en „baççura" lezen = „in de schaapskooi", waarvoor het gewone Hebreeuwsch „battira" bezigt. Nog heden beduidt Çira een rond met steenen omgeven perk van ± $2^1/_2$ meter hoog, waarin 's nachts de kudden worden bewaard. Voor het weggevoerde Israël, dat overeenkomstig de voorspellingen der profeten op terugkeer en herstel hoopte, bleef het een pijnlijk vraagstuk, hoe zij, klein hoopje ballingen, zich in Palestina zouden kunnen staande houden tegenover de allesbehalve welwillende naburige volken. Daarop antwoordt vs. 12c: *„het zal er wemelen van menschen"* vgl. Hos. 2 : 1—3 (S.V. 1 : 10—12), Jes. 60 : 4 v., 20, 66 : 8, Ez. 37 : 15—25.

13 *„De voortrekker gaat voor hen uit, zij dringen door de poort naar buiten, en hun Koning schrijdt voor hen uit. Jahwe aan hun spits.* Zoo talrijk geworden als vs. 12c aangaf, kunnen de door Jahwe verzamelden het waagstuk ondernemen de deuren hunner gevangenis open te breken. Daarbij gaat

de „voortrekker" lett. „de doorbreker" — en uit vs. b blijkt dat dit Jahwe zelf is — voorop. Nu behoeft aan de uitkomst niet getwijfeld te worden. De beeldspraak van vs. 12 wordt voortgezet, de deuren van de schaapskooi zullen opengaan. Onder het veilig geleide van zulk een voorganger dringen de schapen door de poort naar buiten. Is het noodig angstvallig te vragen wat daarmede precies is bedoeld? Bracht de beeldspraak niet vanzelf deze uitdrukking mede? Wil men een verklaring, dan kan o. i. „poort" niets anders beteekenen dan de deur der ballingschap die thans ontsloten wordt. „*Hun Koning schrijdt voor hen uit*", de herder van vs. 12a die de schapen verzamelt, is tevens de leider van vs. 13a, die het sein geeft en de Koning van vs. 13b, die veilig geleidt. Dit herinnert onmiddellijk aan Jes. 40 : 10 v.: „Zie de Heere Jahwe komt met macht .... gelijk een herder weidt Hij Zijne kudde", aan Jes. 52 : 12 „Jahwe gaat aan uw spits", aan Jer. 31 : 9 v. enz. Hier is geen twijfel mogelijk of dit doelt op de glorieuse bevrijding uit Babel. Kan men, gegeven deze stemming en terminologie, bij Micha 2 : 13 en 14 dan aan iets anders denken? Sellin bestaat dit en beroept zich op Deut. 33 : 5, Ex. 13 : 21, 14 : 19, 15 : 13, maar juist de vergelijking van deze plaatsen stelt hem in 't ongelijk; hier toch ontbreekt wat in Micha 2 : 12 v. karakteristiek is: „het overblijfsel", „herzamelen", „de kudde", „het uitbreken uit de omheining" ....

3 : 1—12. *Aanklacht tegen de leiders des volks, de vorsten, profeten en priesters.*

Tot dusver had Micha in 't algemeen de ongerechtigheden gegispt, die onbestreden onder zijn volk heerschten, thans richt hij zich direct tot degenen, die in de eerste plaats voor deze toestanden verantwoordelijk zijn: de *vorsten*, die zulke misstanden toelaten, de geestelijke leidslieden, *profeten en priesters*, die in plaats van hun invloed ten goede op eerstgenoemden aan te wenden hen stijven in hun zonde, hen vleien om den broode, ja zelf op het hardst meedoen om hun deel van den buit te bemachtigen. Stond in de oude Oostersche maatschappij geen rechtvaardig en krachtig koning aan het hoofd, dan ontwikkelde zich heel gemakkelijk het door Micha gesignaleerde bederf en woekerde op ontstellende wijze voort. Prediker, die „Land und Leute" zijner dagen kent, uit zich in 4 : 9 heel sceptisch. Welnu, de profeet slingert in dit Hs. den verantwoordelijke personen zijn concrete beschuldigingen openlijk in het gezicht: „*Hoort gij hoofden van Jakob en vorsten van Israël*". Het kan hem zijn hoofd kosten, dat weerhoudt hem niet. Het is moeilijk uit te maken tot welke periode van zijn optreden deze boetrede behoort. Vl. Jer. 26 : 17 v. tot Hizkia's regeering, en dan wsl. aan 't begin daarvan. Immers het is weinig aannemelijk, dat Hizkia die als een uitermate vroom, krachtig en voorspoedig vorst in 2 Kon. 18 : 1 vv. geprezen wordt en

die ook niet geaarzeld heeft op het lastige terrein van den eeredienst hervormend op te treden, werkeloos toeschouwer zou zijn geweest bij dergelijke misstanden. Samaria moet echter reeds gevallen zijn. Het wordt niet meer genoemd, wel Sion en Jerusalem, en de „hoofden van Jakob" en de „vorsten van Israël" van 3 : 1 blijken in vs. 10 samen te vallen met hen die in Jerusalem den toon aangeven. Alleen is het nog steeds een open vraag wanneer het begin van Hizkia's regeering moet gesteld worden. Het O. T. zelf geeft een dubbele en afwijkende dateering. Vl. 2 Kon. 18 : 1 vv. werd hij koning in 't 3e jaar van Hosea, den Koning van Israël. In 't 9e jaar van Hosea, dus het 6e jaar van Hizkia, d. i. volgens Assyrische tijdrekening 722 viel Samaria. Hizkia begon derhalve te regeeren in 729. 2 Kon. 18 : 13 echter bericht: „in het 14e jaar van Hizkia's regeering trok Sanherib tegen al de versterkte steden van Juda op en veroverde ze." Dat ziet duidelijk op den veldtocht van 701. Doch dan zou Hizkia pas in 715 aan de regeering gekomen zijn. Dit is o. a. het gevoelen van Ridderbos „Misschien" — zoo schrijft hij op blz. 57 — „misschien is de oplossing deze, dat in 727 Achaz stierf en dus door „Hizkia werd opgevolgd maar dat deze in 725 mondig en dus regeerend „vorst werd." Alleen 2 Kon. 18 : 1 v. zegt heel beslist: in 't 3e jaar van Hosea werd hij koning en hij was *vijf en twintig jaren toen hij koning werd*". Deze oplossing faalt dus. Men zal moeten kiezen tusschen 2 Kon. 18 : 1 vv. en 2 Kon. 18 : 13. Wij houden ons aan 2 Kon. 18 : 1 vv., ook omdat het ons waarschijnlijker voorkomt, dat Hizkia nog onder den verschen indruk van Samaria's val tot zijn hervorming overging dan wanneer er reeds acht jaren verloopen waren, toen hij begon te regeeren. Er zijn echter uitleggers, die op grond van 3 : 12 oordeelen, dat Micha die bedreiging heeft uitgesproken onder den indruk van Sanheribs opmarsch in 701. Wij herhalen daartegen ons bezwaar, dat het moeilijk valt aan te nemen, dat Hizkia alles zoo à l'abandon zou hebben gelaten. Zou bovendien Micha op het zelfde tijdstip dat Jesaja Sion's onschendbaarheid verkondigt, Jerusalems totale verwoesting hebben aangezegd? De bewerker heeft ook Hs. 1—3 aan 't begin van het geschrift geplaatst en daarmee als zijn oordeel uitgesproken, dat deze Hss. het oudst zijn. Samaria's ondergang zal voor den profeet, die naar zedelijken maatstaf oordeelde, aanleiding zijn geweest om over een even zondig Jerusalem een even gestreng en rechtvaardig gericht te verwachten. Bij deze dateering is er ook geen sprake van, dat twee profeten op hetzelfde tijdstip juist het tegenovergestelde zouden hebben verkondigd. Trouwens dezelfde Jeasja, die in 701 zoo rotsvast verzekerde, dat Jerusalem nu nog gespaard zou blijven, had reeds veel eerder in Hs. 2 en 3 verklaard, dat eens de dag van Jahwe zou komen tegen al wat hoog en trotsch was „tegen elken hoogen toren en elke versterkte muur" en dat heeft hij ook in 701 niet teruggenomen.

3 1 *„En ik zeide: hoort hoofden van Jakob en overheden van het huis Israëls."* Uit dezen aanhef: „en ik zeide" zijn onderscheidene belangrijke gevolgtrekkingen af te leiden. 1°. Er begint hier iets nieuws. 2°. Micha geeft hier verslag van wat hij heeft ervaren en gezegd. Dan heeft hij zelf dit Hs. en in allen gevalle de daarmee zoo nauw samenhangende Hss. 1 en 2 opgeteekend. 3°. Dit: „en ik zeide: „Hoort hoofden van Jakob" enz. moet terugslaan op 't geen deze hoofden ten opzichte van Micha hebben gezegd en gedaan. Wat dat is geweest, is gemakkelijk te bevroeden. Zij hebben den profeet ter verantwoording geroepen, zij hebben hem gedreigd met hun wraak. Helaas moet tevens worden geconstateerd, dat hier slechts een zeer klein brokstukje is overgebleven van naar alle waarschijnlijkheid uitvoeriger historische mededeelingen. Waarom deze zijn weggelaten, is niet duidelijk. Budde en anderen vermoeden; om alleen de eigenlijke Godsspraken te bewaren. *„Hoort oversten".* — is Micha door dezen ingedaagd, dan wordt ook verklaard, hoe hij zich direct tot hen richten kan. Voor „overheden" staat een woord dat in de eerste plaats „rechters" beteekent en dan wijdere strekking heeft en een parallel vormt van „hoofden". Merkwaardig is dat de koning niet wordt genoemd. Spaart Micha bewust Hizkia, wetende dat deze nog maar kort aan de regeering gekomen vorst wel anders zou willen doch tegenover „de vorsten" vooralsnog weinig kan uitrichten? *Moest gij het recht niet kennen?* — „het recht" is het door God verordende recht, vastgelegd in den Dekaloog, in het Verbondsboek Ex. 21—23. Daar staat het zoo kort en klaar: „gij zult niet stelen, gij zult niet begeeren uws naasten huis"; daar staat ook: „weduwe noch wees zult gij mishandelen; indien gij hem op eenigerlei „wijze mishandelt en hij roept tot Mij, Ik zal hem zeker verhooren" Ex. 22 : 22. En voorts wordt met nadruk gewaarschuwd tegen partijdigheid en omkooperij bij de rechtspraak. Natuurlijk kennen deze rechters deze verordeningen maar zij negeeren ze, en zoo wordt Micha's vraag een aanklacht.

2 *Gij die het goede haat en het slechte liefhebt [die hun huid afscheurt en hun vleesch van hun beenderen].* Vs. a herinnert aan Am. 3 : 10 en wat den zinsbouw aangaat aan Am. 4 : 1. Het lijdt o. i. geen twijfel of deze deelwoorden moeten als voortzetting van vs. 1 met „gij, die . . . ." worden weergegeven. Vs. b hoort hier niet; *hun* vleesch, *hun* huid heeft in 't voorgaande geen aanlsuiting, het zegt vrijwel 't zelfde wat vs. 3 in een goed verband biedt. Een overschrijver heeft vs. 3 dubbel geschreven en toen vs. 2b er eenmaal stond is het wsl. eenigzins gewijzigd om toch eenig verschil op te leveren. Sommigen verplaatsen 2b achter 3 : 5, o. i. ten onrechte. Ten 1° brengt het ook aldus een simpele herhaling van vs. 3, ten 2° is de beschuldiging aan het adres van profeten, dat zij hun volk de huid afstroopen, enz. weinig ad rem. Daar hadden zij noch de macht noch de gelegenheid toe, ten 3° wanneer den profeten dat ten laste

gelegd kon worden, is het verwijt van vs. 5 niet meer noemenswaard.

3 In vs. 3 gaat de profeet van zijn aanspraak in den 2den persoon over in den 3en persoon, waarbij zijn verontwaardiging nog scherper aan den dag treedt: zulke lieden, die .... „*zij, die het vleesch mijns volks eten en hun de huid afstroopen en hun beenderen verbrijzelen, hen als vleesch in den pot in stukken hakken en als soepvleesch in den pan.* Afpersing en uitbuiting moeten wel heel erg zijn geweest, dat Micha zulke woorden kon gebruiken en wat meer zegt den schuldigen in 't gezicht durfde slingeren. Hij drukt zich nog veel krasser uit dan Amos in 2 : 6—8. De profeet trekt hier een scheidslijn tusschen deze geweldenaars die de macht in handen hebben en misbruiken en „Mijn" d. i. Jahwe's volk, de verdrukten en geplaagden, een scheidslijn die ook in Jes. 3 : 15 getrokken wordt en vooral in het Psalmboek terug te vinden is, waar de „ellendigen" feitelijk met „de vromen" samenvallen. In vs. 3b wordt naar de zeker wel juiste lezing van G. en S. twee maal een ander woord voor vleesch gebruikt, de eerste maal „kassjĕér" = als vleesch i. p. v. „kaăsjèr" = „als die" van M. T. In het Holl. is het verschil moeilijk weer te geven, van daar dat wij aan 't slot het overigens niet zoo fraaie „soepvleesch" van Sellin overnamen.

4 „*Eens zullen zij roepen tot Jahwe, maar die zal hen niet antwoorden Hij zal Zijn aangezicht* [*te dien dage*] *voor hen verbergen overeenkomstig hun goddeloos gedrag.*" „Eens", lett. „dan". Dit zou doen vermoeden, dat aan dezen volzin een andere voorafging, waaarop dit „dan" kan terugslaan. De strafaankondiging treedt nu wel zeer abrupt op, voor den lezer, n.l. Den profeet kan dit onontkoombare gericht van den beginne af zoo voor den geest hebben gestaan, dat het bij zijn gedachtengang geheel aansluit; „*die zal niet antwoorden, doch Zijn aangezicht voor hen verbergen*", geen beter illustratie van de vertwijfelling, waartoe een menschenkind vervallen kan, wanneer God zwijgt, dan 1 Sam. 28 : 5 „en toen Saul het leger der Philistijnen zag, werd hij bevreesd en zeer „ontsteld, hij raadpleegde Jahwe, maar Jahwe antwoordde hem niet, „noch door droomen, noch door Urim, noch door de profeten." En ten slotte komt deze eens zoo fiere koning terecht bij de uitgeworpen toovenares van Endor. En wanneer God „Zijn aangezicht voor iemand verbergt", ontoegankelijk is geworden, Zijn hand van hem aftrekt, dan is hij overgeleverd aan de machten des verderfs die rondom hem waren in tegenstelling met de veiligheid van hem die „is gezeten in de schuilplaats des Allerhoogsten, die vernacht in de schaduw des Almachtigen". Ps. 91. Daarom heet het ook in tegenstelling met dat verborgen zijn van Gods aangezicht, waarvoor zelfs een Kain terugschrikt Gen. 4 : 13, tot tweemaal toe in de priesterlijke zegenbede Num. 6 : 25 v.:„ de Heere doe Zijn aangezicht over u lichten, de Heere verheffe Zijn aangezicht over u."

3 : 5—8. Tegen de valsche profeten.

„Aldus spreekt Jahwe over de profeten die Mijn volk misleiden, die als „zij wat met hun tanden te bijten krijgen, heil verkondigen, maar wanneer „iemand hun niets in den mond steekt, den oorlog tegen hen uitroepen." Dit is nog veel erger dan wat de vorsten misdrijven. Jahwe's afgezanten — menschenbehagers en oogendienaars, in plaats van onomkoopbare getuigen der waarheid, leveranciers van godsspraken, gereed om ieder naar believen te bedienen! Zoo was het niet altijd geweest; hoe was het zoo geworden? Men zal zich herinneren, dat er naast zulke groote figuren als Samuel, Elia, Elisa ook groepen of gilden van profetisch-gestemde personen waren, „profetenzonen of jongeren" genoemd. Meestal traden dezen in vereeniging op, waarbij de extase van den een op den ander oversprong, zoodat straks allen in vervoering geraakten en ook eenstemmig hetzelfde getuigden. 1 Sam. 9 vermeldt deze „profetenjongeren" voor het eerst. Het zijn vurige Jahwe-belijders, voorvechters voor Israëls bevrijding van de Philistijnen. Door muziek en zang roepen zij de geestvervoering op, zooals ook Elisa 2 Kon. 3 : 15.

In deze samenkoppeling van een sterk nationaal besef met de vereering van Jahwe lag een groot gevaar, dit, dat het nationale besef en het nationale belang gaan overheerschen en vereenzelvigd worden met het ware geloof; het gevaar, dat de staat zich van de profetie c.q. de kerk gaat bedienen om zijn bestaan te verzekeren en zijn oogmerken te bereiken. De staat toch heeft het hoogste belang bij zulke dienaren, wier woord als met goddelijk gezag bekleed, in kritieke oogenblikken beslissenden invloed op de groote menigte heeft. Hij bezoldigt ze, maakt er hofbeambten van. Achab had er niet minder dan 400 die „van 's konings tafel aten". 1 Kon. 22 geeft een prachtige toelichting. Achab is voornemens een oorlog tegen de Syriërs te beginnen; eerst raadpleegt hij zijn hofprofeten; alle vierhonderd voorspellen eenstemmig wat de koning wenscht te hooren. Wij krijgen daarbij nog niet den indruk, dat deze profeten bewuste huichelaars zijn, zij schijnen veelmeer meegesleept te worden door hun nationalen hartstocht. Ongetwijfeld echter is het gevaar groot om den broodheer ter wille te zijn. Dat blijkt uit datzelfde hoofdstuk. Josaphat, de koning van Juda, is ondanks het enthousiasme der vierhonderd niet gerust en vraagt of er niet nog een profeet des Heeren is. Die is er, de naamgenoot van onzen profeet, Micha ben Jimla, maar die staat niet in Achabs gunst, omdat hij altijd tegen 's konings wenschen ingaat. Daarom verzoekt des konings afgevaardigde hem thans nadrukkelijk een gunstig getuigenis te laten hooren. Wij kennen het fiere antwoord: „zoowaar Jahwe leeft, wat Jahwe mij zeggen zal, dat zal ik spreken". Maar dat was het antwoord van één op de vierhonderd en het bracht hem in de gevangenis. Zooals het in het groot ging bij de

staatsaangelegenheden, zoo ging het ook in het particuliere leven. In het oude Oosten bloeide de waarzeggerij. Geen belangrijke dingen zou men ondernemen zonder eerst de bevoegde personen geraadpleegd te hebben, of allerlei tooverpraktijken te hebben aangewend. Die behoefte was er ook bij Israël. Gen. 42 : 1 vermeldt onbeschroomd, dat Josef een zilveren beker bezat met behulp waarvan hij voorspellingen trachtte te verkrijgen. Toovenarij wordt echter met grooten nadruk herhaaldelijk in Israëls wetgeving verboden, bewijs genoeg, hoe groot de verzoeking er toe was. Israël mag en moet zich wenden tot den priester, die Urim en Tumim kan raadplegen of tot een profeet, en in welke gevallen, ook van het dagelijksche leven, men dit deed, zegt 1 Sam. 9. Maar natuurlijk hetzelfde gevaar, dat de hofprofeten tot mondpraters maakte, bestond ook bij raadpleging door particulieren. De profetie wordt een kostwinning, de inspiratie een leugen, het woord Gods koopwaar. Wie het meeste betaalt wordt het beste bediend. Vandaar dat Amos in 7 : 14, wanneer de priester Amasia hem als zoo'n beroepsprofeet beschouwt en hem toesnauwt: „ga naar Juda, profeteer daar, en verdien daar den kost" zoo heftig verontwaardigd antwoordt: „ik ben geen profeet en geen profetenzoon", ik behoef het om den broode niet te doen, ik ben een schapenfokker. En vandaar dat Micha, die in vs. 8 zich zelf zoo duidelijk van dat soort profeten onderscheidt, hen hier met zulke felle zweepslagen in het aangezicht striemt. In plaats dat zij die verdorven overheidspersonen de waarheid zeggen, tot hun plicht brengen, opkomen voor de mishandelde volksgenooten, stijven zij hen in hun goddeloosheid, als er ten minste genoeg voor hen zel en afvalt en anders dan *„roepen zij den krijg uit"*, lett. „heiligen" of „wijden" zij den oorlog. Oorlog voeren is
5 en7 heilige handeling en wordt met plechtige ceremoniën ingeleid. De straf voor deze profeten is in overeenstemming met hun misdaad. Voor personen, die beweren in nauwer rapport met de Godheid te staan dan anderen en daardoor meer te weten, is geen grooter straf denkbaar dan in hun aanmatiging, hun machteloosheid aan de kaak te worden gesteld. *„Daarom zal het nacht voor ulieden worden zonder gezicht en duisternis zonder waarzegging."* „Nacht" en „duisternis" is beeldspraak voor het onheil dat hen zal treffen in tegenstelling met hun onwaarachtige oppervlakkige verkondiging van heil en altijd weer heil (Am. 5 : 18). Dan zal het hun die voorgaven zooveel meer te zien dan anderen, zwart voor de oogen worden zonder eenige lichtstraal, zonder eenig uitzicht, immers „nacht *zonder gezicht*, duisternis *zonder waarzegging*". Dat Micha de „uitspraken" dezer profeten laag taxeert, blijkt ook hieruit, dat hij daarvoor het bedenkelijke woord „kèsèm" = „waarzeggerij" gebruikt. Dit wordt nooit gebezigd voor de echte profetie, maar steeds in één adem genoemd met allerlei verwerpelijke tooverkunsten. Toch ontzegt Micha o. i. niet alle realiteit aan de orakels dezer profeten. Immers de bedreiging: „nacht

voor u zonder gezicht" veronderstelt, dat zij voorheen die wel ontvingen of althans zelf overtuigd waren die te ontvangen. En gegeven het feit, dat deze profeten op kunstmatige wijze zich tot geestvervoering plachten op te winden, kunnen zij inderdaad in dien toestand hebben geloofd „stemmen te beluisteren, gezichten te zien" (Ridderbos) die uit de wereld der overzijde tot hen kwamen. En mogelijk is ook, zelfs waarschijnlijk, dat er even goed als thans, personen waren met helderziendheid begiftigd en deze gave alleen als vrucht van goddelijke openbaring verstonden. Maar het zij herhaald, al moge Micha niet beweren dat alles voorgewend is, dat ééne woord „waarzegging" drukt zulke visioenen toch neer tot verschijnselen van lager orde. En dat zullen deze lieden op dien kritieken
7 dag zelf erkennen en toonen: „*En de zieners zullen te schande worden en de waarzeggers schaamrood | en zij zullen allen den bovenlip omwinden, omdat er geen antwoord van God komt.*" Zij die met zoo'n autoriteit konden optreden — men denke aan Zedekia in 1 Kon. 22 — zullen dan verlegen staan. Juist in dat critieke moment van den nood, waarin het volk meer dan ooit een woord Gods verwacht, dat troost en uitzicht biedt, zullen zij niets te zeggen hebben omdat „*God hen niet antwoordt*". Dan zal hun die geleende profetenmantel van de schouders glijden en zij voor ieders oog in de armzalige naaktheid van hun leugenbestaan ontdekt worden. „*de bovenlip omwinden*" is teeken van rouw Lev. 13 : 45,
8 Ez. 24 : 17, 22. „*Ik daarentegen ben vol kracht* [*en den geest des Heeren*] *en recht en heldenmoed om Jakob zijn overtreding aan te zeggen en Israël zijn zonde.*" Micha beroept zich evenmin als Paulus op „gezichten en openbaringen" maar niet sterker kon hij de gewisheid zijner profetische roeping uitspreken dan zoo bewust de tegenstelling te poneeren tusschen zich zelf en de profeten door hem in de voorgaande vss. geteekend en geoordeeld: „*Ik daarentegen ben vol kracht . . . .*" om Jakob zijn overtreding aan te zeggen. Inderdaad daar behoort zedelijke moed toe om zulke taak tegenover vorsten en hovelingen te volbrengen. Micha ben Jimla werd er om in de gevangenis gezet. 1 Kon. 22 : 24 vv. Jeremia gegeeseld, Jer. 20, en bijna gesteenigd. Jer. 26. Micha kon veronderstellen dat dit zelfde lot ook hem kon wachten, maar de drie voorwaarden, welke noodig zijn om geen menschen naar de oogen te zien, zijn bij hem aanwezig. Hij is 1^0 vervuld van een brandend besef van het *recht*, en dit verleent hem de *kracht* om daarvoor te getuigen, en geeft hem ook dien *heldenmoed* die voor niets terugdeinst. Tusschen deze drie eigenschappen staan de woorden: „den geest des Heeren", door ons als invoeging beschouwd. Immers „de geest van Jahwe" is niet een vierde eigenschap naast drie andere, maar de bronwel en drijfkracht dier drie en de invoeger heeft
9—12 dat ook zeker willen uitdrukken. Als om met de daad zijn fiere verklaring te bezegelen roept de profeet nogmaals de leidslieden zijns volks, en thans ook de priesters, ter verantwoording en vat in enkele korte

scherpe zinnen zijn beschuldiging tesamen om dan met één volzin (vs. 12) den volkomen ondergang van hun heilig en veilig Jerusalem vast te
9 stellen. In de eerste plaats geldt dit wederom de overheden: „*Hoort toch dit gij hoofden van het huis Jakob en overheden van het huis Israëls, / die het recht verafschuwen en al het rechte krom maken.* Sterker dan in vs. 4 wordt hun thans verweten niet, dat zij het recht niet kennen, doch dat zij het „verafschuwen". Het staat hun in den weg, daarom wekt het hun wrevel. Hun heele innerlijke gezindheid stempelt de geroepen handhavers van het recht tot de gezworen vijanden. In de oude Oostersche maatschappij, waar geen goed bezoldigde, onafhankelijke rechtspraak bekend was, hing eigenlijk alles af van de onkreukbaarheid der rechters. En daaraan juist haperde het zoo dikwijls. De Israëlietische wet waarschuwt telkens weer tegen omkoopingsgeschenken, welke „den ziende blind maken" en den „hoorende doof". Amos toornt tegen de rechters, die het recht, dat een medicijn moest zijn, tot het vergif der samenleving maken 6 : 12. Met de wet in de hand verkoopen zij den arme om een schuld van „een paar sandalen"; met de wet in de hand, eischen zij van den in 't nauw geraakten schuldenaar zijn mantel ten pand en strekken zich daarop uit bij hun feestgelagen, bij het heiligdom. En datzelfde ziet Micha in Jerusalem zich afspelen. Deze leidslieden zijn dezelfden waarvan Jesaja in 1 : 23 verklaart: „Uwe vorsten zijn onhandelbaar en heulen met dieven, allen zijn zij belust op geschenken en haken naar giften; den „wees verschaffen zij geen recht en de twistzaak der weduwe komt niet „voor hen". Men ziet hieruit wie het eerst de prooi werden van deze gewetenlooze lieden; zij kennen geen scrupules en zien zelfs tegen moord
10 niet op „*die Sion bouwen met bloed en Jerusalem met onrecht*". Dit zal wel letterlijk en figuurlijk zijn bedoeld. Om Jerusalem te verfraaien en te versterken kunnen de vorsten hun onderdanen het bloed onder de nagels hebben weggehaald, zij kunnen hen ook tot dwangarbeid hebben geprest en bij verzet bloedig gestraft. Van koning Jojakim zegt Jeremia Hs. 22:23 „Wee hem, die zijn huis bouwt met ongerechtigheid, zijn „opperzalen met onrecht, die zijn naaste voor niets laat werken, hem „zijn loon niet uitkeert". Deze koning heeft klaarblijkelijk in de vorsten van Micha's dagen zijn voorloopers gehad. En particulieren volgden dit voorbeeld al te gaarne na. Ook in hun paleizen riep, naar het teekenend woord van Habakuk 2 : 11 „de steen uit den muur, en de bint „antwoordt hem uit het houtwerk", en in Hs. 5 : 11 beschuldigt Amos de grooten van Samaria van het zelfde misdrijf. Vs. 11 vat dit alles nog eens samen. „*Haar hoofden spreken recht voor geschenken, haar priesters geven voorlichting voor loon en haar profeten zeggen waar om geld en daarbij steunen zij op Jahwe zeggende: Is Jahwe niet in ons midden? ons kan geen kwaad overkomen.*" In vs. 8 had de profeet verklaard: „ik ben vol van recht", het is geen wonder, dat hij even vervuld is van de schreeuwende

onrechtvaardigeheid die hij rondom zich ziet en nog eens zijn aanklacht tegen de rechters zijner dagen die veil zijn, herhaalt. Daarnaast noemt hij thans voor 't eerst de priesters, helaas ook niet met eere, „*zij geven voorlichting voor loon*". Het Hebr. ww. „jōroe" is moeilijk weer te geven; „leeren" „onderwijzen" is te simpel en zou aan schoolkennis doen denken. Het is de kennis aangaande den goddelijken wil, welke de priester ook door middel van het heilige lot verkrijgt, en welke in verordeningen, die maatschappij en eeredienst betreffen, wordt vastgelegd. Bij de heiligdommen worden deze verordeningen bewaard, toegelicht, toegepast. In moeilijke rechtskwesties kan ook de voorlichting van den priester worden ingeroepen, die door middel van Urim en Tumim een goddelijke uitspraak, een Thora kan verkrijgen. Deut. 33 : 8—11 teekent de verheven taak van den priester met deze woorden: „uwe Tūmim en uwe Urim behooren aan uw gunstgenoot .... zij bewaren uw woord, en over uw verbond houden zij wacht, zij leeren Jakob Uwe wet en Israël Uwe verordeningen." Vreeslijk als het priesterambt enkel een kostwinning wordt. Natuurlijk, de priesters moesten leven en hun inkomsten waren wettelijk geregeld. Zij kregen hun aandeel van de offers, van tienden, eerstelingen, en dat sloot klaarblijkelijk in, dat men hen over godsdienstige aangelegenheden kosteloos kon raadplegen, anders kon Micha hun niet aanrekenen, dat zij geld eischten. En wanneer zij dat dus toch doen, halen zij hun hooge ambt naar beneden, en bederven hun karakter. Micha uit dezelfde grief welke Hosea in 4 : 1—12 aan het adres van de priesters in Efraïm richt: „zij hebben de wet huns Gods vergeten, hun „eer in schande verkeerd, zij leven van de zonde mijns volks, hoe meer „dit zich bezondigt, hoe liever zij het hebben." Voor een priester is dit vernietigend. En het ergste bewijs van ongeneeslijke verblinding is, dat al deze menschen, profeten en priesters vooraan nog meenen op Jahwe's bescherming te kunnen rekenen. Met overtuiging vragen zij: „*is Jahwe niet in ons midden*"? Het is de oude waan, de averechtsche toepassing, dat Israël het volk van Jahwe is. Zoodra deze levende waarheid een dogma wordt, een leerstuk, wordt zij een gevaar, een slaapmiddel voor het geweten, een blinddoek voor de oogen, een vrijbrief voor de zonde. Amos bestrijdt dien waan in 3 : 1 v., 6 : 1, 9 : 10. In Jerusalem was deze opvatting nog sterker geworteld. Hier was immers de tempel, waarin de ark, het teeken van Jahwe's tegenwoordigheid zich bevond. Jeremia 7 toont waar dit op uitloopt. De profeet moet vragen of dan Jahwe's tempel een moordenaarshol en een huis van koophandel
12 geworden is. Er rest op deze wijze maar één maatregel. „*Daarom zal door uw schuld Sion als akkerland worden omgeploegd, Jerusalem tot een puinhoop worden en de tempelberg tot een begroeide hoogte*". Zoo vroom over Sion te kunnen praten, zoo zeker te zijn van Jahwe's bescherming, en dan te hooren, dat juist door hun schuld Sion onherkenbaar zal worden

verwoest, en de tempelberg, die gewijdste plek uit de gewijde stad, niets anders en niets meer dan een hoogte met struikgewas begroeid, dat moest „den gerusten op Sion, en den verzekerden te Jerusalem" wel buitengewoon schokken en hun als het toppunt van ongerijmdheid in de ooren klinken .Maar dit woord moet toch met een indrukwekkende overtuiging zijn gesproken. Een eeuw later trilt het nog na bij de oudste Jerusalemmers Jer. 26 : 17. Micha verkondigt onomwonden de volkomen vernietiging van Jerusalem, zoo volkomen, dat niets er meer aan zal herinneren. Sion een stuk bouwland, de tempelberg een hoogte met struikgewas begroeid, waarvan niemand zou bevroeden, dat daar eens het beroemde heiligdom had gestaan. Naar de letter is Micha's profetie niet vervuld, naar haar wezenlijke bedoeling wel. Die bedoeling toch was geen andere dan Israël los te maken van dien noodlottigen waan, die de dood was voor echte godsvrucht, los te maken van dat uitwendig vertrouwen op de „heilige stad", welke de onheiligste dingen kon herbergen. En dit kon alleen geschieden doordat Jerusalem, 't welk voor Israël een amulet, een fetisj geworden was, overgegeven werd in de hand van vijanden, verwoest en uitgeplunderd en dat met name de tempel, „Jahwe's woonstede" waarop vooral dat valsche vertrouwen gegrond was, afgebroken werd. Dat nu is geschied, nog wel niet zoo spoedig als Micha dat verwachtte, maar het jaar 586 heeft het zegel gezet op Micha 3 : 12. Sion moge dus al niet in letterlijken zin zijn omgeploegd, het lag er toch 150 jaren na zijn ondergang nog zoo heen, dat het een Nehemia de tranen uit de oogen perste (Neh. 1 : 3 vv.). En nog beter doen de Klaagliederen verstaan welk een slag Jerusalems val is geweest. Klaagl. 4 : 12. Maar ook verstaan wij, dat dit gericht door God zelf geoefend, en door Zijn profeten als noodwendig aangekondigd, aan Israël de oogen heeft geopend voor het ware karakter van het burgerschap van Jerusalem (Ps. 15 en Ps. 24) en wanneer dit inzicht verworven is, dan is dit nog meer waard dan de letterlijke vervulling van Micha's profetie, dan is er een positieve winst geboren, welke, aangezien het geestelijke leven nog altijd gevaar loopt in uitwendige dingen op te gaan, voor alle eeuwen geldig is.

Hs. 4 en 5. *Een verzameling van Messiaansche profetieën.*

4 1—4 *Sion het geestelijk middenpunt der wereld. Tegenover de naaste toekomst van* 3 : 12 *de laatste toekomst van* 4 : 1—4. Deze vss. behooren tot de schoonste van het O. T. Allerlei letterkundige en historische vragen zijn daarmee gemoeid doch die zijn bijkomstig. Of Jesaja dan wel Micha ze het eerst heeft gesproken of een onbekende profeet is bijzaak, hoofdzaak is dat ze gesproken zijn geworden binnen den kring van het volk van Jahwe en dat ze daar alleen gesproken konden worden. Soms is Israëls heilsverwachting alles behalve aantrekkelijk, stoot zij af door het eng nationale, het hard exclusieve, het hooghartig eigengerechtige, het

oppervlakkig materialistische — Israël wereldheerscher, de volken uitgeroeid of onderworpen, overvloed van aardsche goederen en genietingen, niets geestelijks te ontdekken, en dan komt er op eens zulk een wonderbare profetie, die al dat hinderlijk enghartige, dat stuitend zelfzuchtige, dat bedroevend materialistische heeft afgelegd en in een zuivere liefde de gansche wereld omspant, de volkeren noodigt en verwacht tot het licht, waarvan het zich zelf de drager weet. Hier gaat Israël ver en ver boven zich zelf uit. Voorwaar, vleesch en bloed hebben dat Israël niet geopenbaard. Zoo ontvouwt Israëls heilsverwachting in den loop der eeuwen wat haar ware kern is. En ook hier gaat het naar den door Paulus vastgestelden regel: niet eerst is het geestelijke en daarna het natuurlijke, maar eerst is het natuurlijke, daarna het geestelijke. Die verwachting kon aanvankelijk slechts ingeplant worden en bewaard als van zuiver nationaal belang. Dit vormde langen tijd het beschuttend omhulsel van de kern. En zoodanig omhulsel kan als bij de noot bitter zijn en hard, totdat de wrange groene schil en de harde bast overbodig zijn geworden, afgeworpen worden en de rijpe kostelijke vrucht aan den dag treedt. Na dit vooropgesteld te hebben komen wij tot de gezegde letterkundige moeilijkheden, allereerst de vraag: hoe kan na 3 : 12 — Jerusalem een puinhoop — onmiddellijk daarop dit zelfde Jerusalem als het middenpunt der wereld worden voorgesteld. Zoo kan de profeet toch niet in één adem zijn voortgegaan. Natuurlijk niet, en wie op dien grond alleen deze profetie aan Micha zou ontzeggen, zou toonen tamelijk onkundig te zijn ten opzichte van de geschiedenis der profetische geschriften. Dit zijn verzamelingen, bloemlezingen desnoods van toespraken der profeten op heel verschillend tijdstip, naar aanleiding van gansch andere omstandigheden, en mogelijk ook voor een geheel anderen kring gehouden. Deze godsspraken worden *samengevoegd* zonder dat een directe *samenhang* behoeft te bestaan. Naar mate een profeet langer is opgetreden, kunnen dus zijn getuigenissen zeer uiteenloopen. In Israëls profeten enkel gerichtspredikers te zien, en elke heilsvoorspelling als later ingevoegd te beschouwen is een eenzijdige theoretische opvatting, die noodzakelijk onheil moet stichten. Het is zielkundig niet wel denkbaar dat een profeet, die uitgaat van Israëls verkiezing door den Almachtige, alleen den ondergang van dat volk en dus de mislukking van Jahwe's voornemen zou hebben verkondigd en in dit „aansprekers" werk zijn volledige roeping zou hebben gezien. Er is dus a priori geen enkele reden om Hs. 4 : 1—4 aan Micha te ontzeggen. Alleen, als hij ze gesproken heeft, dan natuurlijk niet op het oogenblik, toen hij zich richtte tot de verdorven leidslieden en dezen het oordeel aanzeide. Dit moet op een heel anderen tijd zijn geweest en ook voor een ander gehoor, voor die geplaagde, mishandelde belijders van Jahwe op wien het herhaalde: „mijn" volk van toepassing was. *Als hij ze gesproken heeft*, die vraag moet n.l. op een gansch anderen grond

wel worden gesteld. Wij wezen reeds Inl. blz. 104 er op, dat deze vss. nagenoeg letterlijk zoo voorkomen in Jes. 2 : 2—4. Heeft Jesaja ze ontleend aan Micha of omgekeerd, of beide aan een andere, onbekende profeet? Sellin schrijft ze toe aan Jesaja, Ridderbos aan Micha. Voor Jesaja pleit, dat hun strekking overeenkomt met het vrederijk van Jes. 11 : 1—9, voor Micha dat hij een langeren en wel afsluitenden tekst biedt. Voor onze eigene meening zie men de Inleiding. Marti en anderen oordeelen, dat een dergelijke verwachting alleen in den exilischen of na-exilischen tijd denkbaar is, zij herinnert aan Ezechiël, Deutero-jesaja, Zacharia, vgl. Jes. 60 : 5—12, 66 : 23. Zach. 8 : 20—23, 14 : 16—21. Hier is echter een te eenzijdige litteraire kritiek aan 't woord. Op welken grond heeft b.v. Jesaja de onschendbaarheid van Jerusalem verkondigd? uit enkel nationalistisch sentiment? Dat is bij den man, die in Hs. 2 en 3 zulk een zwaar oordeel aankondigde, niet denkbaar. Een andere diepe overtuiging moet hem dus hebben bezield, een overtuiging welke een tijdgenoot tot de voorspelling van Micha 4 : 1—4 kan hebben gedrongen.

Klaarblijkelijk welbewust wordt tegenover de volkomen vernietiging van het tegenwoordig Jerusalem (3 : 12) geplaatst de heerlijke toekomst van een nieuw, een herboren Jerusalem. Het is dwaasheid te veronderstellen, dat wie deze godsspraken opteekende of verzamelde, niet zou bespeurd hebben welk een kloof er gaapte tusschen wat onmiddellijk voorafging en hij hier liet volgen. Maar dit was een methode die zijn lezers sinds lang kenden. Zij wisten heel goed, dat stilzwijgend daar iets tusschen lag: het gericht, de loutering en dan het herstel, en als zij het mochten vergeten, dan zou de staande term: „in het laatst der dagen" hun dat aanstonds bijgebracht hebben. Welnu, als die tijd eenmaal is aangebroken, dan zal het uit zijn puinhoop herrezen Jerusalem het geestelijk middelpunt der wereld worden, die met struikgewas begroeide hoogte weer de berg van het huis des Heeren, maar nu een heiligdom waarheen de volken zullen samenstroomen om den waren God te leeren kennen en te dienen. Van dat Jerusalem zegt Jes. 60 : 21 „uw volk zal alleen uit rechtschapenen bestaan", maar dan is het ook geen wonder dat dit Jerusalem zal zijn als „een stad liggende op een berg", heinde en ver zichtbaar, en als een magneet aantrekkende al wat in menschenzielen zich roert van werkelijk verlangen naar God en Zijn heil.

Onwillekeurig denkt men hierbij aan het oude zinrijke verhaal uit Gen. 11 en het is zeer goed mogelijk, dat deze godsspraak in tegenstelling daarmede is ontstaan. In zondigen overmoed willen de menschen een toren bouwen „welks opperste in den hemel reikt". Daarmede willen zij zich een naam maken, een gedenkteeken van het menschelijk durven en kunnen. En tevens moet die alom zichtbare toren dienen als het vereenigspunt van het gansche menschelijk geslacht. Maar op zulk een zelfgenoegzaam, zelfverheerlijkend streven van den afhankelijken

mensch kan Gods zegen niet rusten. De toren wordt slechts voor een klein gedeelte opgetrokken, om alleen maar te blijven bestaan als ruïne en als zoodanig een getuigenis van de mislukking van dat trotsche streven, en Babel wordt het oord en het symbool van de spraakverwarring en daardoor van de tegenstelling, de verwijdering, de vijandschap, de krijgstoerusting der volkeren en zoo van die voortdurende onrust en strijd waaronder de menschheid zucht.

Tegenover dat menschelijke Babel nu zal God een heilig Jerusalem stellen, dat door zijn geestelijk karakter waarlijk hereenigen zal wat Babel ter onzaliger ure scheidde.

1 „*En het zal geschieden in het laatst der dagen, dan zal de berg van het huis van Jahwe uitsteken boven de hoogste bergen en opgeheven worden boven de heuvelen.*" Dit is ongetwijfeld letterlijk bedoeld. Toen Jahwe Zijn volk uit Egypte bevrijdde en naar Kanaän geleidde, ging dit gepaard met wonderen en teekenen in de natuur; de wateren der Roode Zee werden gekliefd, de woestijn gaf manna, de rotssteen water enz. Dit zal in nog veel grootscher stijl zich herhalen bij Israëls herstel. Is den Almachtige iets te wonderlijk? Telkens treft vooral in Jes. 40—66 hoe de schepping dienstbaar gemaakt zal worden aan de verwezenlijking van Gods voornemen: „de wildernis zal bloeien als een roos" Jes. 35 : 1. Ezechiël verkondigt, dat van onder den drempel van den herbouwden tempel een beek zal vlieten, die voortdurend in diepte en breedte toeneemt, woeste oorden in vruchtbare landouwen omschept en vruchtboomen doet opschieten wier loof nimmer verwelkt en die elke maand nieuwe vruchten dragen, Hs. 47. Zoo zal ook de tempelberg in letterlijken zin opgeheven worden, zoodat hij van alle kanten zichtbaar is en niemand wiens hart daarheen trekt, zich zal vergissen in de richting. Dan zal Jerusalem in een nog anderen zin de Godsberg zijn dan die hooge berg in het verre Noorden, welke alom in de Semietische wereld als de woonstede der goden gold. Ps. 48 : 3. Vgl. H. Gunkel. Genesis 4 blz. 36.

2 „*En volkeren zullen derwaarts stroomen. En vele natiën zullen optrekken en zeggen: komt laat ons opgaan naar den berg van Jahwe en tot den tempel van Jakobs God, opdat Hij ons leere van Zijne wegen en wij in Zijne paden wandelen. Want uit Sion zal onderwijzing uitgaan en het woord van Jahwe uit Jerusalem. En Hij zal richten tusschen vele volkeren en recht spreken voor machtige natiën tot in verre landen. En zij zullen hun zwaarden tot ploegscharen smeden en hun speren tot snoeimessen. Niet langer zal het eene volk tegen het andere het zwaard opheffen en zij zullen den krijg niet meer leeren.*" Met weemoed en beschaming lezen wij in deze dagen van steeds weer mislukte ontwapeningscongressen deze aangrijpende woorden. Want deze zijn het en zullen het blijven, die de natieën, ondanks zich zelve, zullen trekken naar dat Jerusalem vanwaar deze woorden over de wereld zijn uitgegaan. Daarin toch wordt de eenige weg gewezen,

waarop het verlangen der menschheid naar vrede verwezenlijkt kan worden, vrede door recht, waarbij God als de Hoogste Rechter wordt erkend en gehoorzaamd. Daar is een treffende climax in deze vss.; eerst de overtuiging bij de natiën, dat het hun aan de ware Godskennis ontbreekt en vandaar het besluit op te trekken naar het huis van Jakobs God, „opdat Hij ons leere van Zijne wegen". En dan, als zij innerlijk overtuigd zijn, zullen zij de rechtspraak inroepen van den Heilige en zich onderwerpen aan diens beslissing. Geschillen tusschen de natiën bestaan en zullen blijven bestaan, maar als hun beslechting wordt overgelaten aan het recht, het hoogste recht, dan zijn er geen wapenen meer noodig, doch kunnen en zullen deze werktuigen van dood en verderf omgesmeed worden tot werktuigen des vredes. *En zij zullen den krijg niet meer leeren* en daarmee is tevens bezworen de verzoeking om hem toch weer te voeren, en dan zal ook het ideaal, waarnaar Israël, altijd weer door oorlogen opgeschrikt, zoo innig verlangde, vervuld worden: „rustig te zitten onder zijn vijgeboom en zijn wijnstok". Vl. Sellin zou hiermede de terugkeer van het Paradijs zijn gegeven, omdat wijnstok en vijgeboom de Paradijsboomen zijn. Maar dan heeft Israël altijd in het Paradijs gewoond, want deze boomen zijn kenmerkend voor Kanaän. 1 Kon. 5 : 5 constateert van Salomo's regeering, dat ieder onbezorgd „zat onder zijn wijnstok en vijgeboom" en niemand zal toch veronderstellen, dat daarmee de terugkeer van het Paradijs is bedoeld. „*Want de mond van Jahwe der heirscharen heeft het gesproken.*" De profeet beseft heel goed dat hij, menschelijk geoordeeld, onmogelijke dingen verkondigt, maar de mond van „Jahwe der heirscharen" heeft ze gezegd en dat is hem waarborg dat eenmaal de vervulling komt. Dit onmisbare woord sluit duidelijk deze profetie af. Het volgende vs. „*want alle volken mogen wandelen, ieder in den naam van zijn god, wij zullen wandelen in den naam van Jahwe onzen God*" strijdt wel vreemd met wat juist van die volkeren is gezegd, dat zij naar Sion zullen stroomen om Jahwe's woord te hooren en „*in Zijne paden te wandelen*". In Jes. 2 : 5 volgt eveneens een gelijksoortige, maar toch afwijkende ontboezeming. Dat is het bewijs, dat zij noch hier, noch daar er oorspr. bijhoorde en dus een latere toevoeging is.

Deze voorspelling van het Messiaansche heil in den ruimsten zin genomen opent een reeks andere voorspellingen, die wel alle betrekking hebben op de toekomst maar anderzijds los naast elkaar staan. Gegeven de geschiedenis van de samenstelling van profetische geschriften, wordt het heel moeilijk met eenige zekerheid omtrent herkomst en ouderdom te oordeelen. Er zijn in deze beide Hss. ontegenzeggelijk jongere profetieën bijeen gebracht, hoewel rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid, dat oorspronkelijk godsspraken door kleine wijziging of aanvulling van toepassing zijn gemaakt voor een lateren tijd. Vandaar dat wij onze meening met het noodige voorbehoud weergeven. Zoo schijnt ons 4 : 6—8

„de verzameling der verstrooiden" en de *„wederoprichting van het voormalige koningschap van Jerusalem"* in dezen vorm veeleer uit den tijd der ballingschap te stammen dan uit Micha's dagen. Wij hooren hier de bekende klanken uit Ezechiël en Jes. 40—66.

6 *Te dien dage zegt Jahwe, zal Ik het kreupele verzamelen en het verstrooide bijeenbrengen en wat Ik smart aandeed (heelen).* De overeenkomst met Ez. 34 : 11—16 en met Zef. 3 : 10 (uit den tijd van Josia) is opvallend. Het betreft hier niet herzameling van de in 721 weggevoerden van het tienstammenrijk maar, vgl. vs. 7 en 8, van Juda en verondersteld wordt dat dit Juda „kreupel" is en „verstrooid". Deze bijvoegelijke-naamwoorden typeeren den toestand, waarin Juda verkeert, een toestand van vernedering en machteloosheid die, indien door eenig tijdstip in Israëls historie, toch wel het best door de ballingschap in Babel wordt toegelicht (Jer. 31 : 8 v.). Israël is geworden een kudde van verstooten, kreupele schapen maar zijn herder komt het ter hulp, verzamelt de uiteengeslagenen, geneest de kreupelen (Jes. 40 : 11). *„Wat Ik smart aandeed"* lett. „wat Ik kwalijk behandeld heb". S.V. „die Ik geplaagd heb". Hoe men dit w.w. ook weergeeft, het voornaamste is de verzekering, dat Jahwe zelf Zijn volk met dit onheil heeft bezocht, dit dus geen nootlot is, doch beschikking van Israëls God. Daarmede moet Hij dus een doel hebben gehad, een doel waarvoor de druk Israël de oogen heeft geopend. Die erkentenis is Israël door de ballingschap bijgebracht (Klaagl. 1 : 5, 8, 12—15, Jes. 40 : 1). Bij de slotzin ontbreekt het onmisbare w.w. waarom wij met Sellin „heelen" toevoegden.

7 *„En Ik zal het kreupele stellen tot het overblijfsel en het vermoeide tot een machtig volk."* Dat is de groote keer dien het gelouterd Israël verwacht, waaraan het zich heeft vastgeklampt en waardoor het zich staande heeft gehouden. Israëls eschatologie is nationale verwachting, derhalve herstel van Israël als *volk* of als *gemeente* maar in elk geval als geheel. Vandaar ook wederom hier de voorzegging, dat Jahwe dat „kreupele" d. i. dat verachte troepje ballingen zal stellen tot „het overblijfsel, tot een machtig volk". „Het overblijfsel" was voor allen, die „de vertroosting Israël verwacht.en" een bekende klank; daarin lag voor hen heel Jahwe's heilsplan opgesloten, Zijn leiding voorgeteekend, Israëls bezoeking aangekondigd als gericht, waaruit een gelouterd Israël zou opstaan met de wet geschreven in zijn binnenste (Jer. 31 : 31 v.). *„Het vermoeide"* H. heeft een woord, dat men gewoonlijk met „verwijderd" vertaalt, doch dat etymologisch zeer twijfelachtig is; veel pleit er voor om als parallel van „het kreupele" te lezen „hannil.ah" = het vermoeide i. p. v. het onmogelijke hannah lāāh. *„En Jahwe zal Koning over hen zijn op den berg Sion ....* Is Israël in rang en eer hersteld, dan zal het ook weer een koning ontvangen en die koning zal Jahwe zelf zijn. De gedachte dat Jahwe ook vóór dien Koning over Israël was, leefde sinds lang onder Israël. Gideon weigert

om die reden de koningskroon Richt. 8 : 22 v. vgl. 1 Sam. 12 : 13. De ark in Jerusalems tempel is Zijn troonzetel. Door Zijn aardsche vertegenwoordigers echter was Zijn koningschap ontluisterd en Zijn residentie had zich zoo bezondigd, dat Hij zich vandaar had moeten terugtrekken. Hosea had daarmee reeds gedreigd in 5 : 15 en Ezechiël beschrijft in 10 : 19 en 11 : 23 hoe Jahwe metterdaad Jerusalem verlaat Maar nu zal Jahwe het bewind weer aanvaarden en dan *„voor eeuwig en altoos"*. Maar daar ligt duidelijk die onderbreking van Jahwe's heerschappij uit Ez. 10 en 11 tusschen en dit bevestigt ons ongezocht in de
8 overtuiging, dat deze vss. heenwijzen naar de ballingschap. *„En gij kudde-toren, heuvel der dochter Sion tot u zal komen / tot u zal wederkeeren de voormalige heerschappij, het koningschap tot de dochter Jerusalems."* „Kuddetoren" — zoo vertaalden wij. Het kan echter ook een plaatsnaam zijn. Gen. 35:21 vermeldt een Migdal-eder, dat vl. BÖHL, T. en U. Genesis op grond van Micha 4 : 8 vlak bij Jerusalem moet hebben gelegen, zóó dicht zelfs (schriftelijke mededeeling), dat het met Jerusalem zou kunnen samenvallen. Ook vl. E. KÖNIG, (Genesis) is Migdal-eder naar luid van Micha 4:8 de zuid-oostelijke heuvel van Jerusalem. Afgezien van de vraag, of beide plaatsen inderdaad zoo dicht bij elkaar lagen, dat zij konden vereenzelvigd worden, staat deze benaming voor Jerusalem wel geheel op zich zelf. Daarom geven wij de voorkeur aan de figuurlijke beteekenis. Vl. 2 Kron. 25:10 bouwde Uzzia een aantal kuddetorens in de steppe, waarheen de kudden bij gevaar konden worden samengebracht. Zulk een kuddetoren wordt nu ook de Sionsheuvel genoemd voor het door Jahwe verzamelde „overblijfsel". Daarmede sluit deze beeldspraak zich geheel aan bij, ja werd ingegeven door de voorafgaande vss. 6 en 7. Vl. Sellin doelt „kuddetoren" niet op Jerusalem, al heeft reeds de glossator van vs. 7 zich met zijn „op den berg Sion" vergist, maar op een door hem aangenomen Migdal-eder dicht bij Bethlehem, daar waar het oude kasteel van Bethlehem lag, en daarheen zal de voormalige heerschappij komen. O.i. heeft hier zich niet de glossator vergist doch Sellin. *„de voormalige heerschappij"*, op het eerste gezicht sluit dit in, dat die heerschappij thans tot het verleden behoort en in verband met het voorgaande schijnt ons dat ook de eenig mogelijke uitlegging. Toch zou ook gedacht kunnen zijn aan het herstel van de *volledige* heerschappij over gansch Israël als in de dagen van David en Salomo. Men zou zich daarvoor kunnen beroepen op Am. 9 : 12, op Jes. 11 : 1 waar van „den afgehouwen tronk van Isai" wordt gesproken, hoewel Hizkia op den troon zit. Er wordt dan ook wel voorgesteld „bēth Jisraël" te lezen i. p. v. „bāt Jeroesjalēm", doch dit vindt in geen enkelen variant steun. Sellin staat wederom een geheel andere verklaring voor, die wij niet kunnen overnemen doch willen vermelden. Vl. hem is 4 : 6 v. de voortzetting van 2 : 12 v. Na den uitval door de in Jerusalem belegerde

„bevolking des lands" vormt zich buiten in het vrije veld een nieuwe gezonde kudde, een sterk volk en daarom is hier evenmin als in 2 : 12 v. van de ballingschap sprake, veeleer bevinden wij ons evenals daar in de dagen, toen de Assyriërs Palestina verwoestten zij het na 721, zij het in 701. Met Jahwe's Koningschap over het in het *vrije veld* vertoevende volk zou echter „op den berg Sion" vs. 7 strijden. Daarom mede wordt dit laatste door hem als glosse geschrapt. Hij kan aldus deze vss. voor Micha handhaven, doch op een wijze die zich o. i. weinig aanbeveelt. Van wat er nu in Hs. 4 en 5 volgt geldt ten volle Sellins oordeel: „Dit gedeelte is niet wat de onderdeelen aangaat, wel echter wat den „samenhang en de herkomst betreft, het moeilijkste in het heele geschrift." Hij behandelt 4 : 8—5 : 5 als in den grond één geheel. De gansche pericoop gaat z.i. uit van dezelfde geschiedkundige situatie: den inval der Assyriërs in Juda. „Maar overigens wisselt de toestand als een kaleidoscoop tusschen „vertwijfeling en overwinningsstemming, onheil en heil, klaar omlijnde „historische omstandigheden en onbepaalde toekomstverwachting." Dat bij zoodanige gesteldheid de uitleggers zeer verschillen, behoeft geen betoog. Velen betwijfelden de herkomst van Micha al meenden zij in vs. 9, 10 en 14, waar het bestand van het koningschap schijnt te worden verondersteld, het bewijs van den vóór-exilischen tijd en dus voor de mogelijkheid van zoodanige herkomst te bezitten. Anderen gingen veel verder en Duhm beweerde zelfs, dat de gansche pericoop tot de 2e eeuw v. C. behoorde. Sellin erkent dat latere handen in den tekst ingegrepen hebben; met name van vs. 10b: „en gij zult naar Babel komen" verklaart hij: „het is evident, dat Micha van de Babylonische ballingschap niet kan gesproken hebben". Maar dit is het zwakke punt in zijn betoog; deze woorden schrappen alleen omdat ze zich niet voegen bij zijn opvatting, gaat niet aan. Zijn ze oorspronkelijk, dan is ook vl. hem herkomst van Micha buitengesloten, en dan geldt dit óok van de naaste omgeving. Schuift men deze moeilijkheid op zij gelijk Ridderbos doet met de opmerking: „hiertegen geldt vooreerst, dat wij in dezen aan Gods wonderwerk in de profetie geen perken kunnen stellen" enzv. dan behoeft verder niet te worden gediscussieerd. Sellin volgt deze methode niet en daarom is het van belang na te gaan op welke wijze hij meent deze pericoop voor Micha te kunnen handhaven, te meer omdat hij zich dienaangaande zoo beslist uitlaat: „afgezien van die enkele woorden: „en gij „zult naar Babel komen" bevat de gansche pericoop eenvoudig niets „wat Micha niet zeer goed gezegd kan hebben, zoodra men slechts goed „inziet, dat hij, de man van het land, een andere opvatting van de „oplossing der politieke crisis kan hebben dan de Jerusalemmer Jesaja; „deze n.l. dat Jerusalem, de zondestad, onvoorwaardelijk door de Assy„riërs ingenomen en verwoest moest worden, dat echter het Judeesche „volk door een uitval gered zou worden en buiten op het vrije veld een „groote overwinning zou behalen. In aansluiting daarmee zal niet in

„Jerusalem maar in de landstad Bethlehem de Messias, d. i. de terug-
„keerende David verschijnen en de heilstijd dan aanbreken." Men zal bespeuren, deze beschouwing sluit geheel aan bij die, welke Sellin reeds naar aanleiding van 2 : 12 v. en 4 : 6 v. gegeven had. Bij den Uitleg komen wij op enkele bijzonderheden terug, doch de lezer zal o. i. spoedig even als wij den indruk krijgen, dat de uitlegging aldus sterk gewrongen wordt naar den kijk, dien S. zich nu eenmaal er op gevormd heeft. Een dergelijke geschiedbeschouwing volgens welke Micha, omdat hij een plattelander is, de redding in het vrije veld verwacht, daarheen ook Jahwe's Koningschap verplaatst en straks de provinciestad Bethlehem tot residentie verheft en daarentegen de stedeling Jesaja aan Jerusalem vasthoudt, is ons al te Marxistisch. Micha zou vrijwel alleen staan met deze beschouwing. Bovendien vl. S. zelf heeft Micha in 4 : 1—4 de voorspelling van Jerusalems universeele beteekenis met volle instemming overgenomen, maar dan zou hij zich zelf toch opvallend tegenspreken. Dan zou men nog beter met een beroep op Jes. 39:6 v. de echtheid van „gij zult naar Babel komen" kunnen handhaven. Alleen, wat bij Jesaja nauw verband houdt met de omgeving, hangt bij Micha in de lucht. En vooral wat volgt: „daar zult gij bevrijd worden" maakt deze oplossing voor ons onaannemelijk.

9 en 10 *Waarom krijt gij nu zoo bitter? Is er geen koning bij U?*
of is uw raadsman verdwenen, dat weeën als een
barende vrouw u hebben aangegrepen?
Krimp ineen en steun dochter Sions .... want thans zult gij uittrekken
uit de stad, op het veld verblijven en gij zult naar Babel komen.

In vs. 6—8 was de ballingschap verondersteld, hier wordt zij aangekondigd. „Op éénmaal, schrijft Ridderbos, wisselt het tooneel; van „de voorzegging aangaande Sions toekomstige verhooging keert de „profeet terug tot den daaraan voorafgeganen nood." Inderdaad zoo moet men bij handhaving der eenheid het wel voorstellen, doch deze „wisseling van tafereel" ligt niet zoo voor de hand en herhaalt zich zoo dikwijls, dat men er verlegen bij wordt en veel meer den indruk ontvangt, dat een aantal gelijksoortige eschatologische uitspraken om ze voor verloren gaan te bewaren als kralen aan een snoer zijn geregen dan dat ze uit één en dezelfde pen zijn gevloeid. In allen gevalle, in de aangehaalde vss. staat de ramp nog voor de deur. Sions koning is er nog maar hij staat machteloos tegenover de feiten. Een crisis, de crisis wacht en deze loopt daarop uit, dat Jerusalems inwoners uit de stad, de veilige beschuttende stad zullen moeten trekken, d. i. gedreven worden, in het open veld vertoeven, blootgesteld aan allerlei gevaren met als eindresultaat wegvoering naar Babel, van waar dan te zijner tijd de bevrijding zal volgen. Hier schijnt maar één verklaring mogelijk: wij zijn hier in de laatste jaren vóór Jerusalems val. Reeds heeft de eerste wegvoering onder Jojachin in 597 plaats gehad. En zoowel Jeremia als Ezechiël

hebben wat het onvermijdelijk einde zou zijn voorzegd. De koning, die er wel is maar er evengoed niet kon zijn, is de zwakke, willooze, besluiteloze Zedekia. Dat hier op de gebeurtenissen van 586 gedoeld wordt, is ook het gevoelen van Ridderbos al ziet hij er woorden van Micha in. Sellins opvatting van deze en andere vss. gaven wij boven weer en wezen haar af. Vl. hem zien deze vss. op de belegering door de Assyriërs, 't zij in 701 of eerder. De plattelandsbevolking is in den eersten schrik binnen Jerusalem gevlucht, doch krijgt de vermaning om deze stad weer te verlaten en zich in het vrije veld te legeren, waar het een schitterende zegepraal zal bevechten. Inderdaad, wanneer men eerst „gij zult naar Babel komen" schrapt, moet „*vandaar* zult gij gered worden" op het veld betrokken worden, maar ook dan nog is „gered worden" en „een schitterende zegepraal behalen" niet hetzelfde. En vooral passen bij zulk een vooruitzicht allerminst de angstwoorden: „krimp samen en steun als een barende". Dat zijn uitdrukkingen, die volkomen van toepassing zouden blijken op de weeën van het tweejarig beleg zooals dat in 2 Kon. 25 wordt beschreven. De vraag: „is er geen koning onder u"? kan men ook verstaan in den zin van Jer. 8 : 19: „is Jahwe niet in Sion of is haar Koning niet in haar midden"? Dat zou ook een goeden zin opleveren. Een chronologische aanwijzing zou daaruit dan niet kunnen worden afgeleid, doch „naar Babel" zou blijven. Een beroep op vs. 14, waar onbetwistbaar van den aardschen vorst sprake is, gaat natuurlijk alleen op, indien de éénheid vast staat. De aanmaning in vs. 10: „krimp ineen en steun als een barende" en de vraag in vs. 9: „waarom krijt gij zoo heftig"? schijnen moeilijk met elkaar te rijmen. Toch is de bedoeling klaarblijkelijk deze: de nood waardoor Juda heen moet is inderdaad heel groot; het is daarom heel natuurlijk, dat het van angst en smart inéénkrimpt maar het zal een doorgangstijd zijn; aan het einde van den donkeren weg wacht de redding.

11—13. De volkeren rondom tegen Jerusalem verzameld en vernietigd.

Wederom, om met Ridderbos te spreken, „verwisseling van tafereel" en wel zoozeer, dat deze vss. het volstrekte tegenbeeld vormen van vs. 9 en 10 en daarom opzettelijk hier zijn geplaatst (zie blz. 116). „*Maar nu zijn vele volken tegen u verzameld die zeggen: zij worde ontwijd .... en zij begrijpen Zijn raadslag niet dat Hij hen verzamelt als schoven op den dorschvloer. Sta op en dorsch, dochter Sions ....*" De rollen zijn thans radicaal omgekeerd. In plaats van de radeloos krimpende, uit Jerusalem verjaagde, naar Babel verdrevene dochter Sion, de onvervaarde jonkvrouw Jerusalem, die al haar vijanden rustig afwacht om ze te vernietigen en hun rijkdom te wijden aan den Heer der gansche aarde. „*Maar nu.*" Welk „nu" kan in dezen samenhang dat tijdstip zijn? Onmogelijk het

„nu" van vs. 9 en toch laat het redeverband geen ander toe. Sellin meent wel, dat Micha hiermede zeer goed den opmarsch der Assyriërs kon bedoelen, doch deze te vereenzelvigen met de verzameling van vele volken gaat bezwaarlijk, en dat te meer, omdat van elders deze voorstelling van den laatsten aanval der vijandige wereld tegen Jerusalem zulk een bepaalde eschatologische figuur is. Klassiek is de schildering van dien kamp in Ez. 38 en 39. Den weerklank daarvan vindt men o. i. ook hier, maar dan bedoelt het „en nu" van vs. 11 een heel ander tijdstip dan een concrete datum tusschen 721 en 701, het verplaatst ons naar dat „laatste der dagen" dat de groote crisis der menschheid zal meebrengen. Beslissend zal daarbij zijn de houding, welke de wereld tegenover Israël, wel te verstaan het herboren, het gelouterde Israël zal aannemen. Dit besef moge èn hier èn elders alles behalve sympathiek aandoen vanwege de wijze waarop het zich uit, van veel meer gewicht is de vraag, hoe Israël aan deze overtuiging komt, dat aan hen de wereld zal geoordeeld worden. Dit toch zegt reeds Gen. 12 : 3: „die u zegenen, zal Ik zegenen en die u vervloeken, zal Ik vervloeken". Dit woord wordt gesproken tot Abraham, tot den man „die geroepen zijnde gehoorzaam is geweest", den vader der geloovigen. In den grond is de toetssteen er een van geestelijken aard, hoe dikwijls ook misverstaan en vergroofd toegepast. En voor ons loopt er een lijn van dit wonderbare, in zijn nationalistische uitingen soms zoo hinderlijk besef, tot dien Zoon Israëls in wien dit bewustzijn zijn ware wezen en doel heeft ontplooid, tot hem van wien Joh. 3 : 36 verklaart: „Die in den Zoon gelooft, die heeft het eeuwige leven . . . ." en die nog altijd de toetssteen van menschen en menschen is. *„Die zeggen: zij worde ontwijd en mogen onze oogen op haar neerzien"*. Jerusalem is den omwonenden volkeren klaarblijkelijk altijd een doorn in 't oog geweest. Vrees, naijver en zeker ook godsdiensthaat (Dan. 3 : 8—12) werkten daartoe mede. Met hoeveel leedvermaak Jerusalems vijanden haar ondergang in 586 hebben gadegeslagen getuigt Klaagl. 1. In den beslissenden strijd van den eindtijd zal die haat zich echter nog veel sterker uiten en het leedvermaak bij voorbaat veel grooter zijn, maar dan zal ook openbaar worden, hoe zeer deze vijanden zich vergissen. *„Zij begrijpen Jahwe's raadslag niet, die hen verzamelt als schoven op een dorschvloer."* Assur vergiste zich, toen het meende het lot der gansche wereld in handen te hebben en niet inzag, dat het slechts een werktuig in Jahwe's hand was (Jes. 10 : 5—15), maar veel erger zullen de volkeren zich vergissen, die zulk een onfeilbaar veldtochtsplan meenden in elkaar gezet te hebben en daarbij onbewust geleid werden door dat andere plan van den grooten Wereldheerscher, die op deze wijze hen in hun vijandschap tegen de Godsstad laat oprukken om in eens en voor goed een einde te maken aan allen tegenstand tegen het Godsrijk zooals dit te Jerusalem zijn zetel

heeft gevestigd. Twee wegen zijn er om daartoe te geraken: vernietiging dier vijanden, òf hun bekeering. Beide lijnen loopen door in het O. T. ook in ditzelfde boek Micha. Naast 4 : 11—13 staat 4 : 1—4. Het laatste is veel aantrekkelijker maar het zou miskenning zijn aan het eerste alle zedelijke drijfveer te ontzeggen. Wij mogen huiveren, wanneer wij lezen hoe een Samuel met eigen hand Agag, den koning der Amalekieten neerhouwt of wanneer Elia vierhonderd profeten van Baäl laat ombrengen, men mag niet voorbijzien, dat alleen de ijver voor Jahwe en de zorg voor het behoud van hun volk hen daartoe dreef. „*Sta op en dorsch dochter Sions.*" De beeldspraak van vs. 12 wordt hier voortgezet. In Palestina dorscht men met dorschsleden of wagens doch ook door koeien over de neergevlijde schoven te drijven. In vs. 13c moet i. p. v. „ik zal hun gewin aan Jahwe wijden" met de oude Vertt. gelezen worden: „gij zult wijden". Zoo wordt aan den strijd het karakter van een plundertocht ontnomen, het gaat om de eer van Jahwe. Den buit aan de Godheid wijden is ook bij Israël overoude gewoonte Joz. 6 : 18, 24, 1 Sam. 15 : 9, Deut. 7 : 25 v.

14 Dit vs. evenals vs. 9 en vs. 11 met „we atta" = „en nu" ingeleid, staat geheel op zich zelf. Met den eindstrijd van vs. 11—13 heeft het niets uit te staan. Het eenige punt van overeenkomst is, dat Jerusalem ook hier belegerd wordt maar in een gansch andere situatie en met een geheel andere uitkomst. Hier geen overwinningsjubel, maar juist het tegenovergestelde. De dochter Sions wordt aangemaand als teeken van den diepsten rouw zich te verwonden, dat toch is wel de zin van het min of meer duistere vs. a. S.V. „nu rot u met benden, gij dochter der bende! hij zal een belegering tegen ons stellen" is vrij onverstaanbaar. De Hebr. w.w.vorm „hitgōdeed" heeft steeds de bet.: „zich verwonden", „zich insnijdingen maken" bij rouw of vertwijfeling Deut. 14 : 1, 1 Kon. 18 : 28, Jer. 16 : 1 v. Alleen voor Micha 4 : 14 neemt men een andere beteekenis aan en ziet er in een afleiding van „gedoed" = bende. Veel meer pleit er voor zich aan de vaststaande beteekenis te houden en in het onmogelijke „bat gedoed" den Infinitivus Absolutus, hitgōdeed van 't zelfde w.w. te zien, de bekende Hebr. constructie om den zin van een w.w. te onderstrepen. Die verslagenheid heeft haar oorzaak hierin dat *men of „zij"* — hier is evengoed als in vs. b het meerv. te lezen — een belegeringswal tegen de stad hebben aangelegd en dat zij zelfs *den richter Israëls*, d. i. zijn koning op zijn aangezicht hebben geslagen, de grofste beleediging die men hem kon aandoen (1 Kon. 22 : 24, Job 16 : 10, Matth. 26 : 67). Is dit letterlijk bedoeld, dan heeft Jerusalems vorst wsl. een onderhoud met den vijand verzocht en is daar op de schandelijkste wijze bejegend. Wanneer dat heeft plaats gehad, met welken afloop, het wordt niet gezegd. Het vers doet aan als een fragment uit een grooter gedicht. In alle gevalle dateert het vóór 586. Het kan van Micha afkomstig zijn

en doelen op Sanheribs belegering in 701, toen de grootste vertwijfeling Jerusalem had bevangen en Hizkia door Rabsjake c.s. figuurlijk een slag in 't aangezicht werd gegeven 2 Kon. 18 : 13. Tegenover dezen donkeren achtergrond van wanhoop en vernedering komt de heerlijke gestalte van den redder uit Bethlehem Efrata 5 : 1—4 in een prachtig licht te staan. Hilbr. Boschma heeft Micha den Rembrandt onder de profeten genoemd en inderdaad licht en schaduw zijn hier met bijzonder effect tegenover elkaar gesteld.

5 : 1—4. De Redder uit Bethlehem.

1 „*En gij Beth-Efratha, kleinste onder Juda's geslachten.*" Dan, wanneer de toestand het donkerst is, zal het licht dagen en in plaats van den zoo smadelijk bejegenden en gevangen genomen koning zal een heerscher opstaan, „*die groot zal zijn tot aan de einden der aarde*", aan wien dus de wereldheerschappij ten deel valt. Dan zal een herhaling van de ellende van 4 : 14 niet meer kunnen voorkomen doch zijn volk volkomen veilig wonen. Maar dit zal dan ook een gansch nieuw begin zijn, een keerpunt in Israëls geschiedenis en die der wereld. Deze heerscher kan niet maar de zoon of kleinzoon zijn van den laatstgenoemden gehoonden, ontroonden koning. De smet daar van af te stammen zou op hem blijven drukken. Uit het aloude koningsgeslacht zal evenals in Jes. 11 een nieuwe loot uitspruiten, wel reeds bij voorbaat overstraald met de glorie van uit dat roemruchte huis van David, den zoon van Isaï te zijn voortgekomen, doch niet belast met de smetten en niet bezwaard met de schulden der voorafgaande generaties. En dat niet alleen. Deze herkomst uit het onaanzienlijke Bethlehem stempelt ook het karakter van zijn heerschappij. Deze berust niet op macht en geweld, schittert niet door glans; het uitwendige is van geen beteekenis. Een dergelijke conceptie van een koning in een tijd en een wereld waarin deze alleen met een aureool van uitwendige heerlijkheid omstraald kon worden gedacht, is wonderbaar. Tastend wordt hier vooruitgegrepen op dien Eéne, die alleen op deze wijze koning is geweest en van zich zelven verklaren zou: „mijn Koninkrijk is niet van deze wereld". De ziener verheelt het ook hier niet, dat hij groote, ongehoorde, ongelooflijke dingen verkondigt. Maar het is Jahwe die in 5 : 1 aan het woord is, en het is „*in de kracht van Jahwe*" dat deze heerscher staan en regeeren zal. Allerlei vragen en perspectieven knoopen zich aan deze bekende voorspelling vast. Maar de opvattingen en verklaringen der uitleggers loopen ver uiteen. In de eerste plaats de vraag: tot hoever gaat deze profetie? o. i. tot vs. 4a „*en deze zal vrede zijn*" want in vs. 4b, 5 en 6 waar deze heerscher vóór alles zou moeten optreden, is hij verdwenen en zijn het „*zeven of acht herders*" die Juda uit den nood redden. Vervolgens de vraag of 5 : 1—4a een éénheid vormt. Vl. velen niet; zij bescouwen vs. 2 als een invoegsel

dat het verband van vs. 1 en 3 verbreekt en inderdaad laat vs. 3 zich lezen als de directe voortzetting van vs. 1. In vs. 1 en 3 is de heerscher uit Bet-Efratha onderwerp, is vs. 2a treedt Jahwe op, hoewel deze nog niet is genoemd, terwijl in 2b wederom „*zijne*" in „zijne broeders" op den Messias moet slaan. Anderzijds sluit zich de gedachtengang van vs. 2 zoo aan bij wat vs. 1 bedoelt, dat het ons niet geoorloofd schijnt alleen op grond van deze taalkundige bezwaren vs. 2 als glosse te beschouwen Eindelijk de vraag: uit welken tijd dateert deze profetie? Is zij van Micha afkomstig? Voor ons staat voorop, dat in een profeet alleen een „leed-aanzegger" te zien een misvatting, sterker een onmogelijkheid is. Wij hebben dus niet het geringste bezwaar om bij voorbaat ons te houden aan de traditie. Toch laat zich begrijpen, dat uitleggers deze herkomst betwijfelen. „Hier ziet men — zegt b.v. Marti — zoo duidelijk mogelijk, „dat voor den auteur dezer profetie het huis Davids niet meer regeert, „anders kon hij niet zeggen, dat uit Bethlehem de heerscher te voorschijn „komen zou als reeds eens „in de dagen van den voortijd". Slechts voor „de na-exilische gemeente zijn Davids dagen „dagen van den voortijd" „en eerst toen de troon van David te Jerusalem niet meer bestond, kon „men den nieuwen Davidszoon uit Bethlehem verwachten." Dat klinkt wel heel stellig, maar het klinkt te stellig. Wij weten veel te weinig af van de wijze, waarop de profeten zich van hun taak kweten en wat de *volle* inhoud van hun profetische visie was om met zooveel beslistheid te oordeelen. Welk een verschil moest het maken, of een profeet stond tegenover personen zooals in Micha's dagen den toon aangaven en hun volk ten ondergang voerden, dan of hij zijn hart uitstortte in den kring zijner vertrouwden Jes. 8 : 16. En wat het meest geaccentueerde bezwaar betreft: wanneer zoo op „de dagen van ouds" wordt teruggeblikt, dan bestaat het Davidisch Koninkrijk niet meer, dan vallen onder hetzelfde oordeel Jes. 9 : 1—6, 11 : 1—9. Marti is in dezen consequent genoeg, doch dat is niet afdoende. Waar zulk een groote verandering, een door geestelijke factoren bepaalde verandering verwacht wordt, daar kan dit niet de simpele voortzetting van het bestaande zijn, doch is een nieuw begin vereischt. Want het verleden kan niet als een kleed worden afgeschud. Vandaar ook in Hos. 2 : 14 vv. die schoone voorspelling van een nieuw begin, waarbij het dal van Achor tot een deur der hoop zal worden en Jahwe zich met Israël zal verloven als met een reine bruid, waarbij het verleden zal worden vergeten. Natuurlijk beteekent dat echter niet een volkomen breuk met wat vooraf gegaan is. Jahwe kiest geen ander volk. Jahwe zet Zijn oude voornemen met Israël voort. En aangezien Israëls heilsverwachting den nationalen stempel draagt, verwachting is van een werkelijke Godsregeering op aarde, welke in Israël haar zetel zal hebben, kunnen de profeten zich de vestiging van dat rijk alleen denken door bemiddeling van den gezalfde bij uitnemendheid. Maar van dezen

Gezalfde zullen dan ook andere eigenschappen kunnen worden genoemd dan van de gewone vorsten, welken Israël en Juda maar al te dikwijls in hun kleinheid, zwakheid en verdorvenheid hebben leeren kennen.

1 *„En gij Beth-Efratha kleinste onder Juda's geslachten . . . .*" H. heeft een overladen tekst „Bethlehem" is hoogstwsl. aanvulling van Beth-Efratha. G. heeft beide. Bethlehem is echter geen geslacht maar een stad. Overigens is de toelichting juist. Het landschap Efratha en de stad Bethlehem hooren samen Ruth. 4 : 11, 1 Sam. 17 : 12, Gen. 38 : 7. Ook wat dan in H. volgt: , klein wat betreft het zijn onder" is vreemd uitgedrukt; „lihjoot" overlaadt het metrum en is klaarblijkelijk ingeslopen uit vs b. Uit dit onaanzienlijke, ter nauwernood meegetelde Beth-Efratha zal de Redder voortkomen. Daarmee wordt — wij merkten dit reeds op — een geheel nieuwe bladzijde en wel de schoonste uit Israëls historie opgeslagen, maar niet minder dient dit om uit te laten komen dat dit alleen Gods werk is. De wet in het Koninkrijk Gods: dat het onedele en zwakke uitverkoren wordt opdat de uitnemendheid der kracht Godes blijke, wordt ook hier toegepast. „Zal *mij* voortkomen", dit „mij" kan slechts op Jahwe slaan en het drukt uit dat deze heerscher er zal zijn krachtens Zijn besluit en in Zijn dienst, een „*heerscher*" en niet slechts een koning, die enkel den titel draagt.

2 *Wiens herkomst is uit den voortijd, uit lang vervlogen dagen.* God knoopt aan bij de historie. Die heerscher zal geen avonturier zijn als b.v. Abimelech (Richt. 9), zoon uit een buitenhuwelijk van Gideon met een Kanaänietische vrouw uit Sichem, maar afstammend uit het aloude, beproefde geslacht van Isai, dat reeds eens aan Israël zijn grootsten koning geschonken had. De eer te behooren tot datzelfde huis zal dezen heerscher in de oogen van al zijn onderdanen de beste aanbevelingsbrief zijn en in hem een tweeden David doen verwachten maar met nog veel grooter gaven toegerust en tot nog veel grootscher roeping voorbestemd. Of moet er in dat „wiens herkomst", lett.: „wiens uitgang" is van ouds, veel meer gezocht worden dan wij hier aangaven? Moet er, zeker wel geen directe aanwijzing maar toch een omsluierde zinspeling gezien worden op de eeuwige generatie des zoons? Ridderbos b.v. neigt daartoe. Hij erkent dat „de woorden „oudheid" en „onafzienbare verte" op zich „zelf nog niet zeggen, dat zijn bestaan aan de schepping en aan den „tijd voorafgaat; het zijn de gewone woorden tot aanduiding van het „grijze verleden. Aan den anderen kant echter ligt er ook niet in, dat „de Messias zijn oorsprong vindt in den tijd na de schepping. Daarom „moet de bedoeling zijn dat zijn eigen persoon reeds van ouds en dus „lang vóór zijn in vs. 2 beschreven geboorte bestond." En zoo komt R. steeds verder, en wel tot dezen slotzin: „Beschouwen we echter ons „woord in het licht der gansche Schrift, vooral van het N. T., dan zien „wij, dat de eeuwige generatie van den Zoon de diepe waarheid is, die

„hier achter schuilt, terwijl onze profetie nog slechts een tipje oplicht „van den sluier die haar bedekt." De vraag laat zich hier niet terughouden, waarom de sluier over die diepe waarheid niet aanstonds nog iets meer werd opgelicht, opdat geen misverstand kon ontstaan? en of men ook bij den „afgehouwen tronk van Isai" ten slotte naar de bedoeling des profeten bij de eeuwige generatie uitkomt. Toch is deze opvatting ons aantrekkelijker dan die van Sellin, die op andere gronden tot een min of meer verwante verklaring komt. Omdat het woord „mōçāāh" „uitgang" een synoniem is van „mōçā", met de specifieke beteekenis van het opgaan der zon Ps. 19 : 7, 65 : 9, wordt daarmee — aldus S. — „klaarblijkelijk van den heerscher gezegd, dat hij zelf reeds eens in den „voortijd verschenen is en dus bestaan heeft." Op zulk een etymologische toevalligheid zulk een verstrekkende conclusie te bouwen is bedenkelijk, doch eenmaal dien weg ingeslagen borduurt S. verder gelijk straks nader zal blijken. 2 „*Daarom zal Hij hen prijsgeven tot den tijd dat een barende gebaard heeft; dan keert het overblijfsel zijner broeders terug tot de kinderen Israëls.*" Dat „Hij" niemand anders kan zijn dan Jahwe is duidelijk, en het is zelfs waarschijnlijk dat die naam is uitgevallen. Niet zoo duidelijk is het „daarom" aan het begin. Het meest pleit er voor den nadruk te leggen op de tijdsbepaling: „totdat een barende gebaard heeft"; de bedoeling moet dan deze zijn: „de van God bestelde Heerscher *komt* en *daarom* is Israëls nood slechts voorbijgaande". Voegen of denken wij het woordje „slechts" er bij „daarom zal Hij hen slechts voor een tijd prijs geven tot den tijd" enzv. dan wordt het veel klaarder. In die voorwetenschap kan Jahwe zijn volk naar Zijn wijzen raad een tijdlang overgeven in de hand van den vijand. „*tot den tijd dat een barende gebaard heeft.*" Met deze geboorte breekt derhalve een nieuw tijdperk, de heilsdag aan. Alleen bevreemdt het in hooge mate, dat in zulke vage bewoordingen wordt gesproken. Natuurlijk is maar één gevolgtrekking mogelijk: die „barende" moet de moeder van den Messias zijn. Maar waarom dat zoo geheimzinnig aangeduid? Dat moet opzettelijk zijn. Het is mogelijk, dat de profeet op deze wijze uitdrukt dat hij „dien dag en die ure" niet nader bepalen kan. Mogelijk is ook, dat hij evenals Jesaja in 7 : 14 vv. zinspeelt op voorspellingen met een waas van geheimenis omhuld, maar elken Israëliet vertrouwd, waarop slechts even behoefde gezinspeeld te worden om de bekende voorstelling wakker te roepen. Vooral deze beschouwing vond veel aanhangers; zoo schrijft b.v. Sellin: „Natuurlijk bedoelt hij met de barende de jonge vrouw uit Jes. 7 : 14 vv. „en het wonderkind waarvan Jesaja gesproken had. Uit vs. 1 volgt, „dat hij die moeder ziet in een vrouw uit het huis Efratha; maar hieruit, „dat ook hij niets van een vader weet te zeggen, volgt dat hij evenals „Jesaja in het kind een goddelijk verwekt kind ziet vgl. vs. 1b en „Ps. 2 : 7." Volgt dat werkelijk daaruit? Is voor dezen ziener geen

hoofdzaak, niet hoe de vader en evenmin hoe de moeder heet, maar dat de heerscher, gelijk vs. 1 zoo duidelijk accentueert, uit dat aloude geslacht van Beth-Efratha is? De verzoeking echter om hier meer achter te zoeken blijkt ook Ridderbos te sterk. Wel erkent hij: „de uitdruk-„king: „eene barende" zegt verder aangaande haar niets. Toch blijft „het feit dat de moeder vermeld wordt en de vader niet. Vergelijkt men „hiermede Gen. 3 : 15 (en Jes. 7 : 11 v.) dan kan men niet nalaten te „erkennen, dat de Geest der profetie aldus toch van te voren heeft aangeduid het mysterie van Christus geboorte als uit eene vrouw zonder „den wil des mans". Wij durven hem op dien weg niet volgen en uit wat niet gezegd is zulk een verborgen zin afleiden. „*Dan keert het overblijfsel zijner broeders terug tot de kinderen Israëls.*" Een der eerste vruchten en kenmerken, dat deze heerscher verschenen is, is de terugkeer der verstrooide kinderen Israëls en zoo de hereeniging van het uiteengeslagen volk. Dat toch blijft een vast bestanddeel van Israëls heilsverwachting. Hos. 2 : 1—3, Jes. 11 : 10—12, Jer. 3, Ez. 37 : 15—27. Alleen het is een ander Israël, een door het gericht heengegaan en gelouterd volk. Dat is en blijft de uitgesproken of stilzwijgende achtergrond, al blijft tevens de aardsch-nationale vorm. Verondersteld wordt dus hier, dat Israël, althans een groot deel daarvan in ballingschap verkeert. Dat sluit nog niet in, dat zij niet van Micha kan zijn. De profeet die den radicalen ondergang van Jerusalem voorspelt en de methode der Assyriërs van zoo nabij had leeren kennen, kan en zal voor Jerusalems bevolking geen ander lot hebben verwacht dan voor Samaria's inwoners. In „*de rest zijner broeders*", moet „*zijne*" terugslaan op den Messias en bij „zijne *broeders*" zal gedacht zijn aan de Judeeërs, die terug zullen keeren tot de kinderen Israëls, de leden van het tienstammenrijk, zoodat het gebroken geheel hersteld wordt. Uiterst bevreemdend is Sellins exegese van de woorden: „jèter èchāw" door ons vertaald met „de rest, enzv. Omdat jèter ook beteekenen kan „overvloed, voorrang" en zooals in Gen. 49 : 3 den concreten zin erlangen van: „de voortreffelijkste" vat hij „jèter èchāw" op als „de voortreffelijkste zijner broeders" en vervolgt: „wanneer nu van dezen „gezegd wordt, dat hij zal terugkeeren tot de kinderen Israëls — Sellin ver-„andert eigenmachtig het meerv. „zij" in „hij" — dan kan, naar wat wij in „vs. 1 hoorden, er geen twijfel aan zijn, dat hiermede David bedoeld is. Voort-„durend duidelijker blijkt, dat de gedachte aan een terugkeer van koning „David heel algemeen was onder Israël," waarvoor hij zich beroept op Ez. 34 : 23, Hos. 3 : 5, Jes. 9 : 6, 11 : 1. Dit is zeer zeker een verrassende ontdekking. Hier zou dus niet eens van een opstanding uit het graf, doch van een reincarnatie van koning David gesproken zijn. Van een terugkeer van den profeet Elia die ten hemel was gevaren en *dus niet gestorven*, gewaagt inderdaad Mal. 3 : 23 (S.V. 4 : 5) maar om in de door S. aangehaalde plaatsen den terugkeer aangekondigd te zien van David

„wiens graf onder ons is geweest tot op dezen dag" Hand. 9 : 29 — daarvoor moet men eerst den bril van dezen exegeet leenen. Wij erkennen gaarne, dat de profetie niet zelden in geheimenissen spreekt, maar bij
3 zoodanige verklaring overtreft de exegeet den profeet verre. *Dan treedt hij op en weidt in de kracht van Jahwe.* Deze heerscher zal niet werkeloos of machteloos neerzitten, doch „staan", „optreden" en hij zal „weiden" en in dat schoone woord heeft de gansche Semietische wereld haar ideaal van een koning samengevat. En terwijl helaas zoo vele vorsten dien schoonen naam te schande maakten — men leze slechts Ez. 34 — zal deze hem ten volle waar maken, en hij zal dat kunnen doen omdat hij staat *„in de kracht des Heeren"*. Zoo brengt zijn heerschappij ook de zekerheid, dat Israël, zoo dikwijls opgeschrikt in zijn landpalen, veilig wonen kan, aangezien zijn macht niet beperkt is tot Palestina maar hij *„groot zal zijn tot aan de einden der aarde"*. Daarbij behoort o. i. als slot vs. 4a. *„En deze zal vrede zijn."* Hierop volgen vs. 4b en 5, die ons naar een geheel ander tijdstip verplaatsen dan naar dien onbepaalden dageraad uit vs. 2. Hun inhoud is bovendien zoo vreemd en tegenstrijdig dat o. i. de eenheid met geen mogelijkheid is te handhaven. De eenvoudige lezing
4, 5 moet daarvan reeds overtuigen. *„En deze zal vrede zijn. Assur, wanneer hij in ons land komt en onzen bodem betreedt, dan zullen wij tegen hem zeven herders stellen en acht menschenvorsten. En die zullen het land van Assur weiden met het zwaard en het land van Nimrod met klingen, en hij zal van Assur bevrijden, wanneer hij in ons land komt en ons gebied betreedt."* Het is verklaarbaar, dat velen in deze vss. zooals zij thans luiden, geen uitspraak kunnen zien van denzelfden ziener die in vs. 1—3 de aankondiging van den nieuwen David gegeven heeft. Want deze is in vs. 4b en 5a ten eenenmale vergeten. Vl. vs. 3 reikt diens macht „tot aan de einden der aarde"; desniettemin wagen de Assyriërs invallen in zijn gebied en dan is het niet *hij* die redding brengt, doch dan „stellen *wij* zeven herders en acht menschenvorsten aan" en die zullen Assur in zijn eigen land straffen. Dat is niet met elkaar te vereenigen. S.V. begint vs. 5b wel met *„alzoo* zal hij redden", alsof het boven gezegde nog even kort wordt samengevat, dit „alzoo" ontbreekt echter in H. Het valt onmiddellijk op, dat vs. 5b een onbegrijpelijke herhaling brengt van vs. 4b. Dat is zeker niet oorspronkelijk.. Bovendien wanneer de zeven herders uit vs. 4 Assur reeds zoo in zijn eigen land hebben getuchtigd als 5a vermeldt, dan wordt 5b „en hij zal ons redden van Assur, wanneer dit ons land betreedt" onzin. Hier is klaarblijkelijk een doublet of juister hier is een op den rand geschreven opmerking of toelichting in den tekst ingedrongen. Als oorspronkelijke tekst is aan te nemen. *„En deze zal heil zijn en bevrijden van Assur wanneer dit in ons land komt en ons gebied betreedt"*, „hij zal bevrijden" 5b is duidelijk de voortzetting van „hij zal heil zijn" 4a. De rest is secundair en zeker omdat ook hierin

sprake is van bevrijding van Assur, ingelascht. Wanneer nu als *de* vijand Assur geldt, is aan de herkomst van Micha wel niet te twijfelen. Evenals in Jes. 9 : 3 wordt hier van den Messias gezegd, dat hij de overmacht van den vijand breken zal en dus als legeraanvoerder der zijnen voor hen strijden. Alleen blijft de verbinding ook aldus met vs. 1—3 moeilijk. Bij Assurs inval is toch allicht te denken aan Sanheribs veldtocht in 701 of een ander concreet gebeuren; vs. 1—3 geeft een zeer vage tijdsbepaling, waarbij de „terugkeer van het overblijfsel zijns volks" in allen gevalle niet een succes als in vs. 5 veronderstelt maar de wegvoering. Ons bevestigt dit alles in de overtuiging, dat wij in Hs. 4 en 5 de vrij losse samenvoeging hebben van verwante, terecht of ten onrechte aan Micha toegekende Godsspraken. Ridderbos neemt aan. dat de profetie hier van een veel verdere toekomst gewaagt dan van 701, en wel van den tijd van het volksherstel; „dan zal des Heeren volk onder het „regiment van den Messias veilig zijn en ook de vijandige wereldmacht geheel worden overwonnen." Assur is voor hem alleen type van die wereldmacht, en dat Micha den Assyriër als zoodanig noemt, verklaart hij uit de omstandigheid, dat Assyrië in zijn dagen de wereldheerschappij bezat en Juda bedreigde. Buitengesloten is dit zeer zeker niet, alleen wordt het zoodoende moeilijk uit te maken, wanneer in het O. T. Assur in eigenlijken, wanneer in oneigenlijken zin is bedoeld.

Voor grooter vragen nog stelt het ingelaschte gedeelte 4b, 5a. Ook hier is van een inval van Assur sprake, maar in plaats van den *eenen* herder dien *God* gesteld heeft, „zullen *wij zeven* herders tegen hen stellen en *acht* menschenvorsten." „*Wij*" kunnen geen anderen zijn dan de bewoners van „*ons*" land, dus de Judeeërs. Ridderbos beweert wel, dat het de Messias is, die ze als zijn onderherders aanstelt, doch dat gaat tegen den tekst in. En waarom „zeven ja acht herders?" De bedoeling kan zijn uit te drukken dat Juda niet slechts over één doch over veel meer beschermers beschikken kan, doch dat is dan wel een unicum in de heilsverwachting, die slechts één Redder kent, den Messias. En wat beteekent de uitdrukking: „menschenvorsten"?, dàt van aardsche vorsten te verklaren is volkomen overbodig, wat zouden zij anders zijn? Het meest pleit er voor de vreemde uitdrukking op te vatten niet als „vorsten uit menschen" doch als „vorsten over menschen" en dan te denken aan beschermengelen die het voor Israël zullen opnemen vgl. Dan. 10 : 13, 12 : 1 waar Michaël, de groote vorst de beschermengel is van Daniëls volksgenooten. Deze voorstelling komt echter pas in veel later tijd op, en dat zou dus een aanwijzing kunnen zijn voor de dateering. Marti dacht aan den Makkabeeschen tijd, toen Mattathias met zijn zonen Israël vrij vocht uit de macht van de Syriërs, hier gelijk in later eeuw dikwijls, met de Assyriërs vereenzelvigd en daarom zoo genoemd. *Het land van Nimrod.* Vl. Gen. 10 : 10 was het begin van Nimrods rijk Babel

maar breidde hij zijn heerschappij uit over Assur en bouwde Nineve; „land van Nimrod" is dus hier een andere benaming voor Assur. *Met klingen* S.V. „in hare ingangen". De bet. van het Hebr. w. is onzeker; in Ps. 55 : 12 heeft ditzelfde woord, hoewel het ook „ingang" beteekenen kan, duidelijk den zin van getrokken zwaard en dat vereischt de parallelie van ons vers.

5 : 6—8. Het verzwakte Israël wonderbaar vermeerderd; de volkeren aan zijn voeten.

6 „*En het overblijfsel van Jakob zal te midden van vele volkeren zijn als de dauw die van Jahwe komt, als regenvlagen op het groene gras dat niet*
7 *wacht op den mensch, ... Dan zal Jakobs overschot zijn als een leeuw onder de dieren des wouds, als een jonge leeuw onder de schaapskudden die, wanneer hij binnendringt, neerslaat en verscheurt zonder dat iemand*
8 *redt. Uw hand zal uitgestrekt zijn over uw tegenstanders en al uw vijanden zullen worden uitgeroeid.*" Deze vss. hebben een zekere aansluiting aan de voorafgaande. Bij de bevrijding van Assur zal het niet blijven. Eenmaal zegevierend over één vijand zal het zijn zegetocht voortzetten en alle volken aan zijn voeten brengen. Toch ligt het meer voor de hand ook in deze vss. een zelfstandige uitspraak te zien. Er wordt tweemaal gesproken over „het overblijfsel van Jakob", en dat overblijfsel is ingekrompen tot een zeer klein groepje; vandaar de belofte, dat het worden zal te midden der volken als *de dauw*, die in millioenen droppels over den aardbodem gesprenkeld ligt. Dat toch is hier de beteekenis van de beeldspraak; zij bedoelt niet, dat Israël als een zegen te midden der volken zal verkeeren even levenwekkend als de dauw op de uitgedroogde velden; dat zegt het onmiddellijk volgende vers wel heel anders. Het ziet op de wonderbare vermeerdering van het overblijfsel; even wonderbaar als „*de dauw die van Jahwe komt*" die zonder dat regenwolken haar aankondigen of droppels neervallen, des morgens aan elken grashalm paralt als een direct geschenk van den Almachtige (Ps. 110 : 3, Jes. 26 : 19). „*dat niet wacht op den mensch*" — in Palestina hangt de vruchtbaarheid van den bodem voor een groot deel af van de besproeiing door den mensch. Deze ongelooflijke vermeerdering van Israël zal enkel het werk van zijn God zijn. Is Israël tot zulk een machtig volk aangegroeid, dan wordt mogelijk wat vs. 7 voorspelt: „*dan zal het overschot van Jakob zijn als een leeuw onder de dieren des wouds .... die verscheurt zonder dat iemand redt*". Wederom uit zich hier Israëls eschatologie in haar minst sympathieken vorm, alleen één ding dient men te bedenken; een volk van het uur van zijn geboorte af bedreigd, bestreden, gesmaad, vernederd, speelbal en spotlied der natiën, kan o zoo begrijpelijk verlangen, dat eens de rollen zullen worden omgekeerd, dat het te midden dier zelfde natiën ook eens het hoofd zal kunnen opheffen en op zijn beurt

aan zijn voeten zien hen die het hebben verguisd en vertrapt. Maar dat zelfde Israël — wij wezen daar reeds eerder op — heeft ook een andere taal leeren spreken, de taal van Hs. 4 : 1—4 en het heeft de liederen gedicht van den lijdenden knecht des Heeren, de liederen, die al mogen zij misschien oorspronkelijk individueel bedoeld zijn, in hun tegenwoordig verband ongetwijfeld ook een collectieve strekking hebben en Israël voorstellen als door lijden gelouterd en zoo toebereid om te zijn tot een „verbinding der volken en een licht der natiën" Jes. 42 : 6, 49 : 6.

5 : 9—14. Geen wapens meer in den eindtijd; de eeredienst gereinigd.

9 *En te dien dage zal het geschieden — zegt Jahwe — dat Ik uit uw midden*
11 *zal uitroeien uwe paarden en uw strijdwagens zal verbrijzelen .... En Ik zal uitroeien de wichelarijen uit uw land, ... uwe gesneden beelden .... uwe Asjeras ....* Vs. 9 begint met een nieuwen aanhef en terecht, want deze vss. staan wederom los van de voorgaande. Immers van dat in vs. 6—8 herboren, zoo rijk gezegende overblijfsel van Jakob is toch niet te veronderstellen, dat al die gruwelen, welke in vs. 11 v. worden genoemd, daaronder nog gevonden worden en nu pas zullen worden uitgeroeid. Wel pleit er alles voor in deze vss. de hand van Micha te herkennen. Zij stemmen geheel overeen met de schildering van den toestand zooals Jesaja dien in 2 : 6—8 beschrijft: „het land is vol paarden, geen einde „aan hun wagenen; hun land is vol afgoden, voor hunner handen werk „werpen zij zich neer. Van toovenaars en waarzeggers wemelt het in „Juda als bij de Philistijnen." Dat zijn alle teekenen van ernstige godsdienstige inzinking en verwildering. Wanneer de waarzeggerij bloeit, kwijnt het echte geloof, en wanneer de magie, de kunst om door occulte praktijken de godheid tot hulp te dwingen zoo de overhand krijgt, zwijgt het geweten en sterft de zedelijkheid. En voorts wanneer het land overdekt is met vestingen en de kazernes vol zijn met ruiters en strijdwagens, ja, dan heeft Israël de bescherming van zijn God niet meer noodig en wil het van vertrouwen op den Almachtige niet meer weten of hooren Jes. 30 : 13—18, 31 : 8. En daarom bij beiden hetzelfde gericht over deze geestelijk zoo schadelijke werkingen. Dat alles, 't welk Israël blind en doof maakt voor de echte godsvrucht, zal stuk en uit de handen geslagen worden: toovenarij, strijdwagens, met al datgene wat uit den Kanaänietischen cultus binengedrongen is in Israëls aanvankelijk zoo soberen eeredienst: beelden en wijsteenen en Asjeras. Aan 't slot van vs. 13 leze men „'açabēka" = „uw beelden" i. p. è. „'arèka" „uw steden" waarmee in vs. 10 reeds afgehandeld was en welke bovendien geen parallel vormen van „uwe Asjeras". Deze vss. veel later te dateeren en daarbij zelfs af te dalen tot den Makkabeeschen tijd is een misgreep. Hoe zou ooit van het Jerusalem na de ballingschap, eerst onder Perzische,

dan onder Syrische voogdy, kunnen worden gezegd, dat het overstroomde van strijdwagens en waar ergens staat vermeld, dat onder de teruggekeerde ballingen vroeger of later dezelfde afgoderijen tierden waaraan Israël te gronde was gegaan? Er blijft dus over, dat deze vss. met recht staan op naam van Micha en dat zij evenals Jes. 2 dateeren van vòòr Hizkia's cultus-hervorming. Zij spreken in het verband, waarin zij geplaatst zijn, wederom uit, dat het rijk van den Messias gezuiverd zal zijn van alles wat den voorafgaanden geslachten ten verderve was geweest. Hoe daar-
14 mede vs. 14: *„en Ik zal in toorn en gramschap wraak oefenen aan de „natiën die niet hebben geluisterd"* te verbinden is, is ons een raadsel. Wat voor reden heeft Jahwe om vanwege de misstanden bij Israël wraak te nemen op de volken, en dan nog wel omdat deze niet hebben geluisterd. Waarnaar geluisterd? Van een waarschuwing aan hun adres is tot dusver geen sprake geweest. Dit vs. moet dus aan een ander verband zijn ontleend en het kan hier zijn ingelascht met de bedoeling; wordt in Israël alle afgoderij uitgeroeid, dan is dat met nog veel meer recht te verwachten voor de volkeren, bij wien dat alles in nog veel erger mate wordt gevonden en die desniettemin afgodendienaars zijn gebleven. Sellin schrapt eenvoudig „volken" en daarmede zou inderdaad vs. 14 een voortreffelijke afsluiting vormen.

Hs. 6 en 7. Derde deel. De zondigheid des volks oorzaak dat het in Hs. 4 en 5 aangekondigde heil vertoeft te komen. Schuldbelijdenis, gebed, vergeving, lofverheffing.

Hs. 6 en 7 vallen in vier stukken uiteen. 6 : 1—8 De ware godsvrucht. 6 : 9—16 Israëls ontstellende ongerechtigheid. 7 : 1—6 Weeklacht des profeten over de algemeene verdorvenheid. 7 : 7—20 Schuldbelijdenis van Sion, gebed om vergeving, vertrouwen dat Jahwe ten slotte Zijn heilsbeloften zal vervullen. Ook over dit derde deel loopen de meeningen sterk uiteen. Ten opzichte van 7 : 7—20 oordeelen de meeste uitleggers, dat deze vss. tot den tijd van of na de ballingschap behooren. Immers Sion is gevallen, haar vijanden hebben dat met vreugde aanschouwd. Sion erkent de straf te hebben verdiend en zal deze dragen, totdat het Jahwe behaagt wederom voor Zijn volk op te komen en het in eere te herstellen (7 : 9—13). Ridderbos handhaaft de herkomst van Micha: „een profeet behoeft niet altijd uit te gaan van den tijd waarin hij zelf „leeft maar kan door den Geest der profetie worden verplaatst in een „lateren tijd om van uit dat ideeele standpunt te profeteeren van hetgeen „daarna zal volgen." Wij kunnen ons in deze opvatting der profetie moeilijk vinden, doch om ook 6 : 1—7 : 6 aan Micha te ontzeggen, daartoe bestaat o. i. geen reden en geen recht. Als algemeen bezwaar heeft men aangevoerd dat de toon zoo anders is, zooveel weeker dan in de echte Hss. 1—3. Men herkent den forschen, fellen boetgezant niet. Best

mogelijk, doch dit sluit niet uit, dat Micha onder andere omstandigheden geen anderen toon kan aanslaan. Men vergelijke Jer. 2 en 7. Dan heeft men beweerd, dat aangezien Micha in 6 : 7 het kinderoffer onderstelt en dit vooral onder Manasse verbreid was, 6 : 1—8 op zijn vroegst uit dien tijd zou kunnen dateeren en dus alleen voor Micha zou kunnen worden gehandhaafd, indien men aanneemt, dat hij ook nog onder Manasse heeft geprofeteerd. Intusschen bericht het O. T. zelf, dat Achaz het kinderoffer heeft ingevoerd en zelf daarbij is voorgegaan 2 Kon. 16 : 3 maar dan zal het bij dat koninklijk voorbeeld niet zijn gebleven en is er dus geen reden om op dien grond de herkomst van Micha in twijfel te trekken. Het is trouwens niet de vraag of zulke offers veelvuldig voorkwamen, dat zullen zij zeker niet, want hun bijzondere uitwerking lag natuurlijk in hun uitzondering vgl. 2 Kon. 3 : 27. Over de dateering der andere pericopen zie men bij Uitleg.

6 : 1—8. De ware Godsvrucht.

1 *„Hoort toch wat Jahwe spreekt: treed als aanklager op ten aanhoore*
2 *der bergen en laat de heuvelen uw stem vernemen. Hoort bergen de aanklacht van Jahwe en (luistert) grondvesten der aarde".* Jahwe heeft een geschil met Zijn volk en geeft den profeet opdracht als Zijn zaakgelastigde op te treden en wel *„ten aanhoore* — zoo naar G. — *der bergen* . . . . In vs. 2 roept de profeet inderdaad de bergen en de grondvesten der aarde als getuigen of als rechters op (Jes. 1 : 2, Deut. 32 : 1). Deze zijn de eeuwenoude getuigen geweest van al wat zich op aarde heeft afgespeeld, putten dus uit een ervaring door niets of niemand geëvenaard, zijn niet als menschen omkoopbaar en daarom de meest bevoegde, wijl de meest onpartijdige rechters. Jahwe wacht met het volste vertrouwen den uitslag van dit proces af. In vs. 2a leze men als parallel van „hoort" „ha'āzînoe" = luistert i. p. v. „ha'ētanim" = de altijddurende.

3 *Mijn volk wat heb Ik u gedaan of waarmede heb Ik u vermoeid? antwoord mij.* Nadat de profeet aan zijn opdracht heeft voldaan, neemt Jahwe zelf het woord om Zijn aanklacht, die veel meer een weemoedige klacht is dan een scherpe beschuldiging, in te brengen. Hij spreekt Israël ondanks alle vervreemding nog aan als *„Mijn volk".* In dien aanhef zit in de kiem heel de loop van Israëls historie en de inhoud van de theologie des O. T.'s opgesloten. *„Wat heb Ik u gedaan"?* Heeft Israël zich over Jahwe beklaagd, Hem verweten, dat Hij hen in den steek liet of erger, met rampen hen had bezocht? *Waarmede heb Ik u vermoeid?* Heeft Jahwe Zijn volk zulke harde wetten opgelegd, zulke zware eischen gesteld dat Israël er onder gebukt ging en het niet meer kon uithouden? Het antwoord blijft uit en Jahwe zelf vervolgt: *„Ja, Ik heb u opgevoerd uit Egypteland en uit het slavenhuis verlost en Ik deed Mozes, Aaron en Mirjam aan uw spits gaan."* In plaats van Israël reden te geven tot klachten

had Jahwe veeleer op Israëls onvergankelijke dankbaarheid mogen rekenen. Laat slechts de feiten spreken, allereerst de opvoering uit Egypte, ongehoord en toch gewrocht. En Jahwe deed geen half werk. Hij gaf aan dit pas geboren volk datgene wat het 't meest noodig had: leidslieden en deze leidslieden waren geen vechtgeneraals maar geestelijke personen, Mozes de profeet, Aäron de priester, Mirjam de dichteres, die dien dankpsalm na den doortocht door de Roode Zee aanhief en alle vrouwen onder Israël meesleepte in haar verheerlijking van Israëls God. En Jahwe bleef trouw in Zijn bescherming ten einde toe, ook in de kritiekste omstandigheden, en als zoodanig wordt genoemd wat in Num. 22—24 staat beschreven; *„Mijn volk, gedenk wat Balak, de koning van Moab beraamde en wat Bileam de zoon van Beor hem antwoordde."* Het kan den lezer bevreemden, dat met voorbijgang van zoo menige andere uitredding tijdens de woestijnreis als bijzonder sprekend bewijs van Jahwe's bescherming wordt aangehaald de omzetting van Bileams voorgenomen vervloeking in een zegenspreuk. Voor den antieken mensch is een vervloeking geen min of meer onbehoorlijke doch in den grond onschuldige verwensching, maar een machtwoord, dat begint te werken zoodra het is uitgesproken. Van daar dat *„wie zijn vader of moeder vloekt zekerlijk zal gedood worden"*, want het begin van doodslag is dan reeds aanwezig. Vandaar ook, dat David op zijn sterfbed zich nog zoo ongerust maakt over den lang geleden door Simei over hem uitgesproken vloek als over een nog steeds dreigend gevaar, en zijn opvolger Salomo bezweert maatregelen te nemen ten einde de noodlottige werking te verijdelen. Nu is natuurlijk niet elke vervloeking even werkzaam. Het woord van zeer bijzondere personen is geladen met zeer bijzondere kracht. Daarom liet Balak den bekenden ziener Bileam van heel ver weg halen. En deze machtige orakelman wordt nu ondanks zijn eigen voornemen en ondanks koninklijke verzoeken en vorstelijke beloningen gedwongen om Israël te zegenen met een zegenwensch, die even werkzaam zal blijken als zijn vloek zou geweest zijn. En welk een gewicht de schrijver van Numeri aan deze gebeurtenis heeft gehecht blijkt daaruit dat hij er volle drie hoofdstukken aan wijdt. Zoo heeft dus Israëls God ook datgene wat het meest te vreezen was in het tegendeel voor Zijn volk omgezet en het steeds verder geleid *„van Sjittim tot Gilgal"*. *Sjittim* lag in het Oost-Jordaansche en was de laatste legerplaats der Israëlieten vóór zij den Jordaan overtrokken Num. 22 : 1, 25 : 1 en Gilgal was volgens Joz. 4 : 19 de eerste halte na den overtocht. Jahwe had dus Israël niet slechts tot aan maar in Kanaän gevoerd en aan het eind van de woestijnreis stond een even groot wonder als aan het begin: de doortocht door den Jordaan — één lange reeks van zegeningen derhalve. Met aandrang bezweert Jahwe Zijn volk dit alles te bedenken *„opdat gij erkent de bewijzen van Jahwe's gerechtigheid"* d. w. z. erkent, dat Jahwe Zijn verplichtingen is nagekomen,

ten volle gehouden heeft wat van Zijn trouw aan het verbond mocht worden verwacht. Het geldt hier een rechtszaak en daarom haalt Jahwe de feiten aan die *„Zijn gerechtigheid"* afdoende bewijzen. Deze bewogen aanklacht heeft doel getroffen. Israël voor een oogenblik ontroerd, vraagt schuldbewust wat het dan doen moet om zijn ongelijk goed te maken?

6 *„Waarmede zal ik Jahwe tegemoet treden en mij buigen voor God in den hooge? Zal ik Hem tegemoet treden met brandoffers .... Zal ik mijn eerstgeborene geven voor mijn overtreding?* De profeten, die Jahwe's tolken zijn, worden de voorbidders voor hun volk en hun woordvoerders, zoodra zij maar de geringste klanken van inkeer opvangen (Hos. 6 : 1, Jer. 3 : 21). Het is een tragisch misverstand, dat, gelijk ook hier, de mensch altijd weer, wanneer de groote vraag van zijn verhouding tot God hem ernst geworden is, hij begint met de vraag: „Heer wat wilt Gij *dat* ik geven zal en *hoeveel* ik geven zal" i. p. v. „Heer wat wilt Gij, dat ik doen zal"? Op de lijn van het geven kan het hart er volkomen buiten blijven; men geeft van het zijne, niet zichzelf en op deze lijn ligt het dan ook, dat men het zoekt in de kostbaarheid der offers, een lijn die uitloopt op het allervreeselijkste en het allerernstigste: het offer van het eigen kind. Micha heeft hier op wonderbare wijze onder woorden gebracht niet slechts wat in het hart van het oude Israël oprees doch hij heeft uitgesproken de vraag welke leeft en zooals zij leeft in het hart van de gansche vóór- en buitenchristelijke menschheid. Te wanen, dat God alleen benaderd kan worden door offers en steeds kostbaarder offers en dan als het ken-

7 merk van ware godsvrucht te vernemen: *„U is bekend gemaakt o mensch „wat goed is en wat Jahwe van u eischt, wat anders dan recht te doen, vroomheid lief te hebben en ootmoedig te wandelen met uw God"*, dat is een woord dat tegen alle menschelijk denken en doen ingaat, maar dat naar het schoone woord van Ps. 119:32 het hart van een mensch zóó verruimt dat hij verlangt om op het pad van Gods geboden te loopen. *„U is bekend gemaakt, o mensch."* De profeet heeft een universeelen blik bij de beantwoording van deze vraag, welke die der gansche menschheid is; hij ziet daarbij geen Israëlieten meer vóór zich, maar den mensch, den nietigen zondigen mensch zooals deze staat tegenover een Almachtig en heilig God. Toch blijft Micha Israëliet en bij het: *„U is bekend gemaakt"* denkt hij ongetwijfeld aan de Wet der tien geboden, aan het boek des Verbonds (Ex. 21—23) met zijn klare, sobere voorschriften, zijn zuivere rechtvaardigheid, zijn warme menschelijkheid, zijn opkomen voor den vreemdeling, de weduwe, den wees. En daaraan zich aansluitend noemt hij als den waren inhoud van wat God vraagt drie beginselen: „recht", „vroomheid" en „ootmoedig verkeer met God"; eerst *„recht"*. Wanneer „duizenden van rammen en tienduizenden oliebeken" niet tegenhouden zulke onrechtvaardigheden en onmenschelijkheden als de profeet in Jerusalem moest aanschouwen, is wel duidelijk, dat offers op zich zelf niets

beteekenen, veeleer kunnen werken als een slaapmiddel voor het geweten. Het kenmerk van echte godsvrucht is daarom voor Micha „recht te doen" eerlijk en rechtvaardig te handelen ten opzichte van den naaste, juist zooals Amos in 5 : 24 dat had geeischt. Het tweede bewijs is „vroomheid of goedheid lief te hebben" en daar hooren wij de stem van Hosea: „in vroomheid heb Ik lust en niet in offeranden, in kennis van God meer dan in brandoffers" (Hos. 6 : 6). Het tweede is meer dan het eerste. Stipte rechtvaardigheid is ongetwijfeld een der groote goederen der samenleving, maar zij kan hard en koud zijn; het *„liefhebben"* van de vroomheid raakt de innerlijke gezindheid, en als derde en voornaamste kenmerk, als bronwel, drijfveer, draagkracht van de beide eerste *„de ootmoedige omgang"* niet maar in 't algemeen met God, maar *„met Uwen God"* en wat de profeet daarmee bedoelt kan 't best toegelicht worden uit de profetieën van Jesaja, want wat Micha hier „ootmoedig wandelen met God" noemt, noemt Jesaja een stil vertrouwen op God hebben, Jes. 7 : 9. Met instemming nemen wij hier over wat Sellin van deze godsspraak zegt: „Op wonderbare wijze heeft Micha hier tot een drieklank „vereenigd datgene waarvan Amos, Hosea en Jesaja ieder een grond„toon hebben aangeslagen. Tegenover zulk een woord, dat uit een ver„bijsterenden overvloed van allerlei godsdienstige verrichtingen de „eeuwige kern in klassieken eenvoud zoo te voorschijn haalt, verbleekt „alles wat wij overigens van oud-oostersche religie kennen; de lucht „van het Evangelie waait ons hier tegemoet".

6 : 9—16. Jerusalem aangeklaagd en gevonnist.

De nieuwe aanhef: *„Hoor, Jahwe roept de stad toe,* bewijst, dat een nieuwe pericoop begint en deze is dan ook van een gansch anderen aard dan de voorgaande. Toch is deze volgorde niet toevallig. Bedoeld is ongetwijfeld aan te toonen, welk een vluchtigen indruk Jahwes weldaden (6 : 4 v.) op Israël hebben gemaakt en hoe weinig het beantwoordt aan wat Jahwe in vs. 8 had verklaard van Zijn volk te verlangen. Als eerste eisch was gesteld de rechtvaardigheid te betrachten; vs. 9 en 10 laten zien wat daarvan terecht komt. Valschheid en bedrog heerschen. Onrechtmatige schatten liggen opgestapeld. Maar de vergelding komt. Deze gewetenlooze lieden zullen op de voor hen gevoeligste wijze gestraft worden hun zal ontnomen worden alles wat zij hadden bijeengeschraapt. Deze bedoeling is duidelijk genoeg, maar de tekst is zeer geschonden. Dat blijkt reeds uit de groote en menigvuldige afwijkingen bij de Oude Vertalingen. Zonder conjecturen is dikwijls niets te bereiken, maar de deskundige lezer zal bespeuren welke geringe wijziging van den hebr. tekst daarbij dikwijls noodig is. *„Hoor, Jahwe roept de stad toe"*. De profeet
9 heeft een stem opgevangen welke de woelige menschenmassa in de hoofdstad des lands niet had vernomen: de stem van Jahwe zelf; bewijs hoe

ernstig de aanhangige zaak is. „*De stad*", deze kan geen andere zijn dan Jerusalem. Na Hs. 1 heeft Micha Samaria niet meer genoemd. „[*en wijsheid is het uw naam te vreezen*"] is door ons tusschen [ ] geplaatst, omdat het duidelijk een glosse is; de aanhef spreekt over Jahwe in den 3en persoon, dit tusschenzinnetje in den 2en pers. Door het metrum wordt het uitgestooten. Tekstwijziging is bovendien noodig om een verstaanbaren zin te verkrijgen. G. las: „en zal redden hen die uw naam vreezen"; zij heeft terecht in „jir'èh' = hij zal zien" van H. een vorm van „jaré' = vreezen gezien. Op haar voetspoor leze man jir'ah', onbepaalde wijs „te vreezen" met „uw naam" als voorwerp, zoodat de zin luidt: „en wijsheid is het uw naam te vreezen". S. V. houdt zich letterlijk aan M. T. „want uw naam ziet het wezen" maar bewijst tevens, dat de letter doodt". „*Hoort stam en vergadering der stad, wier rijken vol*
12 *onrecht zijn en wier inwoners leugen spreken* . . . .". De tekst van vs. 9*b* is erg gehavend, lett.: „hoort een roede en wie heeft haar besteld"? Gewoonlijk vertaalt men: „hoort de roede en wie haar besteld heeft", maar „de roede hooren" is een wonderlijke uitdrukking. Nu kan het Hebr. „mattèh", „roede" doch ook „stam" beteekenen. Zoo vatte G. het op; dan krijgt men: „hoort stam" doch wat volgt blijft even duister. G. trekt verder het eerste woord van vs. 10 „'ood" = nog, als „'ièr" = stad bij vs. 9, in 't Hebr. een gering verschil. Zij plaatst dus „stam" en „stad" naast elkaar en nu is er alle reden om in het onverstaanbare „mi jeādāh" te vermoeden „mo'eed" = verzameling, dus „verzameling der stad". Onder „stam" moet dan het landschap Juda worden verstaan. Stad en lande worden derhalve opgeroepen te luisteren naar wat Jahwe te zeggen heeft. Met vs. 9 verbinden wij vs. 12, waarvan anders de bezittelijke voornaamwoorden in „*hare* rijken" en „*hare* bewoners" in de lucht hangen. Bovendien wordt zoodoende aangegeven wat Jahwe drijft met name de stad tot verantwoording te roepen.

10 *Zou Ik vergeten de schatten in het huis van den goddelooze en de schriele gevloekte maat? Zou Ik onschuldig verklaren bij oneerlijke weegschalen en bij een buidel vol valsche steenen?* Een verontwaardigde vraag, een beleediging Jahwe aangedaan alsof Hij voor zulke laagheden de oogen dicht zou doen. Jerusalems rijken leven in de gedachte: Hij doet geen goed en Hij doet geen kwaad: Ook hier echter is de tekst zeer geschonden H. luidt ten naaste bij zooals S. V. weergeeft: „Zijn er (*niet*) nog in eens ieders goddeloozen huis schatten der goddeloosheid"? doch dit spreekt zoo van zelf dat dit de zin onmogelijk kan zijn. Bovendien ontbreekt in H. „niet". Grooter bezwaar is dat „ha'eesj" niet kan beteekenen: „Zijn er nog", dat is „ha'jeesj"; het kan alleen bet.: „is er vuur"? en zoo geeft G. dan ook terecht weer; maar ook dat geeft geen zin, bewijst alleen dat de tekst niet in orde is. Men leze „haèssjèh" = zou Ik vergeten of „haèssà = zou Ik verdragen?, wat beide een prachtigen parallel vormt

van „zou Ik onschuldig houden" in vs. 11, waar men met V. den Piëlvorm van het w.w. leze. Amos toornt in 8 : 5 even heftig tegen zulke gemeene praktijken en geeselt tevens de huichelachtige vroomheid, die er mee gepaard gaat. En Israël kan niet zeggen dat, nu ja in den handel alles geoorloofd is, de wet in Lev. 19 : 35 Deut. 25 : 13—16 sprak duidelijk genoeg.

13—16. Jerusalem gevonnist.

Het recht der strenge vergelding wordt toegepast, alles wordt den schrapers ontnomen wat zij hadden bijeengegaard. Geen enkele onderneming slaagt, alles breekt bij de handen af. „*Daarom begin Ik nu ook „te slaan, verwoesting aan te richten van wege uw zonden*". Zij hebben zooveel leed over hun medemenschen uitgestort, heele gezinnen geruïneerd, Jahwe zal nu Zijnerzijds zich ook laten gelden als de rechtvaardige rechter. Helaas is vs. 14b weer nagenoeg onverstaanbaar, vgl. S. V. „en uwe nederdrukking zal in uw midden zijn, en gij zult aangrijpen maar niet „wegbrengen", enzv. Het woord door S. V. met „uw nederdrukking" vertaald is in deze beteekenis onbestaanbaar. Men heeft daarom een woord „jèsjach" dat honger zou beteekenen, uitgedacht doch dit bestaat dan ook enkel in de verbeelding. G. las een vorm van „chāsjak" = duister worden. Syr. een woord dat „dysenterie" beteekent. V. „vernedering". Bij zooveel verschil leze men: wa-asjèr = „en wat" zoodat de zin luidt: „*En wat in uw midden is moogt gij trachten weg te bergen, het zal u niet gelukken, en wat gij redt, geef Ik aan het zwaard prijs*". Elke poging om zijn bezit te bewaren zal falen, het zal in de handen der vijanden vallen; „*aan het zwaard prijsgegeven worden*". Dit doet denken dat hier ook sprake is van levende personen, van vrouw en kinderen b.v. die men vruchteloos zal trachten te redden, hoewel Jes. 50 : 17 toch ook spreekt van „schatten waarover het zwaard komen zal". Weinig aannemelijk is o. i. Klostermanns door Sellin overgenomen conjectuur „jesj kōach" en „tissāgér en te vertalen: „en is er nog teelkracht, dan zult gij toegesloten zijn en niet baren, en wat gij baart zal Ik aan het zwaard prijs geven." Men zou zich daarvoor kunnen beroepen op Hos. 4 : 10, 9 : 11 doch de door ons voorgestane tekstwijziging is eenvoudiger en de zin minder gewrongen. „*Gij zult zaaien en niet maaien*" enzv., niet alleen dus, dat de in de huizen opgestapelde schatten zullen worden ontnomen, doch op elke onderneming, ook op den schijnbaar eerlijken arbeid zal de vloek rusten. Trouwens het zijn door list en machtsmisbruik verkregen akkers (1 Kon. 21. Job 31 : 38); de vijand zal er beslag op leggen en hij zal meevoeren alles wat zij met zooveel trots als „alles het hunne" hebben aangewezen (Deut. 28 : 38—40, Lev. 26 : 25 v.).

16 *Want gij onderhieldt de inzettingen van Omri, en de werken van het huis Achabs hebt gij nagevolgd, opdat Ik u zou prijsgeven aan de verwoesting*

en uwe inwoners aan de aanfluiting. Dit vs. vat zonden en straf kort samen. „*Gij onderhieldt*", enzv. Opzettelijk is dezelfde bewoording gekozen, waarmee Israël in zijn wetgeving wordt aangespoord om Jahwes inzettingen te onderhouden. Israël heeft echter de inzettingen onderhouden van dien koning en zijn geslacht, die in de boeken der Koningen zoo slecht staat aangeschreven, (1 Kon. 16 : 25 v.). Achab had het nog erger gemaakt; hij had den dienst van Baäl aangemoedigd, had profeten ten doode vervolgd en in verband met vs. 12 zal ook vooral gedacht zijn aan zijn aanslag op Naboths erve en leven. Gij hebt zulke praktijken nagevolgd, verwijt hun Micha, en wel met zulk een schaamteloosheid, alsof het er u om te doen was Jahwes wraak uit te lokken: „*opdat Ik u zou prijsgeven aan verwoesting,* enzv. Een en ander doet denken aan den tijd van Achaz, van wien 2 Kon. 16 : 3 getuigt dat hij „den weg bewandelde van de koningen van Israël". De slotzin „*en gijlieden zult den smaad der natieën dragen*" is wsl. een toevoeging ter aanvulling van „tot aanfluiting". Terwijl tot dusver Jerusalem in den 2en pers. enkelv. is aangesproken, verschijnt hier de 2e pers. meerv. Overigens leze men met G. „de volkeren" i. p. v. „mijn volk".

7 : 1—9. Klacht van den profeet over de algemeene verdorvenheid bij zijn volk.

Een geheel andere toon wordt thans door den profeet aangeslagen, wat echter allerminst reden is om deze vss. aan hem te ontzeggen. De verontwaardiging over Jerusalems goddeloosheid had hem genoopt tot zijn scherpe aanklachten, maar dat sluit niet uit, dat ook de droefheid over zoo diepen val hem andere klanken ontlokt. In 6 : 8 had Micha de kenmerken van de echte godsvrucht aangegeven. Het is alsof hij hier verslag uitbrengt van een onderzoek of er onder zijn volk gevonden worden die daar aan beantwoorden. De uitslag was bedroevend. Juist zooals het Jeremia verging, toen deze vl. Hs. 5 eenzelfde enquête had gehouden in Jerusalem. Oprechte vromen vond hij niet maar overal het bederf. Alle beambten van den hoogste tot den laagste de hand ophoudend voor de baksjiesj, de fooi. Gevoel van plicht en betamelijkheid over boord gegooid. Voor de maatschappij is zulk een toestand, waarbij het vertrouwen in overheid en rechtspraak is ondermijnd, de pest. De ontwrichting van het openbare leven heeft zich voortgezet in de familieverhoudingen. Eerbied, familieband, goede trouw is volkomen zoek, zoodat men zich moet wachten voor zijn naaste betrekkingen, een ervaring welke Jeremia deed wenschen te kunnen vluchten naar de wildernis (Jer. 9 : 2—5). „*Wee mij, want het is mij gegaan als een die vruchten inzamelt, als bij de nalezing van den wijnoogst.* Het is de profeet die hier spreekt, niet Sion dat immers met deze toestanden vrede heeft. Gelijk gezegd, hij had een onderzoek ingesteld; overdreven eischen had hij niet

gesteld, groote verwachtingen niet gekoesterd; zijn stemming was geweest als waarmee iemand, nadat de eigenlijke oogst is afgeloopen, zijn boomgaard nog eens naleest voor de weinige vruchten, die kunnen zijn blijven hangen (Jes. 17 : 6). Maar het was op groote teleurstelling uitgeloopen, zoo erg, dat de profeet een „wee mij" niet kan weerhouden. Geen enkele druif, geen enkele „*vroegrijpe vijg*", en dat terwijl hij het zoo vurig had gehoopt: „*waarnaar ik hunkerde*". In vs. 2 wordt de beeldspraak in de nuchtere taal der werkelijkheid omgezet. Geen oprecht vrome, geen eerlijk mensch heeft hij kunnen ontdekken, enkel eer- en godvergeten menschen, die voor moord en doodslag niet terugdeinzen, hun naaste als een stuk wild beschouwen, dat zij in „*hun netten*' trachten
3 te vangen. „*Kwaad te doen verstaan hun handen uitnemend*" naar G. en V., een vooral in 't Hebr. vlijmend sarcasme. „*De vorst eischt*" — onder vorst zijn collectief de hoogere regeeringsbeambten te verstaan. Deze eischen zonder meer. Niets wordt toegestaan zonder dat afgedokt wordt. Zij brandschatten allen die hen noodig hebben, leggen belastingen op waarvan de helft in eigen zak vloeit. „*De rechter laat zich betalen*" en waar dat het geval is, wordt verklaarbaar, hoe de „*groote*", de aanzienlijke man „*zijn hebzucht openlijk botviert*" lett.: „de begeerte zijner ziel uitspreekt". Hij geneert zich niet, hij kent de adressen, en ook het middel, waardoor overheid en justitie een oogje dicht doen. *De beste*
4 *van hen is als een doornstruik*" de wijnstok, de olijf, de vijgeboom geven hun kostelijke vruchten, de loofboomen hun heerlijke schaduw, de doornstruik geeft niets, verwondt alleen (Richt. 9 : 7—15). Maar God laat niet met zich spotten, „*de dag hunner wachters, hunner bezoeking nadert*". Niet ongewaarschuwd zal het gericht overvallen. Hun wachters, Gods profeten hadden hun dit steeds aangezegd (Jer. 6 : 17 en vooral Ez. 33). Vruchteloos!, nu rest alleen „*hun ontzetting*". In overeenstemming met het laatste woord van vs. 4 is ook „*hun*" wachters, enzv. te lezen, i. p. v. „*Uw*".

5 „*Vertrouwt niet op den vriend, verlaat u niet op den makker*". Kan de samenleving geen vertrouwen meer stellen in haar overheid en rechters, dan begint onvermijdelijk een gevoel van onzekerheid en achterdocht de zielen te vergiftigen en alle verhoudingen aan te tasten. Dan beteekent noch vriendschap, noch verwantschap meer iets. Elk oogenblik kan men door zijn besten vriend verraden worden; zelfs tegenover zijn huisvrouw is het geraden op zijn hoede te zijn en zijn diepste gedachten voor zich zelf te houden: Niemand, zelfs eigen „*zoon*" of „*dochter*" niet meer te kunnen vertrouwen is een vreeslijk leven. Micha spreekt zeker uit eigen ervaring. Zijn vrouw en kinderen zullen het alles behalve aangenaam hebben gevonden, dat hun man en vader zoo optrad en ook hen in opspraak bracht. Zelfs is het best mogelijk, dat zij getracht hebben hem goed of kwaadschiks daarvan terug te houden, indien niet erger,

juist zooals om dezelfde reden Jeremia een eeuw later naar het leven werd gestaan door zijn eigen verwanten (Jer. 11 : 19—21, 12 : 6). „*'s Menschen huisgenooten*" zijn niet echtgenoot en kinderen maar de dienaren, die sinds jaar en dag in het huis van hun meester verkeeren, Gen. 17 : 23, 37, Job 19 : 15. Tegenover deze ellendige ervaringen met menschen zoekt de profeet zijn troost in het schoone geloofswoord:

7 „*Ik daarentegen zie uit naar Jahwe, ik wacht op den God mijns heils. Mijn God zal mij verhooren*". Ook in 3 : 8 had hij de tegenstelling tusschen zich en zijn tijdgenooten gevoeld en uitgesproken; hier datzelfde besef, dat een kostelijke aanvulling geeft en den boetgezant doet kennen als een die verwachtende is „de vertroosting Israëls".

7 8—20 Met reden noemt Sellin deze pericoop een uit vier deelen bestaande profetische liturgie over Sions verhooging. In een liturgie wisselt schuldbelijdenis, gebed en geloofsbelijdenis elkaar af; dat is ook hier het geval en de vraag dringt zich op, of deze liturgie is samengesteld uit oorspronkelijke zelfstandige gedichten, dan of van den beginne af het een op het ander was aangelegd. Voor het eerste zou pleiten de afwisseling van subject. In vs. 8—10 spreekt Sion van zich zelf in den 1en persoon, van Jahwe in den 3en; in vs. 11—13 wordt Sion toegesproken in den 2en pers.; vs. 15—17 is een gebed, waarin Sion in den 1e pers. meerv. spreekt en Jahwe in den 2en pers. wordt aangesproken. De slotverzen 18—20 brengen een hymne tot prijs van Jahwe's vergevende liefde om te eindigen met een nieuwe en laatste bede om de vervulling van Jahwe's beloften aan het overblijfsel Zijns erfdeels. Aan den anderen kant leidt het een zoo tot het andere over, dat de vraag volkomen gewettigd is of niet even goed een en dezelfde auteur dat kan gegeven hebben, daarbij volgend het voorbeeld van bestaande liturgiën als dat een bewerker deze gedeelten zoo passend bij elkaar heeft gezocht. Wat intusschen wel zeker is, is de tijd van hun ontstaan. Sion zucht in ballingschap en kan zich alleen troosten met het uitzicht op Jahwe's tusschenkomst. Men kan ook nu wederom deze dateering wraken door te betoogen, dat de profeet „seiner Gegenwart entsunken" in een veel later eeuw zich verplaatst ziet, maar was God dan niet bij machte op het oogenblik zelf als Zijn gezanten op te roepen mannen die midden in den nood zelf zich bevonden en het levend woord zouden spreken? Heeft God toen niet Jeremia en Deutero-Jesaja en Ezechiël gezonden?

8—10. Klacht, schuldbelijdenis, verwachting.

Verheug u niet over mij mijne vijandin; al ben ik gevallen, ik sta weer op, al zit ik in duisternis, Jahwe is mij een licht. Uitgangspunt is de tegenwoordige ellende van Sion: „*zij is gevallen*" (Am. 5 : 2); „*zij zit in duisternis*" dat is het beeld van zwaren nood (Jes. 9 : 1) en bepaald van den

druk der ballingschap (Jes. 42 : 16, 50 : 10, 60 : 1—3. En dat is met leedvermaak aanschouwd door Sions „*vijandin*". Dit is een verzamelwoord en omvat al de volkeren, die tot den ondergang meewerkten en zich daarin verkneuterden. Klaagl. 1 : 21: „toen al mijn vijanden hoorden van mijn ongeluk, verheugden zij zich omdat Gij het deedt"; Ez. 25 : 7: „Omdat gij (Ammonieten) in de hand geklapt hebt .... en u verheugd over den ondergang van Israëls land" — vgl. Ps. 137 : 7. Even erg als onder de ellende zelf leed Israël onder den hoon, waaraan het was blootgesteld, en het had dien hoon uitgelokt; het was — dit blijkt uit vs. 10 — ook naar buiten niet verborgen gebleven, hoeveel Israël zich er op liet voorstaan „Jahwe's erfdeel" te zijn. Maar — en dat blijft altijd het raadsel in Israëls historie tenzij men deze ziet sub specie aeternitatis — dat bovengenoemd uitgangspunt is niet het eindpunt. Sion *zal weer opstaan.* Want Israël ziet het thans zelf in en spreekt het uit: Israëls ellende was geen toeval, geen noodlot, maar gericht, een gericht ten
9 volle verdiend. En daarin ziet Sion ook het bewijs, dat Jahwe de hand niet van haar heeft afgetrokken; de straffende hand zal ook de genezende blijken.

Ik wil Jahwe's gramschap dragen, totdat Hij mijn partij opneemt, mij uitleidt in het licht en ik mij verheugen zal in Zijne gerechtigheid". Al erkent Sion volmondig schuld tegenover haar God, daarom hadden de volkeren nog geen recht zoo tegenover haar op te treden als zij gedaan hebben. Ook onder de volkeren gelden wetten van goede trouw en humaniteit, die niet straffeloos kunnen worden geschonden. Sion heeft deswege een zware aanklacht tegen hen, een rechtsstrijd en Jahwe zelf — daarvan is zij overtuigd — zal het straks voor haar opnemen en haar recht verschaffen en *uitleiden in het licht.* Sion zit thans nog als een gevangene in een donkeren kerker, maar als Jahwe de verdediger is, is de vrijspraak gewis, zal Sion de deuren der gevangenis zien opengaan en naar buiten treden in het zalige licht der vrijheid en zich verlustigen in de aanschouwing van Jahwe's rechtvaardige beschikking. Dan worden
10 de rollen omgekeerd, „*Mijn vijandin zal het zien en schaamte zal haar bedekken, haar die tot mij zeide: Waar is uw God? Mijn oogen zullen op haar neerzien, dan zal zij als straatvuil worden tot vertreding*". Om een ontboezeming als deze, welke zeker niet op de hoogte staat van het N. T., juist te beoordeelen, bedenke men, dat door den smaad Sion aangedaan, ook de eer van Sions God is aangetast. De vraag: „waar is Jahwe uw God", was een beleediging van den Allerhoogste, alsof deze machteloos ware of Zijn beloften verzaakte. Waar Jahwe blijft, zal blijken:
11—13 „*Daar komt een dag om uwe muren te herbouwen, een dag dat men uwe grenzen wijd maakt, een dag waarop men tot u komen zal van Assur tot Egypte en van Tyrus tot aan den Eufraat en van zee tot zee en van berg tot berg*". Het is schier overbodig op te merken, hoe ook deze vss. minstens

de ballingschap veronderstellen. Sions muren liggen in puin, haar kinderen zijn over de gansche wereld verstrooid maar zullen terugkeeren. vs. 11*b* is geschonden. S. V. geeft het onmogelijke: „te dien dage zal het besluit verre heen gaan". Men leze „jarchieb" = wijd maken i. p. v. „jarchook" = ver zijn en vatte met G. „chook" niet op in den zin van „besluit" doch van „grens" als in Jer. 5 : 22, Job 26 : 10. Hereeniging der verstrooiden maar ook herstel van de vroegere grenzen des rijks behooren bij elkaar. Hoe zouden anders de velen, die van Oost en West, van Noord en Zuid (vs. 12) worden terugverwacht, woning kunnen vinden. (Am. 9 : 12, Ob. 19 v., Zach. 10 : 10)?

12 Ook in vs. 12 is de tekst min of meer geschonden; men leze „ădé" = „tot aan" i. p. v. ărê „de steden" en met G. „van Tyrus" i. p. v. van het reeds genoemde Egypte. Van alle hemelstreken zullen zij dus terugkeeren maar één groote zorg blijft drukken. Minder dan ooit zullen de volkeren zich verheugen over dien terugkeer. Ja, hun haat zal sterker opvlammen, wanneer zij plaats moeten maken voor de oorspronkelijke bezitters. Maar hoe zal Israël dan ooit veilig en rustig kunnen wonen in het land der vaderen? Het ziet — en dat moet men bedenken bij zulke harde uitlatingen als in vs. 13 —, het ziet, na de vreeselijke ervaringen in den loop der eeuwen in deze opgedaan, slechts één uitweg? *„de aarde zal tot een woestenij worden vanwege haar bewoners, tot straf van hun gedrag.* Die ondergang is niet onverdiend. Vergolden werd wat door hen werd misdreven.

14—17. Gebed.

Aan de voorspelling van dit herstel sluit zich het gebed om de vervulling daarvan goed aan: *„weid Uw volk met Uw staf, de schapen van Uw erfdeel die zoo eenzaam wonen in een woud te midden van een vruchtbare landouwe".* Reeds in 4 : 6 verscheen Jahwe onder het beeld van Israëls herder. Niet Jahwe als de onzichtbare aanvoerder in de „oorlogen des Heeren" is het ideaal, doch de herder die voor zijn kudde zorgt en alleen den strijd aanbindt, wanneer de veiligheid zijner schapen dit eischt: *„de schapen van Uw erfdeel"*, een term in en sinds Deut. bijzonder geliefd, Deut. 4 : 20, 9 : 26 enzv.; *„die zoo eenzaam wonen in een woud temidden eener vruchtbare landouwe".* Vl. onze opvatting en vertaling verkeert Israël thans nog in een vereenzaamden, kommervollen toestand. Het bevindt zich als een onbeschermde kudde in een woud, waar de roofdieren huizen. In een woud is bovendien voor schapen geen voedsel te vinden en dat pijnigt te meer, omdat rondom de vruchtbare landouwen zich uitstrekken, zòò toch is hier evenals in Jes. 29 : 17, 32 : 15 „Karmel" te vertalen. Daarom verlangen zij zoo naar de malsche weiden van *„Gilead en Basan"*, die zij van vroeger kennen en zij smeeken hun herder hen daar wederom te weiden, vgl. Zach. 10 : 10, Jer. 50 : 19. Vl. Marti wordt

met „woud" op het landschap Juda gezinspeeld. Dat is een beperkt, te beperkt gebied voor het hereenigd Israël, bovendien is het onvruchtbaar, rotsachtig en met struikgewas bedekt. Hetzelfde verlangen naar expansie als in vs. 11 laat zich ook hier gelden, en met name terugverkrijging van Basan en Gilead, vgl. Jer. 50 : 29: „En Ik breng Israël terug naar zijn weide, het zal op den Karmel en in Basan grazen .... en in Gilead zich naar hartelust verzadigen", vgl. ook Zach. 10 : 10. Vl. Ridderbos ziet het „afgezonderd wonen" niet op een noodtoestand, waarin Israël verkeert maar in overeenstemming met Num. 23 : 9, Deut. 32 : 28 op zijn voorrecht, dat het van de volken afgezonderd, alleen met zijn God veilig leeft in Kanaän. Dit ligt vl. hem ook in de toevoeging: „in een woud „midden op den Karmel". „De Karmel heeft behalve wouden vette weiden, „daaraan is hier allereerst te denken, terwijl dan het woud de weiden „naar buiten afsluit, zoodat er dezelfde gedachte in ligt als in „afgezonderd". „Overigens dient de geheele uitdrukking niet om Israëls tegenwoordigen „toestand te beschrijven maar vormt ze een onderdeel der bede". Onmogelijk is deze verklaring niet. Alleen strijdt o. i. de laatste zinsnede met wat voorafging: „dit ziet op Israëls voorrecht dat het van de volken „afgezonderd alleen met zijn God veilig leeft", want dit is dan wel beschrijving van den tegenwoordigen toestand doch dan behoeft Israël niet te smeeken: „weid" maar kan het danken dat Jahwe het weidt. Ook de voortzetting van het gebed in vs. 14: *doe ons evenals in de dagen dat Gij uittoogt uit Egypte wonderen aanschouwen* bevestigt ons in onze opvatting. Het heil moet nog komen. Men leze har'énoe = „doe ons zien" i. p. v. àrènnoe = „Ik zal hen doen zien". Immers Jahwe neemt midden in Sions gebed niet op eens zelf het woord. Er zou dan ook moeten staan: Ik zal u doen zien. G. las „gijlieden zult zien". En wanneer deze voorspelling vervuld en dit gebed verhoord is, het ongelooflijke geschied, Israël teruggekeerd in zijn land, in het volle bezit gesteld van zijn oude gebied, dan zullen die volkeren, die Israël zoo gehoond hebben dat stom van verbazing gadeslaan, en lamgeslagen door den schrik zullen zij niets durven en kunnen ondernemen, omdat al te duidelijk Gods vinger hier wordt gezien. Zoo verpletterend zal de indruk zijn, dat zij nu op hun beurt in een houding van de diepste vernedering hun onderwerping zullen aanbieden aan dien God die zulke dingen wrocht.

16 *De volken zullen het zien en beschaamd staan omdat al hun kracht hun ontzinkt, zij zullen de hand op den mond leggen, hun ooren zullen doof worden. Zij zullen stof lekken als de slang.* „Stof lekken" bet. zich voor Jahwe in het stof werpen, zich volkomen onderwerpen en „*voor* u vreezen". Dit is iets anders dan het vreezen *van* Jahwe, dat voortspruit uit ontzag en vertrouwen beide. Voor Israël is ook dit waarborg, dat de vijanden het niet weer zullen bedreigen noch benauwen.

Zoo volle vergiffenis te verkrijgen, zoo in genade aangenomen, zoo in

eere hersteld te worden, dat dringt den ziener tot een *lofverheffing* Gods, waarmede het geschrift van Micha's profetieën schoon wordt besloten.
18 „*Wie is een God als Gij die de zonden vergeeft en de overtreding van het*
„*overblijfsel Zijns volks voorbijziet, die niet voor altoos toornig blijft maar*
19 „*vreugde vindt in genade*"? *Wederom zult Gij U onzer ontfermen, onze*
20 „*ongerechtigheden afwasschen en al onze zonden werpen in de diepten der*
„*zee. Gij zult trouw bewijzen aan Jakob, goedertierenheid aan Abraham*
„*gelijk Gij aan onze vaderen van oudsher hebt gezworen*". Een diep schuldbesef spreekt in deze vss. Niet Israëls verdienste, alleen Jahwe's genade schept zulke mogelijkheden. En Jahwe handelt koninklijk. Zijn vergiffenis is volle vergiffenis „*de zonden zullen worden geworpen in de diepte der zee*". Het verleden zal voor altijd vergeten zijn, want „*Jahwe zal niet altoos toornig blijven*" in overeenstemming met het schoone woord uit Ps. 30 : 6 „want een oogenblik is er in Zijnen toorn maar een leven in Zijne goedgunstigheid". In de vaste verzekerdheid, dat God Zijn beloften aan de vaderen, aan Abraham en Jakob gezworen waar maakt, eindigt deze hymne duide ijk bewijzend, dat ook onder het Oude Verbond het geloof is „een vaste grond der dingen die men hoopt en een bewijs der zaken die men niet ziet".

REGISTER.

	Blz.		Blz.		Blz.
Aardbeving	130, 132	Beker (toorn)	66 v.	Van Dijk	96
Aäron	180	Beth-Efratha	169, 171	Edom, 17, 48 v., 50—65, 67—72	
Abraham	50	Bethlehem	115, 165, 169	Eeredienst	16, 27, 107, 111
Absolute (het)	96	Bidden	99	Egypte	48 v.
Achab	113	Bileam	72, 110	Eichrodt	117
Achaz	104, 116	Boetedag	7 v., 30, 33	Eindtijd	46, 177
Aeonentheologie	14	Boetedoening	16, 97	Elefantine	49
Agnosticisme	96	Böhl	97, 163	Elia	37, 93
Allegorie	9 v., 28, 79	Boschma	110, 169	Eschatologie	162
Amos	8, 11, 15, 17, 184	Cherubin	34	Evangelie	76, 182
Apocalypse	11 v., 15	Cultus	17, 18, 76, 98	Exclusivisme	81, 87
Apologeetiek	73	Cyrus	45, 54 v.	Ezechiel	14, 40
Arabieren	73	Dag van Jahwe	8 v., 11—17, 28, 31, 38, 52, 65	Ezra	17, 81
Asjéra	133, 177	Dal van Josaphat	43	Gath-hefer	86
Assur	12, 13, 15, 103	Dalman	89, 94	Geest	39 v.
Astrologie	15	Darius	55	Geestenheir	13
Baäl	133	David	165, 169, 171, 173 v.	Geloften	95
Babel	12, 13, 103, 104	Deuterojesaja	17, 54, 81	Gelijkenis	77
Balak	180	Dieren	98	Gericht	46, 109
Ballingschap	103, 162	Doodenrijk	93	Gezindheid	112, 182
Bazuin	31	Droogte	28 v.	Gilgal	180
Beeldspraak	8, 10	Dürr	15	Godsbegrip	87, 96
Bekeering	76, 98				

Godsbeschouwing . . . 33
Godsvrucht 179, 182
Gog 14
Graf van Jona 86
Gressman 14
Grieken 17
Gunkel 12, 38
Habakuk 13
Halach 69
Hebreeër 89
Heidenen 76, 80
Heidenwereld . . . 71, 74
Heilsbelofte 35, 146
Heilsverwachting 48, 157, 170
Helderziendheid 154
Hengstenberg 9
Hereeniging 17, 173
Herodotus 95, 98
Herstel 67
Hilgenfeld 9
Hosea 17
Inspiratie 153
Inspiratiebegrip 105
Ironie 75, 81, 88
Jakob 17
Jeremia 8, 13, 49, 52 v.
Jerusalem . . herhaaldelijk
Jesaja 8, 17
Job 78
Joniërs 17
Joppe 88
Josaphat (dal van) 43 vv.
Karmel 190
Kasjalot 92
Kedrondal 44
Keil 91
Kinderoffer 106, 179
Knecht des Heeren . . 81
Lachis 157
Landhonger 110, 140
Liturgie 187
Magie 156
Magog 14
Marti 115, 131, 170, 175
Matrozen 75
Mattathias 115
Menoecha 145
Menschenroof 145
Merodach Baladen . . . 107
Merx 9
Messiaansche tijd . . . 11
Messiaansche verwachtingen 55, 161
Messianisme 43
Messias . . . . 43, 172 v.
Miskotte 43
Moresjeth 129, 135
Mythologisch 78
Mythen . . . . . 13 v.
Negeb 68
Nehemia 81
Nimrod . . . . . 175 v.
Nineve . . . . . 74—86
Nieuwjaarsfeest 97
Noodlot 96
Noordelijke 7
Noorden 8
Obbink, H. W. . . 12, 27
Offers 16. 181
Olijfberg 44
Omkooperij 150
Onschendbaarheid van Jerusalem 103
Oostenwind 101
Orelli 97
Overblijfsel 147, 176
Paulus . . . . 40 v., 43, 89
Petra 61
Petrus 18, 40 v., 42, 74
Pinksterdag 41, 42
Philistijnen 44
Phoeniciërs 44
Potvisch 92
Priesters 27 v., 148 v., 156
Profeten 78, 112, 148 v., 152
Profetenlegende 92
Profetie . . . 15, 40, 153
Rationalisme 73
Rechtspraak 107, 150, 155 v.
Regen 37
Ricinus 100
Ridderbos 34 v., 39 v., 52, 66, 77, 172
Roepende zonden . . . 87
Rouwkleed 27, 98
Rudolph . . . . . 56 v.
Rijk Gods . . 12, 117, 167
Sabaeers 46
Samaria 113, 131
Sanherib 108, 137
Sargon 107
Sarphath 69
Scheepvaart 89
Schelfzee 35
Schipbreuk 88, 112
Schuldbelijdenis 187
Sefarad 69
Sellin 26, 29, 32, 36, 43, 62 v., 132, 164, 172
Sidon 17
Silo 45
Sion . . 36, 38, 42, 47
Sjittim 48, 180
Slavenhandel 44
Sodom 87, 96
Sprinkhanen 7 v., 13, 25, 30 v., 37
Staerk . . . . . 13 v.
Strijdwagens 114
Stijl (profetische) . . . 129
Tarsis 75, 87
Teekenen 41, 47
Tienstammenrijk . . 54, 113
Toekomstverwachting . 109
Toeval 93
Tooverij 106, 153
Tyrus 17
Uitstorting des Geestes 39 v.
Uitverkiezing 144
Universalisme . . . . 80 v.
Urim en Tumim . . . 153
Vasten 27, 33
Verkiezing 158
Vernes 11
Vervlocking 180
Vervulling (profetie) 71, 117, 157
Visioen 112
Volken 66
Volz 16
Vorsten 148
Vulcanische uitbarting, 41, 130
Waarzeggerij . . . 153, 177
Walvisch 91
Wereldgericht . . . 10, 39
Wereldondergang 12, 14 v., 41
Werkgerechtigheid . . . 112
Wetsovertreding 116
Wildeboer 15
Wonderboom . . 75, 99 v.
Wondergeloof 73
Woordspeling 10
Zedekia 166
Zeevaart 93
Zefanja 13
Zendingsboek 76
Zerubbabel . . . . . 55 v.
Zonsverduistering . . . 41
Zuiderland 52, 68